تارىم

AltunOq

5

1985

ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە تۇرپاندا ئېچىلغان ئۇيغۇر شېئىرىيىتى مۇھاكىمە يىغىنىدىن كۆرۈنۈشلەر

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ رەئىسى ئابلىز نازىرى يىغىننىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا سۆزلىمەكتە.

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ مۇھاكىمە يىغىنىدا شېئىرىيەت ئىجادىيىتى توغرىسىدا نۇقتىلىق پىكىر بايان قىلماقتا.

«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى ئەخەت تۇردى يىغىن رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى نامىدىن ئېچىش نۇتقى سۆزلىمەكتە.

www.uyghurkitap.com

تارىم

(ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

AltunOq

28 - يىل نەشرى

1985

www.uyghurkitap.com

مۇندەرىجە

نەسرىي ئەسەرلەر

يېشىل مەرۋايىت (پوۋېست) ...... قەييۇم تۇردى 21

ئاتا كەسپى (ھىكايە) ...... سۇلتان ھاشىم 55

تەستەك (ھىكايە) ...... غوپۇر قادىر 62

خانتەڭرى قىزى (پوۋېست) ...... ئېزىز ساۋۇت 64

شېئىرلار

قۇرلار ۋە ئۇنچىلەر ...... ئەخمەتجان ئوسمان 4

ئەركىم، بەختىم تولۇق ئۆزەمنىڭ ...... ياسىن زىلال 7

شېئىرلار ...... ئىلغارجان سادىق 11

لىرىكىلار ...... ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن 46

شېئىرلار ...... جاپپار ئەمەت 49

ئاي قارايدۇ روجەكتىن ...... جېلىل خېلىل 52

سۇنىڭ تويى ...... مۇنى تابىلدى 53

قانچىلىك گۈزەلسەن ئۇلۇغ ۋەتىنىم (سىكىل) ...... ئابابەكرى ئەمەت 94

ئۈچ شېئىر ...... ئابلىكىم خېۋىر 96

قىسقا شېئىرلار ...... خەلىم سالىخ 98

«ساھىپخان» ...... ئابدۇراخمان ماموت 100

بىزنىڭ ئەدىبلىرىمىز

ھارماس قەلەمكەش — ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر 101

يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار 104

تەرجىمە گۈللەر

قارا دولان (ھىكايە) ...... نۇر روزى 115

تارىم

مەن ئاق بايراق ئەمەس (شېئىر) ...... ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر 120

ئەينەك

ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ ...... ئەلقەم ئەختەم 123
مەدھىيە ئۈچۈن ھەدىيە ...... ئابلىمەت روزى 127

ئوبزورلار ۋە ماقالىلار

شېئىرىيىتىمىزدە يېڭى بۆسۈش ۋەزىيىتى يارىتايلى 12
شېئىرىي ئىجادىيىتىمىز ھەققىدە بەزى قاراشلىرىم ...... سىدىق ھاجى روزى 106
ئەدەبىي ئىجادىيەتكە دائىر مۇلاھىزىلەر 129
ئەدەبىي ئاتالغۇلارنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى 134

چەتئەل ئەدەبىياتىدىن

شېئىرلار ...... ئابدۇللا ئارىپوۋ 139

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن

نەيرەڭۋاز (چۆچەك) 145

يۇمۇر ۋە ساتىرا

مەسەللەر ...... زۇنۇن قادىر 157
مەسەل ۋە ھەجۋىي شېئىرلار ...... ئۆمەرجان روزى 159
تامچە ...... مەتتۇرسۇن ئەبەيدۇللا 160

رەسىم ۋە ھۆسنخەتلەرنى مەھەممەت ئايۇپ سىزغان ۋە يازغان.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

قۇرلار ۋە ئۈنچىلەر

ئەخمەتجان ئوسمان

ئۈمىدلىك ياش شائىر ئەخمەتجان ئوسمان 1964 - يىلى 4 - ئايدا ئۈرۈمچىدە تۇغۇلغان. 1981 - يىلى ئۈرۈمچى تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. مەكتەپ ئۇنىڭ ئىلىم - پەن ئۆگىنىشكە بولغان ئوتتەك قىزغىنلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، 1982 - يىلى 11 - ئايدا سۈرىيە دەمەشىق ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا ئەۋەتكەن، هازىر بۇ ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇۋاتىدۇ.

ئەخمەتجان ئوسمان ئەدەبىيات سېپىگە 1980 - يىلدىن كېيىن قەدەم قويغان ئىدى. هازىر - غىچە ئۇنىڭ 80 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرىي ئەسەرلىرى «تارىم»، «شىنجاڭ گېزىتى»، «شىنجاڭ ياشلىرى»، «شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىندى. 1983 - يىلى ئۇنىڭ «ئۇ مەكتەپكە بارسۇن» ناملىق شېئىرى ئاپتونوم رايونلۇق ئۆسمۈرلەر ئەدەبىياتى بويىچە 1 - دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

ژۇرنىلىمىزنىڭ بۇ سانىدا ئۇنىڭ دەمەشىقتىن ئەۋەتكەن بىر تۈركۈم شېئىرلىرىنى باستۇق.

— تەھرىردىن.

سەھەر لىرىكىسى

كەڭ ئۇپۇقتا تۇتۇپ زەر جىيەك،
چوققىلاردىن ئۆرلىدى قۇياش،
جىلۋىلەندى چىمەنلەر تۇتاش،
ئوتقاش كەبى تاۋلىنىپ چېچەك.
ئىپار چېچىپ ئۇچۇدۇ سابا،
شۇنچە لەرزان تەۋرىنىدۇ گۈل.
گۈل شېخىدا سايرايدۇ بۇلبۇل،
زوقى بىلەن قىلىپ شوخ ناۋا.
قوتانلاردا مەرەيدۇ موزاي،
تېپچەكلەيدۇ، كىشنەيدۇ تايچاق.
تاتلىق كۈلۈپ ئويغاندى بوۋاق،
بودرۇققىنە، ئەركە، ئاي چىراي.
قونداقلاردا كۆرۈنمەس خوراز،
ئوتلاقلاردا يورەر پادىلار.
شامال بىلەن كېزىپ ۋادىلار،
نەي ئاۋازى قىلىدۇ پەرۋاز.

نەي چالىدۇ پادىچى بالا،
چۆمۈپ قەلبى سەھەر پەيزىگە.
كۆيى چىقسا راسا ئەۋجىگە،
يۈرەكلەرنى قىلار مۇپتىلا.
كۈندە سەھەر ماڭغاندا ئىشقا،

مەن ئۆتەرمەن ئۇنىڭ يېنىدىن،
ھەر ئۆتكەندە،
نەينىڭ كۈيىدىن
داۋالغۇيدۇ قەلبىم نىمىشقا؟!

ئىخ!
تاڭ - سەھەر سۆيۈمەن سېنى،
سۆيۈمەن شۇ گۈزەل ھاياتنى.
سەن بېرىسەن سۇنماس قاناتنى،
ۋە چوققىغا ئۈندەيسەن مېنى.

يامغۇر

1
يىراق ئۇپۇقتىن
ئۇچۇپ كەلگەن بۇلۇتلار
سۆيگۈسىمۇ يەرگە دېڭىزنىڭ؟
2
ئۇنچىلەر
تۆكۈلدى يەرگە تاراسلاپ.
ئۇرۇپ دىماققا
ھىد كېلىدۇ تۇپراقتىن
ھىدى ئەمەس تۇپراقنىڭ،
ۋە يا يامغۇرنىڭ،
ئۇ كېلىدۇ
ئىككىسىنىڭ قۇچاقلىشىشىدىن،
مېھرى بىلەن سۆيۈشىشىدىن.
3
دېڭىزنىڭ كۆز يېشى بۇ،
قايغۇلۇق كىرپىكلەرنى نەملىگەن.
سىڭىپ كەتمەكتە،
قۇياش كۆيدۈرگەن قەۋرىلەرگە.

قاچانقى قەۋرىلەر بۇ؟
كىم تاشلىغان ئاڭا
يەتتە كەتمەن سېرىق تۇپىنى؟
كىملەر ئۇخلايدۇ ئۇندا؟
يەنە ئۇخلايدۇ قاچانغىچە؟
قايسى قىز،
قايسى كېلىن،
قايسى ئانا
ئاچچىق تولغاق يىگەن ئۇلاردىن؟
يامغۇر بىلمەس بۇنى تېخىچە ...
4
قۇياش نۇرى
تارتىلدى يەرگە يىپەك يىپ بولۇپ،
ئەتلەس توقۇغاندەك.
ئاسماندىكى ھەسەن - ھۈسەن
تويلىغىمۇ سېرىق تۇپراقنىڭ؟
5
داڭگالنى يېرىپ چىققان
قىزىلگۈل،
مەڭزىدە شەبنەم يالتىرايدۇ ...

ئىككى قۇياش قەسىدىسى

گۈزەللەردىن ئەمەسسەن، جېنىم،
سەندە يوقتۇر گۈلنىڭ ياشنىشى.
ئاھۇ كۆزى ئەمەس كۆزلىرىڭ،
ئەمما ئۇندا نۇرنىڭ چاقنىشى.
بېزىمەيدۇ سېنى نەۋ باھار،

تۈزۈتمايدۇ كەچكۈز جۇدۇنى.
ئىككى قۇياش يانسا يۈزۈڭدە،
ئۇنىڭ ئەكسى تۇرسا كۆزۈمدە،
سۆيگۈمىزنىڭ نەدىكەن تونى؟!

بۆشۈك

ياغاچتىن ئويۇلغان،
چىرايلىق ياسالغان
بۆشۈك بۇ،
تەۋرىتىدۇ، ئانا
يۈزىنى قورۇق باسقان،
بېشىغا قار ياققان.
سەن ياتقان،
مەن ياتقان
بۆشۈك بۇ.
كۆرمەي تۇرۇپ
ئاينى، قۇياشنى،
تۈننى، كۈندۈزنى،
مۇڭلۇق ئەللەيلەشنى ئاڭلىغان،
بەزەن كۈلۈپ بەزەن يىغلىغان.

كىچىكنى چوڭ قىلغان،
تەتۈرنى ئوڭ قىلغان
بۆشۈك بۇ.
تېخى تۈنۈگۈنلا،
ياتمىغانمىدى ئۇندا
«دىۋان» نى يازغان؟ ...
سادىر پالۋان؟ ...

تېگى يۇمشاق،
مېھرى ئوچاق
بۆشۈك بۇ.
تىختاپ قالدىغۇ تەۋرەشتىن؟
ئاچچىق يىغلايدۇ يېڭى بوۋاق.
قېنى سەن، ئانا؟!
مەشغۇل قىلدىمۇ سېنى
ئۆتنى ئۇلۇغلاتماق،
بولماق قايناتماق؟

تاۋۇت

1

قېرى قۇياش
ئالدى ئۆزىنى بۇلۇت كەينىگە،
نۇرسىز ۋە غەمكىن.

2

ئاق باغلىغان بالا
يىغلاپ كېلىدۇ تاۋۇت ئالدىدا،
سۈگەت شېخىغا قونغان قۇشلار
تەكرارلايدۇ قوشاقلىرىنى:
«جېنىم دادا ...
جېنىم بىلەن كەتكەن دادا ...»

3

ئاق ماتاغا ئورالغان ۋۇجۇت
ئېيتالىغانمىدۇ ئارمانلىرىنى
يېتىم بالىسىغا؟
غۇنچىدەك يۇمران لەۋلەر
سۆيەلىگەنمىدۇ
يىللار خەنجىرى تىلغان ماڭلايدىن
ئەڭ ئاداقىي سۆيۈشنى؟

4

توپا - چاڭدا،
ئويۇن ئويناپ تويماس باللار،
چىمچىقلىتىدۇ بۇركۈت كۆزلىرىنى
قاراپ تاۋۇتقا.
نىمىلەرنى ئويلايدىغاندۇ؟
بىر - بىرىدىن
نىملەرنى سورايدىغاندۇ؟

5

مۇڭلۇق، سىرلىق، قەدىمىي ئاھاڭ
تىترەتمەكتە قەۋرىلەرنى ...
غۇلاتماقتا ئەرشلەرنى ...

دېڭىز ئوغلى

(پەلەستىنلىك دوستۇمنىڭ يانچۇق دەپتىرىدىن)

ئوتقاشنىڭ لاۋۇلدىشى ئۇيۇزقلاردا
دېڭىزغا قان رەڭگىنى چاچار شۇ دەم.
كۆيدۈرگۈچ نۇرى بىلەن يانماس قۇياش،
ئۇيۇقتا يېقىلىدۇ هالسىز، بىغەم.
كېزىدۇ سۇ ئۈستىدە ئۇچقۇر شامال،
رېتىمسىز ئاهاڭلارغا قىلىپ تەڭكەش.
تەۋرىنىپ دېڭىز كۆچلۈك كۆۋۈكلەيدۇ،
كۆۋۈكلەر داۋالغۇيدۇ ياساپ ئۆركەش.
چۆچۈتۈپ ئۇخلىغان قۇم - شېغىللار
قىرغاقتا ئۇرۇلۇدۇ، دولقۇن كېلىپ
سوقۇلار قىيا تاشقا هەيۋەت بىلەن،
ئۇ ئېغىر سوكۇناتتا چۇقان سېلىپ.
قىيا تاش ئۈستىدە مەن،
دېڭىز ئوغلى
تامچىلار چاچرىتىدۇ ۋۇجۇدۇمغا.
مەن ئويغاق،
ياكى مېنى ئوخشاتتىمۇ،
قىرغاقتا ئويقۇ باسقان ئاشۇ قۇمغا.
مەن ئويغاق،
ئۆگدەيدۇ پۈتۈن ئەتراپ،
دېڭىزغا شۇڭغۇماقتا نۇرسىز قۇياش.
ئۆرتەيدۇ يۈرىكىمنى بىر هاياجان
ۋە كۈچلۈك داۋالغۇيدۇ دولقۇن ئوخشاش.
ئاه، دولقۇن! هاياتشۇمۇل دېڭىز ئوغلى،
سەن جەسۇر، سەن ئىسيانكار، سەن ئۇ-
لۇغسەن.
ئەسلىتىپ ئارسلاننىڭ هۆۋلىشىنى،
نۇر ئۆلگەن تومانلاردا داۋالغۇيسەن.
ئاه، دولقۇن!
كەل، قوينۇڭغا ئالغىن مېنى،
مەن ياشاي ئۇندا مەڭگۈ قۇندۇز كەبى.
يانىدۇ يۈرىكىمدە ئىستەكلىرىڭ
زۇلمەتلىك تۈندە يانغان يۇلتۇز كەبى.

قارايدى ئۇپۇقتىكى قىزىللىقلار،
دېڭىزغا قانات يايدى قارا گۈگۈم.
ئۇرۇلۇپ قىيا تاشقا، قىرغاقلارغا
تىختىماي شاۋقۇن سالار ئۇلۇغ دولقۇن.
مەن ئويغاق،
ئۆگدەيدۇ پۈتۈن ئەتراپ،
دېڭىزغا شۇڭغىماقتا نۇرسىز قۇياش.
ئۆرتەيدۇ يۈرىكىمنى بىر هاياجان
ۋە كۈچلۈك ئۆركەشلەيدۇ دولقۇن ئوخشاش.

1985 - يىل، فېۋرال، سۈرىيە — دەمەشق.

ئەركىم، بەختىم تولۇق ئۆزەمنىڭ

ياسىن زىلال

ياش شائىر ياسىن ئىمىن (زىلال) 1961 - يىلى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كېرىيە ناھىيىسىدە بىر زىيالى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1984 - يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىنى پۈتتۈرگەن، هازىر ئۇيغۇرچە «مىراس» ژورنىلىنىڭ مۇھەررىرى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدىلا ئەدەبىياتقا ھەۋەس باغلىغان ئىدى. ئۇنىڭ تۇنجى شېئىرى «قەلەم» 1981 - يىلى شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىندى. ھازىرغىچە ئۇنىڭ 50 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى ھەرقايسى گېزىت - ژۇرناللاردا جامائەت بىلەن يۈز كۆرۈشتى.

— تەھرىردىن

يول

چەكسىز ئالەم،
ھېساپسىز ئادەم.
رەڭمۇ - رەڭ ھايات،
خىلمۇ - خىل خۇلق،
تۈمەن مىڭ مىجەز ...
ئەجەپ دۇنيا بۇ:
ئوخشىماس تىلەك، ھەر خىل ئېتىقات.
ھەركىمدە
ئۆزگىچە خىيال ۋە ئۈمىد
ھەر بىر مىڭىدە
ئۆزگىچە سېزىم،
ئۆزگىچە تۇيغۇ، ئەقىل، ئېتىقات.
زېمىندە شۇنچە كۆپ چوڭ - كىچىك يوللار،
كېتىدۇ سوزۇلۇپ ھەر بىر تەرەپكە؛
بەزىسى غەرپتىن - شەرققە،
بەزىسى جەنۇپتىن ... شىمالغا،
بەزىسى تۇتاشقان ھەتتا ئۇپۇققا.
ساناپ بولماس
بۇ قانداق ئەھۋال؟
زېمىننى گەر بىر تەخسە دېسەك،
يوللار بىر تەخسە لەغمەندەك.
بىر - بىرىگە كىرىشىپ كەتكەن،
كېسىشىپ ئۆتكەن.

شۇنچىلىك نۇرغۇن،
بۇ ئاددىي مىسال!
لېكىن قايسى يول بىلەن
ماڭغىن قاياققا،
ئايرىلىپ كېتەلمەيسەن ئانا زېمىندىن!
شۇڭا كىم، قايسىنى خالىسا
مېڭىپ كۆرسۇن خالىغىنىدىن.
توسمايلى ئۇنى
ئۆزىنىڭ يولى!
مەن سېنى «ئۇنداق» دەپ،
سەن مېنى «مۇنداق» دەپ،
تاپماقچى ئىدۇق زادى نېمە نەپ؟!
بىر ئېغىزلا گەپ:
ياشاپ - ياشاپ،
كېتىمىز ئاخىر بىر - بىرلەپ!
ئۆلمەيدۇ ھايات،
قالىدۇ تارىخ،
ياشايدۇ ئەۋلات.
ھاياتىمىزدىن،
ئىش ئىزىمىزدىن،
نەسلىمىز بىر كۈن
قىلار ھېساۋات!

تىلىگىم

جاھان گۈلزار گۈللەرگە تولغان،
ھەر بىر ئىنسان ئۇندا بىر چېچەك.
تالاي قىسمەت كۆرۈدۇ ئادەم،
تىنچ ئۇيقۇغا پاتقۇنچە يۈرەك.

بولغىنىدەك پەقەت بىر يىلىنىڭ
باھار - يازى، قىش ۋە ئايازى؛
ھاياتنىڭ بار ھەر ئىنسان ئۈچۈن،
شەپقەت، غەزەپ، كۈلكە ۋە نازى.

www.uyghurkitap.com

گۈل نورۇزغا يەتكەن دەمدىمۇ،
سوقۇپ تۇرار باھار جۇدۇنى.
كەچكۈز تۆكەر ئۈششۈك بەرگىنى،
قىش مۇز بىلەن ئورايدۇ ئۇنى.

دىمەك قىسمەت شۇنداق ئىگىز - پەس،
گاھ پەسلەپ، گاھ تاشقان دەريادەك.
گاھ دىۋىدەك بوغار گىپىلگىدىن،
گاھ قۇچاقلاپ سۆيەر رەنادەك.

مەن دۇنياغا يىغلاپ تۇغۇلغان،
دىلغا زاھىر بولغاچ قىسمىتىم.
يىغلىۋالغان زاكامدا تازا،
پۈتكەن بارچە يىغام شۇ قېتىم.

مەن ئىنسانمەن، ئىنسان بىلەن تەڭ
بىر ئىنسانلىق ھوقۇق ئۆزەمنىڭ!
بۇيرۇقلارغا مەھكۇم ئەمەسمەن،
ئەركىم، بەختىم تولۇق ئۆزەمنىڭ!

مەيلى قىلىچ ئوينىسۇن باشتا،
مەيلى دارغا سۆرىسۇن ئارقان،
قەسەمبىللا، تۆكسەم تامچە ياش
ۋەتەنداشلار دىمەڭلار ئوغلان.

يەڭگىگەندە، سورىغاندا ئەل - يۇرت،
پەخىرلەنگەن «ئوغۇل!» دەپ ئانام.
ئىش قىلمىسام ئوغۇلغا لايىق،
ئانام بەرگەن سۈت ماڭا ھارام.

ئايان بىزگە ھايات ھۆكمىدىن
كۆكتە بولسا قۇياش ئاي ... پەقەت؛
يەردە دەريا، ئورمان، تاغۇ - تاش
بولسا،
ھايات ئۈزۈلمەس ئەبەت.

مەن كېتىمەن، ئوغلۇم قالىدۇ،
ئوغلۇمغا يوق ئالتۇن مىراسىم.
ئىشىنىمەن، ھازا ئېچىپ ماڭا،
بولمىسۇن چوڭ ماتەم مۇراسىم.

ئۈمىدىم شۇ قالسا ئۈمۈرلۈك
مىراس بولۇپ ئوغلۇمغا خۇلقۇم.
تىلىگىم شۇ بولسا ئەپئالىم
نەۋرە، چەۋرە، ئەۋرەمگە ئۈدۈم!

دېڭىزغا خىتاپ

ساھىلدا تۇرۇمەن، چايقىلار دېڭىز،
دولقۇنلار تىلغىنار ئەجدىھا كەبى.
«ھاپ!» قىلىپ ئالەمنى يۇتاي دىگەندەك،
ئۆرۈلار قىرغاققا شۇنداق ئەسەبى.

دىدىم: بەس! كۆز يەتمەس چەكسىز-
لىگىڭدىن،
ئەي دېڭىز، كۆرەڭلەپ كۆتەرمە شاۋقۇن.
زىمىن كەڭ، زەررە سەن، غەرق ئەتمە-
گىنىڭ تەس،
مىڭ يىللاپ كۈندە مىڭ ئاتساڭمۇ ئۇپقۇن.

ۋاراقلا تارىخنى، ئېھتىمال تاقىر —
گىياسىز چوقچايغان تاغ سەن بىرزامان.
جەبىرىڭدىن جاق تويغان زىمىن قەھرىدىن
ماگمىلار لاۋا ئېتىپ بولغانسەن ئويمان.

مىليارت يىل قاغجىراپ ياتقانسەن بەلكى،
گىندىيگەن ۋۇجۇدۇڭ چۆشۈپ تۇمەن گەز.
ئالغاندۇ باغرىڭنى خارابەزارلىق،
ئۆزەڭنى ئۆلگەندەك قىلغانسەن پەرەز.

تەبىئەت سېخىدۇر، زىمىن كەرەملىك،
ئىستىغپار - زارلىرىڭ بولغاندۇ مەقبۇل.
ھاياتلىق ئىلاھىي ساخاۋىتىدىن
دەريالار ئالغاندۇر باغرىڭ تامان يول.

مىڭ يىلالاپ تىرىختىماي ئاققان سۇلاردىن
بولغانسەن دولقۇنلۇق چەكسىز بىر دېڭىز.
كىم سېنى خارلىقتىن قىلغانتى ئەزىز؟!
ئويلىغىن،
ئېسىڭدىن چىقارما ھەرگىز!

ئۆزەڭنى بېسىۋال،
پەسرەك ھۆكىرە،
ئۇپقۇنلاپ زىمىنگە ئۇرمىغىن كاچات.
يەر ئانا، ئۆزەڭمۇ شۇنىڭ باغرىدا،
بىۋاپا بولۇدۇ ئاقىۋەت بەربات.

باققىنە، نى چەكسىز قۇملۇقلار ئەنە،
بىلەمسەن، ئۇ ئەسلى سىنىڭدەك دېڭىز.
ئەبەتنىڭ شەيئى يوق كۆللى جاھاندا،
ئۇ ئەزەل زاماندىن قالغان ياخشى ئىز!

غۇرۇرۇم

كېلىمەن ھاياتنىڭ چەكسىز يولىدا،
ئالدىمدا ئىستىقبال، ئارقامدا ئىزىم.
لەكمىڭلاپ نىگاھلار تاشلىنار ماڭا،
قوزغىتىپ دىلىمدا رەڭمۇ - رەڭ سېزىم.

كېلىمەن مەردانە قول سېلىپ مەغرۇر،
نەزىرىم پەس ئەمەس، قۇياشتەك يۈكسەك.
تاپانلار تېگىگە باقماق نومۇستۇر،
ھامانە يۈكسەككە تەلپۈنەر يۈرەك.

«دوست باقار بېشىڭغا، رەقىپ پۇتۇڭغا»
بۇ ئەزەل زاماندىن كەلگەن ھەق ماقال.
بوۋايلار قالدۇرغان گۆھەردەك سۆز - بۇ،
ھەقىقەت يۈزىدە رىئال ئۇشبۇ ھال.

مەن كۆزگە باقىمەن، كۆزگە كۆز تىكىپ،
ماڭا شۇ كۆزلەرنىڭ نىشانى ئايان.
بېشىمغا باققانلار بېشىمدەك يۈكسەك،
تېگىمگە باققاننىڭ قەدرى خەس - سامان.

ئاياغنىڭ تېگىگە يۈقمايدۇ نېمە؟!
ھە، ئۆزەڭ ئويلىۋال، بەس بولدى يازماي.

ئىختىيار، قايسىغا باغلىساڭ ھەۋەس،
مەن ساڭا شۇنچىلىك ئەسلىتىپ قوياي.

ئىزلىسەڭ تاپارسەن، بۇمۇ بىر ھەق سۆز،
تىلىگىم گۈزەللىك، نىجاسەت ئەمەس.
باقىمەن شەپەققە، شەپەق رەڭ يۈزگە،
پەستە خۇي نامەرتتىن بولۇمەن پەخەس.

قاغىنىڭ رىسقىغا ئولتۇرغان دوكلار،
بۇ گىمگانت تۇرقۇمدىن كېتەر ھودۇقۇپ.
بىلىمنى ئېگەلمەي كەتتى ھۇشىدىن،
مېنىمۇ ئۆزىدەك دوك قىلماق بولۇپ.

ئومۇرتقام قايرىلىپ ئۇشتۇلىسىمۇ گەر،
قەددىمنى تىك تۇتۇپ ياشايمەن مەغرۇر.
يەر يۈتسۇن تاپانغا باقسام، ئېگىلسەم،
يىگىتلىك ھىسسىدىن ئۆركەشلەر تىزمۇر.

چېھرىمگە بېقىڭلار، چېھرىمدە سۆيگۈ،
چېھرىمدە قەلبىمنىڭ بار گۈزەللىگى.
مەن كەلدىم ئاشۇنداق، شۇنداق بارىمەن،
گۈل ئاچقاي ئىقبالدا مەرتلەر تىلىگى!

شېئىرلار

ئىلغارجان سادىق

مېنىڭ كۆڭلۈم چەكسىز بىر كەڭلىك

ئەتلەس كىيگەن ئۇيغۇر قىزىدەك
گۈزەل بولۇپ كۈلمەكتە زېمىن.
تاغ بېشىدا پارلىغان قۇياش،
يانار چوغدەك گۈزەل ۋە يارقىن.

جىلۋە قىلىپ بىپايان گۈللۈك
مېنى ئالدى رەڭدار قوينىغا.
سۆيگۈ كۈچى بولۇپ پەرۋانە،
گىرە سالدى گۈللەر بوينىغا.

پەرۋانىدەك يېقىپ لېۋىمنى،
گۈل شىرنىسىن ئالدىم سۈمۈرۈپ.
مېنىڭ كۆڭلۈم چەكسىز بىر كەڭلىك،
گۈل ھىدىغا تولسۇن كۆمۈلۈپ.

تولۇنئاي

قىزغۇچ شولا چېچىپ باھار ئاخشىمى
ئاي ئاسماندا يېلىنجىدى گۈلخاندەك.
كېچە ئۇچقان تۇرنىلاردەك بۇلۇتلار
كۆرۈنۈدۇ چوققىلارغا قونغاندەك.

دېمەك كۆكتىن بالقىپ چىققان تولۇنئاي
ئالتۇن شولا چېچىپ تۇرار دۇنياغا.
تاڭ پەيتىدە ئاستا - ئاستا يوقايدۇ،
باش قويۇدۇ ئاقباش ئېگىز تاغلارغا.

ئالتۇن نۇرى تولۇنئاينىڭ باغلاردىن
بالقىپ چىقىپ جۇلالايدۇ قىرغاقتا.
مەجنۇنتاللار پەرۋانىدەك تولغىنىپ،
كۆز تاشلايدۇ شۇ نۇرلارغا يىراقتا.

ئۇنىڭ يارقىن ئالتۇن رەڭلىك نۇرلىرى
كەڭلىكلەرگە سىڭىپ كېتەر سەھەردە.
سالار ھايات ئىشقىنى ئۇ دىللارغا،
قۇياش ئوخشاش نۇرلۇق يېنىپ كۆكلەردە.

ماۋزۇسىز

ئۇپۇقلاردا تاڭ قۇياشى يانغاندا،
چەكسىز كەڭلىك زەر جىلاغا ئورالدى.
غۇۋا يېنىپ ئۆچكەن چوغدەك ھىلال ئاي
ئاقۇش يورۇق پەردە ئىچرە يوقالدى.

تاڭ پەيتىدە ئۆچكەن ئاشۇ ئاي كەبى،
قارا تۈتەك غايىپ بولدى دۇنيادىن.
ئەركىن قۇشلار پەرۋاز قىلدى كۆكلەردە،
نەپەسلىنىپ شەپەق تۇققان ھاۋادىن.

ئاق چوققىلار قىزغۇچ رەڭدە تاۋلىنىپ،
ئوخشاپ قالدى تۇندە يانغان يالقۇنغا.
ئالتۇن يوپۇق يېپىندى كەڭ دەريالار
ۋە شۇ رەڭدە سۇپەت بېرىپ دولقۇنغا.

قۇياش ئۆرلەپ يۈكسەلمەكتە ئېگىزگە،
ئالتۇن نۇرى يىراقلارغا تارالدى.
دەريا سۈيى يورۇقلۇقتا يول تېپىپ،
سائادەتلىك قىرغاقلارغا تارالدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

شېئىرىيىتىمىزدە

يېڭى بۆسۈش ۋەزىيىتىنى يارىتايلى

— شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە تۇرپاندا ئۆتكۈزۈلگەن ئۇيغۇر شېئىرىيىتى مۇھاكىمە يىغىنىنىڭ خاتىرىسى —

«تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى بىلەن «تۇرپان» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى بىرلىكتە 1985 - يىلى 15 - فېۋرالدىن 22 - فېۋرالغىچە تۇرپاندا ئۇيغۇر شېئىرىيىتى مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزدى. مۇھاكىمە يىغىنغا ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن تەكلىپ قىلىنغان 56 نەپەر شائىر، ئەدەبىي ئوبزورچى ۋە ئەدەبىي مۇھەررىر قاتناشتى.

يىغىننىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا «تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى ئەخەت تۇردى يىغىن رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى نامىدىن ئېچىش نۇتقى سۆزلىدى. ئۇ بۇ قېتىمقى مۇھاكىمە يىغىنىنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى مەملىكەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى 4 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئۆزلەشتۈرۈش ئارقىلىق ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ نۆۋەتتىكى تەرەققىيات ئەھۋالىنى چوڭقۇر ھەم ئەتراپلىق مۇھاكىمە قىلىپ، نەتىجىلەرنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، يېتەرسىزلىكلەرنى تېپىپ چىقىپ، شائىر ھەم ئەدەبىي ئوبزورچىلىرىمىزنى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ يېڭى گۈللىنىش دەۋرىگە قاراپ دادىل قەدەم تاشلاشقا سەپەرۋەر قىلىش ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتى. جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاتاقلىق شائىر تېيىپجان ئېلىيېۋ يىغىن قاتناشقۇچىلىرىغا مەملىكەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى 4 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى ھەمدە كۆپچىلىكنىڭ قۇرۇلتاي روھىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، بۇ قېتىمقى مۇھاكىمە يىغىنىنى جەزمەن ياخشى ئېچىپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ شېئىرىيەت ئىجادىيىتىدە يېڭى گۈللىنىش ۋەزىيىتى يارىتىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى، پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ رەئىسى ئابلىز نازىرى شۆبە جەمئىيەت نامىدىن يىغىننى قىزغىن تەبرىكلىدى ھەمدە بۇ قېتىمقى مۇھاكىمە يىغىنىنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىنى كۆرسىتىپ ئۆتتى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى توختى سابىر، ئاپتونوم را-

يونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ باش كاتىۋى مەمەت ئىسمايىل قاتارلىق مەسئۇل يولداشلارمۇ ئالاھىدە ۋاقىت ئاجرىتىپ، يىغىنغا قاتنىشىپ، كۆپچىلىك بىلەن كۆرۈشتى، شۇنىڭدەك تۇرپان ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ سېكرېتارى يۈسۈپ ئەيسا، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى قۇربان نىياز قاتارلىق مەسئۇل يولداشلارمۇ يىغىنغا بىر قانچە قېتىم كېلىپ كۆپچىلىكتىن سەمىمىي ھال سورىدى، يىغىننى قىزغىن تەبرىكلىدى. مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشقان مەسئۇل يولداشلار بۇنداق يىغىنلارنى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەر قايسى شەھەر ھەم ۋىلايەتلىرىدە ئىمكان قەدەر كۆپرەك ئېچىپ، سوتسىيالىستىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىپ، خەلقىمىزنىڭ كۈندىن - كۈنگە بېيىۋاتقان مەنىۋى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشنى تەلەپ قىلدى ھەمدە كۆپچىلىككە ئىلھام ۋە مەدەت بەردى.

مەملىكەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى 4 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ روھى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە تۇنجى قېتىم ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان بۇ مۇھاكىمە يىغىنىنىڭ مەزمۇنىنى تېخىمۇ بېيىتىپ، يىغىن قاتناشقۇچىلىرىغا جۇرئەت ۋە ئىلھام بېغىشلاپ، يىغىن كەيپىياتىنى ئىنتايىن جانلاندۇرۇۋەتتى. يولداشلار چوڭ - كىچىك يىغىنلاردا بەس - بەس بىلەن ئەركىن پىكىر بايان قىلىپ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلىگەن ھالدا ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى چوڭقۇر تەھلىل قىلدى. جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، تالانتلىق شائىر ئابدۇكېرىم خوجا؛ شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ كاندىدات تەتقىقاتچىسى، پېشقەدەم شائىر ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر؛ پېشقەدەم شائىر، تارىخچى تۇرغۇن ئالماس؛ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دوتسېنتى، شائىر ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن؛ ياش ئەدىبىي ئوبزورچى سىدىقھاجى روزى ۋە «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ مۇھەررىرى جاپپار ئەمەت قاتارلىق يولداشلار چوڭ يىغىنلاردا نۇقتىلىق پىكىر بايان قىلىپ، شېئىرىيىتىمىزدىكى بىر مۇنچىلىغان كونكرېت، رېئال مەسىلىلەرنى ئىلمىي ئاساستا ئوخشاش بولمىغان نۇقتىلاردىن يورۇتۇپ بەردى.

كۆپچىلىك مۇزاكىرە جەريانىدا ئالدى بىلەن يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە مەيدانغا كەلگەن غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى مۇئەييەنلەشتۈردى. ئۇلار مۇنداق دەپ ھېساپلىدى: پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىجات قىلىنغان شېئىرىي ئەسەرلىرىمىز مەيلى سان جەھەتتە بولسۇن، مەيلى ئىدىيىۋى مەزمۇنىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، تېمىسىنىڭ كەڭ ھەم خىلمۇ - خىللىقى، ئۇسلۇبىنىڭ رەڭدارلىقى ھەم بەدىئىي تەسىرچانلىقىنىڭ كۈچلۈكلىگى قاتارلىق جەھەتلەردە بولسۇن، تارىختىكى ھەر قانداق چاغدىكىدىن زور دەرىجىدە ئېشىپ كەتتى. 10 يىللىق مالىمانچىلىق دەۋرىدە مەدەنىيەت مۇستەبىتچىلىگىنىڭ دەھشەتلىك زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، ئىجادىيەت ئەركىنلىگىدىن مەھرۇم قىلىنغان بىر تۈركۈم شائىرلىرىمىز قولىغا قايتىدىن قەلەم ئېلىپ، شېئىرىي ئىجادىيەتكە يېڭىچە روھ، يېڭىچە غەيرەت - شىجائەت بىلەن قىزغىن كىرىشىپ كەتتى، شېئىرىيەت سېپىگە يېڭىدىن زور بىر تۈركۈم ئىستېدادلىق، ئۈمىتلىك ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىق شائىرلار قوشۇلۇپ، شېئىرىيەت قوشۇنىمىزنى جۇشقۇنلۇق ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىلدى، شېئىرىيىتىمىزنىڭ پارلاق ئىستىقبالىدىن بېشارەت بەردى. شېئىرىيەت سېپىمىزگە خېلى

يۇقۇرى سەۋىيە، ۋە پۇختا تەييارلىق بىلەن كىرىپ كېلىۋاتقان ياش بوغۇنلارنىڭ داداللىق بىلەن ئىزلىنىش، يول ئېچىش، يېڭىلىق يارىتىش ۋە سەنئەتنىڭ يۈكسەك چوققىسىغا قاراپ ئۈزلۈكسىز ئىلگىرىلەش روھى ھەم ئەمەلىيىتى جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ مۇقەررەر قانۇنىيىتىنى روشەن ئىپادىلەپ، خەلقىمىزگە ئۈمىت، ئىشەنچە ھەم شاتلىق بېغىشلىدى. شېئىرىيىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى نەشرىياتچىلىق ئىشلىرىمىزنىمۇ زور كۈچ بىلەن ئىلگىرى سۈردى. يېقىنقى بىر نەچچە يىل ئىچىدىلا بىر مۇنچىلىغان شائىرلارنىڭ شېئىر توپلاملىرى ئارقا - ئارقىدىن نەشىر قىلىندى. «تارىم» ژورنىلىنىڭ سەھىپىسى ئەسلىدىكى 6 باسما تاۋاقتىن 10 باسما تاۋاققا يەتكۈزۈلۈپ، شېئىرىيەتكە ئاجرىتىلغان سەھىپىسى مۇۋاپىق دەرىجىدە كۆپەيتىلدى. جايلاردىمۇ مەخسۇس ئەدەبىيات - سەنئەت ژورناللىرى چىقاردى، ھەر دەرىجىلىك گېزىت - ژورناللاردىمۇ مەخسۇس شېئىرىيەت سەھىپىلىرىنى ئاچتى. بۇنىڭ بىلەن شائىرلار ۋە شېئىر ھەۋەسكارلىرى ئۈچۈن ئۆز ئىجادىيىتىنى كېرەك قىلىدىغان زېمىن يارىتىلدى. بىزنىڭ ئەدەبىي ئوبزورچىلىقىمىزمۇ شېئىرىيەت ئىجادىيىتىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، تېگىشلىك بۇرچىنى ئادا قىلىشقا كىرىشتى. كىلاسسىك شائىرلىرىمىزنىڭ ئەسەرلىرىنى، خەلق ناخشا - قوشاقلىرىنى توپلاش، تەتقىق قىلىش ۋە نەشرگە تەييارلاش ئىشلىرىدىمۇ كىشىنى شاتلاندۇرىدىغان مۇۋەپپەقىيەتلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. بىر قىسىم شائىرلىرىمىزنىڭ شېئىرلىرى مەملىكەت بويىچە ئېلىپ بېرىلغان باھالاش پائالىيەتلىرىدە مۇكاپاتقا ئېرىشىپ، ئۇيغۇر شېئىرىيەت قوشۇنىغا شان - شەرەپ بېغىشلىدى. بىر قىسىم شائىرلىرىمىزنىڭ شېئىرلىرى خەنزۇ تىلىغا ۋە چەتئەل تىللىرىغا تەرجىمە قىلىندى. خەنزۇ ۋە چەتئەل شائىرلىرىنىڭ بىر قىسىم مۇنەۋۋەر شېئىرلىرىمۇ ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ، كىتابخانلارغا تونۇشتۇرۇلدى. يىغىنچاقلىغاندا، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان شېئىرىيىتىمىزدە مەيدانغا كەلگەن مۇۋەپپەقىيەتلەرنى ھەرگىزمۇ تۆۋەن مۆلچەرلىگىلى بولمايدۇ.

كۆپچىلىك مەملىكەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى 4 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ روھىدىن ئىلھاملىنىپ، مۇنداق دېيىشتى: مەركىزىي كومىتېتنىڭ پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكىنى ياخشىلاشنىڭ زۆرۈرلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىشى «سول» ئىدىيىۋىي ئېقىمنىڭ قالدۇق تەسىرلىرىنى يېڭىش ھەم تازىلاشتا چوڭقۇر رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇ چاقىرىق پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەرگە ئىشىنىدىغانلىقىنى، ئۇلارنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى، قوللايدىغانلىقىنى، شۇنداقلا نۆۋەتتە ئېلىمىز ئەدەبىياتى دۇچ كېلىۋاتقان مەسىلىلەرنى ناھايىتى ئېنىق بىلىدىغانلىقىنى ۋە سەنئەت قانۇنىيىتىگە ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم روشەن ھالدا ئىسپاتلاپ بەردى. ئەمەلىيەت تولۇق ئىسپاتلىدىكى، «سول» ئىدىيىۋىي ئېقىمنىڭ قالدۇق زەھەرلىرىنى تازىلىماي تۇرۇپ، سوتسىيالىستىك ئەركىن ئەدەبىياتنى ئوڭۇشلۇق راۋاجلاندۇرغىلى بولمايدۇ. ئۆز - ئۆزىنى چەكلەش، چۈشەپ قويۇش ۋە بىر ئىزدا توختاپ قېلىش — سەنئەتنى ھالاكەتكە ئېلىپ بارىدۇ. چىنلىق، ياخشىلىق ۋە گۈزەللىكنى مەمۇرىي كۈچ ۋە چۇقان ئارقىلىق ئومۇملاشتۇرغىلى بولمايدۇ. ساختىلىق، رەزىللىك ۋە خۇنۇكلۇكنىمۇ قالپاقتا تايىنىپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ ۋە ئېلىمىز تارىخىدا دەل ھازىرقىدەك ئىقتىسات راۋاجلانغان، سىياسىي تېچلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان، ئىسلاھاتقا دادىل قەدەم تاشلانغان، سىياسەت ئۆز يولىغا چۈشكەن، ھەر قايسى سەپلەردە گۈللەپ - ياشناش مەنزىرى-

سى بارلىققا كەلگەن، خەلق ئاممىسى مەنىۋىي ئوزۇقىنىڭ مول ۋە سۈپەتلىك بولۇشىنى جىددىي تەلەپ قىلىۋاتقان، شائىر، يازغۇچىلىرىمىزمۇ مول ئىجادىيەت جۇغلانمىسى بىلەن يۈكسەك قىزغىنلىققا ئىگە بولغان مۇشۇنداق ياخشى ۋەزىيەت ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باققان ئەمەس. يېڭى دەۋر خەلقىمىزنىڭ مەنىۋىي قىياپىتىدە، تۇرمۇش شەكلىدە ۋە ئىدىيىۋىي كۆز قارىشىدا ئۆزلۈكسىز يېڭىلىق يارىتىۋاتىدۇ. مۇشۇنداق بىر چاغدا بىز ئۆزىمىزنىڭ شېئىرىي ئەسەرلىرى ئارقىلىق دەۋرنىڭ يېڭى مەنىسىنى، تۇرمۇشنىڭ يېڭى يۈزلىنىشىنى، خەلق قەلبىدە يېتىلىۋاتقان يېڭى بىخلارنى، كىشىلەر ئارىسىدا پەيدا بولۇۋاتقان يېڭىچە مۇناسىۋەتلەرنى، دەۋرىمىز كىشىلىرىنىڭ روشەن ھەم كۈچلۈك مۇھەببەت-نەپرىتىنى، ئارزۇ ھەم غايىلىرىنى تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن ۋاقتىدا ھەم كەڭ ئەكس ئەتتۈرمەي، ئەكسىچە، ئادەتكە ئايلىنىپ كەتكەن ئۆلۈك رامكا-قېلىپلار بىلەن ئۆزىمىزنى چۈشەپ، چەكلەپ، قورۇنۇپ، قىسىلىپ، ئالدى-كەينىمىزگە قاراپ، بىر يەردىلا تىپىرلاپ يۈرۈۋەرسەك، ئۇ ھالدا دەۋرنىڭ تەرەققىياتىدىن جەزمەن كېيىن قالىمىز. دەۋرنىڭ روھى ئالدى بىلەن ئىسلاھات روھى، ئىزلىنىش، يول ئېچىش ۋە يېڭىلىق يارىتىش روھىدۇر. مەمۇرى كۈچ ئارقىلىق بىر خىل ئۇسلۇپ ۋە بىر خىل ئېقىمنىلا يولغا قويۇپ، باشقا ئۇسلۇپ ۋە ئېقىملارنى چەكلەش ياكى قامال قىلىش يېڭىلىق يارىتىش روھى بىلەن قىلچە سىغىشالمايدۇ، شۇنداقلا يازغۇچى، شائىرلارنىڭ ئىجادىيەت ئەركىنلىكىنىمۇ بوغۇپ قويىدۇ. سەنئەت دېموكراتىيىسىنى بوغۇدىغان ئىدىيىۋىي قاتماللىق ۋە جاھىل كونا ئادەت كۈچلەرنى يېڭىشتە ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ، ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان يولداشلارنىڭ، نەشرىيات تارماقلىرىنىڭ، جۈملىدىن، ھەر دەرىجىلىك گېزىت-ژورنال تەھرىر بۆلۈملىرىنىڭ ئوينايدىغان رولى ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن چوڭ، لېكىن شائىرلار پەقەت يۇقۇرىغىلا قاراپ ئولتۇرۇپ، ئۆز ئىدىيىسىنى تولۇق ئازات قىلمىسا، خىلمۇ-خىل رامكا-قېلىپلارنىڭ چەكلىمىسىنى بۇزۇپ تاشلاشقا، باشلامچىلىق بىلەن يېڭىلىق يارىتىشقا، تۇرمۇشنىڭ يادرىسىغا بۆسۈپ كىرىشكە جۈرئەت قىلمىسا، يېتەرلىك بىلىم ۋە چوڭقۇر تۇرمۇش تەسىراتلىرىغا ئىگە بولمىسا، شېئىرىي ئىجادىيەت ئۈچۈن زۆرۈر بولغان بارلىق بەدىئىي ۋاسىتىلارنى پۇختا ئىگەللىمىسە، ئەڭ كەڭ سەنئەت دېموكراتىيىسىدىمۇ تولۇق پايدىلىنالمايدۇ، ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئالتۇن دەۋرىنى قۇرۇق چاقىرىق بىلەن ئەمەس، بەلكى ئىجادىيەتچىلەرنىڭ دادىللىق بىلەن ئىجات قىلغان مول ۋە سۈپەتلىك مەنىۋىي مەھسۇلاتلىرى ئارقىلىق ياراتقىلى بولىدۇ.

مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشقان يولداشلار «سول» ئىدىيىۋىي ئېقىمنىڭ قالدۇق تەسىرلىرى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا داۋاملىق دەخلى يەتكۈزۈۋاتقانلىقىنى نۇرغۇنلىغان جانلىق پاكىتلار ئارقىلىق كۆرسىتىپ، ئۇنى قەتئىي، ئۈزۈل-كېسىل تازىلاشنىڭ زۆرۈرلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. ئۇلار مۇنداق دېيىشتى: ئېلىمىزدە ئۇزۇن يىل ھۆكۈم سۈرگەن «سول» ئىدىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت، جۈملىدىن، شېئىرىيەت ساھەسىگە تارقاتقان زەھىرى ئىنتايىن كەڭ، تارتقان يىلتىزى ئىنتايىن چوڭقۇر، سالغان زىيىنى ئىنتايىن زور. «سول» ئىدىيە پەيدا قىلغان ئادەت كۈچلەرمۇ ناھايىتى جاھىل، رامكا-قېلىپلارمۇ ناھايىتى جىق. شۇڭلاشقا پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنى «سول» ئىدىيىنىڭ ئەدە-

بىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى ھۆكۈمرانلىقىغا خاتىمە بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ قالدۇق تەسىرلىرى جاھىللىق بىلەن ئۆزىنى كۆرسىتىپ، شېئىرىيىتىمىزنىڭ ئەركىن ۋە راۋان يۈكسىلىشىگە داۋاملىق دەخلى يەتكۈزۈپ كېلىۋاتىدۇ. يېقىنقى ئەدەبىيات جەھەتتىن ئېيتقاندا، «سول» چىللىقنىڭ كاشىلىسى تۈپەيلىدىن پەيدا بولغان ئىدىيىۋى قاتماللىق، قامال قىلىش ۋە بۇرۇقتۇملۇقنىڭ خىلمۇ - خىل ئىپادىلىرى تېخى ئۈزۈل - كېسىل تۈگەپ كەتكىنى يوق. بەزى يولداشلار شېئىرىيەتكە سەنئەت نۇقتىسىدىن ئەمەس، بەلكى نوقۇل سىياسىي تەشۋىقات نۇقتىسىدىن مۇئامىلە قىلىپ، شېئىرىيەتنىڭ ئۆزىگە خاس قانۇنىيەتلىرىگە ھۆرمەت قىلماي، خەلقىمىزنىڭ كۈندىن - كۈنگە بېيىپ ھەم يېڭىلىنىپ بېرىۋاتقان ئېستېتىك تەلەپلىرى بىلەن ھېساپلاشماي، قالايمىقان چات كىرىپ، شائىرلارنىڭ ئۆز شېئىرلىرىنى مەلۇم قېلىپقا سېلىشنى يولسىزلىق بىلەن تەلەپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىجادىيەت ئەركىنلىكىنى ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە بوغۇپ قويىۋاتىدۇ. «سول» ئىدىيە شېئىرىيەت ساھەسىدە پەيدا قىلغان كونا، ئۆلۈك، تار رامكا - قېلىپلار شېئىرىيىتىمىزدە ئۇزۇن يىللاردىن بېرى تۈزىتىلمەي كېلىۋاتقان شوئارۋازلىق، يالغاچلىق، ئۇقۇملاشتۇرۇش، تەقلىتچىلىك، ئاددىيلىق، تەكرارلىق قاتارلىق ئىللەتلەرنىڭ تېخىچە ساقلىنىپ كېلىشىگە يول قويۇۋاتىدۇ. گېزىت - ژورناللاردا قاپىيىلەشتۈرۈلگەن قۇرۇق، يالغان گەپلەر، دەبدەبىلىك شوئارلار ياكى قۇرۇق ۋەز - نەسىھەتلەر تىزمىسى «شېئىر» سۈپىتىدە ئېلان قىلىنىۋاتىدۇ. شائىرلارنىڭ ئۇسلۇبىغا ھۆرمەت قىلمايدىغان، ھەتتا ئۇلارنىڭ شېئىرلىرىنى بۇزۇپ قويىدىغان نورمالسىز ھادىسىلەر تېخىچە يوز بېرىۋاتىدۇ. بەزى يولداشلار جەمئىيەتتىكى خۇنۇك، چۈشكۈن، چاكىنا شەيئى ھەم ھادىسىلەرنى قامچىلايدىغان، ھەجۋىي قىلىدىغان شېئىرلارنى كۆرسىلا، ئۆزىگە ئېلىپ كېتىپ، شائىرلاردىن ئورۇنسىز ئاغرىنىپ ياكى گۇمانلىنىپ، ئۇلارنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقىغا سوغ سۇ سېپىشكە ئۇرۇنىۋاتىدۇ، ۋاھاكازالار. يېقىنقى ئىدىيە جەھەتتە ساقلىنىۋاتقان بۇ خىل مەسىلىلەر شېئىرىيىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن پايدىسىز.

كۆپچىلىك «سول» چىللىقنىڭ قالدۇق تەسىرلىرى ئاپتورلارنىڭ ئىجادىيەت ئىدىيىسى جەھەتتىمۇ ساقلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ، مۇنداق دېيىشتى: بىر قىسىم ئاپتورلىرىمىزنىڭ ئىدىيىسى تېخى تولۇق ئازات بولۇپ كەتكىنى يوق. ئۇلاردا ئەندىشە ھەم قورۇنۇش بار، دادىللىق ھەم يېڭىلىق يارىتىش روھى كەم. ئېلىمىزدە ئۇزۇن يىل ھۆكۈم سۈرگەن «سول» ئىدىيىۋى ئېقىم سالغان خىلمۇ - خىل روھىي جاراھەتلەر تېخى ئۈزۈل - كېسىل ساقىيىپ كېتەلمىدى. شۇڭا شائىرلىرىمىزنىڭ بەزىلىرى شېئىرنى ئۆزىنىڭ تۇرمۇشتىن ئالغان ھەقىقىي، چىن قايناق ھېسسىياتىغا تايىنىپ ئەمەس، بەلكى ئابستىراكىت ئۇقۇمغا، قاتمال چۈشەنچىگە ياكى يوقۇرىنىڭ رايىغا بېقىپ يازىدىغان يامان ئادەتتىن تېخىچە قۇتۇلالمايۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى تۇرمۇشقا شائىرانە نەزەر تاشلاپ، ئۇنىڭ يادروسىغا دادىللىق بىلەن بۆسۈپ كىرىشكە، شەيئى ھەم ھادىسىلەر پەيدا قىلغان ھەقىقىي تەسىراتىنى ئاشكارا ئىپادىلەشكە، جەمئىيەتتىكى رېئال مەسىلىلەر توغرىسىدا راستچىللىق بىلەن مۇستەقىل ھالدا پىكىر بايان قىلىشقا پېتىنالماي، ئالدى - كەينىگە قاراپ، ئۆزىنىڭ سايىسىدىن ئۆزى ھۈركۈپ، ئۆزىنى ئۆزى چۈشەپ قويىۋاتىدۇ. ساختا مەدھىيە بىلەن تولغان، باشقىلار تەرىپىدىن ئاللىقاچان

www.uyghurkitap.com

ئېيتىپ بولۇنغان پىكىرلەرنى ئەزمىلىك بىلەن تەكرارلايدىغان، بىرلا قېلىپتىن چىقىرىلغان قۇرۇق، يالىڭاچ شېئىرلارغا ئۆگىنىپ قالغان بەزى يولداشلار ئۆزىگە خاس يېڭىلىقتا، ئۆزىگە خاس چوڭقۇر پىكىرگە، ئۆزىگە خاس بەدىئىي سېھرىي كۈچكە، ئۆزىگە خاس روشەن ئۇسلۇبقا ئىگە شېئىرلارنى كۆرسىلا، غەلىتىلىك، بىنورماللىق ھېس قىلىپ، ھەزىم قىلالماي ياكى چۈشىنەلمەي، شائىرلاردىن ئورۇنسىز گۇمانلىنىۋاتىدۇ، ھەتتا ئۇلارنى ئەيىپلەۋاتىدۇ. ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى «سول» ئىدىيىنىڭ قالدۇق تەسىرلىرىدىن قۇتۇلالمىغان شائىرنىڭ ئىجادىيەت ئەركىنلىكىدىن تولۇق بەھرىمەن بولالمايدىغانلىقىنى، شۇنداقلا سوتسىيالىستىك ئەركىن ئەدەبىياتقا تېگىشلىك تۆھپە قوشالمايدىغانلىقىنى تولۇق ئىسپاتلىدى.

مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشقان يولداشلار يېقىنقى يىللاردىن بۇيان سۈپەتسىز، ناچار شېئىرلارنىڭ خېلىلا كۆپىيىپ قالغانلىقىدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەرنىڭ بىرسى، «سول» ئىدىيىۋى ئېقىمنىڭ قالدۇق تەسىرلىرىنىڭ كاشىلىسى بولسا، يەنە بىرسى، بەدىئىي ماھارەتنىڭ كەملىكى دەپ قارىدى. ئۇلار مۇزاكىرە جەريانىدا مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى: ھازىر جەمئىيەتتە، كىشىلەر ئارىسىدا «شېئىر كۆپ بولۇپ كەتتى»، «كىشىلەر شېئىردىن بىزار بولۇپ كەتتى» دېگەندەك ئوخشاش گەپ - سۆزلەر بار. بىزدە چىن ھەم قايناق ھېسسىيات بىلەن ئەمەس، بەلكى مەلۇم مەۋھۇم ئۇقۇم ئاساسىدا زومۇ - زو قاپىيىلەشتۈرۈلۈپ يېزىپ چىقىلغان، مەزمۇنى قۇرۇق، يۈزە ياكى تەكرارلانغان، تىلى قاتمال، مەنتىقىسىز، پىكرىنى تۈپ - تۈز، توغرىدىن - توغرا، يالىڭاچلا ئوتتۇرىغا قويغان، نە پوئېتىك تەسەۋۋۇر، نە پوئېتىك ئوبرازلار بولمىغان، ھەم تەمسىز ھەم ئۇزۇن، ھەم تەمىسىز «شېئىر»لار ھەقىقەتەنمۇ خېلى بار. كىشىنىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سېلىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە، ئۇنىڭ ئېستېتىك زوقىنى بۇزۇدىغان بۇ خىل «شېئىر»لاردىن كىتاپخانلارنىڭ بىزار بولۇپ كەتكىنى راست، ئەمما بۇنىڭلىق بىلەن قانداقتۇر «شېئىرلار كۆپ بولۇپ كەتتى»، «كىشىلەر شېئىرنى ياقتۇرمايدىغان بولۇپ قالدى» دېگىلى بولمايدۇ. يالقۇنلۇق ھېسسىيات بىلەن سۇغۇرۇلغان، ئىدىيىۋى مەزمۇنى چوڭقۇر، پىكرى يېڭى، ئىجادىي تەسەۋۋۇرغا باي، تىلى ئوبرازلىق شېئىرلارنى بىزنىڭ سەنئەتخۇمار خەلقىمىز مەڭگۈ سۆيۈپ ئوقۇيدۇ، شېئىرنىڭ ئىنسانلارنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىدا تۇتۇدىغان ئورنى بىلەن ئوينايدىغان رولىنى ھەرگىزمۇ تۆۋەن مۆلچەرلەشكە بولمايدۇ. مىللىي ئەدەبىياتتا پوئېزىيە ئۆزىگە خاس قىممەتكە ئىگە. مەسىلىنىڭ ئاچقۇچى خەلققە قانداق مەنىۋى مەھسۇلات تەقدىم قىلىشتا. ماھارەتلىك شائىرنىڭ ياخشى يېزىلغان بىركۇبلېت شېئىرى خەلقنىڭ ئاغزىدىن ئەسىرلەر بويى چۈشمەي، زامانلاردىن زامانلارغىچە ياشايدۇ. ھەر قانداق شېئىرنىڭ قىممىتى ۋە ھاياتىي كۈچى، ئاساسەن، شائىرنىڭ بەدىئىي ماھارىتىگە باغلىق بولىدۇ. يېتەرلىك بەدىئىي ماھارەت ئىگەللىمىگەن شائىرنىڭ «سول» ئىدىيىۋى ئېقىمنىڭ قالدۇق تەسىرلىرى تازىلانغان چاغدىمۇ ئېستېتىك قىممىتى يۇقۇرى شېئىرلارنى يازالىشى ناتايىن. ۋاھالەنكى، بەزى يولداشلار ماھارەت يېتىلدۈرۈشكە يېتەرلىك ئەھمىيەت بەرمەي، شېئىر يېزىشنى بەكمۇ ئوڭاي ئىش چاغلاپ، ھېچقانداق تەييارلىقسىزلا «شېئىر» يېزىپ ياكى «ئېتىك بازارغا ئۆلگۈرتۈپ مال سېلىش»قىلا بېرىلىپ كېتىپ، خەلقىمىزنىڭ بەدىئىي ئەسەرلەرگە قويۇدىغان سۈپەت تەلىۋى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپ بېرىۋاتقانلىقى بىلەن ھېساپلاشمايۋاتىدۇ. ئۇلار يازغان «شېئىر»-

لارنىڭ قاپىيە، تۇراقلىرى جاي-جايىدا بولسىمۇ، لېكىن كىتاپخانلارنى بىرئازمۇ تەسىرلەندۈرەلمەيدۇ، ھەتتا ئۇلارغا ئېنىق بىر چۈشەنچىمۇ بېرەلمەيدۇ. ئۇقۇملاشتۇرۇلغان، شوئار بىلەن تولغان ياكى باشقىلارنىڭ ئىجادىيەت مېۋىلىرىدىن قۇراشتۇرۇپ چىقىلغان بەزى «شېئىر»لار كىتاپخانلارنىڭ كەيپىنى ئۇچۇرىدۇ. خەلققە سۇنۇلغان مۇنداق سۈپەتسىز، ناچار شېئىرلار شائىرغا شان-شەرەپ بېغىشلاش بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ئۇنىڭ ئابرويىنى تۆكىدۇ. شۇڭا ھەر قانداق شائىر خەلققە مەسئۇلىيەتسىزلىك بىلەن خام، تەمسىز مەنىۋى ئوزۇق تەڭلەشتىن ساقلىنىپ، تىرىشىپ بەدىئىي ماھارەت يېتىلدۈرۈشى كېرەك. شېئىر ئۆزىگە خاس پوئېتىك پىكىر، پوئېتىك تەسەۋۋۇر، پوئېتىك تىل ۋە پوئېتىك ئوبرازغا ئىگە بولغاندىلا، كىتاپخاننىڭ ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سېلىپ ياكى ئۇنىڭغا كۈچلۈك ئېستېتىك زوق بېغىشلاپ، ئۆزىنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتەلەيدۇ. تۇرمۇشنى، ئومۇمى بىلىملەرنى پىششىق ئىگەللىگەن، توغرا دۇنيا قاراش تىكلىگەن، ئىجادىيەت قانۇنىيىتىنى، شېئىرىي ئىجادىيەت ئۈچۈن زۆرۈر بولغان بارلىق بەدىئىي ۋاستىلەرنى پىششىق ئىگەللىگەن شائىرلار ئىجادىيەت ئەركىنلىكىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، دەۋرىمىز كىشىلىرىنىڭ مەنىۋى قىياپىتىنى چوڭقۇر ئەكس ئەتتۇرۇپ بېرەلەيدىغان مۇنەۋۋەر شېئىرلارنى يېزىپ چىقالايدۇ.

مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشقان يولداشلار شېئىرلارنىڭ شەكلى، تىلى ۋە ئۇسلۇبى ئۈستىدە توختىلىپ، مۇنداق دېيىشتى: «ئىجادىيەت ئەركىنلىكى پەقەت شائىرلارنىڭ مەزمۇن تاللاش ئەركىنلىكىنىلا ئەمەس، بەلكى شەكىل تاللاش ئەركىنلىكىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇڭلاشقا، مەلۇم بىر خىل شەكىلنىلا تەكىتلەپ، باشقا شەكىللەرنى چەتكە قاقماسلىق، شەكىلنىڭ خىلمۇ-خىل بولۇشىنى تەشەببۇس قىلىش لازىم. بىز ھەربىر شائىرنىڭ ئۆزى پىششىق بىلىدىغان ۋە ئۆز ھېسسىياتىنى ئەركىن، تولۇق ئىپادىلىيەلەيدىغان شەكىلنى توغرا تاللىشىنى تەلەپ قىلىمىز. مەيلى بارماق ۋەزنى، مەيلى ئارۇز ۋەزنى ياكى چاچما شېئىر شەكلى بولسۇن، ھەر قايسى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ۋە ئۆزىگە خاس ئەۋزەللىككە ئىگە. ئۇنىڭ ئۈستىگە، شەكىل مەسىلىسىدە شائىرلارنىڭ ھەۋىسى بىلەن كىتاپخانلارنىڭ تەلىۋىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. مەسىلە تاللانغان شەكىلدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىشقا ماھىر بولۇش-بولالماسلىقتا. ئۆزى پىششىق بىلمەيدىغان شەكىلدە زورۇقۇپ شېئىر يازغان شائىرنىڭ ئەمگىكى زايا كېتىدۇ. ھازىر بىزدە غەزەل، رۇبائىي يازىدىغان ئاپتورلار ئاز ئەمەس، لېكىن ئۇلارنىڭ يازغانلىرىنىڭ ئىچىدە ھەقىقىي رۇبائىي، غەزەل بولالايدىغانلىرى ناھايىتى ئاز. ھازىر بەزى ياش ھەۋەسكارلار پىشقان پىكىر ۋە يېتەرلىك بەدىئىي ماھارەتكە ئىگە بولماي تۇرۇپلا، شەكىل ۋە قاپىيە قوغلىشىپ، ئارۇز ۋەزنىدە شېئىر يېزىۋاتىدۇ. بىز ئۇلارنىڭ ئارۇز ۋەزنىدە شېئىر يېزىشىنى چەتكە قاقمايمىز، ئەلۋەتتە. لېكىن بۇ شەكىلدە شېئىر يېزىشنىڭ ئۇنچىۋالا ئوڭاي ئەمەسلىكىنى، ئارۇز ۋەزنىدە ئىسمى-جىسمىغا لايىق ياخشى شېئىرلارنى يېزىش ئۈچۈن، ئۇزۇن مەزگىل تىرىشىپ ئۆگىنىش ۋە مەشىق قىلىش زۆرۈرلىكىنى ئۇلارنىڭ سەمىگە سېلىپ قويۇشنى زۆرۈر دەپ قارايمىز. بىزنىڭ كىلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدا غەزەل ۋە رۇبائىيلارنىڭ ئېسىل نەمۇنىلىرى ئىنتايىن جىق. بىز كىلاسسىك شائىرلىرىمىزدىن ئەستايىدىل ئۆگىنىشىمىز، ئەنئەنە زېمىنىگە چىڭ دەسسەپ تۇرۇشىمىز كېرەك. ھازىر دۇنيا شېئىرىيىتىنىڭ سەۋىيىسىمۇ

ئىنتايىن يۇقۇرلاپ كەتتى. شۇڭلاشقا بىز ئىسىل ئەنئەنىلەرگە ۋارىسلىق قىلىش بىلەن بىرلىكتە يېڭى شېئىرىي شەكىللەرنىمۇ دادىللىق بىلەن يارىتىشىمىز لازىم. يېڭى مەزمۇن يېڭى شەكىلنىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. پىكىرنى ئەركىن ۋە تولۇق ئىپادىلىيەلەيدىغان خىلمۇ - خىل يېڭى شەكىللەرنىڭ مەيدانغا كېلىشى شېئىرىيىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىنى جەزمەن ئىلگىرى سۈرىدۇ. تىرىشىپ ئۆگەنمىسەك، تەتقىق قىلمىساق، ئىزلەنمىسەك، يېڭىلىق ياراتمىساق، ۋاقىتنى قولدىن بېرىپ قويساق، دەۋرنىڭ تەرەققىياتىدىن كېيىن قالىمىز. ھازىر بىزدە شېئىرىي ئەسەرلەرگە ئىستىمالدىن قالغان سۆزلەرنى، ئۇيغۇر تىلىغا ئۆزلەشمىگەن پارىسچە، ئەرەپچە سۆز - ئىبارىلەرنى زومۇ - زو سۆرەپ كىرىدىغان ئەھۋال مەۋجۇت. بۇ خىل ھالەتتىن كەڭ كىتابخانلار رازى ئەمەس. ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە قېلىپلاشقان ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى قوللىنىلىشى شەرت. چۈنكى بىزنىڭ شېئىرلىرىمىزنى بۈگۈنكى دەۋرنىڭ كىتابخانلىرى ئوقۇيدۇ. ئۇنۇتماسلىق كېرەككى، بىزنىڭ ئانا تىلىمىز ئىپادىلەش كۈچىگە ئىنتايىن باي تىل بولۇپ، قەدىمقى زامانلاردىن بېرى شائىرلىرىمىزنىڭ ئېھتىياجىدىن تولۇق چىقىپ كەلمەكتە. شېئىرىي ئەسەرلەرگە چۈشىنىكسىز پارىسچە، ئەرەپچە سۆز - ئىبارىلەرنى قالايمىقان سۆرەپ كىرىش شېئىرنىڭ بەدىئىي تەسىرچانلىقىنى كۈچەيتىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە، ئۇنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. بىز شائىرلارنىڭ، بولۇپمۇ ياش ھەۋەسكارلارنىڭ ئانا تىلىدىن چەتنەپ، چۈشىنىكسىز پارىسچە، ئەرەپچە سۆز - ئىبارىلەرنى قوغلىشىدىغان تويۇق يولغا كىرىپ قالماسلىقىنى ئۈمىت قىلىمىز. شائىرلارنىڭ ئۆزىگە خاس ئۇسلۇپ يارىتىشى مۇھەررىرلەرنىڭ تەھرىرلىك ئىستىلى بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلىك. بىز ھەر دەرىجىلىك گېزىت - ژۇرناللارنىڭ تەھرىر بۆلۈملىرىدە جاپالىق مەنىۋىي ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان مۇھەررىر يولداشلارنىڭ شېئىرلارنىڭ مۇھىم مەزمۇنلىرىنى خالىغانچە قىرقىپ تاشلىماسلىقىنى، ئاپتورلارنىڭ ئەمگىكىنى قەدىرلىشىنى، ئۇلارنىڭ پىكرىگە ھەم ئۇسلۇبىغا ھۆرمەت قىلىشىنى، شۇنداقلا شائىرلار ئۈچۈن شېئىر يېزىپ بېرىشتىن ساقلىنىپ، شېئىرلارنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى ساقلاپ قېلىشىنى سەممىي ئۈمىت قىلىمىز.

مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشقان يولداشلار ئەدەبىي تەنقىت بىلەن ئىتتىپاقلىقنىڭ زۆرۈرلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. ئۇلار مۇنداق دېيىشتى: ئەدەبىي تەنقىت — شېئىرىيەتنىڭ يېقىن سەپدىشى. شائىرلار ئەدەبىي تەنقىتچىلەرنىڭ ئىلھام بېرىشىگە، ياردىمىگە، كۆڭۈل بۆلۈشىگە، تېخىمۇ كۆپرەك چۈشىنىشىگە ۋە ئاسرىشىغا مۇھتاج. ئەدەبىي تەنقىتنىڭ مەقسىدى، شائىرلارنىڭ ئالغا بېسىشىغا ئىشەنچ ۋە جاسارەت بېغىشلاشتىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك. ئەدەبىي تەنقىت سەممىي، ئىلمىي، دەل ۋە توغرا بولغاندىلا، شېئىرىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش رولىنى ئوينىيالايدۇ. ئەسەرگە ئەمەس، بەلكى ئادەمگە قاراپ يېزىلغان، شەخسىي غەرەز ئارىلاشتۇرۇلغان، دەل ۋە ئىلمىي بولمىغان چاكىنا تەنقىت شېئىرىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا زىيان يەتكۈزىدۇ. بۇ جەھەتتىمۇ «سول» ئىدىيىۋىي ئېقىمنىڭ قالدۇق تەسىرلىرىنى تازىلاش زۆرۈر. يەنە بىر تەرەپتىن، شائىرلار تەنقىتتىن قورقماسلىقى لازىم. توغرا، ئىلمىي تەنقىت شائىرلار ئۈچۈن پايدىلىق. بىز ئەدەبىي تەنقىتچىلەرنىڭ ئامىي قىممەتكە، يېتەكچىلىك خاراكتېرگە ئىگە ئوبزورلارنى كۆپرەك يېزىپ، شېئىرىيىتىمىزدە قولغا كەلتۈرۈلگەن مۇۋەپپەقىيەتلەر بىلەن ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنى ۋاقتى - ۋاقتىدا يورۇتۇپ بېرىشىنى

ئۈمىت قىلىمىز. ھەر قانداق بىر شېئىر ۋە ئۇ ھەقتە يېزىلغان ھەر قانداق بىر ئەدەبىي ئوبزور، مەيلى ئۇ قانداق ئادەمگە تەئەللۇق بولمىسۇن، ئوخشاشلا، ئەمەلىيەتنىڭ، ئاممىنىڭ ھەم ۋاقىتنىڭ سىنىقىدىن ئۆتىدۇ. سەنئەت مۇنازىرىسى جەزمەن باراۋەرلىك، دېموكراتىك، ئىلمىي ۋە قائىدە سۆزلەش ئاساسىدا ئېلىپ بېرىلىشى لازىم، جاھىللىق بىلەن ئۆزىنى قىسقا ياكى كىچىكنى چوڭ دەپ تۇرىۋېلىش، ھەقىقەتكە ھۆرمەت قىلماسلىق ــ شېئىرىيەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زىيانلىق. تېنچ بولۇش، ئىتتىپاق بولۇش ــ زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ تەلىپى، خەلقنىڭ ئارزۇسى، تارىخنىڭ مۇقەررەرلىكى ۋە دەۋرنىڭ سەلتەنەتلىك بۇيرۇقى، شۇنداقلا ئىجادىيەتنىڭ گۈللىنىشىنىڭمۇ ئالدىنقى سىياسىي شەرتى. ئىتتىپاقلىق بولمايدىكەن، ئىجادىيەت ئەركىنلىكىمۇ بولمايدۇ. يولداش ۋاڭ مېڭنىڭ: «ئىقتىدارى بىلەن ئاممىغا تونۇلغان، كىتاپخانلارنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن بەزى يازغۇچىلىرىمىزنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئىجادىيەت ئەركىنلىكىنى جارى قىلىپ، پۈتۈن نىيىتى بىلەن ئىجادىيەت ئېلىپ بېرىشىنىڭ ئورنىغا، ئۆزلىرىنىڭ شۆھرەتلىك قىممەتلىك بولغان يۈرەك كۈچىنى ھۇجۇم ۋە مۇداپىئە بىلەن باشقىلارنى تارتىش ۋە پارچىلاشقا سەرپ قىلىۋاتقانلىقىنى ئويلىساق، ھەقىقەتەن، ئازاپلىنىمىز. بۇ ھەقىقەتەن بىر پاجىئە! بىز بۇ خىل تىراگېدىيىنىڭ داۋاملىق ئوينىلىشىغا، ئۇنىڭ تارقىلىشىغا ھەم كېڭىيىشىگە ئەمدى يول قويالمايمىز» دېگەن سۆزى بىزنىڭ ئەستايىدىل ئويلىنىپ كۆرۈشىمىزگە ۋە قوبۇل قىلىشىمىزغا ئەرزىيدۇ. بىز قوشۇنىمىزنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىدىغان، ساغلام ۋە مەدەنىي بولغان ئەدەبىي مۇسابىقىنى يولغا قويۇشىمىز كېرەك. بىز بۇ مۇسابىقىدىن كىمنىڭ كىمگە ئۈستىلىق بىلەن قىلتاق قويۇۋاتقانلىقىنى ئەمەس، بەلكى كىمنىڭ ئەڭ تېز يۈگۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈشنى خالايمىز. مەملىكەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 4 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى بىزنى سوتسىيالىستىك ئەركىن ئەدەبىياتىمىزنى دۇنيانىڭ ئالدىنقى قاتارىغا ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئورتاق كۈرەش قىلىشقا چاقىردى. بىز جەزمەن زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، پارتىيىمىز يارىتىپ بەرگەن ئىجادىيەت ئەركىنلىكىدىن تولۇق بەھرىمەن بولۇپ، خەلقىمىزگە يۇقۇرى سەۋىيىلىك شېئىرىي ئەسەرلەرنى كۆپلەپ تەقدىم قىلىشىمىز لازىم.

مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشقان يولداشلار يىغىن جەريانىدا يېڭى زامان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى، ۋەتەنپەرۋەر شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ قەۋرىسىنى، قەدىمىي مىڭ ئۆي بېزەكلىكنى، ئىدىقۇت ۋە يارغۇل قەدىمىي شەھەرلىرىنى، تۇرپان مۇنارىنى، قەدىمىي قەۋرىستانلىقنى، مەدەنىي يادىكارلىقلارنى ساقلاش، ئاسراش ئورنىنى ۋە ئۈزۈمچىلىك يېزىسىدىكى بېيىغان ئائىلىلەرنى زىيارەت قىلىپ، يېڭى تارىخىي بىلىم ۋە چوڭقۇر تۇرمۇش تەسىراتلىرىغا ئىگە بولدى.

يىغىننىڭ يېپىلىش مۇراسىمىدا «تۇرپان» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى روزى نىياز يىغىن رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى نامىدىن يېپىش نۇتقى سۆزلەپ، يىغىننىڭ ئىنتايىن ياخشى ئېچىلغانلىقىنى، يىغىندا قولغا كەلتۈرۈلگەن نەتىجىلەرنى مۇئەييەنلەشتۈردى ھەممە كۆپچىلىكنىڭ يىغىن روھىنىڭ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا مول مېۋە بېرىشىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا باشلامچىلىق رول ئوينىشىنى ئۈمىت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

تۇرپان ۋىلايەتلىك پارتكوم بىلەن مەمۇرى مەھكىمە باھار بايرىمى مەزگىلىدە مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتنىشىۋاتقان يولداشلارغا چاي زىياپىتى بەردى.

ژۇرنىلىمىز ئوبزورچىسى.

يېشىل مەرۋايىت

(پوۋېست)

قەييۇم تۇردى

1. خىسلەت

ئايروپىلان بېلىتى شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن قولۇمغا تەگدى ۋە مەن ئەتە چۈشتىن بۇرۇن ئۆزەمنى خوتەندە كۆرۈدىغانلىغىمغا قىلچە گۇمان قىلمىدىم.

ئەلۋەتتە، بۇ قېتىمقى سەپەر مېنى بەكمۇ قىزىقتۇراتتى. چۈنكى مەن ئۇ يەرگە نام - شەرىپى بىر - ئىككى ئاي ئىلگىرى گېزىتتە زىكرى قىلىنغان ھېلىقى «يۈز مىڭچىچى» كەسپىي ئائىلە — بەش ئوغلى، بەش كېلىنى ۋە قولى ئىشقا ياراپ قالغان يەتتە نەۋرىسى بىلەن چۆلنى ئېچىپ ئىگىلىك تىكلىگەن يېڭى خوجايىن روزىمەت تاغىنى زىيارەت قىلغىلى كېتىۋاتىمەن. روزىمەت تاغىنىڭ قانداق قىلىپ ئۈچ - تۆت يىلدىلا «ئونمىڭ» چىڭدىن «يۈزمىڭ» چىڭغا سەكرىگەنلىگىنى چۈشىنىش ھەمدە بۇنىڭدىن كېيىن يەنە نىمىلەرنى قىلماقچى بولغانلىغىنى بىلىش — بۇ قېتىمقى سەپىرىمنىڭ ئاساسىي مەقسىدى.

مەن ئەتىسى ئەتىگەندىلا ئايرودرومغا چىقتىم، كۈتۈش زالى يولۇچىلار ۋە ئۇزاتقۇچىلار بىلەن تولغان ئىدى. مەن كىيىم - كېچەكلىرىم سېلىنغان كىچىككىنە چامادانىم بىلەن فوتو ئاپارات ۋە يېزىقچىلىق ساي-

مانلىرىم سېلىنغان سومكامنى ساقلاش ئورنىغا ئۆتكۈزۈۋېتەي دەپ تۇرغىنىمدا، مەرمەر تۈۋرۈككە ئېسىپ قويۇلغان رادىيو كانىيىدىن تۇيۇقسىزلا:

— يولۇچىلار دىققەت، خوتەنگە بارىدىغان يولۇچىلار دىققەت! خوتەنگە يۆتكەيدىغان بىر كېسەل بار، ئۇنىڭ ئەھۋالىدا بۈگۈن ئازراق ئۆزگىرىش بولۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا ھەمرا بولغۇچىنىڭ بېلىتى بولمىغاچقا ئىشى ئالدىراش بولمىغان يولۇچىلارنىڭ بېلىتىنى ئۆتۈنۈپ بېرىشىنى سورايمىز. خالىغۇچىلار دەرھال ئۆزلىرىنى مەلۇم قىلىڭلار، — دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپ قالدى.

بۇ سۆز گويا ماڭىلا قارىتىپ ئېيتىلغاندەك، ئورنۇمدا ئىختىيارسىز توختاپ قالدىم. بېشىمنى كۆتىرىپ ئەتراپقا قارىغىنىمدا، ھەممىلا ئادەم ماڭىلا سىنچىلاپ نەزەر سېلىۋاتقاندەك، گويا مېنىڭ ئەخلاق ۋەزنىمنى دەڭسەپ «ئىمتىھان» ئېلىۋاتقاندەك بىلىنىپ كەتتى... «قانداق قىلىش كېرەك؟... ئىشقۇ راستىنلا جىددى ئىكەن، كېسەل كىشىگە قارايدىغان ھەمرا بولمىسا بولامدۇ؟ بىراق ...»

مەن بىر قارارغا كېلەلمەي ئارسالدا بولۇپ تۇرغىنىمدا رادىيو كانىيىدىن يەنە:

— يولۇچىلار دىققەت! ئۈچ كىشى ئۆزىنى مەلۇم قىلدى. ئۆزىنىڭ تەلىۋى بويىچە يولداش مەتسايىتنىڭ بېلىتىنى قوبۇل قىلدۇق، بىز ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىمىز، — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ بىردىنلا يېنىكلىشىپ ئەركىن نەپەس ئالدىم. بىراق، يەنە نىمە ئۈچۈندۇر بىردىنلا كۆڭلۈم غەش بولۇپ قالدى. شۇ غەشلىك ئىچىدە چامادانىم بىلەن سومكامنى ساقلاش ئورنىغا ئۆتكۈزۈۋېتىشتىن ۋاز كەچتىم-دە، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ بىر بوش ئورۇننى تېپىپ ئولتۇردۇم. ۋۇجۇدۇمنى بارغانسېرى بىر خىل پەرىشانلىق قاپلىۋالدى. كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن كۆزۈمنى قاچۇرغاندەك، بېشىمنى سېلىپ ئولتۇرۇۋەمەن، كۆڭلۈمدىن «نىمانداق ئۇزۇن كۈتۈش بۇ؟ ئايروپىلان خىزمەتچىلىرىگە ۋاقىتنىڭ قانچە ئەھمىيىتى يوقمىكىنا! بىزنى تېزرەك يولغا سېلىۋەتسە بولماسمىدى...» دېگەنلەرنى ئۆتكۈزۈۋەمەن.

شۇ ئەسنادا كۈتۈش بىناسىنىڭ 2 - قەۋىتىدىن ماڭا تونۇش بىر ئايرودروم خىزمەتچىسى چۈشۈپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا بىر دانە ئايروپىلان بېلىتى تۇراتتى. زىلۋا، ئىگىز بويلۇق، خۇشچىراي كەلگەن بۇ خىزمەتچى قىزنىڭ مۇئامىلىسى، تېتىكلىكى، ئۆز كەسپىنىڭ ئېپى-جېپىنى پۇختا بىلىدىغانلىقى بىلەن كۆپتىن بېرى يولۇچىلارنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر ئىدى. ھەتتا مەنمۇ ئۇ كىشى ھەققىدە بىر چاغلاردا گېزىتكە بىر پارچە نەسىر يازغان ئىدىم.

بىراق، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆزىدىن قانداقتۇر بىئاراملىق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. نىمىگىدۇر ئالدىرىغاندەك قىلاتتى ۋە ھەر بىر كىشىگە سىنچىلاپ قارايتتى، كىشىلەرنى ئارىلاپ كېلىۋېتىپ ئۇنىڭ كۆزى بىردىنلا ماڭا چۈشتى:

— ئوھۇ!... مۇخبىر يولداش، سەپەر قاياققا، خوتەنگىمۇ؟ مانا ناھايىتى ياخشى بولدى! — ئۇ قىزغىن كەيپىيات ئىچىدە قولۇمنى قاتتىق قىستى، — ئەمدى ئىش ئوڭدىن كەلدى دېگەن سۆز! قاراڭا سىزنى، بۇ قېتىم بىلەت ئېلىشتا نىمىشقا مېنى ئىزلىمىدىڭىز؟ راست گەپنى قىلىڭ، بەش-ئالتە يىلدىن بۇيان سىز قاچان، قەيەرگە بارىمەن دېسىڭىز بېلەت ئېلىپ بەرمىگەن يېرىم بار؟ تېلېفون بېرىپ قويسىڭىزلا

ئىش پۈتەتتى ئەمەسمۇ؟ خوپ، بۇ گەپ مەشەدە تۇرۇپ تۇرسۇن، ھازىر مېنىڭ سىزگە جىددى ھاجىتىم چۈشۈپ قالدى، قېنى، بۇ بىر جۈپ قىز - يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قويۇڭ...

ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ، ئۈمىتكە تولغان كۆزلىرى بىلەن كىمىندۇر ئاختۇردى ۋە كىشىلەر ئارىسىدا ئايرۇپىلان سۈپىسى تەرەپكە قاراپ پاراڭلىشىپ تۇرغان بىر جۈپ قىز - يىگىتنى قولى بىلەن شەرەت قىلىپ چاقىردى.

يىگىت بىلەن قىز بىر - بىرىگە بېقىپ كۈلۈمسىرىشىپ قويۇپ، بىز تەرەپكە كېلىشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ بايا رادىيو كانىيىدىن ئاۋاز چىقىشى بىلەن تەڭ، 2 - قەۋەتكە ئالدىراپ چىقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كەينى تەرىپىدىن كۆرگەن ئىدىم، مەن ئىمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي ئۇلارغا سەپسالدىم.

يىگىت يىگىرمە ئىككى، يىگىرمە ئۈچ ياشلاردا بولۇپ، بېشىدا چىمەن دوپپا، ئۈستىدە زىغىر رەڭ سارجىدىن تىكىلگەن كاستيۇم - بۇرۇلكا، بويىندا تېگى كۆك، ئاق يولى بار گالستۇك، پۇتىدا پاقىراپ تۇرغان خۇرۇم بەتىنكە بار ئىدى، ساغلام، گۆشلۈك ئەستەك بەستىگە كىشىنىڭ زوقى كېلەتتى. ئۆتكۈر كۆزلىرى ئەتراپقا ئىمىشقىدۇر ئەيمىنىۋراق قارايتتى. قولىنى نەگە قويۇشنى بىلمىگەندەك، تۇرۇپ كاستيۇمىنىڭ تۈگمىلەنگەن قېتىغا، تۇرۇپ يانچۇقىغا سالاتتى؛ تۇرۇپ بۇرنىنىڭ ئۇچىنى چىمدىپ - چىمدىپ قويسا، تۇرۇپ قىزنىڭ بىلىگىنى تۇتاتتى.

قىز بولسا ئۇنىڭ ئەكسىچە ئۆزىنى ناھايىتى ئەركىن تۇتاتتى. يىگىتكە پات - پات مۇھەببەتكە تولغان كۆزلىرى بىلەن تىكىلىپ قارايتتى، مەن قىزغا قارىدىم، ئۇ گويا كۆچار «مىلىك ئۆيى» نىڭ تادىلىرىغا سىزىلغان پەرىزاتلاردەك گۈزەل ئىدى. ئۇنىڭ نۇرلۇق كۆزلىرىگە، قان تەپچىپ تۇرغاندەك قىپ - قىزىل مەڭىزلىرىگە بېشىدىكى زەر دوپپا، ئۈستىدىكى ھاۋارەڭ دېلون كاستيۇم - يوپكا ۋە بويىندىكى گۈللۈك كەشىمىر ياغلىق ياراشقان ئىدى.

— قېنى، تونۇشۇڭلار، بۇ يولداش مەتسايىت، بۇ قىز تۇنىسايىم، — ئايرۇدرۇم خىزمەتچىسى بىزنى ئۆزئارا تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ماڭا قاراپ دېدى:

— ھە، مۇخبىر يولداش، سىز ھەقىچان بۇلارنى داشۆنى پۈتتۈرۈپ يېڭىلا خىزمەتكە چىققان ياش زىيالىلار دەپ ئويلاۋاتىسىزغۇ دەيمەن؟ ئۇنداق ئەمەس. بىلەمسىز، بۇلار دىخانلار، روناق تاپقان كەسپىي ئائىلىنىڭ ئەزالىرى، زامانىمىزنىڭ يېڭى كىشىلىرى، يەنە كېلىپ تازىمۇ قاملاشقان بىر جۈپ ئاشىق - مەشۇقلار، دەڭا!...

قىز «ئاشىق - مەشۇق» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ ۋىلىلدە قىزىرىپ، چاچلىرىنىڭ ئۇچىنى ئويناپ كۆزىنى چەتكە ئالدى ۋە يەنە ھېچنىمىنى پەمىنەتكە ئالمىغاندەك، بېشى بىلەن يىگىتنىڭ مۈرىسىگە يۆلەندى. يىگىت بولسا، سەل تەمتىرەپ، بۇرنىنىڭ ئۇچىنى چىمدىپ - چىمدىپ قويۇپ، قىزنىڭ بىلىگىنى تۇتتى.

ئايرۇدرۇم خىزمەتچىسى داۋام قىلدى:

— بىز بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى مۇشۇ يەردە تونۇشقان، ھازىر سىرداش بولۇپ قالدۇق دەڭا! تويى مەرىكىسىنى ئۆتكۈزگەندىن كېيىن، يولداش مەتسايىت بوۋىسىنىڭ تاپشۇرۇغى بويىچە قىزنى ئېلىپ ئۈرۈمچىگە كەلگەن. بوۋاي بۇلارغا دۇجاھاننى كۆرۈڭلار، دۇنيانىڭ قانداقلىقىنى بېلىپ

بېقىنىڭلار» دەپتۇ. كېيىن ئۇلار پويىزغا ئولتۇرۇپ شىمالدىن دالىيەنگىچە نۇرغۇن شەھەرلەرنى سەيلى قىلدى، بېيجىڭدا بولدى، مانا ئەمدى ئۆز يۇرتىغا قايتماقچى. ئويلاپ بېقىڭ، قانداق مەنىلىك، يېڭىچە ھايات! خىيى، ئۆز كېيىنگە كەلسەم، بايا يولداش مەتسايىت ئۆزىنىڭ ئايروپىلان بېلىتىنى بىر جىددى كېسەلگە ھەمرا بولغۇچىغا بېرىۋەتتى. بىراق ھازىر قىزنى ئۇزاتساق يىگىت، يىگىتنى ئۇزاتساق قىز قېپقالىدىغان بولۇۋاتىدۇ. ئويلاپ بېقىڭ، ئۇلارنى قانداقمۇ ئايرىۋەتكىلى بولار؟ شۇ تاپتا ئۇ يەردە ھەممەتلىك بوۋاي كېلىنى بىلەن نەۋرىسىنىڭ دىدارىنى كۆرۈش ئۈچۈن تەقەززا بولۇپ كۈتۈۋاتقاندۇ، كىم بىلىدۇ، بۇ چاقىچە ئۇ يەردە ئۇرۇق - تۇغقان، خولۇم - خوشنىلار يىغىلىپ سويۇلىدىغان قوي، كالىلار باغلىنىپ، قازانلارمۇ ئېسىلىپ بولۇپ كۈتۈۋېلىشنىڭ جىددىي تەييارلىقى كېتىۋاتقاندۇر... بايا مېنىڭ سىزگە ھاجىتىم چۈشتى دېگىنىم مۇشۇ ئىدى...

«ياپىرىم... بۇ خىزمەتچى ئەۋلىيادەك ئىش قىلىۋاتىدىغۇ! ئۇ بۇ ئۇچۇق كۆڭۈللۈكلىكى بىلەن مېنى كۆڭۈل غەشلىكىدىن ئازات قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەمدىكىنا!»

مەن دەرھال بېلەتنى چىقىرىپ بەردىم.

بىراق، قىز بۇنى ياقتۇرمىدى. بويىنىنى يىنىك قېقىپ بىردىن جىددىيلىشىپ قالدى. كۆزلىرىدە نارازىلىق ئۇچقۇنلىرى يالتىراپ ئىنىنىڭ يىگىتكە قارىدى. يىگىت بولسا، گويا خەققە قىلغان ياخشىلىقىنىڭ ئۆتىنىشىنى قايتۇرۇۋېلىشقا ئالدىراپ سەت ئىش قىلىپ قويغان ئادەمدەك ھودۇقۇپ كەتتى. ئۇ ئادىتى بويىچە بۇرنىنىڭ ئۇچىنى چىمدىپ - چىمدىپ قويدى - دە، قەتئىي يوسۇندا:

— يولداش، بولمايدۇ. ئاۋارە بولماڭ، نېمىشقا بىزنىڭ كۆڭلىمىزنى چۈشەنمەيسىز؟ بىز دىخان بولساقمۇ، ئەلگە نەپ بەرمەيدىغانلاردىن ئەمەس! — دېدى خىزمەتچىگە قاراپ.

— يۈرۈڭ، گەپ دېگەن بىر! — دېدى قىزمۇ يىگىتنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ.

ئەمما ئايرودرومى خىزمەتچىسى بوش كەلمىدى:

— بولدى، تالاشماڭلار. يولداش مەتسايىت، مەن بۇ مۇخبىرنىڭ ھەر قاچان كۆڭلىنى ئېلىۋالالايمەن، قېنى، تارتىشماڭلار، كەتتۇق، — دېدى - دە، مەتسايىت بىلەن تۇنىسايىمنى ئۇنىمىغىنىغا قويماي قوللىرىدىن تارتىپ ئايروپىلان سۇپىسى تەرەپكە كەتتى...

2. يېڭىلىنىش

كۆڭلۈمدىكى پەرىشانلىق كۆتىرىلىپ، خېلى يېنىكلىشىپ قالدىم. ئايروپىلانلار تېخى ئۇچمىغاچقا، شەھەرگە قايتىدىغان ماشىنىلارنىڭ قوزغىلىشىغا بىرئاز ۋاقىت بار ئىدى، مەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ گۈللۈك ئالدىدىكى بىر ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردۇم - دە، خاتىرە دەپتىرىمگە مەندە قىزىقارلىق تەسىرات قالدۇرغان بايىقى بىر جۈپ قىز - يىگىت — مەتسايىت بىلەن تۇنىسايىمنىڭ ئىسىملىرىنى يېزىۋالدىم. تەكلىماكان بويلىرىغا بارغاندا، ئۇلارنى قانداقلا بولمىسۇن ئىزلەپ تېپىشنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويدۇم.

ھايال ئۆتمەي، ئايروپىلانلار ئارقا - ئارقىدىن پەرۋاز قىلىپ كۆككە كۆتۈرۈلدى. زۇمرەتتەك سۈزۈك ئاسماندا سەھەر قۇياشى

نۇرىغا چۆمۈلۈپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان كۆمۈش لاچىنىنى ئۇزىتىپ تۇرغىنىمدا، كۈتۈش بىناسىنىڭ چوڭ ئىشىگىدىن بايىقى خىزمەتچى ئالدىراش چىقىپ كەلدى.

— مانا، مانا، قاراڭا سىزنى، بىردەمدە نەگە قاچتىڭىز؟ خوش دەپمۇ قويماپسىز ماڭا! بىلەمسىز، سىلەر مۇخبىرلار تاجىسىز پادىشا - دە، يەنە ئىشىڭىز ئوڭدىن كەلدى. يۈرۈڭ، سەپەر قىلىسىز.

مەن ھېچنىمىنى چۈشەنمەستىن ئۇنىڭغا ھاڭۋېقىپ قارىدىم.

— مۇنداق گەپ، — دېدى ئۇ چۈشەندۈرۈپ، — خوتەنگە بارىدىغان ئىككى تىك ئۇچار ئايروپىلان چىقىپ قالدى، دەڭا! بىرى ھەربىي ئايروپىلان، يەنە بىرى، ئىنجارىگە بېرىلگەن ئىلمىي تەكشۈرۈش ئايروپىلانى. مەن سۆزلىشىپ ماقۇل قىلدىم، سىز ھەربىي ئايروپىلانغا ئولتۇرۇسىز، خوتەنگە ناھايىتى ئىككى سائەتلا كېچىكىپ بارىسىز...

مەن ئىككىلەنمەيلا ئۇنىڭغا ئەگەشتىم، ئۇ رەسمىيەتلەرنى بېجىرىش ئۈچۈن 2 - قەۋەتكە چىقىپ كەتتى ۋە بىردەمدىن كېيىن يېنىپ چۈشۈپ، مېنى قولتۇقلاپ ئايروپىلان سۇپىسى تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى، دەل شۇ پەيتتە رادىيو كانىيىدىن ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ:

— سىزگە جىددى تېلېفون، دەرھال 2 - قەۋەتكە چىقىڭ، — دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپ قالدى.

ئۇ بىرئاز ئاراسالدى بولۇپ ماڭا قارىدى:

— سىز مېڭىپ تۇرۇڭ، مەن ھازىرلا يېتىپ كېلىمەن...

مەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئايروپىلان سۇپىسى تەرەپكە ماڭدىم. ئالدىمدا ئىككى تىك ئۇچار ئايروپىلان تۇرۇپتۇ. بىرى يېقىن، يەنە بىرى چەتتىرەك ئىدى. يېقىنراق تۇرغان ئايروپىلاننىڭ ئىشىكى ئوچۇق بولۇپ، ئايروپىلان ئىشىگىدە ئوتتۇرا بوي، قارا قاش كەلگەن بىر ئۇيغۇر يىگىت ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرىمەكتە ئىدى.

مەن ئىشەنچلىك ھالدا شۇ تەرەپكە قاراپ مېڭىپ ئايروپىلانغا كۆتىرىلىپ چىقتىم. ئايروپىلان ئىچىدە ئۇيغۇر يىگىتتىن باشقا يەنە ئىككى كىشى بولۇپ، ئۇلار كىنوغا ئېلىش ئاپاراتى، ھەر خىل فوتو ئاپاراتلار، ئۆلچەش سايمانلىرى ۋە دۇربۇن، خەرىتىگە ئوخشاش نەرسىلەرنى ئالدىراپ تەرتىپكە سالماقتا ئىدى.

بايا قارا قاش ئۇيغۇر يىگىتنى يىراقتىن كۆرگەندە، ئەجەبمۇ ئوبدان بولدى، ئۆزەمگە ھەمرا تېپىلدى دەپ خوشال بولغان ئىدىم. بىراق مەن ئايروپىلانغا چىققاندا ئۇ ماڭا ھېچبىر مەرھەمەت كۆرسەتمىدى، ئەكسىچە، بىرنىمىدىن تەڭقىس بولۇۋاتقاندەك، زۇۋانىمۇ سۈرمەي، بىردە ماڭا، بىردە ھەمرالىرىغا قاراپ تۇرۇپلا قالدى.

شۇ چاغدا، سايمانلارنى رەتكە سېلىۋاتقان چاچلىرى ئۇچىدەك ئاقارغان، كەڭ كۆزەينەك تاقىۋالغان بىر خەنزۇ كىشى بۇرۇلۇپ ماڭا قارىدى ۋە بىر قۇر سەپسېلىۋالغاندىن كېيىن سورىدى:

— بايا ئايرودروم خىزمەتچىسى دېگەن كىشى سىزمۇ؟

— ھەئە، — دېدىم مەن جاۋاپ بېرىپ.

— بىز ئۇنىڭغا دېگەنتۇققۇ، — دېدى ئاق چاچلىق كىشى، — دۇرۇس، بىز خوتەنگە بارىمىز، لېكىن بۈگۈن ئەمەس ئەتە بېرىشىمىزمۇ ناتايىن...

— ماڭا بەرىبىر، ئۆگۈنلۈككە يېتىپ

بارساقمۇ بولۇۋېرىدۇ...

ئاق چاچلىق كىشى بىر خىل قىزىقىسىنىش بىلەن قارا قاش ئۇيغۇر يىگىتكە قاراپ قويدى. ئۇيغۇر يىگىت ماڭا قاراپ:

ــ سىزنىڭ قولىڭىزدا ... ــ دەپ توختاپ قالدى.

مەن دەرھال تۆش يانچۇقۇمدىن مۇخبىرلىق كېنىشكامنى ئېلىپ تەڭلىدىم. ئۇيغۇر يىگىت كېنىشكىدىكى رەسىمگە غىل ـ پال كۆز يۈگۈرتتى ـ دە، ئۇنى كۆزەينەكلىك كىشىگە سۇندى.

ــ مۇنداق دېڭ، مۇخبىر ئىكەنسىز ـ دە!ــ ئاق چاچلىق كىشى مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى،ــ ياخشى، قارشى ئالىمىز، مەن سىزگە دېسەم،ــ دېدى ئۇ،ــ بىزنىڭ بۇ ئاسماندا مەشغۇلات قىلىدىغان گۇرۇپپىمىز ئۈچ ئايدىن بۇيان تەكلىماكان چۆللىگىنى قىدىرىپ يۈرۈدۇ. بىزگە بىرمۇ مۇخبىر ھەمراھ بولغان ئەمەس، ناۋادا سىز مەنزىلىڭىزگە بىر ـ ئىككى كۈن كېچىكىپ بېرىشتىن ئەنسىرىمىسىڭىز بىللە كەتتۇق...

مەن بۇ ئايروپىلانغا يېڭىلىشىپ چىقىپ قالغانلىقىمنى بىلدىم. لېكىن بۇ كۆڭۈلدىكىدەك يېڭىلىش ئىدى. چۈنكى مەن ھېچبىر كۈتۈلمىگەندە، مومام ئاغزىدىن نۇرغۇن قېتىم ئاڭلىغان ۋە بىر قېتىم كۆرۈشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلغان ئاجايىپ سىرلىق تىلسىمات ــ بىپايان قۇم ئالىمىنى كۆرۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولۇۋاتاتتىم. مومامنىڭ نەزىرىدىكى تەكلىماكان مەن تەسەۋۋۇر قىلغاندەك ئۇنداق

قۇرغاق دەشتى ـ باياۋان ئەمەس، بەلكى بۇ ئالەمدە تەڭدىشى يوق گۈزەل بىر ئىقلىم ئىدى. يەنى مومامنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، ئۇ يەردە «ئىشىك ـ دەرىزىلىرى ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن، بىنا ـ ئىمارەتلىرى كۆك ئەينەك، يېشىل كاھىشتىن، مۇنار ـ قۇببىلىرى رەڭلىك قاش تېشىدىن ياسالغان قەسىرلەر، ئوردا ـ سارايلار، يوللىرى مەرمەر تاشتىن ياسالغان ئاۋات رەستىلەر، قايناق گۈزەرلەر بار ئىدى؛ ھەممە يەر يېشىل زەيتۇن دەرىخى بىلەن قاپلانغان بولۇپ، ئېقىن سۇلىرىدىن ئېپارنىڭ ھىدى كېلىپ تۇراتتى...»

مەن مومامنىڭ چۆچەكلىرىنى ئەسلەپ ھاياجانلىنىپ ئولتۇرغىنىمدا، يەر جاھاننى لەرزىگە كەلتۈرۈپ ئايروپىلان يېنىككىنە كۆتۈرۈلدى، يىگىرمە مىنۇتچە يۇقىرى كۆتۈرۈلگەندە، ئەينەكتىن بايىقى ئايرودرومخىزمەتچىسىنىڭ ئايروپىلان تەرەپكە يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم. ئۇ ھە ـ دەپ قوللىرىنى ئىگىز ـ پەس پۇلاڭلىتاتتى. بۇ پۇلاڭلىتىشنىڭ يا مېنى ئۇزىتىۋاتقانلىقىنى ياكى بىر نېمىگە ئەپسۇسلۇق بىلدۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى، شۇنداق بولسىمۇ مەن ئۇنىڭغا قاراپ ئاستاغىنا: «قەدىرلىك يولداش رەھمەت سىزگە، بىلەمسىز، سىزنىڭ ھەممە ھاجەتمەنلەرنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان خىزمەت سەنئىتىڭىز مېنى بىر ئۆمۈرلۈك ئارزۇيۇمغا يەتكۈزۈۋاتىدۇ» دەپ پىچىرلىدىم.

3. ئېھ، بىپايان ئاسمان!

بىر ئاسماندا ئۇچۇۋاتىمىز، ئاسماندا سۆزلىشىۋاتىمىز.

مەن قارا قاش ئۇيغۇر يىگىتى بىلەن بىر دەمدىلا چىقىشىپ قالدىم. ئۇنىڭ ئىسمى ئالىمجان بولۇپ، 1981 ـ يىلى گېئولوگىيە ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، «504

ئىلمىي تەكشۈرۈش ئەترىتىدىكە قاتنىشىپ جەنۇبىي شىنجاڭنى، بولۇپمۇ تەكلىماكان چۆللىكىنى ئومۇمىي يۈزلۈك قىدىرىپ تەكشۈرۈش پىلانىنى ئىجرا قىلىۋاتقان ئىكەن. ئۇ مەن ئويلىغاندەك «زوۋان سۈرمەس» ئەمەس، بەلكى چاقچاقچى، ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى ھېكايە قىلىپ بېرىشكە خۇشتار ۋە ھەممە نەرسىگە قىزىقىدىغان سۆھبەتداش بولۇپ چىقتى. ئۇنىڭ ئۆز خىزمەتداشلىرىغا بولۇپمۇ ئاق چاچلىق مويسىپىت كىشىگە ئالاھىدە ھۆرمەت بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. ئۇنىڭ تىلىغا «چىك» دېگەن بىر سۆز ئادىتى يېپىشىۋالغان ئىكەن، لېكىن ئۇ بۇنى زادىلا سەزمەيتتى:

— سىز، بۇ كىشىنى چىك، بوش چاغلىماڭ، — دېدى ئۇ ئاق چاچلىق كىشىنى ئىما قىلىپ، — بىلەمسىز، ئۇ پروفېسسور، ھازىر مەخسۇس تەكلىماكان بىلەن ھەپىلىشىۋاتىدۇ، تەكلىماكانغا خاس قۇم جىنسلىرىنىڭ خۇبېي تۈزلەڭلىكىدە پەيدا بولغانلىقىنى چىك، ھەممىدىن بۇرۇن بايقىغان كىشى مۇشۇ. ئۇ مەكتەپتە مېنىڭ ئوقۇتقۇچۇم ئىدى، مانا ئەمدى خىزمەتداش بولۇپ قالدۇق!— ئالىمجان بىر خىل پەخىرلىنىش ھېسسىياتى بىلەن شوخلۇق قىلىپ تىلىنى چىقاردى،— مەن گېئولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ بىر ئاي بولغاندا، ئۇ مېنى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە چاقىرىپ، ئۇزاق سۆھبەتلەشكەن ۋە خاتىرە دەپتىرىمگە ماكسىم گوركىينىڭ: «تۇرمۇشنىڭ مەنىسى گۈزەللىك ۋە نىشانغا ئىنتىلىدىغان كۈچتە» دېگەن سۆزىنى يېزىپ بەرگەن ئىدى. ھازىر بۇ ھېكمەت ھەر ئىككىمىزنىڭ ئورتاق غايىسى بولۇپ قالدى. شىنجاڭنى ئېچىش ئوتتۇرىغا قويۇلغاندىن كېيىن، ئۇ ياشانغانلىقىغا قارىماي، ئۆزى تەلەپ قىلىپ «504» ئىلمىي تەكشۈرۈش ئەترىتىگە قاتناشتى. مەخسۇس تەكلىماكاننى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىنىڭ مەسئۇللۇقىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. ئۈچ يىلدىن بۇيان، چىك، بۇ پايانسىز قۇملۇقنى بەزىدە ماشىنىدا، بەزىدە تۆگىدە، بەزى چاغلاردا بولسا پىيادە مېڭىپ قىدىرىپ يۈرۈمىز، سانسىز جەۋرى - جاپالارنى باشتىن كەچۈردۇق.

مەن ئويلىنىپ سورىدىم:

— ئالىمجان، ئېيتىڭا، تەكلىماكاننى تەكشۈرۈشتىن بىرەر ئۈمىت بارمۇ؟

— نېمە، چىك، ئۈمىت دەمسىز!؟ — ئالىمجان بىردىن كۆزلىرى چاقنىغان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — چىك، قانداق سوئال؟ بايا سىز تيانشان ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتتۈۋېتىپ: «غەلىتە ئىش، تەڭرى تېغىنىڭ شىمال تەرىپى بەئەينى يېشىل مەخمەل — گۈل - گىيا، يېشىل قارىغايلار بىلەن قاپلانغان ئىكەنۇ جەنۇپ تەرىپى نېمىشقا تېرىسى سويۇۋېلىنغان ئورۇق كالىدەك تاكراڭ - سىدام؟» دەپ سورىغانتىڭىز، دەرۋەقە، تەكلىماكان دېسە، كىشىلەر ئەزەلدىن ئۇنى ئەتراپقا يامراپ تېپىشىۋاتقان تىزگىنسىز قۇم دېڭىزى دەپ بىلىدۇ، مەنمۇ بىر چاغلاردا، چىك، ئاشۇنداق ئويلىغان، كۈنلەردىن بىر كۈنى بەگۋاش قۇملۇق جەنۇپتىكى بوستانلىق يېزا - كەنتلەرنى يەپ كەتمىگىدى، دەپ ئەنسىرىگەن. ھازىر بىز، چىك، ئۇنداق ئويلىمايمىز. پروفېسسور ئۇنى ئاستى غايەت زور نېفىتلىك ۋە يېقىلغۇ گازى بىلەن تولغان جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ گۆھىرى بولۇپ قالىدۇ، دەپ ھۆكۈم قىلدى. بۇ گەپ، چىك، ھازىر قۇرۇق تەسەۋۋۇر ئەمەس!...

مەن بۇ سۆھبەتكە شۇنچىلىك قىزىققان ئىدىمكى، ئەپسۇس، ئۇنى داۋاملاشتۇ-

رۇشقا مۇمكىنچىلىك بولماي قالدى. ئايرو-
پىلان ئاقسۇ ئايرودرومىدا يېتەرلىك ماي
قاچىلىۋالغاندىن كېيىن، يۆنىلىشنى ئۆزگەر -
تىپ، تىپ ـ تۈغرا چىڭ قۇملۇق تەرەپكە
قاراپ ئۇچتى. ئايرۇپىلان ئىچىدىكى خادىمـ -
لار ئۆز ئىشىغا كىرىشىپ كەتتى. ئالىمجاز -
نىڭ مەن بىلەن سۆزلىشىش ئۈياقتا تۇرسۇن،
ھەتتا ماڭا قاراپ قويۇشقىمۇ چولىسى تېگـ-
دىغاندەك ئەمەس. ئۇ تۇرۇپ پىشقەدەم
پروفېسسور بىلەن نىمىندۇر مەسلىھەتلىشەتتى،
تۇرۇپ بىردە خەرىتىلەرگە، بىردە دۇربۇن
بىلەن كۆزنەكتىن يەرگە قارايتتى؛ تۇرۇپ،
سىمسىز تېلېگراف ئاپاراتىنى ئاغزىغا تۇتۇپ،
يەر ئۈستىدىكى پۇنكىتلار بىلەن ئالاقىلىشات-
تى ۋە يەنە خەرىتە ئۈستىگە قانداقتۇر بەل -
گىلەرنى سىزاتتى. قولىغا ئۇنىڭ «چىك -
چىك» قىلغان تاۋۇشى پات ـ پات ئاڭلىنىپ
تۇراتتى.

مەن نائىلاج ئايرۇپىلان ئەينىكىگە
مەڭزىمنى ياقتىم ـ دە، مومام ئاغزىدىن
ئاڭلىغان سىرلىق ئالەمنى ئىگىزدىن تاماشا
قىلىشقا باشلىدىم.

كۆز ئالدىمدا چېكى يوق قۇملۇق
يېيىلىپ ياتىدۇ، قاتمۇ ـ قات گىرەـ
لەشكەن قۇم بارخانلىرى بەزىدە ئۈزلۈكسىز
دولقۇنلىنىپ تۇرغان شاۋقۇنلۇق دېڭىزغا
ئوخشاپ كەتسە، بەزىدە قېتىپ قالغاندەك
تىم ـ تاس، سۇرلۇك بىر قىياپەتكە كىرىپ
قالاتتى.

بىردىن رەڭ ئۆزگىرىپ، چۆل ئىچىدە
بولۇۋاتقان غەلىتە بىر «توپىلاڭ» غا كۆزۈم
چۈشتى. نەچچە ئون يەردە ئاسمانغا بوي
سوزغان سېرىق، قىزغۇچ قۇم مۇنارىلىرى
شىددەتلىك پىقىراپ قىنىغا پاتمىغان لەھەڭ -
لەردەك ئايرۇپىلانغا خىرىس قىلماقتا ئىدى.
ئەلۋەتتە بۇ چۆل قۇيۇنى ئىدى. مومام

بۇ كۈچتۈڭگۈر چۆل قۇيۇنلىرىنى تىلغا ئال -
غاندا، ئۇنىڭ ئۆزىگە تۈغرا كېلىپ قالغان
ئات ـ تۆگىلىك، ھارۋىلىق كارۋانلارنى
تەرەپ ـ تەرەپتىن قورشىۋېلىپ، كۆزگە كۆ -
رۈنمەس قوللىرى بىلەن قاماللاپ ئاسمانغا
كۆتىرىپ چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى، قۇرۇق
غازاڭدەك پىقىرىتىپ نەچچە كۈنلۈك يەرگە
ئاپىرىپ تاشلىۋېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەرگەن
ئىدى. شۇ تاپتا مەن ئۇنىڭ جان ـ جەھلى
بىلەن تىلىنى سوزۇپ ئايرۇپىلانغا ئېتىلىۋات-
قانلىقىنى، ئۇنىڭ قەھرلىك زەربىسىدىن
ئايرۇپىلانىنىڭ دىرىلداپ تىترەۋاتقانلىقىنى
سەزدىم.

قۇيۇنلار كەينىمىزدە قالدى، كېيىن
بىز خېلى ئۇزۇنغىچە تىپ ـ تېنىچ سۇررەڭ
قۇملۇقلار، كىرىستالدەك پاقىرىغان شورلۇق -
لارنىڭ ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتتۇق، چىچەك -
لىرى تۆكۈلگەن قىزىل يۇلغۇنلۇق، قۇم دېڭىـ-
زى ئىچىدىكى يالغۇز ئارالدەك كۆزگە
تاشلىنىپ تۇرغان قەدىمىي تۈغراقلىق، ھەتتا
چىڭ قۇملۇقنىڭ غەربىدە ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇنغا
سوزۇلغان كۈمۈش لېنتىدەك «يالت ـ يۇلت»
قىلغان بىر دەريامۇ ئارقىدا قېلىپ كەتتى.
شۇ پەيتتە، كۈنگەي تەرەپتىكى قۇم بارخانـ
لىرى گويا ئۈستىگە سانسىز ئۇنچە ـ مەرۋايىت،
ئالتۇن ـ كۈمۈش ئۈۋاقلىرىنى چېچىۋەتكەندەك،
ئۇشتۇمتۇت يالقۇنلىنىپ يالتىراپ كەتتى.
كۆزۈمنى قاماشتۇرغان بۇ مەنزىرە شۇنچىلىك
گۈزەل، سېھىرلىك ئىدىكى، گويا كى مەن
ئۇنىڭغا مەھلىيا بولۇپ قاراپ مومام دەپ
بەرگەن ھېلىقى «ئىشىك ـ دەرۋازىلىرى
ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن، ئىمارەتلىرى كۆك
ئەينەك، يېشىل كاھىشتىن، مۇنار ـ قۇببىلىرى
رەڭمۇ ـ رەڭ قاش تېشىدىن ياسالغان قەسىرلەر،
ئوردا ـ سارايلار» نى كۆرگەندەك بولدۇم.

بىراق ئايرۇپىلان بۇ مەنزىرىگە ئانچە

www.uyghurkitap.com

تارتىشمىدى، ئۇ ھامان بىردە ئىگىز، بىردە پەس، بەزىدە تېز، بەزىدە بىر نۇقتىنى قايتا - قايتا ئەگىپ ئۇچۇپ، ئۆز مەشغۇلاتى بىلەن بەنت ئىدى...

كۆن پىشىندىن ئۆتكەندە، ئايروپىلان تۇيۇقسىز پەسلەپ بىر دائىرىنى چۆگىلىدى. باياتىن بېرى ئادەمنى بىزار قىلىۋېتىدىغان بىر خىل قوم مەنزىرىسىگە قاراۋېرىپ كۆزۈم تالغانلىقتىن، بىردەمچىلىككە كۆزۈمنى يۇمۇۋالغان ئىدىم. ئايروپىلاننىڭ پەسلەۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ كۆزۈمنى ئېچىپ يەرگە قارىدىم.

— پاھ، بۇ نىمە كارامەت!؟

ئالدىمدا رەڭدار خوتەن گىلەمدەك جۇلالىنىپ، گويا شۇ تاپتا غايىپتىن ئاپىرىدە بولغاندەك كەڭ بىر پارچە ئېكىنزارلىق پەيدا بولۇپ قالدى. تۆت ئەتراپى سۇررەڭ قوملۇق بىلەن قورشىلىپ تۇرغان بۇ ئېكىنزارلىق بىپايان چۆل ئىچىدە خۇددى نۇرلىنىپ، يېشىل مەرۋايىتتەك چاقناپ تۇراتتى.

مەن ھەيران بولۇپ، ئىتتىك ئالىمجانغا قارىدىم، شۇ تاپتا ئالىمجانمۇ، ئاق چاچلىق پروفېسسورمۇ ئېكىنزارلىققا قاراۋاتاتتى. شۇ ئەسنادا ئالىمجان پەشقەدەم پروفېسسوردىن:

— ئەسلەۋاتامسىز؟ چىك، زادىلا ئۇنۇتالمايسىز - ھە؟ — دەپ سوراپ قالدى.

— ياشىسۇن - دە، يېگىت، — دېدى پروفېسسور تۆۋەندىن كۆزىنى ئۈزمەي، — ئۇ كۈنلەرنى قانداقمۇ ئۇنتۇش مۇمكىن! بۇ دېگەن ھاياتلىق قىرغىقى. ناۋادا تەلىيىمىز ئوڭ كېلىپ مۇشۇ قىرغاق قۇتقۇزمىغان بولسا، ئالىلقاچان ھەممىمىز قوم ئاستى شەھەرلىرىنىڭ مەڭگۈلۈك پۇقرالىرىغا ئايلىنىپ كەتكەن بولاتتۇق!

ئالىمجان چاقچاق قىلدى:

— ئۇ چاغدا ئىش تېخىمۇ ئوڭاي بولاتتى. چىك، يەرنىڭ قېتىدا نىمىلەرنىڭ يوشۇرۇنۇپ ياتقانلىقىنى بىۋاستە كۆرگەن بولاتتۇق.

— بەلكىم...

ئۇلار كۈلۈشتى، مەن تېخىچىلا ھېچنەرسىنى ئۇقالماي سورىدىم:

— ئالىمجان، بۇ نىمە، قارىغا، مەن نىمىنى كۆرۈۋاتىمەن؟ ئەينەكلىك ئۆيلەر، تال ئۈزۈم، كاۋا - قاپاق باراڭلىقى، چا باغلانغان قۇدۇق، خۇددى سېپىل سوقۇپ قويغاندەك ئورمان بەلۋېغى، تىراكتور، كۆردىڭىزمۇ، ئەرلەر، ئاياللار، باللار، قوغۇنلۇق، قوناقلىق، كېۋەزلىك، پاھ، پاھ، قاراڭا، تونۇرغا يۆلەپ قويغان ئۈچ ۋەلسىپىتنىمۇ، قول تىراكتورنىمۇ ئېنىق كۆردۈم... ئېيتىڭا، كۆزۈم مېنى ئالداۋاتمىغاندۇ؟

ئالىمجان پەشقەدەم پروفېسسورغا قاراپ قويۇپ ماڭا دېدى:

— بىلەمسىز؟ چىك، مانا سىزگە يەنە بىر يېڭى تېما چىقتى: بۇ بىر ئاجايىپ ۋەقە...

ئايروپىلان قوم ئالىمىگە زىننەت بېرىپ تۇرغان ئېكىنزارلىقنىڭ ئۈستىدىن لەرزان ئەگىپ ئۆز يولىغا چۈشتى. بىز شۇ كۈنى كەچتە چۆل ئىچىدىكى بوستانلىققا ئانچە يىراق بولمىغان دەريا ساھىلىدىكى نېفىت بۇرغىلاش - تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ باش شتاۋىغا چۈشۈپ مېھمان بولۇپ تۇندۇق. ئەتىسى يەنە يولغا چىقتۇق ۋە خوتەنگە يېتىپ بارغىچە ئالىمجان بۇ «ئاجايىپ ۋەقە» توغرىلىق ھېكايە قىلىپ بەردى.

4. ھېكايە مۇشۇ يەردىن باشلىنىدۇ

— چېك، ئەلۋەتتە بۇ ئۈچ يىل ئىلگىرىكى ئىش، — دەپ باشلىدى ئالىمجان ھېكايىسىنى، — 9 - ئاي مەزگىلى ئىدى، تەكشۈرۈش گۇرۇپپىمىز ئۇ چاغدا تەكلىماكاننى تۇنجى قېتىم كېسىپ ئۆتۈۋاتاتتى. پىيادە كېتىۋاتىمىز. يول باشلىغۇچى بىلەن قوشۇلۇپ ھەممىمىز بەش كىشى ئىدۇق. يول باشلىغۇچىمىزنىڭ مۆلچەرىگە قارىغاندا، ئادىمىزات بار دېيەلگەن جاي ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى، ئاسانلا يېتىپ بارىمىز دەپ ئويلىغان ئىدۇق، چېك، ئەپسۇسكى، بەشىنچى كۈنگە بارغاندىمۇ ئادىمىزاتتىن نىشان كۆرۈنمىدى. ئوزۇقلۇق، بولۇپمۇ ئىچىدىغان سۈيىمىز تۈگەپ كەتتى. ئاچلىق، ئۇسسۇزلۇقتىن ھالسىزلىنىپ، پۇتىمىزنى ئاران - ئاران سۆرەپ مېڭىۋاتقانلىقىمىزنى ئۆزىمىز بىلىمىز، لېكىن بىر - بىرىمىزگە تىنمايمىز، چېك، ئالتىنچى كۈنى ھەممىمىزنى بىر خىل ئەنسىزلىك، ۋەھىمە ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالدى. ئالدىمىزدىكى نىشان غۇۋا، كەينىمىزگە قايتىش مۇمكىن ئەمەس، چېك، ھەممىمىزنىڭ كۆزى يول باشلىغۇچىدا، ئۇ بولسا، زادىلا گەپ قىلمايتتى، پات - پات بېشىنى كۆتىرىپ ئەتراپقا قاراپ قويۇپ كېتىۋېرەتتى.

شۇ كۈنى چۈش قايرىلغاندا، يول باشلىغۇچى بىزنى توغرىسىغا سوزۇلغان ئېگىز قۇم دۆڭنىڭ ئۈستىگە باشلاپ چىقتى. ھەممىمىز گويا بىر نىجاتلىق يولى تېپىلغاندەك تۆت ئاياقلىق بولۇپ ئالدىراپ قۇم دۆڭگە ياماشتۇق. بىردىنلا يۈز - كۆزىمىزگە كۈچلۈك شامال ئۇرۇلدى، مەن ھەمرالىرىمغا بىرەر خۇشخەۋەر يەتكۈزۈشكە تەقەززا بولۇپ مۇدۇرۇپ - يىقىلىپ يۈرۈپ ھەممىدىن بۇرۇن دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدىم-دە، ئالدىمىزدىكى مەنزىرىنى كۆرۈپ، ھاياجاندىن سەكرەپ كەتتىم:

— دەريا!... يولداشلار، دەريا! قاراڭلار، دەريا! — دەپ بار ئاۋازىم بىلەن ۋاقىرىدىم، چېك.

نىمنى دەيسىز، كۆز ئالدىمىزدا بىر كىلومېتىرچە كەڭلىكتىكى تەكشى كەتكەن ساي ئىچىدە ھەقىقەتەنمۇ كاتتا بىر كۆلرەڭ دەريا لىۋمۇلدەپ ئاقماقتا ئىدى. يۇقۇرى تەرەپتىكى قۇم بارخانلىرى ئۈستىدىن لەيلىشىپ چۈشۈۋاتقان كەلكۈن ساي ئىچىدە قوشۇلۇپ، چوڭ ئېقىن ھاسىل قىلىپ، دولقۇنلىنىپ، شىۋىرلاپ ئاقماقتا ئىدى، چېك.

كەينىمدىن يېتىشىپ چىققان پروفېسسور بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ:

— راستىنلا دەرياغا ئوخشايدىكەن، — دىدى ۋە يېنىدا تۇرغان يولباشلىغۇچىغا قارىدى.

يول باشلىغۇچى — ئوتتۇرا بوي، كەم سۆز، قاڭشالىق كەلگەن ساقاللىق ئادەم ئىدى. بىز ئۇنى ھۆرمەتلەپ بەزىدە «ئاتا»، بەزىدە «ئاق ساقال» دەپ ئاتايتتۇق. ئۇ پروفېسسوردىن باشقا ھېچكىمنىڭ گېپىنى ئاڭلىمايتتى، لېكىن يول باشلاشتا ئۆزىنى خوجايىنىدەك تۇتۇپ، ھېچكىمگە قۇلاق سالمايتتى، ئۆز قارارىدىن يانمايتتى. ئاچچىقى كېلىپ قالسا، سالۋا تۇمىقىنى قولغا ئېلىپ مىجىقلاش ئادىتى بار ئىدى.

مانا ھازىرمۇ، چېك، ئۇ ئالدىدىكى دەرياغا قاراپ، تۇمىقىنى مىجىقلاشقا كىرىشتى. رەڭگى - رويى ئۆچكەن ھالدا بېشىنى تەۋرەتتى:

ــ نىمە تۇرۇمىز، ماڭملى، قۇم ئېقىۋې-
تىپتۇ. بۇ دىگەن بوراننىڭ شەپىسى، يەنە
بىردەمدىن كېيىن بۇ قۇم دەرياسى ساي
ئىچىدە ئەمەس، ئۈستىمىزدە ئاقىدۇ، ــ دىدى.
پروفېسسور ئالقىنىنى كۆزىنىڭ ئۈستىگە سايە-
ۋەن قىلىپ تۇرۇپ، ئەتراپىنى كۆزەتكەندىن
كېيىن:

ــ دۇرۇس، ساينىڭ يۇقۇرى تەرىپى
بوزىرىۋاتىدۇ، تېزرەك ساينىڭ نېرىقى قىر-
غىقىغا ئۆتۈۋالايلى، مەن ئۇ يەردە دۆڭدەك
بىر نەرسىنى كۆرۈۋاتىمەن، ــ دىدى.

بىز دۆڭدىن سىرىلىپ سايغا چۈشتۇق.
يول باشلىغۇچى كېتىۋېتىپ پات - پات:

ــ پەخەس بولۇڭلار، ئېقىۋاتقان قۇم
قېلىن ئەمەس، لېكىن - زە، ئازراق بىخەستەلىك
قىلساق، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە كۆمۈلۈپ
قالىمىز، ــ دەپ ئەسكەرتىشنى ئۇنتۇمايتتى. چىك،
لۆمۈلدەپ ئېقىۋاتقان كۆلرەك دەريا راستىنلا
ئوشۇغىمىزغا كەلمەيتتى. لېكىن ئۇ، قانداقتۇر
بىر قۇدرەتلىك كۈچ بىلەن كىشىنى ئۆزىگە
تارتاتتى. مۇز ئۈستىدە مېڭىۋاتقاندەك پات-
پات تېيىلىپ يىقىلاتتۇق، ئەگەر دەرھال
قەددىمىزنى رۇسلاپ ئورنىمىزدىن تۇرۇۋالمى-
ساق چىك، قۇم ئۈستىدە قۇرۇق يوپۇرماق-
تەك لەيلەپ، ئاياق تەرەپكە سۇرۇلۇپ كې-
تىۋاتقانلىقىمىزنى سەزمەي قالاتتۇق.

مۇشۇ تەرىقىدە، بارغانسېرى غالجىرلى-
شىۋاتقان قۇم كەلكۈنىنى بىر قەدەم، بىر
قەدەمدىن كېچىپ ئۆتۈپ چىك، مىڭ تەس-
لىكتە نېرىقى قىرغاققا چىقىۋالدۇق.

بىراق، بىز قىرغاققا پۇتىمىزنى قويۇشى-
مىز بىلەن تەڭ، ئاسماننى دەھشەتلىك قۇم
بورىنى بېسىپ كەلدى. ئۈستىمىزدىن چىلەك-
تىن قۇيۇلۇۋاتقان يامغۇردەك چۈشۈۋاتقان
قۇم كەلكۈن يەلكىمىزنى بېسىپ مۈكچەيتتى،
كۆزنى ئېچىش مۇمكىن ئەمەس، نەپەس

ئېلىشمۇ تەس، چىك، قورقۇنچلۇق بىر ۋە-
ھىمە ھەممىمىزنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالدى.
پروفېسسورنىڭ تەكلىۋى بويىچە ھەممىمىز بىر-
بىرىمىزنىڭ بىلەكلىرىنى چىڭ قاماللاپ گىر-
رەلىشىۋالدۇق، ئەمما چىك، يول باشلىغۇچى
بۇ چارىنى ماقۇل تاپمىدى بولغاي، جاۋغاي-
لىرىغا چاپلاشقان قۇمنى تىلى بىلەن يالماپ
تۈكۈرۈۋېتىپ، يېنىدىن بىر تانا چىقاردى،
ھەممىمىزنىڭ بېلىدىن چېتىپ باغلاپ، بىر
ئۇچىنى ئۆزى تۇتتى، ئاندىن:

ــ ئاللانىڭ دەرگاھىغا ۋاقتىسىز كەت-
مەيلى دىسەڭلار، ــ دىدى بار ئاۋازى بىلەن
خىقىراپ، ــ ئېسىڭلاردا تۇتۇڭلار، پۇتۇڭلار بىر
جايدا تۇختىمىسۇن، مىدىراڭلار، ماڭا ئەگى-
شىپ مېڭىۋېرىڭلار.

بىز ھېچنىمىنى كۆرمەي، مۆدىرگىنى-
مىزچە يول باشلىغۇچىغا ئەگىشىپ كېتىۋاتىمىز.
يول باشلىغۇچىمىز بولسا پات - پات تانىنى
سىلكىپ - تارتىپ قويۇپ، نىمىنىدۇر دەپ
غۇدۇرايتتى. لېكىن ئۇنىڭ نىمە دەۋاتقانلىغىنى
زادىلا ئۇققىلى بولمايتتى، چىك، بىراق ھەممىمىز
ئۇنىڭ «مىدىراڭلار، پۇتۇڭلار بىر جايدا تۇخ-
تىمىسۇن» دەۋاتقانلىغىنى ھىس قىلاتتۇق...

ۋۇجۇدۇمنى بىر خىل ھارغىنلىق
قاپلىۋالدى، مېنى يېڭىش تەس بولغان تې-
لىمۇ شېرىن ئۇيقۇ قامالىماقتا. پات - پات
بېشىمنى سىلكىپ ئۆزەمنى سەگەك تۇتماقچى
بولۇمەن، شۇ چاغدا، خىيالىمغا ئالدىنقى
كۈنى كەچتە پروفېسسورنىڭ يۇمشاق قۇم
ئۈستىدە سۆزلىشىپ يېتىپ، زوق بىلەن سۆز-
لەپ بەرگەن بىر ھىكايىسى كېلىپ قالدى، ــ
«روبىنزۇن كروزۇ» چىك.

پروفېسسور روبىنزۇن كروزۇغا قايىل
ئىدى. ئۇ بۇ ھەقتە سۆزلىگەندە، بولۇپمۇ،
چىك، روبىنزۇننىڭ «ئىشقا بەنت بولۇش ــ
ھاياتلىق دىمەكتۇر، ھورۇنلۇق ــ ماماتلىق

دېمەكتۇر، قاتلاڭچىلىق — شاتلىق دېمەكتۇر، بىكار لاغايلاش — چۈشكۈنلۈك، روھسىزلىق دېمەكتۇر» دېگەن سۆزىنى ھاياجان بىلەن قەيت قىلىپ ئۆتكەن ئىدى. كۆز ئالدىمغا ئادەمسىز يالغۇز ئارالدا چىك، ھاياتقا بولغان مۇھەببەت ۋە ئۈمىت بىلەن ئوتتۇز يىلغا يېقىن ۋاقىتنى بىر كۈندەك ئۆتكۈزگەن ئاجايىپ ئادەم — روبىنزون كروزو كەلدى. ئۆزەمنى بىپايان قۇم دېڭىزىدا تېنەپ يۈرگەن روبىنزون كروزودەك ھېس قىلىپ ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىدىم.

دەل شۇ پەيتتە، بېشىمنىڭ ئۈستىدىلا ئاسماننى تىترىتىپ گۈكىرىگەن بىر سادا ئاڭلاندى. مەن ئۇنى دەسلەپ بوراننىڭ ھەيۋىسىمىكىن دەپ ئويلىغان ئىدىم، چىك، كېيىن كۆزىمىزگە تىقىلىۋاتقان قۇمغا پەرۋا قىلماي ھەممىمىز ئاسمانغا قارىدۇق، چىك، ئايروپىلان!... ئۇنىڭ بىزنى ئىزلەۋاتقانلىقى بىزنى قۇتقۇزماقچى بولغانلىقى ئېنىق ئىدى!

بىراق، ئاسمان قېلىن قۇم پەردىسى بىلەن قاپلانغانلىقتىن، بىزنىڭ ئۇنى، ئۇنىڭ بىزنى كۆرۈشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ۋاقىراش، ئوق ئېتىشلاردىن ھېچنېمە چىقمىدى. ئايروپىلان بېشىمىزنىڭ ئۈستىدە ئۇزاق غۇڭۇلداپ ئايلانغاندىن كېيىن، قاياققىدۇر ئۇچۇپ كەتتى. بىز لەسسىدە بولۇپ قالدۇق. پېشقەدەم پروفېسسور يول باشلىغۇچىنىڭ قۇلىقىغا ئاغزىنى يېقىپ تۇرۇپ:

— بىز نەگە كېتىۋاتىمىز؟ — دەپ سورىدى.

— بىلمەيمەن، — دېدى يول باشلىغۇچى ۋە تاننى تارتىپ-تارتىپ قويدى، — گەپ قىلماڭلار، پۈتۈڭلار بىر جايدا توختىمىسۇن، ماڭا ئەگىشىپ مېڭىۋېرىڭلار...

بىز مېڭىۋاتىمىز، پۈتىمىزمۇ بىر جايدا توختىمىدى، چىك، توختاشنىڭ ئاقىۋىتى ئۆزىمىزگە مەلۇم. لېكىن، چىك، نەگە كېتىۋاتىمىز، قانچىلىك يول باستۇق، ھازىر كېچىمۇ كۈندۈزمۇ؟ ئېنىق ئەمەس. بىر كەدە بوران سەل بېسىلغاندەك قىلدى، شۇنداقتىمۇ كۆزنى ئاچقىلى بولمايتتى. راست گەپنى دېسەم، چىك، ئۆزەمنى زادىلا باشقۇرالماي قالدىم، قانداق ئۇخلاپ قالغانلىقىمنى بىلمەيمەن، چىك. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى نامەلۇم، بىر كەمدە كىمنىڭدۇر:

— بولدى ئەمدى ئەپەندىلەر، ئۇخلاۋەرمەڭلار، — دېگەن بوغۇق ئاۋازى قۇلىقىمغا كىردى.

ئاچچىق قۇم بىلەن چىڭقالغان كۆزلىرىمنى تەستە يېرىپ ئاچتىم، ئالدىمدا ساقاللىق يول باشلىغۇچى ئۆرە تۇراتتى، چىك. پۈتكۈل جاھان گويا ئەينەك سۇنۇقلىرىنى چېچىۋەتكەندەك جىمىرلاپ كۆزۈمنى قاماشتۇراتتى. ئاسمان سۈپ-سۈزۈك، قۇياش يالتىراپ نۇر سەپمەكتە. يېنىمدا پېشقەدەم پروفېسسور، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە يەنە ئىككى خىزمەتدىشىمىز بولۇپ، ئۇلارمۇ ماڭا ئوخشاش بېلىگىچە قۇمغا كۆمۈلگەن ھالدا يېتىپ تېخىچە ئەتىگەندىكى «خان ئۇيقۇسى» نىڭ كەيپىنى سۈرمەكتە ئىدى، چىك.

مەن بويىنۇمنى سوزۇپ ئەتراپقا نەزەر سالدىم ۋە بىردىنلا بىزنىڭ كەينىمىزدە تۈنۈگۈن كۆرگەن كۆلرەڭ دەريانى كۆرۈپ قالدىم. ئۇ شۇ تاپتا ئۇيۇپ-قېتىشىپ قالغان قىغىشۇندەك، سۇرلۇك بىر تەرزدە تىپ-تىنچ سوزۇلۇپ ياتاتتى. بىز سېرىلىپ چۈشكەن دۆڭمۇ، چىك، مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مەن شۇ چاغدىلا راسا چارچاپ بىر كېچە يول مېڭىپ قۇم ئاقار دەريا قىرغىقىدىن 50 قەدەممۇ نېرى كەتمىگەنلىكىمىزنى، «مەككار» يول باشلىغۇچىنىڭ بىزنى كېچىچە بىر دائىرىنى ئايلاندۇرۇپ چۆگىلىتىۋەرگەنلىـ

گىنى سەزدىم.

قارىغاندا، يول باشلىغۇچى ئۇخلىمىغان ئوخشايدۇ. ئەتراپىمىزنى ئۇنىڭ يۇمشاق تېرە چورۇق كىيگەن پۇتىنىڭ سان ـ ساناقسىز ئىزلىرى يۆگەپ تۇراتتى، چىك. مەن كىيىملىرىمنى قېقىشتۇرۇپ ئورنۇمدىن تۇرۇۋېتىپ، ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرىدىم:

— ئاتا، بۈگۈن كېچە راسا يول مېڭىپتىمىز ـ دە!

— مېڭىپ! نەگە مېڭىپ؟— ئۇ ئىككى قولىنى كۆزىنىڭ ئۈستىگە سايىۋەن قىلىپ، يىراق ئۇپۇققا، ئۇپۇق بىلەن تۇتىشىپ تۇرغان نامەلۇم نىشانغا سەپسېلىپ تۇرۇپ خىترىدى،— مېڭىش، نەدىكى مېڭىش بولسۇن! مۇنداق زۇلمەت قاراڭغۇسىدا ئېزىتقۇ بورانغا ئەگىشىپ تەۋەككۇلگە مېڭىش خەتەرلىك. ھەلىغۇ بۇ چۆل، ئىشكى ئوچۇق ئۆيگىمىزۇ تەۋەككۇل قىلىپ كىرگىلى بولمايدۇ، ئەمما، مىدىرلىماق لازىم، قۇم كەلكۈنى شۇنداق نەرسىكى، مىدىرلىمىساڭلا ئالەمدىن كەتكىنىڭ شۇ... توختاڭ، توختاڭ، قارىڭا، كۆرۈۋاتامسىز، ئادەم... يا پەرۋەردىگارىم، قاراڭا، بۇ ئېنىقلا ئادەمغۇ!...

5. ناتونۇش ئادەم

«ئادەم!»

«ئادەم» دىگەن گەپنى ئاڭلاپ يۈرىگىم ئىختىيارسىز تىپچەكلەپ كەتتى. تەخمىنەن بىر ئايدىن بۇيان چەكسىز قۇم ئالىمىدە، چىك، ئۆزىمىزدىن باشقا ئادىمىزاتنى كۆرۈپ باقمىغانلىغىم ئۈچۈن، «ئادەم» نى كۆرۈش تەقەززاسى پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالدى. ئالمان ـ تالمان يولباشلىغۇچىنىڭ قېشىغا بېرىپ، بوينۇمنى سوزۇپ ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدىم، چىك، لېكىن ئۇ يەردە ھېچنىمە، ھەتتا بىر تال گىيانىمۇ كۆرەلمىدىم.

شۇنداق بولسىمۇ، مەن «يولداشلار، تۇرۇڭلار، ئادەم كۆرۈنۈۋاتىدۇ!» دەپ سۈرەن سېلىپ ھەمراھلىرىمغا بۇ خەۋەرنى يەتكۈزدۇم. ھەممەيلەن ئالدىراپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، يول باشلىغۇچى قارىغان تەرەپكە ئىنتىزار بولۇپ قاراشتى. لېكىن ھېچكىم بىر نەرسە كۆردۇق دىمىدى، چىك.

— قېنى ئەمىسە، تېمەنرەك بولۇڭلار، كەتتۇق. ھاۋا ـ جاھان ئاتەشكە ئايلانغىچە بۇ كەربالادىن قۇتۇلۇشىمىز كېرەك! — يول باشلىغۇچى بۇ كەمگىچە كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر خىل بۇيرۇق ئاھاڭىدا خىتاپ قىلدى.

بىز ئۇنىڭغا ئەگەشتۇق. يېرىم كېچىدىن راھەتلىنىپ ئۇخلىغانلىغىمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە قەلبىمىزدە قانداقتۇر ئۈمىت پەيدا بولغانلىغى ئۈچۈن قەدەملىرىمىز خېلىلا تېتىك ئىدى. يول باشلىغۇچى بولسا ئۆز نىشانىسىدىن كۆز ئۈزمەي ئالدىمىزدا ئۈن ـ تىنسىز كېتىۋاتاتتى. خېلى بىر كەمدىن كېيىن ئۇ يەنە، چىك:

— ئادەم... كۆرۈۋاتامسىلەر، ئۇمۇ بىزگە قاراۋاتىدۇ،— دىدى.

— ئادەم؟...

ئۇنىڭ «ئادەم» دىگىنى يىراق قۇرغاق چۆل باغرىدا كۆزگە تەستە ئىلىنىشىپ تۇرغان بىر تال قارا چېكىت ئىدى. لېكىن «ئادەم» دىگەن بۇ سۆز بىزگە ئۈمىت ـ جاسارەت بەخش ئەتتى. «ئادەم» بىلەن دىدارلىشىش ئىستىگى قەدەملىرىمىزنى قاناتلاندۇرۇۋەتتى. بىر پەستىن كېيىن، چىك، بۇ قارا چېكىت ئاستا ـ ئاستا چوڭىيىپ چۆل قېتىدىن ئۇنۇپ چىققان

uyghurkitap.com

دەك راستلا بىر يىگانە ئادەمگە ئايلاندى، چىك.

مەن ئۇنىڭ قارا چاچلىق يەلكىسىدە چىغ قالپاق، ئۈستىدە چاقماق يوللۇق كالتە يەڭ كۆينەك بارلىقىنى، ئىشتىنىنى تىزىغىچە تۈرۈۋالغىنىنى ئېنىق كۆردۈم، چىك. «ئاھ، ئادەم!» بىز ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ سىلكىپ-سىلكىپ كۆرۈشۈش، دىدارلىشىش ۋە ئۇنى باغرىمىزغا بېسىپ قۇچاغلاپ سۆيۈش ئارزۇسى بىلەن ئىختىيارسىز ئالغا قاراپ قوم كېچىپ يۈگۈردۇق، چىك.

مانا ئۇنىڭغا ئون قەدەم، بەش قەدەم قالدى... بىراق، ئۇ بىزنى كۆرۈپ مىدىراپمۇ قويمىدى، تۇرقىدىن بولسا، بىزنى قارشى ئالىدىغان ھېچقانداق ئىپادە كۆرۈنمەيتتى، چىك. ئەكسىچە قوشۇمىسىنى سەل-پەل تۈرۈپ، خۇددى بىزدىن بىرەر ئەيىپ تاپماقچى بولغاندەك سىنچىلاپ قارىماقتا ئىدى. يول باشلىغۇچىمىزنىڭ: «ئۆزلىرى بۇ يەردىكەنلا، بىز بولساق...» دىگەن سۆزىنى نەزەر-گۇزىرىگىمۇ ئالمىدى. «نېمە دىگەن تەكەببۇر!— دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە غەزەپلىنىپ،— ئۇنىڭ ئىنسانىي ھېسسىياتى قېنى؟ ئۆزىنى بۇ بىپايان چۆلنىڭ يىگانە خوجايىنى چاغلامدىكىنە! بىزنىڭ ئادىمىزاتنى قانداق سېغىنغانلىغىمىزنى بىلسە كاشكى! ياكى بىزنى ‹چۆل قاراقچىلىرى›، ‹پاناسىز قاچقۇنلار› دەپ ئويلاۋاتامدىغاندۇر، خۇددى بۇتتەك، بىر ئېغىز گېپىمىزنىمۇ ئاياۋاتقىنىنى قارىمامدىغان!...»

مەن بىتاقەت بولۇپ ئاخىر ئېغىز ئاچتىم:

— يولداش ...— دىدىم ئۇنىڭغا قاراپ،— سىز ... چىك.

ئۇ بايىقىدەكلا مەغرۇر ئىدى، كېلىشكەن قەددىنى تىك تۇتۇپ، ماڭا قاراپمۇ قويمىدى. لېكىن ئۆتكۈر ۋە ھەممىنى نەرسىگە جىددى قارايدىغان كۆزلىرى گويا بىزنىڭ كىملىگىمىز توغرىسىدا ئۆزىچە خۇلاسە چىقى-رىۋاتقاندەك، ھەر بىرىمىزگە سەپسالماقتا ئىدى. بولۇپمۇ ئۇ ئاق چاچلىق پروفېسسورغا يېنىپ-يېنىپ قارايتتى، گەپ قىلمايتتى. بىز خۇددى سوراقتا تارتىلىۋاتقان ئەيىپكاردەك بېشىمىزنى سىلىپ، ئۇنىڭدىن زۇۋان چىقىشىنى كۈتۈپ جىم تۇرۇۋەردۇق، چىك، بىر كەمدىن كېيىن، نېپىز تاسما بىلەن مۆرىسىگە ئېسىۋالغان كۆك باكلاشكىسىنى يانپېشىدىن ئالدى تەرەپكە سۈرۈپ قويۇپ گەپ قىلدى:

— سىلەر نېمە ئادەملەر؟

— ھەببەللى، تىلىڭ باركەنغۇ ئۇكام،— يول باشلىغۇچى تۆكلۈك تۇمىغىنى قولىغا ئېلىپ، دەرھال جاۋاپ بەردى،— نېمە ئادەم بولاتتۇق، چوڭ قۇملۇقنى تەكشۈرەيمىز، تەكلىماكاننى!

— نېمە، تەكلىماكاننى؟ تەكشۈرۈپ نېمە قىلىسىلەر؟

—گەپ شۇ ئەمەسمۇ،— دىدى يول باشلىغۇچى ۋە قۇرۇغان تىلى بىلەن چاڭگىلاشقان بۇرۇتلىرىنى يالاپ قويدى،— بۇ ئەپەندىلەرنىڭ تەكشۈرمەيدىغىنى يوقكەن. دەپ كەلسەم، قۇمنى، قۇمنىڭ تۈرۈشىنى، ئېقىشىنى، شامال-بورىنىنى، ئاسمىنى بىلەن تېگىنىمۇ تەكشۈرەيدىكەن، يازىدىكەن. تالاي دەپتەرنى توشقازدى، ھەممىسىلا شۇ گەپ...

مەن بۇ گەپنىڭ قانداق تەسىر قىلغانلىغىنى بىلمەك ئۈچۈن، چىك، ئۇنىڭ كۆزىگە ئىتتىك قارىدىم، ئۇنىڭ كۆزى يەنىلا پېشقەدەم پروفېسسوردا ئىدى. پروفېسسورنىڭ قوم تىقىلىپ قىزارغان كۆزلىرىدىگە، قۇرۇپ گەز باغلاپ يېرىلىپ كەتكەن كالپۇكلىرىغا، قوم ئاستىدىن ئېچىۋالغاندەك تاتارغان يۈزلىرىگە ۋە سەل پۈكۈلگەن قەددى-قامىتىگە، چىك، خۇددى ئەجەپلەنگەندەك قارىماقتا ئىدى. مەن بۇ قاراشتا قانداقتۇر رازىمەنلىك، ھۆرمەتتەك بىر نەرسىنىڭ غىل-پال جىلۋىلەنگەندىكىنى

بايقىدىم - دە، چىك، ئۇنىڭغا بىزنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭنى ئومۇملاشتۇرۇپ تەكشۈرۈۋاتقان چوڭ ئەترەتنىڭ بىر تارماق گۇرۇپپىسى ئىكەنلىگىمىزنى ئېيتماقچى بولۇپ ئاغزىمنى ئەمدىلا ئېچىۋىدىم، ئۇ بىردىنچى قېتىم ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرىدى - دە، چىك، ساپ خەنزۇ تىلىدا:

— بولدى، بولدى، چۈشەندۈرۈپ ئاۋارە بولماڭ، جاپا چېكىپسىلەر، قېنى، سۇ ئىچىڭلار، دەپ، باكلاشكىنى ئالدى بىلەن پروفېسسورغا سۇندى. باكلاشكىدىكى سۇنى بەشىمىز هايت - هۇيت دىگۈچە ئىچىپ تۈگىتىۋەتتۇق. يول باشلىغۇچىمىز جاۋغىيىنى تىلى بىلەن يالاپ تۇرۇپ، چىك، ناتونۇش كىشىدىن سورىدى:

— ئۇكام، ئۆزلىرى كىم بولىلا؟

— قېنى، ماڭىلى، بۇ هەقتە كېيىن سۆزلىشەيلى،— دىدى ئۇ،— ئەمدىكى يولنى مەن باشلاي.

پروفېسسور ئۇنىڭغا قىزىقىپ قالغان ئىدى ۋە ماڭا قاراپ ئېنگىلىز تىلىدا:

— ئالىمجان، سىز بىلەمسىز، هاياتلىق قىرغىقىغا يېتىپ كەلگەن بولساق ئەجەب ئەمەس،— دىدى.

بىز ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، خېلى ئۇزۇنغىچە تىم - تاس مېڭىشتۇق، پروفېسسور ئۇنىڭ تەلىۋىگە ئاساسەن، بۇ قېتىمقى ئىلمىي تەكشۈرۈشنىڭ مەقسىدى، نەتىجىلىرىنى سۆزلەپ بەردى. مەن، چىك، ئۇنىڭ بۇ يېڭىلىقتىن هاياجانلىنىۋاتقانلىقىنى بايقىدىم، بىر ئازدىن كېيىن ئۇ پىشقەدەم پروفېسسورنى قولتۇقلىۋالدى، بىز بىر ساي، ئىككى قۇم دۆڭنى كېسىپ ئۆتۈپ، بېلىق دۇمبىسىدەك بىر دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىققاندا، ئۇ ئالدىمىزدا تۇيۇقسىز چىراي ئاچقان كەڭ ئېكىنزارلىقنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، چىك، شائىرانە هىسسىيات بىلەن مۇنداق دىدى:

— قاراڭلار، چوڭ قۇملۇقتىكى باش باهار! ئىشىنەمسىلەر، بىزمۇ تەكلىماكانغا يۈرۈش قىلىۋاتىمىز. ئاخىر بۇ قەدىمىي ماكانىنى ئاچىمىز! بۇ يەر گۈل - گۈلستانلىقتا ئايلىنىدۇ، قاراڭلار، قايتا ياشارغان چۆل ۋە هاياتلىق!

6. ئايدىڭ كېچىدىكى پاراڭلار

ئالىمجان سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، مەن بىرئاز بىتاقەت بولۇپ سورىدىم:

— ئېيتىڭا، شۇنداق قىلىپ بايىقى كىشى كىم بولۇپ چىقتى ئاخىر؟

— هاكىم...

— نىمە، هاكىم دەمسىز؟

— شۇنداق، چىك.

— ئۇنداق ئەمەستۇ، چۆلدىمۇ هاكىم بولامدۇ؟— مەن ئۇنى چاقچاق قىلىۋاتامدىكىن دەپ ئىشەنمىدىم.

— چىك، شۇنداق،— دىدى ئالىمجان كۈلۈپ،— مېنىڭ گېپىمدە چاقچاق يوق. ئۇ راستلا مۇشۇ ناھىيىنىڭ هاكىمى بولۇپ چىقتى دەڭا، چىك!

مەن هېچنىمىنى چۈشەنمەي قاراپلا قالدىم.

— چىك، شۇ كۈنى،— دەپ باشلىدى ئالىمجان هىكايىسىنى،— ئۇ بىزنى باشلاپ بۇ يېڭى مەهەللىگە ئېلىپ كىردى، قوناقلىقلار، كېۋەزلىكلەر، قوغۇن - تاۋۇز ۋە ئوت-ياشلىقلارنى ئارىلاپ ماڭدۇق. ئالدىمىزدا شاخ - شۇمبۇ، خام كېسەك بىلەن قورۇلغان ئىككى كەپە، جا باغلانغان قۇدۇق كۆرۈندى، چىك. قۇدۇق ئەتراپىدا ئوينىشىپ يۈرگەن بىر نەچ-

چە كىچىك بالا بىزنى كۆرۈپ چۇقۇرۇشۇپ كەپىگە يۈگۈرۈشتى. شۇ ئارىدا كەپىدىن ئاپ-پاق ساقاللىق بىر مويسىپىت كىشى چىقىپ كەلدى، نېمە دېگەن كېلىشكەن قاۋۇل ئادەم! تەبىئەت ئۇنىڭغا ھېچ ئايىماي تولۇق ئىككى كىشىلىك قەددى - قامەت، مۇستەھكەم ئۇستىخان تەقدىم قىلغان ئىكەن، بىز بوۋايغا ھەۋەس قىلىپ بىر - بىرىمىزگە قاراشتۇق. شۇ چاغدا كەپىدىن يەنە بىر مۇنچە ئەر - ئايال كىشىلەر چىقىپ كەلدى، ئۇلارمۇ بىر - بىرىدىن قەددى - قامەتلىك بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا چاڭگا ساقاللىق، مەيدىسىنى تۈك قاپلىغان ئوتتۇرا ياشلىق ئەرلەرمۇ، بۇرۇتى ئەمدىلا خەت تارتقان ياش يىگىتلەرمۇ، بېشىغا ئاق لېچەك سالغان، چېكىسىگە كىچىك-كىنە ئۆرە تۇماق كىيىۋالغان خوتۇنلارمۇ، بەستى تولۇق، يۈزلىرى ئاق سۈزۈك، بىلەكلىرى توم چوكانلارمۇ بار ئىدى. ئاقساقاللىق مويسىپىت بىزنى كەپىگە باشلىدى. يىگىتلەر يۈز كۆزىمىزنى يۇيۇشقا سۇ بەردى. چوكانلار ئالدىمىزغا داستىخان سېلىپ، قوغۇن - تاۋۇز مەزلەر بىلەن مېھمان قىلدى، چېنىك. بىز ئۇلارنىڭ قىزغىن، تۈزۈت - تەكەللۇپسىز پاراڭلىرىدىن بايا بىزنى بۇ يەرگە باشلاپ كەلگەن كىشىنىڭ مۇشۇ ناھىيىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى مەتنۇر ئىكەنلىكىنى، تۈنۈگۈن كېچە مۇشۇ كەپىدە تۈنەنگەنلىكىنى، بۈگۈن تاڭ سەھەردە ئەتراپنى كۆزدىن كەچۈرۈۋېتىپ بىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانلىقىنى بىلدۇق، چېنىك.

داستىخان ئۈستىدە مەتنۇر ھاكىم:

— قېنى، ئۆزئارا تونۇشۇپ قويۇڭلار، بۇ كىشى روزىمەت تاغا بولىدۇ، — دەپ بىزگە ئاپپاق ساقاللىق كىشىنى كۆرسەتتى...

«روزىمەت تاغا؟! تونۇشلا ئىسمىغۇ بۇ!؟» مەن تېڭىرقاش ئىچىدە ئالىمجاننىڭ ھېكايىسىنى بۆلۈپ سورىدىم!

— توختىڭا، ئالىمجان، نېمە، روزىمەت تاغا دەمسىز؟ قايسى روزىمەت تاغا، ھېلىقى گېزىتتە نامى چىققان مەشھۇر «يۈز مىڭجىڭ-چى» روزىمەت تاغا ئەمەستۇ؟

ئالىمجان بېشىنى ئىرغىتىپ ماقۇللىدى.

— مانا، چېنىك، سىزمۇ بىلىدىكەنسىز، سىز ئۇنى گېزىتتىن كۆرۈپسىز، بىز بولساق، چېنىك، ئۇنى ھەر يىلى بىر - ئىككى قېتىم كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ يوقلاپ ئۆتتۈۋاتىمىز. ئۇ چاغلاردا روزىمەت تاغا تېخى «يۈز-مىڭجىڭچى» ئەمەستى. قۇملۇققا كېلىپ ئو-رۇنلاشقىنىغا ئارانلا ئىككى يىل بولغان، چېنىك، كۆڭلىدە شۇ يىلى كۈزدە «ئونمىڭ» جىڭلىق ئۆتكەلدىن ئۆتۈشنى نىيەت قىلغان. مانا، ئارىدىن ئۈچ يىل ئۆتۈپ كەتتى، چېنىك، ئىسمى - جىسمىغا لايىق «يۈز مىڭجىڭ-چى» كەسپىي ئائىلە بولۇپ قالدى.

مەن يەنە بىتاقەت بولۇپ سورىدىم:

— شۇنداق قىلىپ، بۇ ئۇچرىشىشنىڭ ئاخىرى نېمە بولدى؟

— توختاپ تۇرۇڭ، ئالدىرىماڭ، — دېدى ئالىمجان، — ئاخىرىدا ھېكايىنىڭ ئىچىدىن ھېكايە چىقتى. ئۆزەممۇ بۇنى سۆزلەپ بېرىشكە بەك ئامراق. سىز ئاخىرىغىچە ئاڭلاشنى خالىسىڭىز، مەن ئۆز ئىچىمدىن ھېچ نېمىنى قوشماي ھەممىنى ئەينەن دەپ بېرەيمەن، ناۋادا، چېنىك، سىزمۇ بىرەر نەرسە يېزىپ قالسىڭىز ھېچنېمىنى قوشماسلىقىڭىزنى ئۈمىت قىلىمەن. ۋەدە بېرەمسىز؟

بىز كېلىشتۇق، ئالىمجان ھېچنېمىنى چۈشۈرۈپ قويماسلىققا، مەن ھېچنېمىنى ئاشۇرۇۋەتمەسلىككە ۋەدىلەشتۇق.

— مەن، — دەپ باشلىدى سۆزىنى ئالىمجان، — روزىمەت تاغىنىڭ كەپىسىدە مېھمان بولۇپ ئولتۇرۇپ، بۇ ئائىلىدە ئۆزگىچىرەك بىر تەرتىپ ھۆكۈم سۈرىدىغانلىقىنى، بوۋاي-

نىڭ ئابرويى، سۆز ـ ھەركىتى مۇتلەق دەتلىسىز ئىكەنلىگىنى بايقىدىم، چىك، بوۋاينىڭ ئوغۇل ـ كېلىنلىرىدىن تارتىپ، نەۋرىلىرىگىچە ھەممەيلەن بىردەك يۈكۈنۈپ، ئىككى قولىنى خۇددى نامازدا ئولتۇرغاندەك ئىككى تىزىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ ئەدەپ بىلەن ئولتۇرۇشاتتى. بوۋاينىڭ سۆزىگە «شۇنداق»، «خوپ» دېگەندىن باشقا جاۋاپ قايتۇرمايتتى. روزىمەت تاغا ئوغۇللىرىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ بىر ـ بىرلەپ بىزگە تونۇشتۇرغاندا، ھەر بىر ئوغۇل دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ قول باغلاپ، ئاۋال بوۋايغا، كېيىن بىزگە قاراپ:

— ھارمىغايلا، — دېيىشەتتى، چىك.

پروفېسسور بىزنى ئۇلارغا تونۇشتۇرۇۋاتقاندا، داستىخان چۆرىسىدىكىلەر بىردىنلا بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ ئوچۇق تۇرغان ئىشىك تەرەپكە قارىشىپ قالدى، مەنمۇ ئىختىيارسىز ئىشىك تەرەپكە قارىدىم ـ دە، ئاق بوز ئاتقا مىنگەن بىر قىزنىڭ قوملۇق ئىچىدىن بوراندەك چېپىپ كېلىۋاتقانلىغىنى كۆردۈم. قىزنىڭ پېشانىسىدا يەلپۈنۈپ تۇرغان سېكىلىگى، مۈرىسىدىكى چۇچىلىق غىجىم روملى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى، چىك.

روزىمەت تاغا ئاق بوز ئاتتىكى قىزنى كۆرۈپ، مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇرغان قارا قاش، بۇرۇتى ئەمدىلا خەت تارتقان يىگىرمە ياشلاردىكى بىر يىگىتكە قاراپ:

— قېنى ئوغلۇم، چىقىپ باقىقىنا، بۇ قىز بۇ يەرگە ئاسانلىقچە كەلمەيدىغانغۇ؟ — دېدى.

يىگىت سەل تارتىنغاندەك ئەتراپقا بىر قارىۋېلىپ، داستىخاندىن سۇغۇرۇلۇپ قوپتى ـ دە، ئالدىراپ ئىشىك تەرەپكە ماڭدى. ئۇنىڭ ئىشىكتىن چىقىپ قۇدۇق ئالدىغا بېرىشىغا قىزمۇ ئاتتىن چاققانلىق بىلەن سەكرەپ چۈشۈپلا، يىگىتتىن نىمىندۇر سورىدى. كۆتۈلمىگەندە يىگىت قاقاخلاپ كۈلۈپ كەتتى. قىز ئاتنىڭ تىزگىنىنى سىلكىپ، تېرىككەندەك قاش ـ كۆزىنى سۈزۈپ يەنە نىمىندۇر دېدى، يىگىت ھامان كۈلەتتى، كېيىن ئۇ ئىككىسىنىڭ تەڭلا قوشۇلۇپ كۈلگەن ئاۋازىدىن قۇدۇق ئەتراپىدىكى ئاق قوشقاچلارنىڭ پۇررىدە ئاسمانغا كۆتىرىلگەنلىگىنى كۆردۈم.

روزىمەت تاغا گېپىنى قىرىپ تۇرۇپ يۆتىلىپ قويدى:

— ياش باللار ـ دە. بۇ قىزنىڭ ئىسمى تۇنىسايىم. ئۆز بالا، دادىسى ئاۋۇتاخۇن مەن بىلەن ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان تەقدىرداش ـ ھەمنەپەس بولۇپ كېلىۋاتىدۇ، خوشنا...

«تۇنىسايىم! قانداق تۇنىسايىم؟ يەنە بىر تونۇش ئىسىم چىقتىغۇ!...» مەن تەئەججۈپلىنىپ يەنە ئالىمجاننىڭ ھېكايىسىنى بۆلدۈم:

— توختاڭ توختىڭا، تۇنىسايىم دېدىڭىزما؟ ئەجەپ ئىش، ھەقىچان بۇ قىزنىڭ مەتسايىت ئىسىملىك كۆيۈۋدىسىمۇ باردۇر، تېخى!

ئالىمجان مەن بىلەن سەپەرداش بولغاندىن بېرى ھېچقاچان شۇ تاپتىكىدەك بىر نەرسىگە ھەيران بولغان ئەمەس ئىدى.

— بەللى مۇخبىر يولداش، چىك! سىلەر مۇخبىرلارنىڭ قولىغى نىماندىداق ئۇزۇن ـ ھە؟ ئۇ ئەجەپلەنگەن ھالدا ماڭا قارىدى، — ناھايىتى توغرا ئېيتتىڭىز، چىك. بايا مېنىڭ يېنىمدىن قوپقان، قىزنىڭ ئالدىغا بارغان ياش يىگىت دەل مەتسايىتنىڭ ئۆزى ئىكەن ئەمەسمۇ! شۇ كۈنى، چىك، بىر كۈندۈزى روزىمەت تاغىنىڭ مېھمىنى بولۇپ يەپ ـ ئىچىپ، قانغىچە ئۇخلىۋالغانلىغىمىز ئۈچۈن، كېچىسى زادىلا ئۇيقۇم كەلمىدى. كەپىنىڭ ئىشىگىدىن تالاغا قاراپ يېتىپ،

سۈتتەك ئاي نۇرىنىڭ قۇملۇق ئۈستىدىكى ئاجايىپ جىلۋىسىنى، قۇم يۈزىنىڭ گويا زەر چاچقۇسى بىلەن پۈركەنگەندەك بىر خىل سېھرىي كۆرۈنۈشتە جىمىرلاپ يالتىراۋاتقانلىقىنى كۆردۈم.

تەكلىماكاننىڭ كېچە مەنزىرىسى مېنىڭ ئۇيقۇمنى قاچۇردى. چىك، ئىختىيارسىز ئورنۇمدىن تۇرۇپ قۇملۇق تەرەپكە قاراپ يول ئالدىم. يىراقتىن قارىغاندا، قۇم يۈزى تۇرۇپ يېشىل مەرۋايىتتەك، تۇرۇپ قىزغۇچ كېپەك ئالتۇندەك يالتىرايتتى. يېقىنلاپ بارسام، بىردىنلا هالرەڭ پەردە يېپىلىپ قالغاندەك، قۇم يۈزىدە هېچنېمە چاقنىمايتتى. شۇنداق بولسىمۇ، چىك، جىمجىت، گۈزەل ئايدىڭ كېچىدە، جىمىرلاپ كۆزنى قاماشتۇرغان قۇملۇقتا قىزىقىپ كەينىدىن خېلى يىراقلاپ كەتكىنىمنى سەزمەي قاپتىمەن، چىك.

بىر پەستىن كېيىن ئالدىمدا ئانچە ئېگىز بولمىغان قۇم دۆۋىسى كۆرۈندى. ياماشىپ ئەمدىلا ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقاي دەپ تۇرغىنىمدا، دۆۋىنىڭ كەينىدىكى تەكشى يېيىلىپ ياتقان قۇملۇق ئىچىدىن گويا رىۋايەتتىكىدەك، بىر قىز ئاستا يۈگۈرۈپ چىقىپ كەلدى. قىزنىڭ مۈرىسىدىكى ئاق شايى رومال خۇددى پەرۋاز قىلىپ ئۇچقان تۇرنىنىڭ قاناتلىرىدەك ئىككى مۈرىسىدە كۆپۈپ لەپىلدەيتتى، چىك. شۇ پەيتتە، دۆۋىنىڭ باغرىدا ئاسماندىن چۈشكەندەك، تۇيۇقسىز بىر يىگىت پەيدا بولدى-دە، ئۇمۇ قىز تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى. يىگىتنىڭ پۇتلىرى ئۇزۇن بولۇپ، يۈگۈرگەندە گويا بەش قەدەم يەرگە بىر چامدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

ئۇلار جىمىرلاپ تۇرغان قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇچراشتى. بالقىپ تۇرغان تولۇنئاي نۇرىغا چۆمۈلۈپ بىر-بىرىگە سىڭىشىپ گويا بىر ئادەمدەك بولۇپ قېلىشتى...

مەن ئىچىمدە بۇ قۇم ئالىمىنىڭ ئاشىق-مەشۇقلىرىغا خەيرلىك كېچە تىلەپ، كەينىمگە — كەپىمگە قايتماقچى بولدۇم. بىراق ئۇلار قولتۇقلىشىپ ئۇشتۇمتۇت مەن تەرەپكە بۇرۇلدى-دە، چىك، دۆۋىنىڭ باغرىغا كېلىشكە باشلىدى. مەن مەڭزىمنى مۇزدەك قۇمغا يېقىپ، دۆۋىگە چاپلاشقىنىمچە يەنە بىرئاز كۈتۈشكە مەجبۇر بولدۇم. ئۇلار ماڭا يېقىنلا يەرگە كېلىپ قۇمغا ئۆزىنى تاشلاپ، سونايلىنىپ ئوڭدا يېتىشتى.

ئۇلارنىڭ يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا بېقىپ، تولۇنئاينى تاماشا قىلىۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى.

— تونۇسايىم، جېنىم...

— مەتسايىت، جېنىم...

(ئېھتىمال سۆيۈشۈۋاتقان بولسا كېرەك، ئېلېكتىر دولقۇنلىرىدەك تارىلىۋاتقان تىترەك ئاۋاز يېرىم مىنۇتچە ئۈزۈلۈپ قالدى.)

— تونۇسايىم، قاچانغىچە مۇشۇنداق ئۆتىمىز؟

— قاراڭا، ئاي قانداق كۆركەم، قانداق ئۈز.

— ئاي؟ مېنىڭ كۆزۈم ئۇ ئاينى كۆرمەيدۇ!

— يۇلتۇزنىچۇ؟ ئاھ، قاراڭا، بىر يۇلتۇز ئېقىپ كەتتى! قايسى شور پېشانىنىڭ يۇلتۇزى بولغىيدى-ھە؟

— مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئىشىم يوق. نەدىكى گەپنى دەيسىز؟

— جېنىم، نىمشقا دادامنىڭ مىجەزىنى چۈشەنمەيدىغانسىز. ئىككى ئائىلە ئوتتۇرىسىدىكى مۇسابىقە شەرتىدە ئىككىمىزنىڭ ئىشى يېزىلمىغان تۇرسا... بۇ ئىش ھازىر دادامنىڭ خىيالىدىمۇ يوق.

— ئەكسىچە، بىزنىڭ ئۆيدىكىلەر، بوۋام...

— بۇ يەردە بىر ھېساپ بار.

ــ قانداق ھساپ؟

ــ دادام «ئۇنىڭ جىڭ» لىق ئۆتكەلـ
دىن ئۆتۈش بىلەنمۇ ئىش تاڭاتمايدۇ. كۆزـ
لۆككە كىچىك ترىاكتور سىتىۋالىمىز، چۇۋۇق
كەپە گۆرگە كەتسۇن، راۋرۇس ئۆي ـ ئىماـ
رەت سېلىش، باغ بىنا قىلىش كېرەك. ماتور
سېتىۋېلىپ قۇدۇقنى ماشىنىلاشتۇرۇمىز، قۇم
يەپ كەتكەن كونا ئېرىقنى بىر ئامال قىلىپ
ئەسلىگە كەلتۈرۈمىز، دەيدۇ. پۈتۈن خىيالى
شۇنىڭدا. ناۋادا بىز توي قىلساق، سىلەرنىڭ
ئۆيگە يۆتكىلىشىمگە توغرا كېلىدۇ. ئۇنىداقتا
دادام بىر مۇھىم ئەمگەك كۈچىدىن ئايرىلدى
دىگەن سۆز. بىر قولنى ئۇن قىلالمايۋاتقاندا،
دادامنىڭ بۇنى ئەقلىگە سىغدۇرالىشىغا ئىـ
شەنمەيمەن...

ــ مۇنداق دەڭ...

ــ بۇ كەمدە قىز بالا ئاتا ـ ئانىغا يۈك
ئەمەس، بەلكى تېخى... دادامنىڭ رايىدىن
قارىغاندا، ئۇنىڭغا يەنە 10 قىز، ئون ئوغۇل
بولسىمۇ ئازلىق قىلىدىغاندەك...

ــ توختاپ تۇرۇڭ، ئۇنداقتا، مەن سىـ
لەرگە ئىچ كۈيوغۇل بولۇپ بارسامچۇ؟

ــگەپمىكەن! دادامدىمۇ ئەقىدە، نومۇس
دىگەن نەرسە باردۇ! سىلەرنىڭ شۇنچىۋالا
چىڭ ئىشقا تۇتۇش قىلىۋاتقانلىقىڭلارنى، ئاـ
رىمىزدىكى مۇسابىقىنى بىلىپ تۇرۇپ روزىمەت
تاغامنىڭ قولنى چىلاق قىلىشنى دادامنىڭ
ۋىجدانى كۆتىرەمدۇ؟ مەنىمۇ راۋا كۆرەمـ
دىمەنا؟...

(ئارىدا ئۇزاق جىمجىتلىق ھۆكۈم
سۈردى).

ــھە راستىلا، ھىلىقى ئەپەندىلەر
بۇ يەرگە نىمە دەپ كەپتۇ؟ ــ دەپ يەنە
جىملىقنى بۇزدى تۇنىسايىم.

ــ ئەپەندىلەر ئەمەس، گېئولوگلار.

ــ گېئولوگلار؟ قانداق گېئولوگلار؟

ــ چۈشەنمەيدىكەنمەن. ئالدىنقى
كۈنى مەتنۇر ھاكىم بىزنىڭ كەپىدە
بىر كېچە تۈنەپ، دادام بىلەن تاڭ ئاتقىـ
چە مۇڭدىشىپ چىقتى. ئەسلىدە دادام قۇـ
دۇقتىن سۇ تارتىشنى ماشىنىلاشتۇرۇدەن دەپ
سىقىپ تېجەپ پۇل يىغىپ يۈرگەن. مەتنۇر
ھاكىم دادامنى قۇم كۆمۈپ تاشلىغان كونا ئېرىقـ
نىڭ ئىزناسىنى بويلاپ دەريا بويىغا بىر قېتىم
ئاپىرىپ كېلىۋىدى، دادام زادىلا تۇرالماي قالـ
دى. شۇ سۈنى ئەكىلەيلىگە چۈشتى. مەتنۇر
ھاكىم دادامغا:

«سىلەر ئىككى ئائىلىنىڭ مۇسابىقىسى
جىق كىشىلەرنىڭ ھەۋىسىنى قوزغىدى، قۇمـ
لۇقتا كىرىۋاتقانلار بارغانچە كۆپىيىۋاتىدۇ.
ھازىرقى گەپ يەنىلا سۇدا، قۇم يەپ كەتـ
كەن ئېرىق ـ ئۆستەڭلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش،
ئۇنى دەرياغا تۇتاشتۇرۇش زۆرۈر. بۇ ھەقتە
ناھىيىنىڭ پىلانى بار، لېكىن، دەريانىڭ
سۈيى ئاساسەن كەلكۈن مەزگىلىدىلا بۇ
يەرگە يېتىپ كېلەلەيدۇ. شۇڭا قۇدۇقنى ماـ
شىنىلاشتۇرۇۋېرىش پىلانىڭلارغا قوشۇلۇمەن.
ھۆكۈمەت بۇنىڭغا جەزمەن مەدەت بېرىدۇ.
ماتور بىلەن بىرئاز تۇرۇبا سېتىۋالساڭلار،
قوراشتۇرۇپ بېرىشنى سۇ ئېلېكتىر ئىدارىـ
سى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ» دىگەندەك گەپلەرـ
نى قىلدى. بايىقى ئەپەندىلەر بۇ ھەقتە
ھىچنىمە دىمىدىمۇ؟

ــنىمىشقا دىمىسۇن. بوۋام مۇشۇ ھەقـ
تە مەتنۇر ھاكىم بىلەن مەسلىھەتلىشىۋاتقانـ
دا، گېئولوگلار ئىچىدىكى ئاق چاچلىق ئاـ
لىم كىشى بىزنىڭ چاقپەلەكلىك سۇ تارتىش
قۇدۇغىمىزنى قايتا ـ قايتا تەكشۈردى، ئىچىـ
گىمۇ چۈشۈپ چىقتى. كېيىن بىزگە سۇ خىېـ
لى مول ئىكەن، ئەپسۇسكى ھازىر بىزدىن
سىلەرگە نەپ تەگمەيدۇ، بۇ يىلقى پىلانىمىز
چوڭ قۇملۇقنىڭ ئۈستىنى تەكشۈرۈش، كېلەرـ

كى يىلى ئەتىيازدىن باشلاپ تەكلىماكاننىڭ ئاستى بىلەن ھەپىلەشمىز، شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئاستىدا نىمىنىڭ يوشۇرۇنۇپ ياتقانلىقى، سۇ مەنبەئىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىگى مەلۇم بولۇدۇ؛ بىزمۇ سىلەرگە ئاز-تولا ياخشى ئىش قىلىپ بېرەلەيمىز، — دىدى، سىز ئويلاپ بېقىڭ، ناۋادا دەريانىڭ سۇيى بىلەن قۇدۇقنىڭ سۈيىدىن تولۇق پايدىلىنالىساق، ئەھۋەي، ھازىرغىچە ئېچىلىغان يەرنىڭ ئايىغىدا نەچچە مىڭ مۇ قارا چىللان يۇلغۇنلۇق تۇرۇپتۇ، ئۇ يەرنى ئېكىنزارلىققا ئايلاندۇرۇش ھېچ گەپ ئەمەس. ئۇ چاغدا بۇ يەردە...

مەتسايىت بىلەن تۇنىسايىم تولۇ ئايدىق كېچىنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ، قۇدۇقنىڭ پارلاق ئەتىسى ئۈچۈن پىلان قۇرۇپ، ئاستا پىچىرلىشىشقا باشلىدى. مەن ئۇلارغا چىن كۆڭلۈمدىن بەخت تىلەپ، ھەمراھىم ياتقان كەپىگە قايتتىم، چىنىك.

7. سېرىق شامال

نىمە ئامال بار؟ مەن يەنە ئالىمجاننىڭ ھېكايىسىنى بۆلۈۋېتىشكە مەجبۇر بولدۇم:

— بىر سىر يېشىلدى، تۇنىسايىمنىڭ ئاق بوز ئاتقا مىنىپ ئەتىگەندىلا ئۇ يەرگە كېلىشىدە سەۋەپ نىمە؟

— مەن، چىنىك، سىزگە ئېيتسام، — دىدى ئالىمجان، — قىز قۇدۇق بېشىدا مەتسايىت بىلەن قاقاقلاپ كۈلۈشۈۋاتقاندا، مەن روزىمەت تاغىنىڭ ئالدىدا تاماكا چېكىشنى ئەپ كۆرمەي تالاغا چىقتىم، قىز ئوتلۇق كۆزلىرى بىلەن ماڭا «لاپ» قىلىپ بىر قاراپ قويدى-دە، مەتسايىتتىن:

— بولۇڭ، ھېلىقى «ساندۇقتىن چىققان ھاكىم» مەشەدىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

مەتسايىت «شۇنداق» دىگەندەك قىلىپ بېشىنى سىلكىدى. قىز يانچۇغىدىن بىر كونۋېرتنى ئېلىپ مەتسايىتقا سۇنۇپ تۇرۇپ نىمىندۇر دىدى، مەتسايىت قىزغا بىر نىمە دەپ پىچىرلىۋىدى، قىز پىسىڭىدە كۈلۈپ قويۇپ، چەبدەسلىك بىلەن ئاتقا مىندى-دە، قۇملۇق تەرەپكە چېپىپ كەتتى، چىنىك.

مەتسايىت خەتنى مەتنۇر ھاكىمغا ئەكىرىپ بەردى. مەتنۇر ھاكىم كونۋېرت ئىچىدىكى قەغەزگە كۆز يۈگۈرتۈپ تۇرۇپ:

— ماۋۇ ئىشنى كۆرمەمدىغان، شۇ تاپتا سىلەرنى پۈتۈن ناھىيە ئىزلەۋېتىپتۇ، سىلەرنىڭ قۇملۇقتا يېقىلىپ كەتكەنلىگىڭلار توغرىلىق تېلىگىراممىا كەپتۇ، — دىدى كۈلۈپ.

بىز مەتنۇر ھاكىم بىلەن بىر سائەتچە بىللە بولدۇق، ئۇ بۇ يەردىكى قۇم تاشقىنى ۋە ئۇنىڭغا قارشى يېڭى باشلانغان كۈرەش توغرىسىدا كىشىنى سۆيۈندۈرىدىغان چوڭقۇر مەنىلىك پاراڭلارنى قىلىپ بەردى:

— بۇ ئىشتا، — دىدى ئۇ، — روزىمەت تاغام، ئاۋۇت ئاكىلار بايراق كۆتەردى، بۇ بايراقتا ئۈمىت چوڭ. قىسقىسى، تېزگىنسىز قۇملۇقلارنىڭ بوستانلىق يېزا-كەنتلەرنى خالىغانچە يەپ كېتىۋېرىشىگە ئەمدى خاتىمە بېرىلىدۇ. يات ئارىدا بۇ يەرلەردە ئاۋات مەھەللىلەر، مەكتەپلەر، شەھەرلەر قەد كۆتىرىدۇ...

مەتنۇر ھاكىم ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئىشقا بەل باغلىغانلىغىنى قىلچە يوشۇرمىدى، چىنىك.

بىز كەپىدىن چىقىپ تاكى ئۇنىڭ قۇملۇقتا چوڭ-چوڭ ئىز قالدۇرۇپ ئاستا

تەۋرىنىپ كېتىۋاتقان قاۋۇل بەستى، مۇرىسىـ
دە لەپپەڭشىپ تۇرغان چىغ قالپىقى كۆزدىن
غايىپ بولغىچە قاراپ تۇردۇق. مەتنۇر هاكىم،
چىك، چەكسىز قۇم بارخانلىرى ئارىسىدا
غايىپ بولغان بولسىمۇ، لېكىن مېنى ئۆزىگە
بەنت قىلىۋالغان بىر تېپىشماق كۆڭلۈمگە
زادى ئارام بەرمەيتتى. چۈشلۈك تاماقتىن
كېيىن روزىمەت تاغا بىزنى ئۆزىنىڭ ئېكىنـ
زارلىقىنى كۆرۈپ بېقىشقا، قوغۇنلۇقىنى
سەيلى قىلىشقا تەكلىپ قىلدى. مەن ئېكىنـ
زارلىقنى ئارىلاپ كېتىۋېتىپ، چىك، ئۇنىڭدىن
سورىدىم:

— روزىمەت تاغا، «ساندۇقتىن چىققـ
قان هاكىم» دېگەن كىم؟

روزىمەت تاغا ماڭا قىزىقىش بىلەن
قاراپ قويدى.

— مەتنۇر هاكىم.

— مەتنۇر هاكىم؟ ئۇ ساندۇقتىن چىققـ
قانمۇ؟

— شۇنداق، ساندۇقتىن چىققان.

— ساندۇقتىن چىققان؟ چۈشەنمىدىم،
بۇ ئەمدى، چىك...

بۇ گەپكە پروفېسسورمۇ، باشقا هەمرالىـ
رىمىمۇ قىزىقتى. روزىمەت تاغا ئاق يەكتىگىـ
نىڭ ياقىسىنى تۈزەشتۈرۈپ قويۇپ مۇنداق دېدى:

— دەپ كەلسەم ئۇزۇن گەپ. مۇشۇ
كەمدە چېرىك قۇمۇلۇقنىڭ چەت-چۆرىسىدىكى يۇرتـ
داشلار مېنى: يېڭى سىياسەت روزىمەت تاغامغىلا
ياراشتى. يارامىلىق بەش ئوغلى، بەش كېلىـ
نى، يەتتە نەۋرىسى بىلەن ئاسمانغا چىقىدىغان
دىمىسمۇ چىقالايدىغان بولدى، دېيىشىدۇ. بۇ
گەپنىڭ جېنى بار، راست، ئەمما بۇ ئىش
ئاشۇ «ساندۇقتىن چىققان هاكىم» بىلەن
چېتىشلىق ... قېنى، مانا قوغۇنلۇقىمۇ كېلىپ
قالدۇق. ئىلتىپات قىلىشسىلا ...

روزىمەت تاغا چوڭقۇر مېھماندوستلۇق
هىسسىياتى بىلەن بىزنى قوغۇنلۇقتا تەكلىپ
قىلدى. ئىككى چىشلىق قوزىدەك يېيىغان
ئىككى قارا كۆكچىنى ئۆزۈپ كېلىپ، يۇمشاق
قۇم ئۈستىدە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئىككىدىن
تۆتىلا كاسا قىلىپ، ئۈستىگە پىچاق سانچىپ
ئالدىمىزغا قويدى. بىر قۇم ئۈستىدە قوغۇن
يېگەچ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا قۇلاق سالدۇق.
روزىمەت تاغا «ساندۇقتىن چىققان هاكىم»
توغرىسىدىكى هېكايىسىنى داۋام قىلدى.

— كۆڭلىمىزنى پاراكەندە قىلغان ھىـ
لىقى غەۋغا مەدىنىيەت ئىنقىلاۋى ئاخىرلىشىپ
ئىككى يىل ئۆتتى. ئەتىيازنىڭ بىر كۈنى
مەھەللە ـ كويدىكىلەر:

— روزىمەت تاغا، ئاڭلىدىڭىزمۇ، گۇڭـ
شېمىزغا يېڭى شۇجى كەپتۇدەك، ياپ ـ ياشلا
بىر كىشى دەيدۇ، — دېيىشتى.

— كەلسە نىمە بوپتۇ، كەتسە نىمە
بوپتۇ، هېچبىر يېڭىلىق ئەمەس، — دېدىم
مەن ئۇلارغا.

شۇ كۈنلەردە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيـ
دىغان نەۋرەم مەتسايىتمۇ هەر كۈنى يېڭى
شۇجى توغرىلىق بىر يېڭى گەپنى كۆتىرىپ
كىرىدىغان بولدى. بىر كۈنى ئۇ بىر نەزمىـ
نى قايتا ـ قايتا يادلاۋەردى، زەڭ قويسام:

تووۋا دەيمەن، ئاشۇ ئون يىلغا بۆگۈن،
كۆپ ـ كۈندۈز هەممىنى باستى قارا.
ئاچىمىز جەننەتكە ئۇدۇل يولنى دەپ،
تاسلا قالدۇق كەتكىلى دوزاق ئارا ①.

دېگەن نەزمە ئىكەن، نەزمە ماڭا ياقتى،
جىق ئىشلارنى يادىمغا سالدى. مەن
نەۋرەمدىن:

— ئوغلۇم، سەن بۇ نەزمىنى نەدىن
تاپتىڭ؟ — دەپ سورىدىم، نەۋرەم:

— مەن تاپمىدىم، يېڭى شۇجى دەپ
بەردى، — دېدى.

① شائىر ئابدۇكېرىم خوجايوپنىڭ شېئىرى.

— يېڭى شۇجى، يېڭى شۇجى نەزمە توقامدىكەن!؟

— قىزىقسەن - دە، بوۋا، — دىدى ئۇ، — مەن نەچچە قېتىم دەپ بەردىم، لېكىن سەن قۇلاق سالمىدىڭ. بىز يېڭى شۇجىغا شۇنداق ئۈگىنىپ قالدۇقكى، ئۇنى كۆرسەكلا يايراپ كېتىمىز. نىمىشقا دىسەڭ، ئۇ پات - پات مەك- تەپكە كىرىپ بىز بىلەن توپ ئوينايدۇ، قول قايرىپ كۈچ سىنىشىدۇ، قىزىق گەپلەرنى دەپ كۈلدۈرۈپ تېلىقتۇرۇۋېتىدۇ. يېڭى شۇجى گۇڭشېغا چىقىپ ئەتىسىلا بىزنىڭ مەكتەپكە كىرگەن ئىدى. ئەتىسىدىن باشلاپ مەكتەپ ئىچى شۇنداق ئۆزگىرىپ بولدىكى، پۈتۈن مەكتەپنى، دۈۋىلىشىپ كەتكەن ئەخلەت - چا- ۋارلارنى تازىلاپ مەكتەپ، سىنىپلارنى چىنىدەك قىلىۋەتتۇق. بىر كۈنى تەنەپپۇس ۋاق- تىدا ئۇ بىزنىڭ سىنىپقا كىرىپ دەپتەر - قە- لەملىرىمىزنى تەكشۈرۈۋېتىپ، ھەر بىرىمىزدىن چوڭ بولغاندا كىم بولماقچى، نىمە ئىش قىلماقچى بولغانلىقىمىزنى سوراپ كەتتى. غەزەل ئوقۇپ بېرىشىمىزنى ئۆتۈندى، بىزمۇ ئۇنىڭدىن سورىساق، نىمە چارە، تەقدىر ماڭا شۇ ئارتۇقچىلىقنى نېسىپ قىلماپتۇ، مې- نىڭ ئاۋازىدىن كالىنىڭ مۆرىشى ياخشىراق، مەن بىر شېئىرنى ئوقۇپ بېرەي دەپ، ئاشۇ شېئىرنى ئوقۇپ بەردى ... دىدى.

يېڭى شۇجى ... ھىساپلاپ كۆرسەم، بۇ يەردە خەلق گۇڭشېسى قۇرۇلغاندىن بۇيان 6 شۇجى ئالمىشىپتۇ. ھىلىقى ئون يىلنىڭ ما- بەينىدىلا ئۈچى كېلىپ، ئۈچى كەتتى، ھىچ- قايسىسى تۇزۇك ئىش چىقىرالمىدى، گەپ چوڭ، نەپ ئاز بولدى. بارغانچە رودولىشىپ ئۈچ ئادەم بىر ئىشتان كىيىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدۇق! بۇ قېتىم كەلگىنى يەتتىن- چىسى ئىدى. بۇنىڭ نىمىسى يېڭىلىق بول- سۇن؟ شۇنداق بولسىمۇ، مەن نەۋرەمدىن:

— خوپ، ئۇ شۇجىغا نىمە دەپ جا- ۋاپ بەردىڭ، چوڭ بولغاندا نىمە ئىش قى- لىمەن دىدىڭ؟ — دەپ سورىدىم.

مەتسايىت ھىچ ئويلىمىغان يەردىن:

— نىمە دەيتتىم، دىخان بولۇمەن، بوۋامنىڭ يولىنى تۇتىمەن، دىدىم، — دىدى.

نەۋرەمنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ كۆزۈم قاراڭغۇلاشتى. مەن نىمىشقىدۇر ئۇنىڭ دىخان بولۇشىنى زادىلا راۋا كۆرمەيتتىم، دىخان بولۇش بىر بىلەن كەتسۇن دىگەن چېغىم:

— بالام ئۇنداق دىمە، بۇنى ياخشى ئارزۇ دىگىلى بولمايدۇ. يېڭى شۇجى بىلەن ئوبدانراق چىقىشىۋال، ئوقۇيدىغانلا ئىش بول- سا ئوقۇۋەرگىن، يىمىسەكمۇ، كىيمىسەكمۇ مەيلى، ئەمما سېنى ئوقۇتۇۋالايلى، ئىشقىلىپ ھۆكۈمەتنىڭ دەپتىرىگە يېزىلىۋال، ھىچبول- مىغاندا، 30 - 40 كوي مۇئاش ئالىدىغان، قولۇڭ پۇل كۆرۈدىغان ئىشنى قىل، — دىدىم.

گېپىمنى ئاڭلاپ مەتسايىت پاقىراپلا قالدى:

— ياق، يېڭى شۇجى ئۇنداق دىمىدى، بىز مەدىنىيەتلىك يېڭى دىخان بولۇمىز، كالىنىڭ ئورنىغا تىراكتور، تۇلۇقنىڭ ئورنىغا كومبايىن، ھارۋىنىڭ ئورنىغا ماشىنا ئىشلىتى- مىز. مەدىنىيەتلىك دىخان شۇنداق بولىدۇ، — دىدى...

نەۋرەم بىلەن ئىككىمىزنىڭ پىكرى ئەزەلدىن بىر يەردىن چىقاتتى. لېكىن بۇ قېتىم كېلىشەلمەي قالدۇق، «دىخاننىڭ ھالى بىزدەك بولسا، بۇ ئامراق نەۋرەم كەلگۈسىدە نىمە كۈن- لەرنى كۆرەر؟» دەپ دەككە - دۈككىگە چۈش- تۈم. ئۇنىڭ خىيالىنى كىم چالغىتتى؟ ئەلۋەتتە يېڭى شۇجى! بۇ يېڭى شۇجى ئۆزى قانداق ئادەم- ھە؟ شۇندىن كېيىن مەن ئۇنىڭغا سەپسا-

www.uyghurkitap.com

لىدىغان، تېگى - پېيىنى سۈرۈشتۈرۈدىغان بولدۇم، گۈگۈشىغىمۇ، ناھىيىگىمۇ بېرىپ كەلدىم — يېڭى شۇجى دېگىنىمىز ئاشۇ مەتنۇر ھاكىم!

مەتنۇر مەدىنىيەت ئىنقىلاۋىدىن ئىككى يىل ئىلگىرى داشۆنى پۈتتۈرۈپ، ناھىيىلىك پارتىيە كومىتېتىدا ئىشلىگەن ئىكەن. ئىنقىلاپ باشلانغاندا، ئۇمۇ يېڭىغا قىزىل لاتا باغلاپ، «4 كونا» غا ئوت ئېچىپتۇ، يېزىمۇ - يېزا يۈرۈپ ئەمرى - مەرۇپ قىپتۇ. بىر كۈنى ناھىيە بازىرى ئالدىدىكى چوڭ جامە ئالدىدا خەقلەرنىڭ ئۆيلىرىدىن بۇلاپ - تالاپ ئېلىپ چىققان خىلمۇ - خىل كىتاپ، دەستۇر - قولىيازمىلارنى تاغدەك دۆۋىلەپ، ئۈستىگە بېنزىن چېچىپ ئوت قويۇۋاتقان يەرگە بېرىپ قاپتۇ. بۇ ئىشقا باش بولۇۋاتقان بىرسى كىتاپ دۆۋىسىگە ئەمدىلا ئوت ياقاي دەپ تۇرغان ئىكەن، مەتنۇر ئېتىلىپ بېرىپ ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ:

— توختاڭلار، سەۋرى قىلىڭلار، كىتاپلارنى كۆيدۈرمەك ئاسان، ئەسلىگە كەلتۈرمەك تەس. بۇنىڭ ئىچىدە قىممەتلىك نەرسىلەرنىڭ بولۇشى مۇمكىن، ئاۋال ئېنىقلاپ باقايلى، ئاندىن كۆيدۈرسەكمۇ كېچىكمەيمىز، — دېگەن ئىكەن، يېڭىغا قىزىل لاتا باغلىۋالغان بىر تەلۋە:

— مانا، فېئودالىزىمنىڭ جاھىل ھامىسى تېپىلدى! — دەپ ۋاقىراپتۇ - دە، مەتنۇرنىڭ تەستىگگە بىرنى ساپتۇ، شۇنىڭ بىلەن خۇدىنى بىلمىگەن ياش نىمىلەر ئۇنى تەرەپ - تەرەپتىن ئۇر - ئۇر قىلىشىپتۇ.

مۇشۇ ۋەقەدىن كېيىن، مەتنۇرنىڭ كۆڭلى سوۋۇپ، بولۇۋاتقان ئىشلاردىن گۇمانلىنىپ قاپتۇ. خەقلەرنىڭ ماڭا دەپ بېرىشىچە، ئاشۇ پاراكەندىچىلىك ئىچىدە پۇتى ئۇرۇپ سۇندۇرۇلغان كونا شۇجىنى كېچىسى ھاپاش قىلىپ ئوغرىلىقچە دوختۇرخانىغا ئاپارغانمۇ، ھاياتى قىل ئۈستىدە قالغان ئىككى بوۋاقنى يوشۇرۇپ قويۇپ، ئاش - نان بېرىپ باققانمۇ ئاشۇ مەتنۇر ئىكەن. يامان بولغىنى، بىر قېتىملىق ئەلەم كۆرۈشىدە بىر تەرەپنىڭ ئىككى كاتتىۋېشى كۈپ - كۈندۈزدىلا، قارشى تەرەپنى قوللىغان بىر رەھبىري كادىرنىڭ ئۆيىنى تالاڭ قىلىپ، پۇل - پۈچەك، ئىسىل نەرسىلەرنى ئۆزلىرى بۆلۈشىۋالغان ئىكەن، مەتنۇر بۇ ئەھۋالنى بىلىپ قېلىپ دەرھال ئىمزاسىز دازىباۋ يېزىپ، جامائەتكە پاش قىلىۋەتكەن. دازىباۋنى مەتنۇرنىڭ يازغانلىقىنى بىلىپ قالغان ھېلىقى قاراقچىلار ئۇنىڭغا ئاتام ئاڭلىمىغان بەدناملارنى چاپلاپ، ئىككى يىلغىچە قاراڭغۇ ئۆيگە سولىۋەتكەن ئىكەن ...

خۇلاسە كالام گۇگۈشىمىزغا كەلگەن يېڭى شۇجى ئاشۇنداق بىر ئادەم ئىكەن. ئىلگىرىكى شۇجىلارمۇ تۈزۈك ئىش چىقىرالمىغىنى بىلەن ئەسلىدە يامان ئادەملەر ئەمەستى. شۇڭا، يېڭى شۇجىنىمۇ كۆرۈپ باقماقچى بولدۇم. تۇرغان يېرى، ماڭغان قەدىمى نەزىرىمدە بولدى. شۇغىنىسى ئۇمۇ بىر يىل ئىشلەپ ھېچنىمە چىقىرالمىدى، دۇرۇس، ئۇنىڭ تالماس غەيرىتىگە، بىز بىلەن دىلكەشلىگىگە، ئوي - خىياللىرىنىڭ كۆپلىگىگە ھەممىمىز ئاپىرىن ئوقىدۇق. چوڭ - كىچىك سورۇنلاردا دىلغا ياقىدىغان جىق بەلەن گەپلەرنى دىدى، چېكىسىدىن تەر ئاققۇزۇپ بىز بىلەن بىللە ئېرىق - ئۆستەڭ چاپتى. ئۇرۇقلۇق، ئاق ئوغۇت، تىراكتورلارنى يۆتكەپ كەلدى، دادۇيىگە بوغۇلغان قەرزىمىزنى، بىر - مۇنچە يۈك - سېلىقلارنى كۆتىرىۋەتتى، ئۆزىنىلا سەمىرىتىشنىڭ كويىغا چۈشكەن بېزەڭ كادىرلارنى تەختتىن چۈشۈرۈپ، قېنى، سەنمۇ قولۇڭغا كەتمەن ئېلىپ باق دىدى. ھەممىنى ئاڭلاپ، كۆرۈپ تۇرۇۋىمىز، لېكىن، گەپنىڭ پوسكاللىسى

بىزگە يىل ئاخىرىدا قولىمىزغا تەككەن دارامەت ھىساپ بولۇدىغۇ ... يەنىلا چاپانىڭ پېشى تىزىمىزدىن ئاشمىدى. ياپىرىم، بۇ بى قۇۋۇللۇق پېشانىمىزغا پۈتۈلۈپ كەتكەنمىكىنا، دەيەن ئىچىمدە، مەتنۇر شۇجىنىڭمۇ بۇنىڭدىن بىئارام بولۇۋاتقىنىنى سېزىپ يۈرۈمەن. بىر كۈنى ئۇ مېنى ئىزلەپ ئۆيۈمگە كىرىپ كەلدى:

— روزىمەت تاغا، — دېدى ئۇ مەن بىلەن مۆكىدىشىپ ئولتۇرۇپ، — مەنمۇ بىر تەجرىبىسىز يېڭى شۇجى، مەسلىھەت بەرسەڭلە، نىمىشقا جاپاغا تۈشلۇق ھالاۋەت بولمايۋاتىدۇ، سەۋەپ نىمە، مۇشۇ كۈنلەردە نىمە خىياللاردا بولۇۋاتىلا؟ جىق پېمىشقەددەملەر بىلەن مۆكىداشتىم، بۈگۈن سىلى بىلەن سىردىشاي دەپ كەلدىم، — دېدى.

— خىيال جىق، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا، — نىمە شىقىكىن، مۇشۇ كەمىدە يەنە پات - پات يەر ئىسلاھاتىنى ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم.

— يەر ئىسلاھاتى؟ — مەتنۇر شۇجى بىرئاز ھەيران بولۇپ كۆزۈمگە قاردى.

— شۇنداق، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا، يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىنكى بىرنەچچە يىل زادىلا ئېسىمدىن چىقمايدۇ. ئەھەي... قولىمىزغا تەككەن يەرنىڭ تۇپىسىنى كۆزىمىزگە سۈرتكەن، پايدا - زىيانغا ئۆزىمىز ئىگە بولغان، جان تىكىپ ئىشلىگەن، ھەر بىر چاپقان كەتمەننىڭ ئەجرىدىن ئۆزىمىز بەھرىمەن بولغان، ھىچقاچان قورىبىمىز يەتمەيدىغان تۈي - تۆكۈنلەرنىمۇ قىلىۋالغان ئىدۇق، ئەھەھەي... ئاشۇ كۈنلەر قايتىپ كېلەرمىدى - ھە؟!...

شۇ قېتىمقى سىردىشىشتىن ئۈچ ئاي ئۆتۈپ، باش باھار كۈنلىرىنىڭ بىرىدە مەن گۇڭشې پارتىيە كومىتېتىنىڭ تەكلىپ قىغىزىنى تاپشۇرۇۋالدىم، ئەتىسى، شۇجىلار، دادۈيجاڭلار، شياۋدۈيجاڭلار بىلەن بىللە گۇڭشېغا باردىم. 600 چە كىشى ئوتتۇرا مەكتەپ سەيناسىغا يىغىلدۇق. يېنىمدىكىلەر دەل - دەرەخ، تاملارغا چاپلانغان ئالا - يېشىل قەغەزلەرنى كۆرسىتىپ:

— باي بولۇش يېزىلۇق!

— ئىدىيىنى ئازات قىلايلى!

— يول تېپىپ، باي بولۇشتا بەسلەشەيلى!

— ...

دىگەندەك شوئارلارنى ئوقۇپ بەردى. بۇ گەپلەرنى تىلغا ئېلىش ئۆتكەندە گۇنا ئەمەسمىدى، كۆزۈم تورلىشىپ ھاڭۋېقىپ قاپتىمەن. باي بولۇش — يېزىلۇق!... يول تېپىپ!... بۇ نىمە گەپ بولۇپ كەتتى، ھە؟ يېزىمۇ، پۇلىمۇ، كىچىككنە جېنىمىزمۇ شياۋدۈينىڭ ئەمەسمىدى؟ ئۆزىمىز يول تاپساق بولامدىكىنا؟ مۇنداق گەپلەرنى مەن يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن ئاڭلىغان، راست، مانا ئەمدى 2 - قېتىم ئاڭلاۋاتىمەن... بىر كىم بىلگىمدىن تارتقاندەك قىلدى، بۇرۇلۇپ قارىسام، مەتنۇر شۇجى ئىكەن.

مەتنۇر شۇجى بۈگۈن بۆلەكچە خۇشال، كۆزلىرىدە نۇر چاقناپ تۇراتتى. ئۇ قولۇمنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— روزىمەت تاغا، مەركەز ئاخىر ھالىمىزغا يەتتى، ھۆججەت چۈشتى. تاملاردىكى شوئارلار بىلەملا، مەركەزنىڭ ئاۋازى. قالتىس گەپ. سىياسەت يول ئاچمىسا، بىزنىڭ ملىك پالاقشىغىنىمىزمۇ بىكار ئىكەن. ئالدىنقى كۈنى قولىمىزغا تەگدى، گۇڭشې پارتىيە كومىتېتى ئەزالىرى يىغىلىپ بىر كېچە، بىر كۈندۈز ئۆگەندۇق. كۆزىمىز ئېچىلىپ قالدى، ئەمدى بۇنى ھەممىمىز ئۆگىنەيلى، — دېدى.

شۇ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن مەتنۇر شۇجى مەركەزنىڭ يولىيورۇغىنى يەتكۈزدى، سۆزمۇ-

سۆز يېشىپ چۈشەندۈردى. چۈشتىن كېيىن
يېرىم كۈن تالاش ـ تارتىش قىلدۇق. ئېسىم-
دە قالغىنى: دېخاننى بېيىتالايدىغان ئىش
بولسا، گۇڭشې ھەمكارلىق گۇرۇپپا بولۇپ
ئىشلىسىمۇ، شېركەت، كوپېراتىپ قۇرسىمۇ،
مەھسۇلاتنى ھۆددىگە ئالسىمۇ، يەككە تېرىق-
چىلىق قىلسىمۇ بولۇۋېرىدۇ، دېگەن گەپ
ئىدى، نىمىسىنى ئېيتىسىلەر، دەسلەپ ھاڭ-
تاڭ بولۇشتۇق، تەمتىرەپ كەتتۇق. كېيىن
چۈشەندۇردى، ھەر بىر دېخان ئۆزىنىڭ
كارامىتىنى كۆرستىدىغان پۇرسەت يەنە كەپ-
تۇ! بىر قايتا ـ قايتا كېڭىشىپ، يەرنى تەق-
سىملەپ مەھسۇلاتنى ھۆددىگە بېرىشتە چىڭ
تۇرۇپ تەلەپ قىلدۇق. مەتنۇر شۇجى خۇ-
لاسە سۆزىدە كۆرۈلمىگەن جاسارەت بىلەن:
— ناھايىتى ياخشى، مۇنداق قېتىپ
قالغان ھالەتنى ئۆزگەرتمەي بولمايدۇ.
بۇزمىغىچە تۈزگىلى بولمايدۇ. مېنىڭچە، ھۆج-
جەتنىڭ روھى بىزنىڭ گۇڭشېغا تامامەن
باپ كېلىدۇ، ھەممىنى ئەمىلىيەتنىڭ
سىنىغىدىن ئۆتكۈزۈمىز، كۆپچىلىكنىڭ رايىچە
بولسۇن، — دەپ چورتلا كەستى.
ئەتىسىدىن باشلاپ پۈتۈن گۇڭشې
ئۆرە ـ تۆپە بولۇپ تېرىلغۇ يەرلەرنى بۆلۈش-
تۇق. ئەتىيازدىكى سېرىقتالچىلىقمۇ. جۇت ـ
شىۋىرغانمۇ كۆزىمىزگە كۆرۈنمىدى، كەكە ـ
پالتىنى باشقىدىن قاقتۇرۇپ، يەرگە يېپىشتۇق.
پۈتۈن گۇڭشېنى يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن-
كىدەك قايناام ـ تاشقىنلىق قاپلاپ كەتتى.
ئېتىز ئۈستىگە كەپە تىكىۋالغانلارمۇ، ئاينى
چىراق قىلىپ كېچىسى ئېتىزدىن قايتمايدىغان-
لارمۇ بولدى. ئەھـەھەي... بۇ مۆجىزە، بۇ ئۈمىت،
بۇ يول دېيىشتۇق. ئەمما ـ زە، كۆڭلىمىزدە «ئۆز-
گىرىپ قالارمۇ، ھۆكۈمەت گېپىدىن يېنىۋا-
لارمۇ، خامان تەق بولغاندا ئەجرى قىلماي
بۆلۈشىدىغان شىرىك چىقىپ قالارمۇ» دىگەن
ئەندىشىمۇ يوق ئەمەس، ئىشلىرىمىز يۈرۈش-
كەنسېرى بۇ ئەندىشە بارغانچە كۈچەيگىلى
تۇردى. نىبە دىگۈلۈك، كۆڭلىمىز توق ئىكەن،
ئوغاق ئىرىمىزنى بىلەپ، ئىغاڭلاپ تۇرغان بۇغ-
داي پايلىرىغا ئوغاق سالىمىز دەپ تۇرغان
كۈنلەردە ئوچۇق ھاۋادا چاقماق چاقماندەك
ھىچبىر ئويلىمىغان يەردىن سېرىق شامال
چىقتى. مەتنۇر شۇجىنىڭ ۋەزىپىسىدىن
قالدۇرۇلغانلىقى توغرىسىدا يامان خەۋەر تار
قالدى. بۇ قايناۋاتقان قازانغا سوغاق سۇ
قۇيۇۋەتكەندەك ھەممىمىز لاسىدە بولۇپ
قالدۇق!...

(داۋامى بار)

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

لىرىكىلار

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن

سېنىڭ سېغىنچىڭ

چۈشۈمدە ئۆزەڭسەن،
چۈشۈم سەن پۈتۈن،
بۇ چۈشنى سېنىڭدىن ئۆزگە كىم يېشەر؟
كۈندۈزلۈك سېغىنچىڭ يۈرەك رىشتىدىن
كېچىلىك چۈشۈمنىڭ پىلىگىن ئېشەر...

تىنىمسىز خىياللار مېنىڭ خىيالىم،
بۇلبۇلدەك گۈل نامىڭ بىلەن گەپلىشەر.
ساداقەت سېغىنچى مېنىڭ سېغىنچىم،
ھەر ئەۋجى بىر ئىلھام تۇغانىن تېشەر...

چەت يۇرتتا لاچىندەك قىلساممۇ پەرۋاز،
دىيارىم ساباسى خۇمارىم يېشەر.
خاكىڭدىن شېئىر يالاپ قايسى كۈن بىرئاز
تۇلپارىم تۇلپارىڭ بىلەن كىشنىشەر...

ئۆكۈمدا سېغىنچىڭ، چۈشتە ۋىسالىڭ،
تەسەۋۋۇر — خىيالىم ئىشقىڭدىن ئەسەر.
زەررە قەن، قەترە قان سېنىڭ مىسالىڭ،
ھەر نەپەس ۋەزنىدە، قەدرىڭ ئەكس ئېتەر.

1983-يىل، ئىيۇل، ئالمۇتا.

تىنىمسىز خىيال

تۈن كېچە، يۇلتۇزلار كۆزىن ئاچقان چاغ،
بىدارمەن كۈندۈزگە سىغمىغاچ خىيال...
ئۇيقۇلۇق زېمىندە بۈركۈتتەك ئويغاق،
سايىسىز تۈنلەردە ياندىشىم شامال.

يۇلتۇزلار بىلەرمۇ سۆيگۈمنى ئېيتسام،
چاقنىغان نۇر بولۇپ ھىس — تۇيغۇم گويا؛
ساخاۋەت تىلەرمۇ يېشىم ئېقتسام،
ئاي تۇرقى ئەمەسمۇ پەرۋاسىز بالا...

شۇ تۈندە يۇلتۇزلار سىردىشىم يانا،
ھىس يۇلتۇزلىرىغا قېنى مۇنەججىم؟...

بۇ كۆكۈل يۇلتۇزدىن ئەلۋەك، ئوت دەريا،
سەزگۈسىز يۇلتۇزلار سامادا جىم — جىم...

ئاي كۈلدى ۋەتەندىن سوغىلار ئېلىپ،
خۇش نىگار مەڭزىدە جىلۋىتەر دىيار.
ئاھ سۆيگۈم پارتىلدى قەلبىمنى يېرىپ،
ۋەسلىڭگە يىراقتا كىممۇ مەندەك زار.

گىلاس شاخلىرىدا قۇشلار ناۋاسى،
ياپراقلار ئۈستىدە ئەركىلەر شەبنەم.
گەر ئىللىق بولسىمۇ يازنىڭ ھاۋاسى،
يۇرت ھۆسنى خىيالدا جىلۋىتەر ھەردەم.

چېچەكلەر خۇشپۇراق تۆكمەكتە بۇ تۈن،
گويا تاڭ پەرىسى چاچقاندەك ئىپار.
جاناندىن بىر شەپە سەزگەندەك جۇشقۇن،
ئىللىق كۈلكە بىلەن دىلدا تىترەر تار.

سەھەرنىڭ رەسسامى بېزىدى ئۈپۈق،
سۆيگۈنىڭ شائىرى ئۆزگە ئىلھامدا.
كۆرۈشىش كۈنلىرى يېقىن، چاغ قۇتلۇق،
ئىچەرمىز شاتلىقتىن شاراپ بىر جامدا.

1983 - يىل، ئىيۇن، فرونزى.

تېپىلغان ئىلاھە

قايغۇلۇق چېغىمدا تەلمۈردۈم ساڭا،
نۇرانە كۆز چەشمەڭ ماڭا ئىلاھە.
تەنھالىق سەزگەندە قۇچاغلاپ يانا،
يېتىملىك زارىدىن قىلدىڭ بىگانە...

ئۇدىسسا جەبىرىنىڭ قەرەلى ئۇن يىل،
ئەرزىمەس جانانى كۆلگەن بىر تۈنگە.
ئۆتتى يىگىرمە يىل، بولۇپ غەمكىن دىل،
ۋە ھەتتا ئېرىشمەي بىر شىرىن ئۈنگە.

بورانلار سوققاندا سەن بولدۇڭ گۈلشەن،
قىيادەك ساقلىدىڭ ئۇپقۇن زەربىدىن.
تىكەندەك قەھرىڭدىن داجىدى دۈشمەن،
چاڭقىغىم سۇ ئىچتى گۈلۈڭ بەرگىدىن.

ئەپسانە ئەمەس بۇ ۋەھشەت دەشتىدە،
سەندىنمۇ ۋاپادار چىقتى قاي خىزىر؟
مىسكىنگە سېنىڭدەك كۆكۈل رىشتىدە
كىم شەپقەت ياغدۇرۇپ، ئورناتتى قەسىر؟...

قاي كۈنلەر چۈشمىدى مىسكىن بېشىمغا،
قايىندى كۆزۈمنىڭ تەكتىدە دەريا.
قاي غۇربەت يەتمىدى باسقان ئىزىمغا،
گىميادىن قەدىرسىز ھاياتىم گويا.

نە ھاجەت، نوھ قەدرى ئۆزەڭسەن نىجات،
ساداقەت شەجرىنىڭ غۇرۇرى جانان.
لېۋىڭنىڭ قەترىدە قۇت، ئابىھايات،
زۇلمەت كېچىلىرى نۇر تۆككەن چولپان.

ئانىلىق شۆھرىتى ئىلكىڭگە ئۆتتى،
ساداقەت قۇۋۋىدىن بەرگ يېيىپ چېچەك.
تېپىلماس ياشلىغىڭ شەبنەملەر تۆكتى،
دەل شۇ چاغ زېھنىڭگە قېتىلدى بېزەك.

ئالتۇنسەن ئۇچراتقان زىمىندا، لايدا،
ئىلاھەم، ساپلىغىڭ ئالماس - بېرلىيانت.
سەن بىلەن ھىس قىلدىم تۇرغاندەك ئايدا،
قەلبىڭدىن ئىپتىخار سەزگەي كائىنات.

1983 - يىل، ماي، تاشكەنت.

ئابىدە

— ئابدۇخالىق ئۇيغۇر قەۋرىسى يېنىدا—

تۇپىنىڭ ئاستىدا ھەيكەلسىز شائىر،
ئۈستىدە يانتاقتىن ھەرىيل يېڭى تاج.
شائىرنىڭ شۆھرىتى دىللاردا ھازىر،
ھەشەملىك ھەيكەلگە ئەمەستۇر مۇھتاج.

ئاپولو① قەسىرىدە ئۇنىڭ ھەيكىلى،
قۇياشنىڭ ھۆسنىدە بەرقى نامايان.
يۇلتۇزلار ئىچىدە ئۇدۇر سەرخىلى،
تەپەككۇر تۇغدۇر ئۇ سۆيگەن ماكان.

① ئاپولو—قۇياش ۋە سەنئەت مۇئەككىلى.

بىر قەرنە يۈرىگى ئۇنىڭ كۆكسىدە،
ھەر نەزمى يىللارغا بىر ئەينەك گويا.

ئۆتكەن قەرنلەرنى ئىزاھلار يەنە،
ئابدە ئورنىدا شۇ قاخشال گىيا.

1985 - يىل، فېۋرال، تۇرپان.

شائىرنىڭ كەسپى شۇ...

شائىرنىڭ كەسپى شۇ، ئۇ سەۋدا ئەمەس،
مۇھەببەت زوقىدىن يازار مىڭ ـ مىڭ قۇر.
يۈلتۈزلار ۋەزنىچە ئۇ تىنغان نەپەس،
چىن سۆيگۈ تاپقاچقا شائىردا غۇرۇر.

شائىرنىڭ قەلبىدە مىڭ قەيسى، پەرھات،
ئەمەستۇر مەشۇقى بىر لەيلى، شىرىن.
شائىرلىق كۆزىدە چەكسىز كائىنات،
تەسەۋۋۇر كۆكسىدە ئۇ ئۇزەر مەيىن.

گۈزەللىگە مەپتۇن دەپ رەشك قىلما، جانان،
سۆيگۈمدە ھەم جانان، ھەم كەڭ جاھان بار.

شائىرغا گۈزەللىك ئىزگۇ، گويا جان،
ئەركىنلىك مەبۇدى شائىرغا دىلدار.

قىرىماس قەلبى دەپ كۈلمىگىن، گۈلۈم،
تەسەۋۋۇر قىرىماس، سۆيگۈ دائىم ياش.
شائىرغا تەقۋالىق بەئەينى ئۆلۈم،
چۈشەن، يار، تەپەككۇر شائىرغا قۇياش.

شائىر ئىدرىكىدە مىڭ گۈزەل سىيما،
ۋە لېكىن چىن شائىر ھەرەمگاھى پاك.
شېئىرىيىدە گۈزەللەر كۈلسىمۇ ئەدىما،
دېگىنىز سەپىرىمدە سەن يالغۇز ماياك.

تەپەككۇر قۇدرىتىم تورىڭغا قامال

گۈلشەنمۇ بىلمىدىم، چۈشۈمدە گويا،
ئەتىرگۈل خۇشبۇيى چۈلغاپتۇ مېنى.
مەستخۇش پىچىرلايمەن، چىقمايدۇ سادا،
تەلمۈرۈپ ئىزلەيمەن: شۇ گۈلۈم قېنى؟

ئەپسۇسكى، گۈلۈممۇ كۆرۈنمەيدۇ ھېچ،
كۆز ئاچسام تۇرۇپمەن ئارماندا تەنھا.
چۈلغاپتۇ قەلبىمنى ھەسرەت، سېغىنىچ،
خىيالىڭ سىنەمگە ئاتقاچقا ئوقيا!

كۆكسۈمدە تىترەيدۇ ئېغىر بىر شەبنەم،
ھايات ياپرىقىمنى سىلىپ لەرزىگە.
قەلبىمگە مۆككەندەك سۆيگۈ مۇكەررەم،
چۈشتىمۇ چىللايدۇ شېرىن سەزگۈگە.

تەپەككۇر قۇدرىتىم تورىڭغا قامال،
سېھرىڭگە بۇ كۆڭلۈم بولغاچ مۇپتىلا.
ئىشقىڭدىن بۇ زېھنىم ھەمىشەدۇر لال،
ئۆزەڭسىز كىم تاپار بۇ ۋەجگە داۋا؟...

ئارامسىز ئارام

تولۇنئاي چىقىقاندا ئاسمان قەسرىگە،
سېزەمسەن خىيالىم ئىچرە ئۆزۈڭ ئاي.
بۇ قەلبىم ئايلانغان شۇ ئاي ئەسىرىگە،
ئايسىز كېچىلەرمۇ ساڭا دىلدا جاي...

كۆزۈمگە كۆزۈڭدىن كۆرۈنمەس ئۆزگە،
خىيالىم گۈل قەددىڭ ئۈچۈن بىر رەسسام؛

تەنھالىق ئىلكىدە كىم ئۆلپەت سۆزگە،
تىنىمسىز شىۋىرلاشنىڭ ئۆزى بىر ئارام.

زېھنىم دولقۇنىدا سۆيگۈڭ شادلىقى،
يالقۇن شام ئۈستىدە تولغان چىرايىڭ.
بار پەقەت خىيالنى سۆيىمەك ئامىلى،
يېتەرمۇ سۆيىمەككە سېنىڭمۇ رايىڭ؟...

ۋىسال كېچىسى

ئاي شولىسى ئاپپاق ياستۇقتا،
گويا ماڭا ئايىنى كۆرسىتەر.
ئاي ئېيتىدۇ مەغرۇر سىياقتا:
«شۇ سايەڭگە باقىنىڭ يېتەر!»

ئاپپاق ياستۇق ئۈستىدە گويا
ئاي نىگارىڭ كۆرۈپ سۆيۈندۈم.

ئايغا باقسام ئايدا بۇ نىدا:
«ھىجران چېكى يار بوپ كۆرۈندۈم!...»

ئاي چۈشمەيدۇ ئەمدى ياستۇققا،
ئالداپ قاچار ئاينىڭ شولىسى.
پىچىرلاشتۇق بۇ تۈن قۇلاققا:
«ئاي شولىغا كىمنىڭ چولىسى!»

ئوتتۇز يېشىڭ

سېغىنساق قەدەھتىن ئىزلەرمىز ۋىسال،
ھىجراندا ئىچەرمىز ئەڭ ئاچچىق شاراپ.
شۇ قەدەھ جانانىڭ لېۋىدىن مىسال،
قايسى چاغ ئىچەرمىز ساقىغا قاراپ.

شىركەيپ كۆزلەردە جانان رۇخسارى،
سېغىنغان كىرپىكتىن مارىلايدۇ ياش.

بىر لەرزان تىترەيدۇ كۆڭۈلنىڭ تارى،
تۈن كېچە كۆڭۈلگە مۆككەچ شۇ قۇياش.

چېچەكنى تۇتمىدىم، كامالچە چېچەك
باغرىمغا سۈركەلمەي چېلىپ ئۆتتى ساز.
يېتىلگەن قىرانلىق بۇ ئوتتۇز يېشىڭ،
گۈزەللىك، پاراسەت، سۆيگۈگە ئەنداز.

1984 - يىل، ئىيۇل - ئۆكتەبىر.

شېئىرلار

جاپپار ئەمەت

تارىخ توغرىسىدا سۆز بولۇپ قالسا

تارىخ توغرىسىدا سۆز بولۇپ قالسا،
بەس-بەستە تالىشىپ سۆزلەيدۇ ھەركىم.
ناتىقلار جەم بولغان چوڭ سورۇنلاردا
ساڭا سۆز تېگىشمەي قالىدۇ بەلكىم.

مانا تۆر بېشىدا باشلاپ بىرسى سۆز،
ماڭا قاراپ مەغرۇر قىسىپ قويدى كۆز:
«بىز ئۇلۇغ مىللەتمىز، ئاجايىپ ئۇلۇغ،
تارىخىمىز شۇنچە شەرەپلىك، قۇتلۇق!
ئالىپ ئەرتۇڭادىن سادىرغا قەدەر،
ئۆتتى بىزدە قانچە باھادىر-قەيسەر؟»

لوقما سالدى يەنە بىرسى بۇنىڭغا،
بوينىنى سەل ئېگىپ، بۇرۇلۇپ ئوڭغا:
«ئىلىم-مەرىپەتنىڭ كانى بولغانمىز،
ئىجات-ئىختىرانىڭ شانى بولغانمىز؛
پەخىرلەن، مەھمۇتنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنى،
كىمنىڭ بار ئۇنىڭدەك ئالىمى قېنى؟»
تىكىپ مېھمانلارغا كۆزىنى بىرسى،
سۆزلىدى، چېھرىدە مەغرۇرلۇق ھېسسى:
«شېئىرىيەت بابىدا ئۇستازدۇر يۈسۈپ①،
مۇزىكا بابىدا ئاتاغلىق سۇجۇپ؛

① يۈسۈپ خاس ھاجىپ كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

www.uyghurkitap.com

مۇقاملار ئەۋجىدە ئاماننىساخان،
بار بىزدە قانچىلىك تارىخىي داستان...»

تارىخ توغرىسىدا سۆز بولۇپ قالسا
ۋۇجۇدۇم سىماپتەك ئېرىپ كېتىدۇ.
پەخىرلىك تۇيغۇلار قاپلاپ قەلبىمنى،
بېشىم ئاسمانغىچە بىرىپ يېتىدۇ.
خۇددى ئانام مۇڭلۇق ئەللەي ئەيتكەندەك،
مۇزۇرلىنىپ ھەتتا بەزەن كۆڭلىرى،
كىرپىكىم ئىللىنەر شېرىن ئۇيقىغا،
ئەجداتلار چۈشۈمدە يوقلار تۈنلىرى.
ئويغىنىپ قارسام ھەممىسى تارىخ،
قالىدۇ ئالدىمدا غۇۋا سايىسى.
ئۆز ـ ئۆزەمگە شۇنداق سوئال قويۇمەن:
«قېنى، ئەجداتلارنىڭ گۈزەل غايىسى؟»

تارىخ توغرىسىدا سۆز بولۇپ قالسا،
خىيال دېڭىزىغا چۆكۈمەن يەنە.
چېكى يوق خىياللار كېزەر قەلبىمدە،
كەزگەندەك گويا بىر ئۇلۇغ تەنتەنە:
«ھە شۇنداق، تارىختا ئۇلۇغ مىللەت بىز،
ماختىنىشقا لايىق سەھىپىمىز بار؛
ۋەتەن غەزنىسىگە قوشقان بىزنىڭمۇ
تېگىشلىك ھەسسىمىز، شان ـ تۆھپىمىز بار.
سۆز بولۇپ قالغاندا بۈگۈنكى كۈندىن
ماختىنىشقا لايىق باردۇر نىمىمىز؟
تارىخنى دەستەك قىپ قاچانغىچە بىز،
ئۆزىمىزنى بەزلەپ يۈرۈۋېرىمىز؟!»
ئاشۇنداق خىياللار ئىچىدە ئويلاپ،
ئۆز ـ ئۆزەمگە مۇنداق قىلىمەن خىتاپ:
ماختانساق ئەرزىيدۇ تارىخ بىلەن بىز،
چۈنكى ئۆتكەن كۈنلەر بۈگۈنگە ئاساس.
ئۆزىمىز ياراتماي يېڭى بىر تارىخ،
كونىنى ياستۇق قىپ، ئۇخلىساق بولماس!

1984 ـ يىل، ئىيۇن.

تاڭ شەپىقى

ئۇيۇق پەردىسى كۆتىرىلدى،
زېمىننى سېغىنغان قۇياش
ئۇرنىدىن دەس تۇردى.
ئۇنىڭ ئالتۇن كىرپىكلىرى نۇرلىنىپ،
چوغدەك قىزىرىپ،
يېشىل ۋادىلارغا ئەكىلىك سۇركىدى.
تاغلارنىڭ، ئورمانلارنىڭ،
باغلارنىڭ، بوستانلارنىڭ
مەڭزىگە قان يۈگۈردى.
چوققىلار پاقىرىدى كۈمۈش خەنجەردەك،
دەريالار يالتىرىدى سۈزۈك ئەينەكتەك،
كۆللەر لىغىلدىدى گويا سىماپتەك،
ئۇنىڭدا تاغلارنىڭ ئەكسى كۆرۈندى.
ئورمان قۇشلىرى پەيلىرىن تاراپ،
تاڭ نۇرىدا يۇيۇندى.
كۆزنى چاقنىتىپ تۇرغان كەڭ ۋادە
رەڭدار قۇيرۇغىنى يايغان توزدەك
جىلۋە ـ ناز بىلەن كۈلدى.

ئالەم پۈركەندى شەپەق نۇرىغا،
بۇلبۇللار قايتىشتى گۈل ھوزۇرىغا.
ياپراقلار ھۆسنىدە يالتىراپ شەبنەم،
بوستانلار ياساندى قىزلاردەك كۆركەم،
ئىلھامنىڭ لالىرەڭ قىزىل شارابى
قۇيۇلدى غۇبارسىز قەلبىم جامىغا.

1984 ـ يىل، ئىيۇل.

بۇ دەۋران سېنىڭ

كۆز ئېچىپ يىراققا تاشلىغىن نەزەر،
بۇ دەۋران سېنىڭكىدۇر.
نىشانەڭ بولمىسۇن بۇرنۇڭنىڭ ئۇچى،
يەر ـ ئاسمان سېنىڭكىدۇر.

تۇلپارلار بەيگىدە نەلەرگە كەتتى؟
قايسى پەللىگە يەتتى؟
سەنمۇ چاپ، ئېتىڭنى قامچىلاپ،
بۇ مەيدان سېنىڭكىدۇر.

ۋاقىت ساڭا تۇرمايدۇ ساقلاپ،
ئۆت ئالدىغا تاخلاپ،
بولسا ئەگەر جۈرئىتىڭ تاغدەك
ھەر ئىمكان سېنىڭكىدۇر.

مەن ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇمەن

مەن ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇمەن:
يىراقتىن ئاقىرىپ كۆرۈنگەن ئاقۋاش تاغلارنى،
ئۇنىڭ باغرىدىكى بوستانلارنى، كۆجۈم باغلارنى.

مەن ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇمەن:
ئۆپۈقتا تۇتاشقان بىپايان ئېتىزلارنى،
ئاپتاپتا قاقلىنىپ ياتقان چىلان تۇپراق ئېگىزلارنى.

مەن ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇمەن:
ھويلامغا قويۇق سايە تاشلىغان بىر تۈپ چىنارنى،
چىچىگى ئوتقاشتەك قىزىل، بېغىمىدىكى رەت-رەت ئانارنى.

مەن ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇمەن:
قىرغاق سۆيۈپ شىۋىرلاپ ئاققان سۈزۈك سۇلارنى،
چاتقاللار ئىچىدە شولىسى سۇغا چۈشۈپ تۇرغان ئاھۇلارنى.

مەن ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇمەن:
ئورماندەك قويۇق ۋېشكىلارنى، ئىگىز تۇرخۇنلارنى،
بولۇتلارغا قىزغۇچ رەڭ بەرگەن ئوچقۇنلارنى.

مەن ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇمەن:
قەۋەت-قەۋەت ئىگىز بىنالارنى، ئاقتۇدەك ئاپپاق پاكار ئۆيلەرنى،
ئاڭلايمەن ئۇنىڭدىن شاتلىق نەغمىسىنى، ياڭراق كۈيلەرنى.

ئاھ، مەن بۇلارنى
ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇمەن، ھەر كۈنى.
لېكىن نىمىشقا تويمايدۇ كۆزۈم؟
بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلمەيمەن ئۆزۈم.

www.uyghurkitap.com

تۇپراق ۋە تەر

قولۇمغا بىر سىقىم تۇپراق ئېلىپ،
ئىچىمگە تارتىپ،
ھىدلاپ كۆردۈم.
قانداقتۇر بىر يېقىملىق پۇراق
بۇرنۇمنى غىدىقلاپ،
دەرھال چۈشكۈردۈم.
بۇ پۇراق
ئەتىر پۇرىقىمۇ ئەمەس،
ئىپار ھىدىمۇ ئەمەس،
سەندەلنىڭ بويىمۇ ئەمەس ئىدى.

ئۇ ئىدى ئاچچىق تەر پۇرىقى،
(ۋۇجۇدۇمنى بىردىن مەس قىلدى.)
ئويلاپ قالدىم شۇ چاغدا بىر پەس
ئۇ مېنى نىمىشقا سەسكەندۈرمىدى؟
چۈنكى ئۇ
مېنىڭ ئەجدادىمنىڭ،
ئاتا ـ بوۋامنىڭ
بۇ ئانا تۇپراققا سىڭدۈرگەن
تەرلىرى ئىدى.

ماۋزۇسىز

بىر تامچە سۇدىمۇ
كۈن نۇردىنى كۆرگىلى بولار.
قەلبىڭدىكى گۈزەللىكىنى
قىلغان ئىشىڭدىن بىلگىلى بولار.

* *

دۇنيادا ياخشى يېيىش،
ياخشى كىيىشنى،
گۈزەللىككە ئىنتىلىشنى،
قانچە كۆپ ئەجىر قىلسا
شۇنچە كۆپ نەپ ئېلىشنى،
بەخت ـ سائادەتلىك بولۇشنى،
راھەت كۆرۈشنى،
ئويلىمايدىغان كىم بار؟

* *

قول ھامان ئىچىگە ئېگىلەر،
تېشىغا ئېگىلمەس.
بەل ھامان ئالدىغا ئېگىلەر،
ئارقىغا ئېگىلمەس.
ئەگەر سەن ئۇنى ئەگمەكچى بولساڭ،
مەشىق قىلىپ كۆر،
بۇ ئانچە ئاسان ئىش ئەمەس.

1985 ـ يىل، فېۋرال، مارت.

ئاي قارايدۇ رۇجەكتىن...

جېلىل خېلىل

ئايدىڭدىكى قار سەيلىسى

كۆمۈش ئاي، ئاپپاق قار نىقەدەر گۈزەل!
كەل يېقىن، ئادىرىغىم، قارا ئاسمانغا.
تۈنەيلى بۇ كېچە قار سەيلىسى قىپ،
سۆيۈملۈك كۆز بىلەن بېقىپ جاھانغا.

قارىغىن، ئۇ تەرەپ بۆككىدە ئورمان،
ئاي نۇرى ئوينايدۇ قارنىڭ ھۆسنىدە.
قارىغىن، بۇ تەرەپ شاۋقۇنلۇق دەريا،
يەلكەنلەر ئۈزىدۇ دولقۇن ئەۋجىدە.

قارىغىن، ئالدىڭغا چەكسىز ئۇزاق يول،
سوزۇلغان ئۇ چېتى ئۇپۇققا قەدەر.
قارىغىن، ئارقاڭغا سەن باسقان ئىزلار
ئېچىلغان گۈل بولۇپ، گۈزەل شۇ قەدەر.

كەل جانان، يۇمۇلايلى قارنىڭ ئۈستىگە،
يايرايلى چۆمۈلۈپ ئاي شولىسىغا.
مۇھەببەت ۋە ياشلىق سىڭىشىپ كەتسۇن
ئاي ۋە قار سۆيۈشكەن نۇر ئارىسىغا.

قارىغىن، كۈمۈش ئاي، ئاق گۈل - چېچەكلەر،
بۇ ئەزىز دىيارغا قوشقان گۈزەللىك.
قارىغىن، ئاي ۋە قار ھەممەنەپەس بولۇپ،
بۇ پىنھان كېچىنى قىلغان كۆكلۈك.

كۈمۈش ئاي، ئاپپاق قار، نەقەدەر گۈزەل!
يېقىنلاپ كەلمەكتە تاڭنىڭ يورۇغى.
بىز قايتتۇق سەيلىدىن سۆيۈنۈپ كۆڭۈل،
ئاپپاق قار ھۆسنىدە قالدى ئاي نۇرى.

شام ۋە مەن

شام كۆيۈدۇ نۇر چېچىپ ئاستا،
مەن خىيالغا چۆكۈمەن ئاستا،
پۈتۈن ئەتراپ ئۇيقۇلۇق - جىمجىت،
ئاي قارايدۇ روجەكتىن ئاستا.

بىر چاغ شامۇ تۈگەيدۇ كۆيۈپ،
ۋۇجۇدۇمنى چۇلغار ھاياجان.
ئىجات ئۇچۇن ئۆرتىنىپ يۈرەك،
كۆيەر شۇنداق بولۇپ بىر تال شام.

سۇنىڭ تويى

(بۇ شېئىر تاجىكلارنىڭ باھار بىلەن تەڭ سۇ تۇتۇش بايرىمىغا بېغىشلانغان)

مۇنى تابىلدى (تاجىك)

كەلدى باھار كۆكلەم پەسلى ناز جىلۋە بىلەن،
شاۋقۇنلىدى تاغدىن سۇزۇك زۇمرەت سۇلار.
غۇلاچ يايدى كەڭ زىمىنگە خۇشۋاق بېقىپ،
سۆيۈندى دىل ئوركىشىدىن - ئېتىز، قىرلار.
چىقتى بوۋاي سۇ بېشىغا ئاتنى مىنىپ،
كەتمىنىنى غانجۇغىلاپ، قامچا سېلىپ.
مەماي دىدى: «بىردەم توختاڭ، ئەي ئاتىسى،
خۇرجۇنىڭىز قاتلىمىنى ئېلىڭ كېتىپ①.»
چىقتى ئوغۇل دۇلدۇلىنى تاڭ ئاشۇرۇپ،
يېڭى كېلىن ئايجامالنى مىنگەشتۈرۈپ.
چاپتى ئۇلار ئۆستەڭ بويلاپ سۇ بېشىغا،
داپ ۋە نەينى «سۇ تويى»غا تەڭلەشتۈرۈپ.

① سۇ باشلاشقا چىققاندا ئادەت بويىچە ھەممە ئائىلە ئالاھىدە پىشۇرۇلغان نان ئېلىۋالىدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

«سۇ كەلدى!» دەپ چۇقىراشتى باللارمۇ،
چىلەك ئېلىپ سۇغا چىقتى ئانىلارمۇ.
پەزلىتى ئۇلۇغ شۇنداق گۈلباھارنىڭ
ئېچىقلارنى ئاچتى چېپىپ ئاتىلارمۇ.
ئېرىق - ئۆستەڭ مەي ئىچكەندەك خۇمارلاشتى،
سۇ بويىدا قوزا - توپاق قاتارلاشتى.
سېرىق سۆگەت تاللىرىمۇ قىلدى تازىم،
«ئابى زەمزەم كېلىڭ تېز» دەپ قۇچاغلاشتى.
كەلدى باھار دېھقانىمۇ شات، چوپانىمۇ شات،
باھار سۈيى جانلىقلارغا بەردى ھايات.
تاغ سۈيىدە سۇغۇرۇلسا يەر - زېمىن
بولۇدۇ يۇرت مەمۇرچىلىق ھەمدە ئاۋات.

ئاتا كەسپى

(ھېكايە)

سۇلتان ھاشىم

نابۇر سېخىنىڭ يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى خۇلاسىلەش يىغىنى بولۇۋاتاتتى.

يىغىن مەيدانىنىڭ بوسۇغۇسىدىلا يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇق قويۇپ ئولتۇرغان پىشقەدەم ئۇستا ئىدرىس ئاكا سېخ مۇدىرىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاچ ئۆپ-چۆرىسىگە نەزەر تاشلىدى. ئىشچىلار بىر يەرگە يىغىلىپ ئولتۇرغان، ئورۇن يېتىشمىگەنلىرى قاتار، رەتلىك قويۇلغان يېرىم ئاي شەكلىدىكى كاسسىلارنىڭ ئارىلىقلىرىغا، بەزىلىرى تامغا تاقاپ قويۇلغان كونا شەكىلدىكى كاسسىلارنىڭ ئالدىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ياش نابۇرچىكلار① ئىدى. بىر نەچچە ئوتتۇرا ياشلىق نابۇرچىكلاردىن باشقا ئۆزدەك كونا ئىشچىلار كۆرۈنمەيتتى. ئىككى يىلدىن بېرى ئارىلاپ سېخقا كېلىپ تۇرۇۋاتقان ئىدرىس ئاكىغا بۈگۈن نىمىشقىدۇر، سېخ بىردىنلا ئۆزگىرىپ، يېڭىلىنىپ قالغاندەك ھەم كېڭىيىپ قالغاندەك كۆرۈندى. ئۇ نابۇرچىكلارنىڭ تىلى بويىچە ئېيتقاندا، بۇ يەرگە «قىزغۇشۇن پۇرىقىنى سېغىنىپ» كېلىپ قالغانلىقىدىن ئۆزىنى سەل قىزىرۇنغاندەكمۇ ھېس قىلدى.

سېخ مۇدىرى سۆزلەۋاتاتتى:

— سېخىمىزنىڭ ئۆتكەن يىللاردا يىللىق ۋەزىپىنى ئورۇندىيالماي كېلىشىدىكى ئاساسىي سەۋەپ — بىر تەرەپتىن، يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان بەزى ياش ئىشچىلار نابۇردا ئىشلەشكە قىزىقمىدى، تېخنىكىنى بېرىلىپ ئۆگەنمىگەنلىكتىن بولسا؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ياشلارنى يېتەكلەيدىغان پىشقەدەم ئۇستىلار بىزدە كەم...

«توغرا، ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق بولدى، — دەپ ئويلىدى ئىدرىس ئاكا، — مانا ھازىر ياشلارنىڭ ھەممىسى بۇ كەسىپكە قىزىقىپ، بېرىلىپ ئىشلەۋاتامدۇ؟ بىر چاغلاردا ئالدى بىلەن سوۋۇپ كەتكەن بىز ئۆزىمىز. ئۆزى سوۋۇپ كەتكەن ئادەم باشقىلارنى قانداق

① نابۇرچىك — ھەرپ تىزىش ئىشچىسى.

قىزدىقتۇرالايدۇ؟ قىسقىسى، بىز ياشلارنى يېتەكلەپ ماڭالمىدۇق، بۇ ئەيىپ بىزدە.» ئۇنىڭ كۆڭلىدىن نىمىدۇر كەچتى، ھەتتا ئۇنىڭ تەسىرىدىن ئۆزىچە ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ، جايىدا ئەپسىزگىنە قىمىرلاپ قويدى. بۇ ئىشقا خېلى يىللار بولغان بولسىمۇ، خۇددى تۈنۈگۈن بولغاندەك، ئۇنىڭ ئېسىدىن چىقىپ كەتمىگەن ئىدى.

بىر كۈنى ئۇنىڭ يېنىغا يېقىن بۇرادىرى تۇراپ كىرىپ كەلدى:

— ئىدرىس، مەن يۆتكىلىپ كېتەي دەۋاتىمەن.

— نىمە!؟

— باشقا ئورۇنغا ئالمىشىپ كېتەيمىكىن دەيمەن.

— نىمىشقا؟

— نىمىشقا دەمسەن؟ — تۇراپ كۆزلىرىنى قىسىپ، دىمىغىدا كۈلۈپ قويدى. — بۇنى بىرلا ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتىپ بېرەلمەيمەن، سەۋەبى كۆپ. بىلەمسەن، مۇشۇ كۈنلەردە ئۆزەمنى خۇددى بىر قارا تۈتەكنىڭ ئىچىدە قالغاندەك ھىس قىلىمەن. سېخىقا خۇددى بىرسى بويىنۇمدىن باغلاپ سۆرىگەندەك ئىلاجسىز كىرىمەن، كاسسىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ئارگىنالىلاردىكى لەززەتتى يوق سۆزلەرنى كۆرگىنىمدە، قانداقتۇ بىر شۇملۇقنىڭ پۇرىقىنى سەزگەندەك قىلىمەن، ۋىجدانىم قىينىلىدۇ، قىلۇم ھەرپ ئېلىشقىمۇ بارماي قالىدۇ. قويىغىنا بۇ ئىشنى، مەن ھەقىقەتەن زېرىكتىم، ئىچىم قايناپ كېتىدۇ، نىمە قىلىشىمنى بىلمەيمەن، ھەي!... — ئۇ ئاچچىقىدا ئۆزىنى تۇتالماي ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ، كاسسىنىڭ يان ياغىچىغا مۇشتۇمى بىلەن بىرنى ئۇرۇۋىدى، كاسسا سىلكىنىپ، گىرۋەكتە تۇرغان بىر قۇتا ھەرپ يەرگە چۈشۈپ چېچىلىپ كەتتى.

— تىش...ش...ش، ئاستىراق! — ھودۇقۇپ كەتكەن ئىدرىس ئاكا ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇۋېلىپ سىلكىدى ۋە يېقىن ئەتراپتا ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قالغۇدەك ھىچكىم بولمىسىمۇ، كاسسىلارنىڭ ئارىلىقلىرىغا ئەنسىزلىك بىلەن كۆز يۈگۈرتۈپ قاراپ چىقتى. چۈنكى، بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە، ئادەملەر بىر-بىرىگە ئىشەنمەيدىغان، ھەتتا ئۆزىگىمۇ ئىشەنچىسى قالمىغان چاغلار ئىدى. — ساراڭ بولدۇڭمۇ؟ ئۆزەڭنى ئازراق بېسىۋېلىپ گەپ قىلغىن، — دىدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن، — نەدە تۇرۇۋاتقىنىڭنى بىلەمسەن؟ بۇ گەپلىرىڭ ئۆزەڭگە مۇشت بولۇپ تەگمىسۇن يەنە.

— مانا شۇنىڭ ئۈچۈن كېتەي دەۋاتىمەنغۇ!

— باشقا يەردە مۇنداق گەپلىرىڭ ئۈچۈن گۈل تاقاپ قويۇدۇ، دەپ ئويلامسەن؟

— ھەرھالدا، مۇشۇ يەردە مۇنداق يالغان-ياۋىداق سۆزلەرنى تىزىدىغان بىر قول بولسىمۇ ئازىيىدۇ-دە.

— نەگە يۆتكەلمەكچىسەن؟

— قەيەر بولسا ئوخشاش. ئىشقىلىپ مۇشۇ يەردىن يىراقراق بولسام كۆڭلۈم ئازادە بولۇپ قالىدىغاندەك.

— ھەي... ھازىر بىر يەر بىلەن بىر بىر يەرنىڭ پەرقى قالمىدى، ھەممىلا جايدا ئەھۋال مۇشۇ.

— بۇنى مەنمۇ بىلىمەن. بىراق، ئۆز قولۇم بىلەن كىشىلەرنى غەپلەتتە قالدۇرۇدىغان ئۈسەك سۆزلەرنى تارقىتىدىغان بۇ ئىشنى قىلىۋېرىشنى كۆڭلۈم كۆتەرمىدى، بۇنى سەن چۈشەن، مەن ھەقىقەتەن چىدىيالمىدىم.

— ئىختىيارىڭ.

راستىنى ئېيتقاندا، ئىدرىس ئاكىدا ئۇنى سۆز بىلەن قايىل قىلىپ، يۆتكىلىش نىيىتىدىن قايتۇرغىدەك كۈچمۇ يوق ئىدى.

چۈنكى، ئۇنىڭ روھىي كەيپىياتىمۇ تۇراپىڭكىدىن قېلىشمايتتى، مۇشۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ ئۆزىمۇ نېمە قىلىشنى بىلمەيتتى. زاۋۇتتىكى باشقا نابورچىكلارمۇ بۇرۇنقىدەك قىزىقىپ، ئوقۇپ تېزىدىغان كىتاپ - ژورناللارنىڭ يېقلۇغىدىن زېرىكىپ ئەسنىشەتتى، ئىشنى خۇشياقماسلىق بىلەن قىلىشاتتى. ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن ئىشلىگەن چاغلارنىڭ ئورنىنى ۋەھىمە، سۇسلۇق، ئىشەنمەسلىك كەيپىياتى ئىگەللىگەن ئىدى، ئىشچىلار خۇددى باشقا بىر ئورۇنغا يۆتكىلىپ كەتسە، خاتىرجەملىك تاپىدىغاندەك، ئالمىشىپ كېتىشىنىڭلا كويىغا چۈشۈپ قېلىشقان، ئېپىنى تاپقانلار يۆتكىلىپمۇ كېتىشۋاتاتتى. ئەنە شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىدرىس ئاكا ھازىرقى سېخ مۇدىرى، ئۆز ۋاقتىدىكى بەنچىك داۋۇتنىڭ ئۆيىگە كىردى. داۋۇت مېھمانخانىدا ئۆزى يالغۇز، ئالدىغا بىر بوتۇلكا ھاراقنى قويۇۋېلىپ قۇرۇقتىن - قۇرۇق ئىچىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ مۇنداق ھاراق ئىچكىنىنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدرىس ئاكا داۋۇتنىڭ كەيپىتىن قىسىلغان كۆزلىرىگە قاراپ قويدى، لېكىن ئەجەبلەنمىدى.

— يالغۇز ئولتۇرۇپسەن - دە، — دېدى ئۇ داۋۇتنىڭ قارشىسىدا ئولتۇرۇۋېتىپ.

— ئاچچىقىنى ئاچچىق باسىدۇ، دەيدىكەن ئاكا، ئازراق ئىچكۈم كېلىپ قالدى، — داۋۇت رومكىغا ھاراق قۇيۇپ ئىدرىس ئاكىغا تەڭلىدى.

ئىدرىس ئاكا تەكەللۇپ قىلماستىنلا رومكىنى قولىغا ئالدى. ئۇ، رومكىدىكى ھاراقنى ئىچىۋەتكەندىن كېيىن داۋۇتقا قاراپ:

— ياش بولساڭمۇ ئۆزەڭنى تۇتۇۋالغان ھوشلۇق بالىسەن. كۆڭلۈم تارتىپ كەلدىم، سەندىن بىر ئىش توغرىلىق مەسلىھەت سورىماقچىمەن، — دېدى.

— نېمە ئىش ئىدى؟

— مەن باشقا ئورۇنغا يۆتكىلەي دەۋاتىمەن، ئورۇنىمۇ تېپىپ قويدۇم.

داۋۇت قولىدىكى قۇرۇق رومكىنى ئايلاندۇرۇپ خېلى ئۇزاق سۈكۈت قىلدى. ئاخىرى رومكىغا يەنە لىق تولدۇرۇپ قۇيۇپ، خۇددى ھاراقكەشلەردەك بىرلا كۆتىرىپ ئىچىۋەتتى ۋە قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن ئاغزىنى سۈرتۈۋېتىپ، ئاچچىق كۈلۈپ ئورنىدىن تۇردى:

— يۆتكىلىمەن دەمسەن؟ مەيلى، يۆتكەل، مەنمۇ يۆتكىلەي، باشقىلارغىمۇ يۆتكىلىشكىلار دەيلى. كاسسىلار، ھەرپلەر، گېرىنكا، ۋېرساتكىلار ئۆز جايىدا تۇرۇۋەرسۇن، بىز ئۆز غېمىمىزنى قىلايلى. كۈنلەردىن بىر كۈنى كىشىلەر بىزدىن: بىزگە كىتاپ كېرەك، نېمە ئۈچۈن بىزنىڭ مەتبە ئورۇنلىرىمىزدا ئادەم كەم؟ نېمە ئۈچۈن سىلەر كىشىلەرگە ئىلىم - مەرىپەت يەتكۈزۈدىغان كۆۋرۈكنى تاشلاپ كەتتىڭلار؟ دەپ سوراپ قالسا نېمە دەپ جاۋاپ بېرىمىز؟ ياق، ئىدرىس ئاكا، جاھاننىڭ بۇلغىنىشى بىلەن بىزنىڭ ۋىجدانىمىزمۇ بۇلغىنىپ كەتمىسۇن. قارا قۇيۇن چاڭ - توزان كۆتەرسىمۇ ئاسمان يەنىلا سۈزۈلىدۇ، زىمىستان قىشتىن كېيىن ئىللىق باھار كېلىدۇ. مۇتەللىپنىڭ شېئىرلىرىنى بىز مۇشۇ قوللىرىمىزدا تېزىغانىدۇ، «چىدام - غەيرەتنىڭ يەڭگىنى ھەردەم يادىمىدا» دىگەن مىسرالىرى ئېسىڭدە بارغۇ دەيمەن.

شۇ چاغدا ئىدرىس ئاكىنىڭ يۈزى ئوت ئېلىپ ياندىغاندەك قىزارغان ۋە شۇنداق مەسلىھەت بىلەن كىرگىنىگىمۇ پۇشايمان قىلغان ئىدى...

سېخ مۇدىرىنىڭ سۆزى ئىدرىس ئاكىنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى:

— بىز ئۆتكەندىكى تەجرىبە - ساۋاقلارنى ئەستايىدىل يەكۈنلىشىمىز لازىم. بۇنىڭدىن

ئىلگىرى زاۋودىمىزغا نەچچە تۈركۈم ياش ئىشچىلار قوبۇل قىلىندى، لېكىن ئۇلارنىڭ بەزىلىرى پەقەت بىر ئىش ئورنىغا ئىگە بولۇۋېلىش ئۈچۈنلا كەلگەن، شۇڭا ئىشنى قىلىنىڭ ئۈچمىدىلا ئىشلەيتتى. يەنە بىر قىسىم ياش ئىشچىلارنىڭ تېخنىكا سەۋىيىسى تۆۋەن بولۇپ، مەتبەچىلىك تەلىۋىگە ئۇيغۇنلىشالمايتتى. مەدەنىيەت سەۋىيىسى يۇقۇرىراق بولغان ياشلارنىڭ بۇ كەسىپنى ئىگەللىشىگە ئاتا-ئانىسى قوشۇلمايتتى...

ئىدرىس ئاكا چۆچۈپ كەتتى: «ئاپلا، كاساپەت، ئىسمىنى ئاتاپ قويمىغىيتتى». ئۇ بىئارامىلىق ئىچىدە مۇدىرنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالدى. كېيىن بۇ سۆزنىڭ بىر مىسال ئۈچۈنلا ئېيتىلغانلىقىنى، مۇدىرنىڭمۇ ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتىمايدىغانلىقىنى بىلىپ خاتىرجەم بولدى. شۇنداق بولسىمۇ، ئاخىرقى جۈملە سۆز ئۇنىڭ ئائىلىسىدە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئېسىگە سېلىپ قويدى.

— باللاردىن بىرەرسى بولسىمۇ ئالى مەكتەپتە ئوقۇسۇن، — دېگەن ئىدى بىر كۈنى ئىدرىس ئاكا ئائىلە بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، — ھەر ئىككى بالىمىز ھىلىقى «زور ئىنقىلاپ» نىڭ كاشىلىسى بىلەن چالا ئوقىدى، ئۇلارنى ئاران دېگەندە بىرسىنى شوپۇر، بىرسىنى پىرىكازچىك قىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇۋالدۇق. ھازىر ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىزمۇ يامان ئەمەس، رىزۋان خېلىلا ياخشى ئوقۇۋاتىدۇ، ئەمدى بىزنىڭ ئائىلىمىزدىنمۇ بىرەر مەلۇماتلىق ئادەم چىقىپ باقسۇن. — ئۇ ئائىلىنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش ياداڭغۇ، سارغىيىپ قالغان چىرايىغا، 30 يىلغا يېقىن ھەرپ-كۇبىكلارنى چىمداپ ئېلىش نەتىجىسىدە ئۇيۇلۇپ، قېتىشىپ قالغان بارماقلىرىغا، ئۇپراپ، كەمتۈك بولۇپ قالغان تىماقلىرىغا ئېچىنىش بىلەن قاراپ قويدى ۋە بۇ قاراش ئۇنىڭ قارارىنى مۇستەھكەملىدى، — ئىككىمىز دەم ئېلىشقا چىققاق، رىزۋاننىڭ زاۋۇتقا ئورۇنلىشىشىدا گەپ يوق، سېنىڭ باشلىقلىرىمۇ مېنى شۇنىڭغا كۆندۈرمەكچىدەك تۇرۇدۇ. بىراق مېنىڭ ئۇنداق قىلىشقا كۆڭلۈم قىيمايدۇ، ئىككىمىزنىڭكىنى قوشقاندا 60 يىلدىن ئارتۇق كۈبىك تۇتقىنىمىزمۇ يېتىپ ئاشار، رىزۋاننى چوقۇم داشۆدە ئوقۇتايلى.

ئۇزۇن يىل ئولتۇرۇپ ئىشلەشتىن قامىتى مۈكچىيىۋېرەك قالغان ئايىلى قەدىناسىنىڭ قارارىغا ئۈن-تىنسىزلا قوشۇلدى. ئۇلار قىزىنى چوقۇم ئالى مەكتەپتە ئوقۇتۇشقا قارار قىلىشتى. رىزۋان تەييارلىق ئىمتىھانىغا قاتناشتى. بىراق، ئىمتىھان نەتىجىسى ئېلان قىلىنغان كۈنى ئۇ چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادە كۆرۈلمىگەن ھالدا ئىشىكتىن كىرىپلا دېدى:

— ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىدىم.

ياشىنىپ قالغان ئاتا-ئانا ئولتۇرغان ئورۇنلىرىدىن قاڭقىغاندەك تۇرۇپ كېتىشتى.

— نىمە؟!

— ئۆتەلمىدىم.

ئانىسىنىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئەگىپ، ئۈمىتسىزلىك بىلەن ئورنىغا لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى. قىزىدىن مۇنداق جاۋاپنى ئەسلا كۈتمىگەن ئىدرىس ئاكا نىمە دېيىشىنى بىلمەي چىرايى تاتارغان ھالدا قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

— نىمە بولدۇڭلار دادا، ئاپا؟ — رىزۋاننىڭ چوڭ ئېچىلغان كۆزلىرىدە ھەيرانلىق ئالامىتى ئەكس ئەتتى.

ئۆزىگە كەلگەن ئاتا بېشىنى ئېغىر چايقاپ «ئۇھ» تارتتى:

— ئۈمىدىمىزنى يوققا چىقاردىڭ، قىزىم.

— ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەن يالغۇز مەنلا ئەمەسقۇ، دادا. ماڭىمۇ ئۆزەمگە چۈش-

لۇق بىر ئىش چىقىپ قالار، خاتىرجەم بولۇڭلار، سىلەرگە ئېغىرچىلىغىمنى سېلىپ قويمايمەن.

— شۇمۇ گەپمۇ؟ — ئىدرىس ئاكىنىڭ ئاچچىغى كەلدى. — كىم سېنى بىزگە ئېغىر كەلدى دىدى؟ خۇداغا شۈكرى، 4 جان ئىشلەۋاتىمىز، ئەلدىن قېلىشقۇچىلىگىمىز يوق؛ بىراق... بىز سېنى كۆپرەك ئوقۇۋالسا، ياخشىراق بىر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتسا، كېيىن بىزدەك جاپا تارتىپ يۈرمىسە دەۋاتىمىز، بوپتۇ، بۇ قېتىم ئۆتەلمىگەن بولساڭ، 10 - سىنىپتا قايتا ئوقىغىن، كېلەر يىلى يەنە ئىمتىھان بېرەرسەن.

رىزۋان بېشىنى چايقىدى:

— ياق، مەن 10 - سىنىپتا قايتا ئوقۇشنىمۇ، كېلەر يىلى قايتا ئىمتىھان بېرىشنىمۇ خالىمايمەن. بۇ يىل پەقەت سىلەرنىڭ كۆڭلۈڭلار ئۈچۈنلا ئىمتىھانغا قاتناشقان، كېلەر يىلمۇ ئىمتىھاندىن ئۆتۈشكە كۆزۈم يەتمەيدۇ. مېنى ئوقۇشقا تولا زورلىماڭلار.

— نىمە دىگەن قاملاشمىغان گەپ بۇ، — ئىدرىس ئاكا سەۋرىسىزلىك بىلەن قىزىنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى، — ئوقۇيسەن، بىز سېنى ئوقۇتىمىز، ئوقىماي نىمە قىلماقچىسەن؟!

— نابورچىك بولۇمەن.

ئىدرىس ئاكا ئۇستەلگە «پاق!» قىلىپ بىرنى ئۇردى - دە، ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ سۆزلەپ كەتتى:

— 10 - سىنىپنى پۈتتۈرۈپ نابورچىك بولۇمەن، دىگەن قانداق ئەخمەق بالىسەن؟ ئۇنى چالا ساۋات ئادەممۇ قىلالايدۇ، مانا مەن ئۆزەممۇ ئاران 3 - سىنىپقىچە ئوقۇغان، 35 يىلدىن بېرى مەتبەچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىمەنغۇ، نابورچىك دىگەن ھەرىپ تونۇسىلا بولدى، سەن...

— ئەمىسە، ئۆزەڭ دائىم: ئېلىپبەدىن تارتىپ كائىناتنى تونۇشتۇرىدىغان بارلىق ئىلمىي كىتاپلارنىڭ ھەممىسى نابورچىكنىڭ قولىدىن ئۆتىدۇ، شۇڭا نابورچىك سەۋىيىلىك بولۇشى كېرەك دەيتتىڭغۇ، ئەجەپ ماڭا كەلگەندە بۇ گەپ توغرا كەلمىسە...

مۇنداق جاۋاپتىن تىلى تۇتۇلۇپ قالغان ئىدرىس ئاكىنىڭ چېكە تومۇرلىرى كۆپۈپ لوقۇلداپ كەتتى.

— ماڭ، كۆزۈمگە كۆرۈنمە، ھېچ ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان ئەخمەق! — ئۆزىنى تۇتالمىغان ئاتا بىگىز قولىنى جۇنۇپ ۋاقىرىۋەتتى.

رىزۋان نىمىندۇر دىمەكچى بولۇپ تەمشەلدى - يۇ، گەپ قىلماي ئالقانلىرى بىلەن يۈزىنى يېپىپ، شارتتىدە كەينىگە بۇرۇلۇپ يۈگۈرگەندەك چىقىپ كەتتى.

رىزۋان كەچ سائەت 11 گىچىمۇ ئۆيگە قايتىپ كەلمىدى. پۈتۈن ئائىلە ئەزالىرى ساراسىمىگە چۈشۈپ، زاۋۇتنىڭ ھىچ يېرىنى ئالا قويماي ئىزلەشتى، لېكىن قىز ھىچنەدە كۆرۈنمىدى. ئىدرىس ئاكا قاتتىق جىددىيلەشكەنلىكتىن، قان بېسىمى ئۆرلەپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى.

تەرەپ - تەرەپكە ئادەم چاپتۇرۇپ ئىزلىتىش، بىر - بىرىگە تاپا - تەنە قىلىش، ئەنسىرەشلەرنىڭ پايدىسى بولمىدى، ئۆزىنى زورىغا بېسىپ تۇرغان ئانا ئازاپقا چىدىماي ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى. دەل شۇ چاغدا ئىشىك قېقىلىپ، ئالدىدا ئىدرىس ئاكىنىڭ ئاغىنىسى تۇراپ، ئارقىدىن رىزۋان كىرىپ كېلىشتى.

— سەن قانداق ئاتا بولدۇڭ - ھە؟ — دەپ ئەيىپلىدى تۇراپ ئۆي - ئىچى تېچلىنىپ ئىككىسى خالى قالغان چاغدا، — نىمە دىگەن ھاماقەتچىلىك بۇ. ھىلىمۇ ياخشى، قىزىڭنىڭ ئەقلى - ھوشى بار، توپ - توغرا بىزنىڭكىگە بېرىپتۇ، ماڭا ھەممىنى سۆزلەپ

بەردى، دادامغا ئېيتىڭ، ئوقۇشقا رايىم يوق، نابورچىك بولۇمەن، دەيدۇ. مەيلى ئەمەسمۇ، ھەركىمنىڭ ئۆزىگە چۇشلۇق ئارزۇ - ھەۋىسى بولۇدۇ - دە، مەنمۇ بىر ھاماقەتچىلىك قىلىپ ئۆز ئورنۇمدىن بىكار يۆتكىلىپتىمەن، بىلەمسەن، بىزنىڭ بۇ كەسىپ گۆھەردەك كەسىپ. بىز قوغۇشۇن تىزدىمايمىز، گۆھەر تىزىمىزە گۆھەر! ماڭا قارا ئىدرىس، مەيلى، رىزۋان نابورچىك بولسا بولىۋەرسۇن. كىم بىلىدۇ، ئۇ سەن بىلەن مەن قىلالمىغان ئىشلارنى قىلىۋېتەمدۇ، تېخى. ئىزىڭنى بېسىپ قالار، ئاتا كەسپى ئەمەسمۇ...

قاتتىق چېلىنغان چاۋاك ئىدرىس ئاكىنى چۆچۈتىۋەتتى. ئۇ نېمە بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماي ئۆپ - چۆرىسىگە ئالاقزادىلىك بىلەن قارىدى.

— مانا شۇنداق گەپ يولداشلار، سېخىمىزدىكى ياشلاردىن 5 كىشىنىڭ سېخ بويىچە ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچى بولغانلىقى، بىزنىڭ سېخ كوللېكتىۋى ئۈچۈن شان - شەرەپ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى مۇدىر، — زاۋۇت پارتكومى مۇزاكىرە قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن رىزۋان ئىدرىس بىلەن ئازات ھېكىملارنى زاۋۇت بويىچە ئىشلەپچىقىرىش نەمۇنىچىسى قىلىپ تەستىقلىدى، شۇنىڭدەك بۇ ئىككى نەپەر شاگىرت ئىشچىنى شاگىرتلىق مۇددىتىدىن بۇرۇن رەسمىي ئىشچىلىققا بېكىتىشنى قارار قىلدى...

بۇ قېتىم ئۇزاققىچە چېلىنغان چاۋاكتىن سېخ ئىچى لەرزىگە كەلدى. ئىدرىس ئاكا كۆز ئالدىدىكى بۇ مەنزىرىدىن ھەقىقەتەن گاڭگىراپ قالدى، ئۇ تېخىچىلا ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتاتتى. چاۋاكلار بېسىلدى.

— مەن سىلەرگە ئېيتسام، ئىككى قول بىلەن ھەرپ تىزىش — بۇ ئەمەلدىلا پەيدا بولغان بىر يېڭى كەشپىياتمۇ ئەمەس، ئۇنى بىزدىن بۇرۇنقى نابورچىكلىرىمىزمۇ قوللىنىپ باققان، لېكىن باشقا ئېلىپ چىقالمىغان، بىز دائىم بىر قولىمىزدا ۋېرساتكا تۇتۇپ، بىر قولىمىزدا ھەرپ تىزىدىغان بولساق، ئۇنىڭ سۈرئىتى ئاستا بولغانلىقى ئۈستىگە، ۋېرساتكا تۇتقان قولىمىز داۋاملىق ئېغىرلىشىپ تۇرغانلىقىدىن، بىر مۈرىمىز پەس، بىر مۈرىمىز ئېگىز بولۇپ قېلىپ، بەدەن قۇرۇلۇشىمىزغىمۇ مەلۇم تەسىر يەتكۈزۈدۇ. يولداش رىزۋان ئىككى قولى بىلەن ھەرپ تىزىش تېخنىكىسىنى ئىزچىل تۈردە مەشق قىلىپ، ئاخىرى ئۆزلەشتۈردى. شۇڭا ئۇ، بۇ يىللىق ۋەزىپىسىنى بىر يېرىم ھەسسە ئاشۇرۇپ ئورۇنلىدى. ئىككى قولدا ھەرپ تىزىشنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى، ئىش ئۈنۈمىنىڭ يۇقۇرىلىقىنى ھەممىمىز كۆرۈۋاتىمىز. ھازىر بىر قىسىم ئىشچىلار ئىككى قوللاپ ھەرپ تىزىشنى باشلىۋەتتى. سېخ رەھبەرلىكى مۇنداق ئىلغار چارە - تەدبىرلەرنىڭ ئومۇملىشىشىنى ئەلۋەتتە قوللاپ - قۇۋۋەتلەيدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن ھەربىر نابورچىك ئىككى قولدا ھەرپ تىزىشنى ئۆگىنىپ، ئۇنى ئومۇمىيۈزلۈك ئادەتكە ئايلاندۇرۇشى كېرەك. ئۇنىڭ تېخنىكىلىق يېتەكچىلىكىنى رىزۋان باشلىق 3 كىشىدىن تۈزۈلگەن گۇرۇپپا ئۈستىگە ئالىدۇ.

ئىدرىس ئاكا ھەيران بولۇپ ئاغزىنى ئېچىپ تۇرۇپلا قالدى. قارا، بۇ قىزنىڭ يامانلىقىنى، بۇ ھەقتە دادىسىغا ھازىرغىچە ئۈنچىقماي سىر ساقلاپ يۈرگىنىنى - ھە، ئىككى قوللاپ ھەرپ تىزىش، ئۇنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇش ئىدرىس ئاكىنىڭمۇ ئارمانى ئەمەسمىدى؟ بىر زامانلاردا ئۇمۇ ئىككى قوللاپ ھەرپ تىزىشنى ئوتتۇرىغا قويغان ھەم ئۆزىمۇ تىزىپ باققان ئىدى. ئەمما ئۇ ھەر قانچە ئورۇنۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، بۇنى ئۇ مۇمىيۈزلۈك ئادەتكە ئايلاندۇرالمە-

www.uyghurkitap.com

غاچقا، كېيىن ئۆزىمۇ زېرىكىپ تاشلىۋەتكەن ئىدى.

— سېخىمىزدىن مۇنداق ماھارەتلىك ياش نابورچىكنىڭ يېتىشىپ چىققانلىقىنى، ئەلۋەتتە ياشىنىپ قالغان پېشقەدەم ئۇستىلىرىمىزنىڭ ئەجرىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. مەن سېخىمىز نامىدىن ئىدرىس ئاكامغا ئوخشاش ھۆرمەتلىك ئۇستىلىرىمىزغا چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

ئىشچىلار گۈررىدە ئورنىدىن تۇرۇشۇپ ئىدرىس ئاكىغا قاراپ قىزغىن چاۋاك بىلەن ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى. ئىدرىس ئاكىمۇ ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ نەملەشكەن كۆزلىرى ئالدىدا ھەممە نەرسە ئىمىر - چىمىر بولۇپ ئارىلىشىپ، گويا نۇرغا ئوخشاش چاقنايتتى. ئۇ ئادەتتىن تاشقىرى ھاياجانلىنىپ كەتتى. ئۇ دەسلەپتە «ئاتا كەسىپى» سۆزى دىلىنى يۇمشىتىپ، قىزىنىڭ نابورچىك بولۇشىغا قوشۇلغان بولسا، ھازىر ئەنە شۇ كەسىپنىڭ لەززىتىنى چىن مەناسى بىلەن سۇرمەكتە ئىدى.

×

ئىدرىس ئاكا يىغىندىن قىزى بىلەن بىللە چىقتى.

— دادا، مەن ئىشتىن سىرتقى ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرمەكچىمەن، تىزىملىتىپ قويدۇم، سېخىمۇ قوشۇلدى.

— ئەمدى ئوقۇپ نېمە قىلماقچىسەن؟ — ئىدرىس ئاكا قىزىغا تەئەججۈپلىنىپ قارىدى، — نابورچىكلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئالدىنقى قاتارغا ئۆتتۈڭ، مەدىنىيەت سەۋىيەڭمۇ باشقىلاردىن قېلىشمايدۇ، ئەمدى بولار، بىر ئىشنى تۇتتۇڭمۇ، ئاخىرىغىچە مەھكەم تۇت، مېڭەڭنى چاچما.

رىزۋان كۈلدى:

— باشلىغان ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزۈش ئۈچۈنمۇ بىلىم كېرەك ئىكەن، دادا. بىلىم بولمىسا قولدىكى بار نەرسىمۇ چىقىپ كېتىدىكەن.

— ھەرپ تىزىش ئۈچۈن قولۇڭ ئىتتىك، كۆزۈڭ يۈگرەك بولسۇن. سەن ئەمدى ئوقۇيمەن دەپ يۈرمەي، مانا مۇشۇ ماھارەتنى ۋايىغا يەتكۈز.

— ماھارەتنى ئۆستۈرۈش ئەلۋەتتە مۇھىم. ماھارەت بىلىم بىلەن بىرلەشسە، ئاندىن ئۇ ۋايىغا يېتەلەيدۇ. بىزدىكى سۈپەت بىلەن سۈرئەتنىڭ يۇقۇرى بولماسلىقىدىكى ئاساسىي سەۋەپ، بىلىم سەۋىيىمىزنىڭ تۆۋەنلىكىدە ئەمەسمۇ؟

— بۇ دېگىنىڭ توغرا.

— ئۆزەڭمۇ بىلىسەن، ھازىر سېخىمىزدىكى 50 - 60 پىرسەنت ئىش قولغا تايىنىپ قىلىنىۋاتىدۇ. شۇڭا ئاپامنىڭ بارماقلىرى قاپىرىپ، تىرناقلىرى ئۇپراپ كەتكەن، سېنىڭ بېلىڭ مۈكچەيگەن، قوغۇشۇندا زەھەرلىنىشمۇ شۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدۇ. نېمە ئۈچۈن ھەرپ تىزىش، بەت ياساش، گېزىتلەرنى يۆتكەش، ئىستىراتىپقا ئېلىشقا ئوخشاش ئىشلارنى ماشىنىلاشتۇرغىلى بولمايدۇ؟ باشقىلار قىلالىغان ئىشنى بىز نېمە ئۈچۈن قىلالمايمىز؟

— ئوھوي قىزىم، سەن بەكمۇ ئىچكىرىلەپ كەتتىڭ، ماشىنىلاشتۇرۇش تولا ئوبدان ئىش. ئۇنىڭ ئۈچۈن تېخنىك ياكى ئىنژېنېر بولۇشۇڭ كېرەك، تەجرىبىمۇ لازىم. قىيىن، بەك قىيىن.

— تېخنىك، ئىنژېنېرلارمۇ ئوقۇپ، ئۆگىنىپ شۇ دەرىجىگە يەتكەن بولغىيتتى، دادا. بىزمۇ ئوقۇساق، ئۆگەنسەك ئەلۋەتتە بولالايمىز. مەن شۇنداق بىر مەقسەتنى كۆڭلۈمگە پۈكتۈم، بىر تەرەپتىن ئوقۇيمەن، بىر تەرەپتىن ئىشلەپ تەجرىبەمنى ئاشۇرۇمەن. مانا شۇنداق قىلغاندىلا سەن دېگەندەك، باشلىغان ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزگىلى بولىدۇ.

ئىدرىس ئاكا جىم بولۇپ قالدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىيكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

تەستەك

(ھېكايە)

غوپۇر قادىر

ئىشتىن ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلگىنىمدە ئۇنىڭ بالا بىلەن سوقۇشۇۋاتقانلىقى مېنىڭ ئاچچىقىمنى كەلتۈردى. مەن ئۆزەمنى تۇتۇۋالالماي ئۇنىڭغا كايىشقا باشلىدىم:

— ھەي، نىمانچە قىلىدىغانسىلە، كىچىككىنە بالا …

ئاچچىقىدىن تاشالماي تۇرغان ئايالىم بىردىنلا سۆزۈمنى بۆلۈۋەتتى:

— ھە، ئوبدانكەنلا، پۇتىغا يەنە خىش قويۇپ بەرسىلە، ئىمتىھاندىن موز تېپىلىپ، تۇر ئوينسا ياخشىراق ئۆتەر، بۇ …

مەن بۇ ئاچچىق تەنىدىن بىر ئىشنى سەزگەندەك بولدۇم ـ دە: «كىچىك بالا دېگەنگە سەۋرچان بولۇش كېرەكقۇ» دىگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئوغلۇمنى يېتىلگىنىمچە ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتىم.

دىمىسىمۇ ئىمتىھان ۋاقتى قىستاپ كېلىۋاتاتتى، 3 ـ سىنىپتا ئوقۇۋاتقان ئوغلۇم بولسا «خىيۇەنجا» نىڭ غېمىدە يۈرەتتى دەرسلەرنى پۇختا تەكرارلىماي تۇرۇپ ئىمتىھاندىن قانداقمۇ ئۆتكىلى بولسۇن؟

مەن شۇ خىياللاردىن كېيىن ئوغلۇمنىڭ بوخچىسىنى ئالدىم ـ دە، تاماق ئېتىش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان ئايالىمنى ئۆز ئىشىدىن خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇش مەقسىدىدە، ئاشخانا ئۆينىڭ ئىشىگىنى قاتتىق يېپىپ قويدۇم.

بالىغا دەرس ئۆگىتىش دەسلىۋىدە ئوڭايغا چۈشكەن بولسىمۇ، مەسىلە يېشىشكە كەلگەندە قىينىلاشقىلى تۇردى، سەۋرچانلىقىممۇ بۇنىڭغا ئەگىشىپ ئاجىزلىشىشقا باشـ

ئۇنىڭ ياشانغان قەلبى بىر خىل سۆيۈنۈش ئىچىدە دولقۇنلىناقتا ئىدى. جىسمانىي ئەمگەكنىڭ خېرىتىشى ھەقىقەتتەنمۇ ئۇنى ۋاقتىدىن بۇرۇنراق قېرىتىپ، سەپتىن چىقىرىپ قويدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئىزىنى بېسىپ يېتىشىپ چىقىۋاتقان يېڭى ئەۋلات ماشىنىلاشتۇرۇش تۇغرىسىدا جىددى، ھەر تەرەپلىمە ئىزلەنمەكتە. بۇ، ئەلۋەتتە ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقان يېڭى دەۋر ئىشچىسىغا خاس بىر خىسلەت ئىدى.

لىدى.

شۇ پەيتتە ئىشىك «غىچ» قىلىپ ئېچىلدى - دە، خۇشنىمىزنىڭ مەكتەپتىن توختىتىۋېلىپ، ئوقەتچىلىككە سېلىۋاتقان بالىسى كىرىپ كەلدى.

— بۈگۈن تېلېۋىزوردا «خىويۋەنجا» بارمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ. مەن ئۆزەمنى زورىغا بېسىۋېلىپ:

— ھەئە، ئەمما ۋاقىت توشمىدى، بىردەمدىن كېيىن كىر! — دەپ جاۋاپ بەردىم.

ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئەمەت بىلەن مەمەتنىڭ جەمى قانچە مانتا يېگەنلىگىنى قايتا - قايتا ھېساپلاشقا توغرا كەلدى، ئەمما تەرلەپ - پىشىپ قانچە چۈشەندۈرسەممۇ، ئوغلۇمنىڭ جاۋاۋى كاتاكىغا چۈشۈپ قالغان ھارۋىدەك زادىلا نېرى سىلجىمايتتى.

مېنىڭ تاقىتىم تاق بولۇپ، ئاۋازىم يوغىناشقا باشلىدى:

— ھوي، قانداق نېمىسەن، كىنوغا ئىشلەتكەن كالالىڭنى دەرسكىمۇ ئىشلەتسەڭ بولمامدۇ؟ ... بەزدەك تۇرماي دېمەمسەن، ئەمەتنىڭ يېگىنى بىلەن مەمەتنىڭكىنى قوشسا قانچە بولىدۇ؟

— ...

— ھوي، گەپ قىل دەيمەن! قانچە

بولىدۇ؟

— خويۋەنجا!...

غۇزژىدە ئۆرلىگەن ئاچچىق مېڭەمگە تەپتىمۇ ياكى ئەقلىمنى كەستىمۇ بىلمىدىم، ئىشقىلىپ ئۇنى بىر تەستەك سالدىم، ئۇ سەنتۈرۈلگىنىچە كىرىسلونىڭ تۇتقۇچىغا ئۇسۇۋالدى. قارىسام، پېشانىسى چىلاندەك قىزىرىپ كېتىپتۇ.

ئىچىم سىرىلگەن بولسىمۇ، جىدەلنىڭ ئاشخانا ئۆيگە تۇتىشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئورنۇمدىن چاچراپ تۇردۇم - دە، پەس ئاۋازدا: «ئۈنۈڭنى چىقارغۇچى بولما!» دەپ ھەيۋە قىلىپ ئۇنى يىغىدىن توختاتتىم. قىسقىسى، بۇ جىدەل ئاسانلا بېسىقىپ قالدى.

كەچلىك تاماقتىن كېيىن تېلېۋىزور ئېچىلىپ، خۇشنىلار بىلەن «خىويۋەنجا» نى كۆرۈشكە باشلىدۇق.

بىر چاغدا ئايالىمنىڭ: «ۋىيەي، بالام، نېمە بولدۇڭ، پېشانەڭ ئىششىپ چىقىپتىغۇ، يەنە بىرسى بىلەن سوقۇشۇپسەن - ھە؟!» دەۋاتقانلىقى ئاڭلاندى.

«ئاپلا!...»

مەن تېلېۋىزورنى ناھايىتى بېرىلىپ كۆرۈۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، پۈتۈن دىققىتىمنى ئوغلۇمنىڭ جاۋاۋىغا مەركەزلەشتۈردۈم، ھەتتا بۇنىڭغا خويۋەنجانىڭ ئاجايىپ چامباشچىلىق ماھارىتىمۇ تەسىر كۆرسىتەلمىدى.

ئوغلۇم سەل تۇرۇۋالغاندىن كېيىن:

— ياق، ئاپا، بىرسى بىلەن ئۇرۇشمىدىم، مەكتەپتە توپ ئويناۋېتىپ يىقىلىپ چۈشتۈم، — دېدى.

مەن ئىختىيارسىز دىمىغىمنىڭ ئېچىشىپ، كۆزلىرىمنىڭ قىزىشىۋاتقانلىقىنى، يۈرىكىمنىڭ تەستەك يېگەن گۈدەك بالىدەك قاتتىق ئازاپلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم...

(پوۋېست)

ئېزىز ساۋۇت

ئىككى ئوۋچى

تاڭ سەھەر ...

ئۇپۇق يېرىپ قۇياش كۆتىرىلدى. خانتەڭرى ئېتىگىدىكى ياپ - يېشىل يايلاقلار، تەسكەيدىكى ئارچا - قارىغايلار، جىلغىلاردىكى سۈپسۈزۈك سۇلار ئالتۇن نۇر بىلەن يۇيۇلغاندەك گۈزەل بىر تۈسكە كىردى. ئۇشتۇمتۇت مۇزات داۋانىنىڭ قاپتىلىدىن شەرققە قاراپ كىرىپ كەتكەن جىلغىنىڭ تەسكەي تەرىپىدىكى مىڭ ياشلىق قارىغاي - ئارچىلار بىلەن قاپلانغان سۈرلۈك قەدىمىي ئورمانلىقتىن قانداقتۇ بىر يىرتقۇچ ھايۋاننىڭ دەھشەتلىك ھۆكۈرىگەن ئۈنى ئاڭلاندى.

— ئېيىق قاپقانغا دەسسىدى! — دېدى يوغان قورام تاش يېنىدىكى ھەيۋەتلىك يالغۇز قارىغاينىڭ تۈۋىدە كۆزىتىپ تۇرغان كىشى بوم ئاۋازدا.

— بارىمىزمۇ؟ — دەپ سورىدى زىل ئاۋازلىق ھەمراسى ئۇنىڭغا جاۋابەن، ئۇمۇ قارىغاي تۈۋىدە تۇراتتى. سەل نېرىراقتا ئېگەرلەنگەن يارامىلىق ئىككى ئات — چىلان تورۇق ئاختا بىلەن قاراگىر ئايغىر ئوتلاردىن ئاندا - ساندا چىمدىپ گويا خوشياقمىغاندەك چايناشماقتا ئىدى. بوم ئاۋازلىغى 60 ياشلاردىن ھالقىغان چاساقاللىق، بەستلىك، قاراشلىرى تېتىك، يۈزلىرى نۇرلۇق كىشى ئىدى. ئۇ پۇتىغا چورۇق، ئۇستىگە پو رەڭلىك چەكمەندىن چاقىقان قىلىپ نېپىز پاختىلىق شىم چاپان كىيگەن بولۇپ، بېشىدا تۈلكە تېرىسىدىن تىكىلگەن قۇلاقچا بار ئىدى. ئۇ مۇردىسىگە قارا مىلتىق ۋە ئوقدان ئېسىۋالغان ئىدى. زىل ئاۋازلىغىمۇ شۇنداق كىيىنگەن، ئۇنىڭمۇ ئۈچىنىسىدە قارا مىلتىق بار ئىدى. 18 ياشلار چامىسىدىكى بۇ يىگىتنىڭ زىلۋا قەددىقامىتىدىن بىر خىل چەبدەسلىك، شىجائەت

ئۇرغۇپ تۇراتتى.

ساقاللىق كىشى ئاۋازغا قۇلاق سالغاچ سۆز قاتتى:

— ئاۋازىدىن قارىغاندا، ئۆتكەن يىلى مېنى تالىۋېتىشكە تاسلا قالغان ھېلىقى كالاداك ئەركەك ئېيىقمىكىن دەيمەن. ئەگەر شۇ بولۇپ قالسا ...

— شۇ بولۇپ قالسا بەك ياخشى ئىدى. ۋەدە بويىچە قادىر لىزۇۋىدىن 2 يامبۇنى ئالىمىز. بۇ 100 سەر كۈمۈش تەڭگە دىگەن گەپ، ئاتنى ئېلىۋالىمىزمۇ، دادا؟

ئۇ دادىسىغا قاراپ كۈلۈۋىدى، چىرايلىق لەۋلىرى ئارىسىدىكى ئاپپاق چىشلىرى ئۇنىڭغا تېخىمۇ يېقىملىق ھۆسن بەردى.

— ئەلۋەتتە ئېلىۋالىمىز، لېكىن بەكمۇ ھوشيار، چاققان بولمىساق بولمايدۇ. قاپقانغا دەسسىگەن ياردار ئېيىق تېخىمۇ ۋەھشىلىشىپ كېتىدۇ. قاپقاندىن ئاجراپ ياكى سۆرەپ قېچىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن، ئۇنىداق ئېيىقلار بەزىدە ماراپ يېتىپ ھۇجۇم قىلىدۇ.

— ئەمىسە، ئىككى تەرەپتىن قورشاپ بارايلى، بىرىمىزگە خىرىس قىلسا، يەنە بىرىمىز ياردەم بېرىمىز. قۇتۇلۇش ئوڭايراق بولار ...

— ئەقىلىڭگە بارىكاللا! شۇنداق قىلايلى، لېكىن قاتتىق پەخەس بولايلى!

ئۇلار ئاتلىرىغا مىنىشتى ـ دە، مىلتىقلىرىنى قولغا ئېلىپ ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ، ئورمانلىققا كىرىپ كېتىشتى.

كۈتۈلمىگەن شېرىكلەر

دەل شۇ پەيتتە، ھېلىقى ئوۋچىلار تۇرۇشقان قارىغاينىڭ ئارقىسىدىكى شالاڭ قېيىنزارلىقتا بىر توپ ئاتلىق پەيدا بولدى. ئۇلار 10 چە كىشى بولۇپ، گومىنداڭنىڭ ئاتلىق ئەسكىرى فورمىسىنى كىيگەن، 5 ئاتار شتىكلىق مىلتىقلار بىلەن قوراللانغان ئىدى. ئوتتۇرىدىكى قارا ئاتتا ئۇستىگە ئوفىتسېر كىيىمى كىيگەن سوقا باش، قارامتۇل، سوزۇقراق يۈزلۈك 27 ياشلاردىكى بىرسى ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ قېلىن قاشلىرى ئاستىدىكى كۆرەڭلىك ئالامىتى چىقىپ تۇرغان كۆزلىرى ئەنسىزلىك بىلەن پاقىراپ تۇراتتى. تورۇق يۈزىگە زادىلا ماسلاشمىغان كەڭ غوللۇق گەۋدىسى، تاپانچا ئېسىلغان كەمىرى، پاناق بۇرنىنىڭ ئاستىدىكى تەكشى قويۇلغان قىرقىما بۇرۇتىلا ئۇنىڭغا ئاز - پاز سۆلەت بېغىشلاپ تۇراتتى. ئەجەپلىنەرلىكى شۇكى، ئۇنىڭ ئىككى قولىغى تىۋىدىن چورتلا يوق ئىدى.

— ھەجەپ سەت بىر ئاۋازغۇ بۇ؟ — دىدى ئۇ كۆرەڭلىك بىلەن ئەگەردە يانتۇ ئولتۇرغىنىچە تاپانچىسىنى سىلاپ قويۇپ، — يولۋاسنىڭ ئاۋازى ئەمەستۇ؟

— بۇ تاغلاردا يولۋاس يوق فۇگۇەن جاناپلىرى، — دەپ جاۋاپ بەردى ئۇنىڭ يېنىدىكى ئۇيغۇر ئەسكەر، — بۇ قاپقانغا چۈشكەن ئېيىقنىڭ ئۈنىدەك قىلىدۇ. بۇ تاغلاردا ئېيىق كۆپ.

— ھىم، سەن ئوۋچىلىقتىنمۇ خەۋەردار ئوخشىمامسەن؟

— تاغلىقلارنىڭ يۈزدىن سەكسىنى ئوۋچىلىقنى بىلىدۇ، مەن قارىۋاغىلىق تۇرسام... ئەنە ئاۋۇ ئىككى ئاتلىق چوقۇم ئىز قوغلاپ مېڭىشتى، — ئۇ قامچىسى بىلەن ھېلىقى ئىككى ئوۋچىنى كۆرسەتتى.

فۇگۇەن كۆزىگە چۈشۈپ تۇرغان قېيىن

نىڭ شىخەنىنى قولى بىلەن سەل كۆتەردى ـ
دە، ھەلقى ئىككى ئۇۋچىغا قاراپ بىر پەس
ئويلىنىپ تۇرۇپ ئاندىن:
— بۈگۈن ئامىتىمىز كەلگەن ئوخشايدۇ.
جىياۋ تۇەنجاڭ خوتۇنپەرەست ئادەم، ماۋار چېـ
غىمىدا «ئېيىق ئۆتى، ئېيىق تاپىنى، ئېيىق
زەكىرى... ئۇچرىسا تاپقاچ كەل» دېدى.
مۇبادا ئىلى ئوغرىلىرىدىن تىل تاپالماي قالـ
ساق، ئۇنىڭ غەزىۋىنى يۇمشىتىش ئۈچۈن
بۇمۇ تازا لايىق سوغات بولىدۇ. قېنى، بۇ
ئولجىنى قولغا چۈشۈرەيلى!

×

قاپقانغا چۈشكىنى راستىنلا نۇرپاۋاننى
(ھەلقىنى چوڭ ياشلىق كىشىنىڭ ئىسمى
نۇراخۇن، لەقىمى پاۋان ئىدى) ئۆتكەن
يىلى يەپ قويۇشقا تاسلا قالغان غايەت زور
كاداك ئېيىق ئىدى. نۇرپاۋان بولتۇر مۇـ
زات دەرياسىنىڭ باش ئېقىنىدىكى قومبەل
يوتىسىنىڭ جىرالىرىدا ئوۋ ئىزلەپ كېتىۋاتـ
قىنىدا، تاش كەينىدىن بىر ئېيىق چىقىپ
ئۇنىڭغا ئېتىلدى، نۇرپاۋان شەپىنى ئاڭلاپلا
چاققانلىق بىلەن ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ يۈـ
شۈرۈندى. نۇرپاۋاننىڭ بۇ جاھاندا يەيدىغان
رىسقى بار ئىكەن، ئۇنىڭ تۇرغان يېرىنىڭ
بىر تەرىپى تىك ھاڭ، ئاستى چوڭقۇر جىلغا
بولغاچقا، ئېيىق كۈچ بىلەن ئېتىلغىنىچە شۇ
ھاڭغا ئۇچۇپ چۈشۈپ كەتتى، پۇرسەتنى
غەنىمەت بىلگەن نۇرپاۋان ئېتىنى مىنىپلا
مەھەللىگە قايتتى، شۇنىڭدىن كېيىن 5 ـ 6
ئايغىچە ئوۋغا چىقمىدى. لېكىن ئەركىن تۇرـ
مۇشقا ئۆگەنگەن كىشى ئۆيدە جىمجىت
ئولتۇرۇپ يېتىشقا كۆنەمدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە
ياشاش ئۈچۈن تۇرمۇش غېمىنى قىلىش
كېرەك ـ تە؟ ئۇ قولىنى سىلىكىدى ـ دە، يەنە
مىلتىقىنى مۈرىسىگە ئېسىپ جىرالارنى، قارىـ
غايزارلىقنى ئارىلاشقا، قاپقانلارنى قۇرۇشقا
باشلىدى، بۇ قېتىم ئېيىققا ئاتاپ غايەت زور
قاپقان قويدى، نۇرپاۋان ئۇنى بەش چارۋىـ
چىنىڭ ياردىمىدە مىڭ بىر قىيىنىدا قۇرغان.
قاپقان زەنجىرىنى يەرگە كۆمۈپ بىر ئۇچىنى
نېرىدىكى قارىغايغا باغلىغان ئىدى. قاپقان
ئېيىقنىڭ ئالدى قولىنى قولتۇغىدىن قىسقان
بولۇپ، ياردار ئېيىق قۇتۇلۇش ئۈچۈن ناـ
ھايىتى چىڭ تىركەشكەن بولسا كېرەك، قاپـ
قان ئەتراپىنى قوشتا ھەيدىگەندەك تىلغىۋەتـ
كەن ئىدى. ئەگەر نۇرپاۋان ۋاقتىدا كەلمەـ
گىنىدە زەنجىرنى ئۈزۈپ، قاپقاننى سۆرەپ
قېچىپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى.
— دادا، — دېدى يىگىت جىددىيلەشكەن
ھالدا، — ئېتىپ يىقىتماقتىن باشقا ئامال يوق.
ئىككىمىز بىر تەرەپكە ئۆتۈپ بىر نىشاننى
قارىغا ئالايلى. بىرىمىزنىڭ بولسىمۇ تېگەر.
— تېرىسىگە زەخمە يەتمىسە ياخشى
بولاتتى. لوزۇك بىلەن شۇنداق كېلىشكەن.
تىرىك بولغان بولسا تېخىمۇ ياخشى بولاتتى.
خەير، سېنىڭ دېگىنىڭدەك قىلايلى. قەيەرگە
ئاتىمىز؟
نۇرپاۋان ئايلىنىپ يانغا ئۆتتى ـ دە،
ئىككىيلەن مىلتىقلىرىنىڭ شىرداقلىرىنى يەرگە
سانچىپ، تەپكىنى قايرىپ پىستان باستى.
— مېڭىسىگە ئاتايلى! — دېدى يىگىت.
ھەيۋە قىلىپ تۇرغان ياۋۇز ئېيىققا
قاراپ تۇرۇپ ئوق چىقارماقمۇ مۇشكۈل. لېـ
كىن ئىككىيلەن تولا ئوۋ قىلىپ يۈرگەچكە
تۇختىغانلاردىن بولغاچقا، ئېيىقنىڭ ھەيۋىسىگە
ئىرەن قىلماي، ئۇنىڭ يوغان بېشىنى قوروللغا
ئالدى. چاقماقنى باساي دەپ تۇرۇشىغا
«پاك ـ پۇك! پاك ـ پۇك!» قىلغان ئوق ئاۋاـ
زى ئورمانلىقنى زىل ـ زىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى.
ئېيىق شۇ ھامان يىقىلدى، قالايمىقان تەكـ
كەن ئوق، ئۇنىڭ تېرىلىرىنى ئۆتمە ـ تۆشۈك
قىلىپ قانغا بويىۋەتكەن ئىدى.

ئىككىيلەن دەرهال قوللىرىنى مىلتىق چاقمىغىدىن تارتىشىپ، بېشىنى كۆتەردى-دە، يۈز قەدەم نېرىدا ئاتلىرىدىن چۈشۈشۈپ بۇياققا كېلىۋاتقان گومىنداڭ چېرىكلىرىگە غەزەپ بىلەن قارىغىنىچە تۇرۇپ قالدى.

— ها... ها... ها...! — فۇگۇەن قاقاقلاپ كۈلگىنىچە يەردە سونايلىنىپ ياتقان ئېيىقنىڭ قېشىغا يېتىپ كەلدى-دە، نۇرپاۋاننى مەسخىرە قىلغان هالدا ساپ ئۇيغۇر تىلىدا سۆزلىدى، — ئۇلجا ئوق ئىگىسىنىڭ بولۇدۇ، قېرى! يولۇڭدىن قالما!

نۇرپاۋان غەزىۋىدىن تىترەپ كەتتى.

— مەرت يىگىت بىرونىڭ ئولجىسىغا هەرگىز چاڭ سالمايدۇ، — دىدى ئۇ قىلچە ئەيمىنمەستىن تاغ ئوۋچىلىرىغا خاس مەردانىلىق بىلەن، — بۆركۈت هەرگىز تاپ يىمەيدۇ، ئۆزى ئوۋلىغان ئىسسىق گۆشنى يەيدۇ. ئەر كىيىمىنى كىيىۋالغان خوتۇن مىجەز ئادەملا بىرونىڭ تەييار قىلغان ئولجىسىغا چاڭ سالىدۇ!

نۇرپاۋاننىڭ سۆزلىرى يەن فۇگۇەننىڭ يۈرىگىگە نەشتەردەك سانچىلدى. گەپنىڭ ئاچچىغىدىن تولغانغان فۇگۇەن سىم ئارىلاش تاسما قامچىسى بىلەن نۇرپاۋاننىڭ باش-كۆزىگە ساۋاپ كەتتى.

نۇرپاۋان قامچا زەربىسىدىن ئۆزىنى ئوڭشىيالماي يەرگە يىقىلدى. ئۇنىڭ باش كۆزلىرى يېرىلىپ قانغا بويالغان ئىدى.

— لەيلىگۈل قىزىم، — دىدى ئۇ ئارانلا.

«قىزىم» دىگەن سۆزنى ئاڭلاپ، فۇگۇەن ئۇرۇشنى توختىتىپ «ئوۋچى يىگىت»كە بۇرۇلدى، «ئوۋچى يىگىت» غەزەپ بىلەن:

— يېقىن يولغۇچى بولما! بولمىسا ئۆپكەڭنى چۇگۇپ تاشلايمەن، — دىدى. فۇگۇەن بۇ سۆزدىن مەڭدەپ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. «يىگىت» قولىدىكى مىلتىغى بىلەن دەل ئۇنىڭ يۈرىگىنى قارىغا ئېلىپ تۇراتتى. ئەهۋال تولىمۇ خەتەرلىك ئىدى. ئەسكەرلەرمۇ نىمە قىلارىنى بىلمەي هاڭۋېقىپ قېلىشقان ئىدى. كۈتۈلمىگەندە، كىچىگىدىنلا چامباشچىلىقنى ئۆگەنگەن فۇگۇەن ئۆزىنى چاققانلىق بىلەن يەرگە ئاتتى. «پاڭ!» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئوق ئۇنىڭ ئېتىنىڭ ئىككى قۇلىغىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتۈپ كەتتى.

— نىمىگە قاراپ تۇرۇشىسەن؟ — دەپ ۋاقىرىدى فۇگۇەن ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ ئەسكەرلەرگە، — باغلاش!

«يىگىت» نىڭ قولىدىكى سومبىلەك قارا مىلتىق بولغاچقا ئوقلاپ ئۈلگۈرەلمىدى، سان جەهەتتە كۆپ بولغان ئەسكەرلەر هەش-پەش دىگۈچە ئۇنى چەمبەرچەس باغلاپ تاشلىدى.

— هىم! — دىدى فۇگۇەن كۆرەڭلىگىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، — قېنى، ئەمدى نوچىلىغىڭنى كۆرسەتمەمسەن؟ — ئۇ ئەسكەرلەرگە بۇيرۇدى، — قېنى، ئېيىقنى دەرهال سويۇپ ئۆت، جىگەر، زەكەر، تاپان، مايلىرىنى ئايرىپ ئېلىڭلار. گۆشنى ئايرىم پارچىلاپ قاچىلاڭلار! پاكىزىراق بولسۇن! «تىل» تۇتۇش ۋەزىپىمىزمۇ ياخشى ئورۇندالدى. مۇشۇلارنى ئاپىرىمىز!

ئەسكەرلەر دەرهال ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. فۇگۇەن باغلاپ تاشلانغان «يىگىت» نىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇنىڭ يادىغا نۇرپاۋاننىڭ بايىقى «لەيلىگۈل قىزىم» دىگەن سۆزى كەلدى-دە، كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى. ئۇ يىگىتنىڭ باسۇرۇپ كىيگەن تۈلكە قولاقچىسىنى بېشىدىن يۇلۇپ تاشلىدى ۋە هاڭ-تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

ئۇنىڭ ئالدىدا قاپ-قارا سۇمبۇل چاچلىرى مۈرىلىرىگە يېيىلغان پەرىزاتتەك بىر گۈزەل قىز تۇراتتى... تەبىئەت ئۇنىڭغا

سۇت بىلەن يۇغارغانىدەك نۇرلىنىپ تۇرغان ئاپپاق قەنە يۈز، يەنە بۇ يۈزلەرگە تېخىمۇ سىن كىرسۇن دىگەندەك نەپىس بىر قىزىللىقنىمۇ قوشۇپ بەرگەن ئىدى. تېزدىغان قاپقارا چاچلىرىنىڭ ئاستىدىن غىل - پال كۆرۈنۈپ تۇرغان، ئىككى تەرەپكە قىيپاش تارتىلىپ ئاندىن ئۇچى ئاستا - ئاستا ئېگىلىپ چۈشكەن قۇندۇزدەك بىر جۈپ قېشى، بادام قاپاقلىرىنىڭ تۆۋىنىدە ئۈزۈن، قويۇق كىرپىكلىرىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئەقىل - پاراسەت، غەيرەت - شىجائەت، شوخلۇق - پاساھەت، شەرمى - لاتاپەتنى ئەكس ئەتتۈرۈپ تۇرغان نۇرلۇق چىرايلىق بىر جۈپ قارا كۆزى، ئېقىپ چۈشكەنىدەك يارشىلىق بۇرنى، قىزىل گۈل غۇنچىسىدەك چىرايلىق لەۋلىرى زىلۋاراق، لېكىن جاسارەت ئۇرغۇپ تۇرۇدىغان قەددى - قامىتىگە تېخىمۇ ماسلاشقان ئىدى.

فۇگۇەن ئۆزىگە كېلىپ، باياتىن بېرى قىلچە ئەيمەنمەي ئۆزىگە ئوق ئاتقان بۇ چەبدەس، جاسارەتلىك تاغ قىزىنىڭ گۈزەللىكىگە، باتۇرلۇغىغا ھەيران بولغان ھالدا، غەزىۋى تارقاپ مەسلىگى قوزغالدى، پۇتقوللىرى بوشاشتى، ئۇنىڭدا شەھۋانىي ھەۋەس ئويغاندى.

— ئەپۇ قىلىڭ، لەيلىگۈل، — دىدى ئۇ تېلىمۇ مۇلايىم ئاھاڭ بىلەن قىزغا قاراپ، — ئەسلىدە سىزلەرنى باغلاش بىھاجەت ئىدى. بىراق ھازىر زامان مالىمانلىشىپ كەتتى. مەن ئۇيغۇرلار ئارىسىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن. شۇڭا ئۇيغۇرلارغا ھىداشلىغىم چوڭقۇر. قانداق قىلىمىز، ۋەزىيەت شۇنداق بولۇپ قېلىپ، سىزلەرگە مۇشۇنداق مۇئامىلە قىلىپ قويدۇم، ھازىرچە سەۋىر قىلىپ تۇرۇڭلار. ئۆلكىگە چۈشۈپ ئىشنى ئېنىقلىۋالغاندىن كېيىن، سىزلەرنى رازى قىلىپ قويۇۋېتىمىز!

— ...

فۇگۇەن قىزدىن جاۋاپ ئالالمىغان بولسىمۇ ئاچچىقلانمىدى، ئەكسىچە، مۇلايىم كۈلۈپ قويدى ۋە ئېيىقنى تەييارلاپ بولغان ئەسكەرلەرگە قاراپ:

— قېنى، ماڭايلى، بۇلارنىڭ قوللىرى بوشىتىلىپ، پەقەت قول بېغىشىدىنلا بوشراق باغلانسۇن! — دەپ بۇيرۇدى - دە، ئۆزى ئالدىدا يولغا چۈشتى.

ئوق ئاۋازى

مۇزات جىلغىسى خانتەڭرى ئېتىگىدىكى مەشھۇر جىلغىلارنىڭ بىرى ئىدى. مۇزات دەرياسى خانتەڭرى چوققىسىنىڭ ئارقا تەرىپىدىن ئەگىپ ئېقىپ چىقىپ، مۇزات جىلغىسى

غا چۇشكەندە ئۇلغىيىپ، باي، كۇچارلاردىن
ئۆتۈپ تەكلىماكانغا كىرىپ كېتەتتى. بۇ
جىلغىنى بويلاپ شىمالغا قاراپ ماڭغاندا،
ھەيۋەتلىك قارلىق چىققىلار ئارىسىدىن ئۆتۈ-
دىغان مەشھۇر مۇزات داۋىنى بار ئىدى. بۇ
داۋان ئىلى بىلەن ئاقسۇنى ئەمەس، مەركە-
زىي ئاسىيادىكى بىپايان شىمالىي ۋە جەنۇبىي
زېمىنلارنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرۇدىغان مۇھىم
قاتناش ئېغىزى ئىدى. ئۇزۇن تارىخلاردىن
بېرى ئەجداتلىرىمىز تەرىپىدىن ئېچىلغان بۇ
جىلغا يولى تارىختا ئۆتكەن ھەرقانداق بىر
ھۆكۈمەتنىڭ نەزىرىدىن چەتتە قالمىغان ئىدى.
ئۇلار بۇ يەرنى ھەربىي، سودا، مەدىنىيەت
جەھەتتىكى ئېھتىياجلىرى ئۈچۈن ناھايىتى
مۇھىم دەرۋازا دەپ قاراپ، ھەربىي كۈچلەر-
نى تۇرغۇزۇپ كەلدى. «بەدۆلەت» دەۋرىدىلا
مۇزات ئېغىزىغا ھەيۋەتلىك تاش سېپىل
ۋە ئىچىگە 300 كىشى سىققىدەك گازارمىلىق
تاش قورغان سېلىنغان ئىدى. شۇندىن بۇ-
يان بۇ يەرگە «قورغان» دىگەن نام قويۇل-
دى. غۇلجىدا كۆتىرىلگەن قوراللىق ئىنقىلاپ
گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنى قاتتىق چۆچىتىۋەتتى.
گومىنداڭ ئاقسۇدىكى 5 ـ ئاتلىق پولكى-
نىڭ كوماندىرى جياۋ خەنچىڭنىڭ يۈرىگىگىمۇ
دەز كەتتى. ئۇ ئۆز پولكى قارىمىغىدىكى
ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، تۇڭگانلار ئارىسىدىكى
ئوغرى ـ قىمارۋاز، لۈكچەك، كاللا كېسەرلەر-
دىن قۇراشتۇرۇلغان ئاتاغلىق «مىللىي 3 ـ
لىيەنني «ئىلى ئوغرىلىرى» دىن ساقلىنىشقا
بۇ قورغانغا ئەۋەتتى. بۇ لىيەندىكى ئامېرى-
كىنىڭ مىلتىق، پىلىموت، زەمبىرىكى بىلەن
قوراللانغان 160 تىن ئارتۇق ئەسكەرلەر
شۇ يەردىكى تېنچ پۇخرالارغا ۋەھىمە سېلىپ،
شىمالغا كۆز تىكىپ تۇراتتى. 1945 ـ يىل
ئاۋغۇستىنىڭ باشلىرىدا، مىللىي ئازاتلىق ئارمىيە
قوماندانلىغىنىڭ بۇيرۇغى بويىچە ئابدۇكىرىم
ئابباسوپلارنىڭ يېتەكچىلىگىدىكى جەنۇپقا
يۈرۈش قىلىش قوشۇنى خانتەڭرىنىڭ
قېيىر دىگەن يېرىدىكى كۆكسۇ داۋىنىدىن
ئېشىپ چۇشۇپ باينى ئىشغال قىلدى ۋە
ئاقسۇغا يۈرۈش قىلدى. مۇشۇنداق جىددى
ئەھۋالدا، مىللىي ئەسكەرلەردىن قۇرۇلغان 3 ـ
لىيەنگە ئىشەنمىگەن جياۋ خەنچىڭ ئۇلارنىڭ
ئەھۋالىنى كۈزىتىش ۋە نۇرغۇن مەخپىي
ئىشلارنى بېجىرىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئەڭ
ئىشەنچلىك فۇگۇەنى يەن چىمىڭنى بىر بەن
ئەسكەر بىلەن بۇ يەرگە ئەۋەتكەن ئىدى.

×

فۇگۇەن قولغا چۇشۇرۇلگەن ئولجىلار ـ
دىن تولىمۇ خوشال ئىدى. «ئېيىق تاپىنى
ھەل بولدى. قىزچۇ؟ ‹تىل› تۇتۇلمىغان
بىلەن شەھۋانىي نەپسى كۈچلۈك جياۋ خەنچىڭ
ئۈچۈن بۇنىڭدىنمۇ ياخشى سوغات بولمايدۇ،
ــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ــ لېكىن قىزنى
قانداق ئېلىپ كېتىمەن؟ شۇنچىۋالا يۈك، ئول-
جىلار بىلەن ئاسمان پەلەك مىڭتېكە تېغى-
دىن ئېشىپ بوز دۆڭگە چۇشۇش تولىمۇ
مۇشكۇل، قورغاندىن ئۆتۈپ ماڭسامغۇ يول
يېقىن، لېكىن ئۇ يەردە 3 ـ لىيەننىڭ كاللا
كېسەر، كاج خوجايىنى خۇڭ لىيەنجاڭ بار،
خۇڭ لىيەنجاڭغا ئىشەنگىلى بولمايدۇ، ئۇ
تولىمۇ ئاچكۆز، پوخور بىر نېمە. ئۇ ئولجى-
لارنى كۆرسە كۆزى قىزىرىپ چاڭ سېلىش-
تىن يانمايدۇ...»

دەرۋەقە خۇڭ لىيەنجاڭ جياۋ تۇەنجاڭ-
نىمۇ كۆزىگە ئىلمايتتى. چۈنكى ئۇنىڭ دىۋى-
زىيە باشلىغى بىلەن تۇققانچىلىغى بار ئىدى.
يەنە بىر تەرەپتىن ئۇ تۇلىمۇ ھىلىگەر، ئىك-
كى يۈزلىمە بولغاچقا، قول ئاستىدىكى ئەس-
كەرلەرنى ھەرخىل يوللار بىلەن ئۆزىگە
قارىتىۋالغان ئىدى. شۇڭا جياۋ تۇەنجاڭ جا ـ
ھان مۇشۇنداق ئەنسىز بولۇۋاتقاندا ئىچكى

جەھەتتە ئىسيان پەيدا قىلىپ قويۇشتىن ئەنسىرەيتتى.

فۇگۇەن ئاخىرى ئۇلارغا يولۇق مايىلا، «مىڭتېپكە» تېغىدىن ھالقىپ چۈشۈپ كەتمەكچى بولدى.

ئۇ، يولدا كېتىۋېتىپ قىزنى ئاۋال جياۋ خەنچىڭغا بېرىشتىنمۇ يالتايدى، چۈنكى قىز ھەقىقەتەنمۇ گۈزەل، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ناھايىتى قەيسەر ئىدى. «بۇنداق قىزنىڭ غورا گۈلىنى ئۈزۈپ پۇرىماقنىڭ ئۆزىمۇ بىر لەززەت ئەمەسمۇ؟» دەپ ئويلىدى فۇگۇەن. ئارپىلىق جىلغىسىدىن ئىچكىرىلەپ كىرىپ، مىڭتېپكىگە يېقىنلاشقاندا قونۇش كېرەك ئىدى. ئۇ شۇ كېچىنى كۆڭلىگە پۈكتى - دە، قىزنىڭ قەلبىنى ئۆزىگە بېقىندۇرۇش نىيىتىدە، ئەسكەرلەرگە توختاشقا شەرەت قىلدى. ئاۋال قىزنىڭ قولىنى يەشتۈردى، ئاندىن سۇدانى ئېلىپ قىزنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە، تولىمۇ مۇلايىملىق بىلەن:

— لەيلىگۈل، ئەپۇ قىلىڭ، ھەربىي تۈزۈم مۇشۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلىۋاتىدۇ. چاڭقاپ قالغانسىز، سۇ ئىچىۋېلىڭ، — دېدى ۋە سۇدانى قىزغا ئۇزاتتى.

«چاڭ!» قىلىپ تەككەن شاپىلاقتىن بېشى پىقىراپ كەتكەن فۇگۇەننىڭ قولىدىكى سۇدان قاڭقىپ چىقىپ تاشتىن - تاشقا تېگىپ تاراڭلىغىنچە ياندىكى جىلغا ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى.

ئىززەت - غۇرۇرى يەرگە ئۇرۇلغان فۇگۇەننىڭ يۈزى تاتىرىپ كەتتى. شۇ ئان غەزىۋى مىڭىسىگە تەپتى - دە، تاپانچىسىغا قول سوزدى.

— تاغ ئوۋچىلىرى مەرت ئادەملەرنىڭلا ئىلتىپاتىنى قوبۇل قىلىدۇ، ئاجىز قىزلارنىلا بوزەك قىلىدىغان نامەرت قارا يۈرەكلەرنىڭ نەرسىسىگە كۆز قىرىنى سالمايدۇ! بۇنى بىلىپ قوي!

قىزنىڭ بۇ مەردانە سۆزى فۇگۇەننىڭ ئوغىسىنى تېخىمۇ قايناتتىمۇ ئۇنىڭ قەلبىنى غىدىقلاۋاتقان شەھۋانىي ئارزۇسى ئۇنى ئاچچىقىدىن يېنىشقا مەجبۇر قىلدى. ئۇ تاپانچىدىن قولىنى ئالدى. «خەير، — دېدى ئۇ لېۋىنى چىشلىگەن ھالدا، — يولدا چوقۇم مەقسەتكە يېتىش كېرەك!» ئۇ يولنى داۋام قىلىششقا بۇيرۇدى.

دەل شۇ پەيتتە قورغان تەرەپتىن ملتىق، پىلىمۇت، زەمبىرەك ئوقلىرىنىڭ ئالەمنى زىل - زىلىگە كەلتۈرگۈدەك ئاۋازى ئاڭلاندى.

ساراسىمىگە چۈشكەن فۇگۇەن ئوق ئاۋازىغا قولاق سالدى ۋە ئوقنىڭ چاقماق تاش تەرەپتىن ئېتىلىۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلدى. «بۇ نېمە گەپتۇ؟ — دەپ ئويلىدى فۇگۇەن، — بايىدىكى ئەلى ئوۋچىلىرى كېلىپ قالدىمۇيا؟ چوقۇم شۇلار، ئۇلار داۋاننى ئېچىپ ياردەمگە ئەسكەر ئەۋەتكەلى كەلمەكچى بولسا كېرەك». ئۇ، ئالاقزادە بولغان ھالدا ئەسكەرلەرگە تېز يۈرۈپ، مىڭتېپكە تۆۋىگە يېتىۋېلىشقا بۇيرۇق قىلدى، ئۇ بۇ جەڭگە ئارىلىشىپ قېلىشتىن تولىمۇ ئېھتىيات قىلدى. ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپلا بۇ كۆرەڭ ئەركە ئوفىتسېرنىڭ ھەيۋىسى يوقىلىشقا باشلىغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ خەۋەرنى تېزرەك يەتكۈزسە خوجايىنى تولىمۇ خوشال بولۇدۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇ ئاخىرى قىزنىڭ مەيدىنىدىن كەچتى. «جانغا ئۆلۈم تىكلىنىپ تۇرغاندا ئويۇن - ھەۋەسنىڭ نىمىسى» دەپ ئويلىغان فۇگۇەن ئولجىلارنى بىر يولىلا جياۋ تۇەنجاڭغا تاپشۇرۇشنى نىيەت قىلدى.

خەتەرلىك پەيتتە

— دادا! — دەپ شۋىرلىدى قىز، — سىلى بار يەرنى ھاشىخاچام كۆرسىتىپ قويدى. بىز نامەتكامنىڭ يايلاقتىكى ئۆيىگە چۈشۈپتىمىز، قوللىرىنى بوشتاي، تېز قاچايلى!

قىز قاراڭغۇدا تىمىسقىلاپ يۈرۈپ، قىرتانغا يانداش قارىغايغا چىرماپ باغلىۋېتىلگەن دادىسىنى ئاران تاپقان ئىدى. يامغۇر شىددەت بىلەن يېغىۋاتاتتى. ئەتىدىن بېرى تاياق، يىل ۋە ئاچلىق ئازاۋىدىن ھالسىراپ كەتكەن نۇرپاۋان قىزىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ تېتىكلەشتى.

— جېنىم قىزىم، بارمۇ سەن؟ — نۇرپاۋان ئالدىرىغا ئىنتىلدى، — راستىنلا قاچىمىزمۇ، قىزىم؟

— ھەئە، قاچمىساق بولمايدۇ! ھىلىقى ئوق ئاۋازىدىن بىزنى ئىزلەپ كېتىۋاتقان ئىپلاسلارنىڭ پاچىقىغا پىت چۈشتى. ئۇلارنىڭ گەپلىرىدىن «ئىلى ئوغرىلىرى كېلىپ قاپتۇ!» دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ قالدىم، قارىغاندا، ھىلىقى بىز ئاڭلىغان ئىلى ئەسكەرلىرى راستىنلا كەلگەن ئوخشايدۇ.

— ئۇنداق بولسا قانداق قىلىمىز؟ — دىدى نۇرپاۋان ساددىلىق بىلەن.

— قانداق قىلاتتۇق، شۇلارغا قېرىشۇلۇمىز! — دىدى قىز قەتئىيلىك بىلەن.

— سەن نىمە دىسەڭ شۇ قىزىم، قېنى ئەمىسە، بوشاتقىن.

— پوستا تۇرغان ئەسكەر يوققۇ؟ — دەپ سورىدى قىز چىرمالغان ئاغامچىلارغا پىچاق ئۇرۇۋېتىپ.

— يامغۇر تېمىشقا باشلىغاندىلا ياندىكى قوتانغا كىرىپ كەتكەن. بۇ چاقچىچە ئۇيقۇغا غەرق بولدى بولغاي!... ماڭىمىزمۇ قىزىم؟ — دىدى قول - پۇتلىرى بوشىتىلغان نۇرپاۋان كۆيۈشكەن بەدەنلىرىنى سوزۇشتۇرۇپ تۇرۇپ، — ۋاي ئىست، ئات بىلەن مىلتىقتىن ئايرىلىپ قالدىغان بولدۇق - تە.

— مەيلى، دادا، كېيىن يەنە تېپىۋالارمىز، قېنى، ماڭايلى.

ئۇلار شاقىراپ يېغىۋاتقان يامغۇر ئارىسىدا تۈن قوينىغا كىرىپ غايىپ بولدى.

×

مىڭتېكە چوققىسىنىڭ ئارقىسىدىكى يايلاققا يېتىپ كەلگەندە يەن چىمگىننىڭ يۈرىگى بىر ئاز جايىغا چۈشتى. چۈنكى «بالايى - ئاپەت» ۋەھىمە سالغان قورغان خېلىلا چەتتە قالغان ئىدى. شۇڭا ئۇدۇل كەلگىنىچە نامەت دېگەن چارۋىچىنىڭ ئۆيىگە قونالغۇغا چۈشتى. ئۆي ئىگىسىنى گۆش سېلىشقا بۇيرۇدى. نۇرپاۋاننى قوتان تۈۋىدىكى قارىغايغا باغلىتىپ، يېنىغا پوس قويدى، قىزنى باشقا يەرگە جايلاشتۇردى. چۈنكى، قورغاندىن يىراقلىشىپلا ئۇنىڭ ھىلىقى شەھۋانىي نەپسى يەنە قوزغالغان ۋە شۇ كېچە ئەل جىمىققاندا مۇرادىغا يەتمەكچى بولۇشنى كۆزلىگەن ئىدى. بىراق تەلەي ئۇنىڭغا يار بولمىدى. گۆش ۋە قىمىز ھارغان بەدەنگە شۇنداق شېرىن بىر ئۇيقۇ لەززىتىنى بەردىكى، فۇگۇەن ۋە باشقا ئەسكەرلەرمۇ ئولتۇرغان جايىدىلا قىڭغىيىشىپ ئۇيقۇغا كېتىشتى.

فۇگۇەن ئۇيقۇدىن كۆزىنى ئاچقاندا كۈن خېلىلا ئۆرلەپ قالغان ئىدى. ئۇ «ئاپلا! پۇرسەتنى كەتكۈزۈپتىمەن!» دېگىنىچە ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، قىز بار يەرگە قارىۋىدى، ئۇ يوق بولۇپ چىققتى. نۇرپاۋان باغلانغان قارىغاي تۈۋىگە كېلىپ

پىچاق بىلەن قىيىلغان ئاغامچىلارنى كۆردى. ئۇ دەر غەزەپ بولۇپ، چوشقىدەك خورەك تارتىشىپ ئۇخلىشىۋاتقان ئەسكەرلەرنى تېپىپ ئويغاتتى. قوتان ئىچىدە ئۇخلاۋاتقان ئەسكەرنى قامچا بىلەن ساۋاپ، ياقىسىدىن سۆرىگىنىچە ئېلىپ چىقتى. نامەت ئاكا ئايىلى بىلەن بىر چەتتە يەرگە قارىغىنىچە تۇراتتى. ئۇلارنىڭ يېنىدا 5 - 6 گۆدەك بالىسى قىرقۇشۇپ تۈگۈلۈپ تۇرۇشاتتى. ئۇلارغا كۆزى چۈشكەن فۇگۇەننىڭ غالىجىرلىشى قىزغالدى - دە:

— ئۇلارنى سەنلەر قاچۇرۇشتۇڭ! ھەممىڭ بىر جاڭگالنىڭ بۆرىلىرى! تېرە پۇرايدىغان مەينەت تاغلىقلار! قېنى، ئۇلارنى ئايرىم - ئايرىم باغلاش، قاچقۇنلارنى تاپقۇزۇمەن! — دەپ ۋاقىردى.

ئاپىسى بىلەن دادىسىنىڭ قوللىرىنىڭ باغلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئېخمۇ قورقۇپ كەتكەن باللار قىيا - چىيا قىلغىلى تۇردى.

— چىقىراشما، سېسىق كۈچۈكلەر! ھىلى ئۇچەي - باغرىڭنى چۇۋۇپ تاشلايمەن! — دەپ ھۆكىردى فۇگۇەن. باللار ئۇنىڭ قولىدىكى خەنجەرنى كۆرۈپ ئېسەدىگەن ھالدا جىمىپ كېتىشتى.

— قېنى، شىتكتىن بىرنى قىزدۇرۇش، چاققان بولۇشمامسەن! — فۇگۇەن ھاشىخاننىڭ كۆيىنگىنىڭ مەيدىسىدىن تارتىپ يىرتىپ تۇرۇپ ۋاقىردى، — قېنى ئېيتە! ئۇلارنى نەگە قاچۇردۇڭ؟

— فۇگۇەن جاناپلىرى، — دېدى يۈرەكلىگرەك بىر خەنزۇ ئەسكەر ئۇنىڭ نەمە قىلماقچى بولغانلىغىنى چۈشىنىپ، تىزلىنىپ يېلىنىپ تۇرۇپ، — ئۈزلىرىنى بېسىۋاللا، ھازىر ئادەم جازالايدىغان پەيت ئەمەس، تۇزنى يەپتىمىز، باللىرىنى قارىتىپ تۇرۇپ مۇنداق قىلمايلى، گۇناھىدىن كەچسىلە!

«گۆپ» قىلىپ تەككەن تېپىك بىلەن ھىلىقى ئەسكەرنىڭ كودشىرى ماكچىيىپ، ئاغزى-بۇرنىدىن قان كەتتى، ئۇ دۈم يىقىلدى.

— گۇناھىنى تىلەشنى كۆرسىتىپ قويای ساڭا، ھۇ لەقۋا، قوتۇر ئىت! قېنى، شىتىك قىزىدىمۇ؟ ئەپكەل!

ئۇ، ئوتتا قىزدۇرۇلغان قىپ - قىزىل شىتكنى ھاشىخاننىڭ يالىڭاچ كۆكسىگە تەڭلەپ تۇرۇپ ۋاقىردى:

— قېنى ئېيتە، قېرى قانجۇق، ھىلىقى لالمىلارنى نەگە قاچۇردۇڭ؟!

— ...

— ئېيتمامسەن؟! مانا ئەمسە!...

ئۇ شىتكنى ھاشىخاننىڭ كۆكسىگە يېقىن ئاپىرىشقا «پاڭ» قىلىپ مىلتىق ئېتىلدى - دە، بىر پاي ئوق فۇگۇەننىڭ قۇلىغىنىڭ تۆۋىدىن «ۋىژ!» قىلىپ ئۇچۇپ ئۆتتى، ئۇ چۆچۈپ كەتكەنلىكتىن شىتىك قولىدىن چۈشۈپ كەتتى.

— قىمىرلىما! قوللۇڭنى كۆتەر!

فۇگۇەن ئالدىدىكى غىلتە ئەسكەرلەرگە قاراپ ئىككى قولىنى ئىگىز كۆتەردى.

مۇرىلىرىگە يۇلتۇز قونغان يىگىت

... ئانامسەن خانتەڭرى، دادامسەن خانتەڭرى، دۇنيادىكى جىمى تاغلارنىڭ پادىشاسىسەن خانتەڭرى! قوندۇز چاچلىرىڭنى ئەركىلىتىپ سىلىغان شىپالىق شامالىرىڭ، تېنىمنى ئىللىقىنا چايقاپ يۇغان سۈزۈك، شېرىن سۇلىرىڭ، ھەيۋەت بىلەن ئىگىشلاپ مېنى ھەيران قالدۇرغان قارىغاي - قىيىنلىرىڭ، سىلىق يەلپۈنۈشى بىلەن سەبى دىلىمدا

مېھرۇ ـ مۇھەببـەت ئۇيـغاتـقان مەخـمـەل
ئۇتلىرىڭ، چىرايلىق تەبەسسۇمى بىلەن دىل
بەھرىمنى ئاچقان رەڭمۇ ـ رەڭ گۈلـلـىرىـڭ،
خۇشخۇي ناۋاسى بىلەن مەيـۈس كۆڭـلۈمنى
ئاۋۇندۇرغان قۇشلىرىڭ... شۇلار ھەممىسى مەن
ئۈچۈن نەقەدەر قەدىرلىك، تۇتىيا... مەن سەنـ
دىن قانداق كېچەلەيمەن؟ مەن سەنسىز قانداق
ياشيالايـمەن؟ سەن ھاياتىمنىڭ تىرىگى ـ
كۆرۈملىگى سەن، بەخت ـ تالىيىمسەن! شۇنچە
بەختۇ ـ ئىمتىيازنى بەرگەن ئەي سۆيۈملۈك
تاغ، يەنە بىر ئىلتىماسىمنىمۇ راۋا قىلغىن. سەن
بىر سېھرى قىلغىندە، ماڭا قاناتـلار پـەيـدا
بولسـۇن، مەن ئۇ قاناتـلار بىلەن كۆكـكـە
پەرۋاز قىلاي!...

لەيلىگۈلنىڭ ۋۇجۇدى يالـقـۇنـجـاپ،
لەۋلىرى قۇرۇشقا باشلىدى. شۇ چاغ تۇيۇق ـ
سىزلا، ئاپپاق ئىككى بىلىگىنىڭ ئورنىدا،
يالت ـ يۇلـت چاقـنـاپ تۇرغان ئالـماس
پەيلەردىن ئىككى قانات پەيدا بولدى. لەيـ
لىگۈل چەكسىز شاتلانغان ھالدا قاناتلىرىنى
سىلكىۋىدى، ئاستا ـ ئاستا كۆككە كۆتىرىلىشكە
باشلىدى. قـىز قاقاقلاپ كۈلدى، خانتەڭرى
باغرى شاتلىققا چۆمدى.

زوق بىلەن قاراپ تۇرغان خانتەڭـرى
بۇ ئوماق قىزنىڭ قىلىقلىرىدىن سۆيۈنـدى.
ئۇ كۈلۈمسىرىگىنىچە خىيالغا پاتتى: «18 گىـ
مۇ كىرىپ قالدىڭ، ساڭا قايسى بەختلىـك
يىگىتنى جۈپ قىلسام بولار؟»

... لەيلىگـۈل يەنە خانتەڭرىگە قارىـ
ۋىدى، تاغ چېھرىسىنى ھەيۋەتلىك تۇمانـلار
قاپلاپ كەتتى. دەم ئۆتۈپ خانـتەڭـرىنىڭ
«قارا!» دىگەن ھەيۋەتلىك خىتاۋى ياڭرىدى.
شۇ ئان بۇلۇتلار قېتىدىن بىر نۇر ئېـقـمـى
تارالـدى ـ دە، نـۇر بىلەن تـەڭ ئاجايـىپ
كېلىشكەن بىر يىگىت پەيدا بولدى. ئۇنىڭ
قولـدا مەرمەر كاسـا، كاسـىغا ئانا يۇرت

دەرياسىنىڭ سۈيى تولدۇرۇلغان ئىدى. لەيـ
لىگـۈلـنىڭ يۈرىگىدە ئاجايـىپ بىر ئىـشـق
يالقۇنى يېلىنجاپ كەتتى. ئۇ ئارزۇ قىلـغان
ئاشىغىغا ئۇچراشقان ئىدى. «بۇ، خانتەڭـرى
بوۋامـنىڭ ئويۇنلـىرى ئەمەسـمىـدۇ؟» دەپ
پەرەز قىلدى قىز ئەندىككەن ھالدا. قىز ـ
نىڭ ۋۇجۇدىنى ئىشق ھارارىتى كۆيدۈرۈشكە
باشلىدى. ئۇنىڭ لەۋلىرى تەشـنالـىقـتىـن
قۇرۇماقتا ئىدى. شۇ ئان ھىلـقـى يىـگىـت
مەرمەر كاسىدىكى سۇنى قىزغا ئۇزاتتى.

ـــ لەيلى قىز، تەشنالىقىڭىزنى قاندۇرۇ-
ۋېلىڭ!...

لەيـلى قـىز چـۆچۈپ ـ ئۈندەرىگەن
ھالدا كۆزىنى ئاچقىنىـچە ئۆرە بولـدى. ئۇ
چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمۈلگەن ئىدى، ئۇ
ئۆزىنىڭ بىر ناتونۇش ئاق ئۆيدە ئىكەنلىـ
گىنى بايقىدى. ئالدىدا كېلىشـكەن بىر ياش
يىگىت «سۇ ئىچىڭ!» دىگىنىچە چاشكىسىنى
تەڭلەپ تۇراتتى.

قىز بارا ـ بارا ئۆزىگە كەلدى، ھەيرانلىق
ئىچىدە ئالدىدىكى يىگىتكە تىكىلدى. يىگىت 24
ياشلاردا بولۇپ، بەستلىك، قېلىن قارا قاشـ
لىرى ئاستىدىكى باتۇرلۇق، مەرتلىك، سەمىـ
مىلىك چاقـنـاپ تۇرغان يـوغان قارا كۆز-
لىرى، ئاپتاپتا كۆيگەن بۇغداي ئۆڭ يۈزى،
قاڭشارلىق بۇرنى، قەيسەرلـىكـنى نامايـىش
قىلىپ تۇرغان قېلىن لەۋلىرى بىلەن مەزمۇت
ئىڭەكلىرى ئۇنىڭ سالاپىتىگە تولـىـمۇ ماس
كەلگەن ئىدى، ئەجەپكى، ئۇنىڭ سول قۇلـ
قى تۆۋىدىن چورتلا يوق ئىدى. ئۇ قاس ـ
قانلىق شەپكە، ماشرەڭ تېرىكىدىن تىكىلگەن
چاققانغىنا چاپان، گىلەپى شىم، پاق ىراپ
تۇرغان ئۆتۈك كىيگەن ئىدى. بەللىرىدىكى
تاسما بەلۋاققا تاپانچا، قېلىچ ئېسىلغان
ئىدى. ئۇنىڭ ئىككى مۈرىسىگە پاگـون
قادالـغان، ئۇ خۇددى كېچىلىرى خانتەڭرى

ئۇستىدە چاقناپ تۇرۇۋدىغان يۇلتۇزلارغا ئوخشايدىغان بەش بۇرجەكلىك سېرىق يۇلتۇزلاردەك نۇر چېچىپ تۇراتتى. قىز ئەجەپلەندى. ئۇ ئۆي ئىچىدىكى باشقىلارغا قارىدى. ئۇلارمۇ قىزنىڭ ئالدىدىكى يىگىتكە ئوخشاشلا كىيىنگەن ئىدى.

«مۇرىلىرىگە يۇلتۇز قونغان يىگىتلەر... — دەپ پىچىرلىدى قىز ئۆز - ئۆزىگە، — بۇلار كىم بولدى؟ يا خانتەڭرى بوۋام سېھرى قىلغان ھىلىقى... ياق، ياق، مەن ئالجىپ قالدىمغۇ دەيمەن. ئوكۇممۇ بۇ چۈشۈممۇ؟» قىز ھەيرانلىق ئىچىدە ھىلىقى يىگىتتىن:

— سىلەر كىملەر؟ مەن نەدە؟ دادام قېنى؟ — دەپ سورىدى.

— بىز مىللى ئارمىيىنىڭ جەڭچىلىرى. سىز بىر مالچى قېرىندىشىڭىزنىڭ ئۆيىدە. دادىڭىز مانا يېنىڭىزدا. مېنىڭ ئىسمىم پولات! — دەپ جاۋاپ بەردى يىگىت.

قىز ھەممىنى چۈشەندى. ئۇلار يامغۇرلۇق كېچىدە قېچىپ يۈرۈپ، ھارغىنلىقتا ئەتراپىنى بايقىيالماي بىر تىك غولدىن دومىلاپ كەتكەن ئىدى. بىردىنلا ئۇنىڭ ئېسىگە نامەتكام ۋە ئۇنىڭ بالا - چاقىلىرى، گومىنداڭ ئەسكەرلىرى كەلدى. «ئەبلەخلەر قاچقانلىغىمىزنى بىلىپ قېلىپ، ھەقىچان ئۇلارنى قىيناۋاتقاندۇ؟» قىز چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى - دە، جىددىلىك بىلەن:

— ئۇ يەردە گومىنداڭ ئەسكەرلىرى بار. نامەتكاملار شۇلارنىڭ قولىدا قىيىن - قىستاقتا، قۇتۇلدۇرايلى! — دەپ ۋاقىرىغىنىچە ئۆزىنى سىرتقا ئاتتى.

قىساس ئوتى شۇ يەردە يانغان

لەيلىگۈل باشلاپ كەلگەن پولات ۋە ئۇنىڭ جەڭچىلىرى يەن چىملىك باشلىق دۈشمەن قوشۇنلىرىدىنى ئەسىر قىلىپ، نامەتكام ۋە ئۇنىڭ بالا - چاقىلىرىنى ئۆلۈم چاڭگىلىدىن قۇتقۇزۇۋالدى. نامەتكام ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ئۆزلىرىنى ئازات قىلغان بۇ قەدىردانلارنىڭ پەشلىرىگە ئېسىلىپ كۆزلىرىگە سۈرتۈشكەن ھالدا، مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ يىغا - زارە قىلىشماقتا ئىدى. ئۆز ۋاقتىدا شۇلارغا ئوخشاش قىسمەتلەرنى چەككەن جەڭچىلەرمۇ بۇ مەنزىرىدىن تەسىرلىنىپ كۆز يېشى قىلىشتى.

ئەسىرلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتقاندا پولاتنىڭ كۆزى قورقىنىدىن ئالاق - جالاق بولۇپ شۈمشىيىپ تۇرغان ئىككىلا قولىغى يېرىق يەن چىمنگە چۈشكىندە ھەيران بولغىنىچە تۇرۇپ قالدى. شۇ ئان ئۇنىڭ ئېسىگە بىر قانچە يىل ئىلگىرى يۈز بەرگەن پاجىئەلىك ۋەقە كەلدى. ئۇ ئۆزىنىڭمۇ چولاق بولۇپ قالغان سول قولىغىنى ئەلەم بىلەن سىلاپ قويدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە غەزەپلىك قىساس ئوتلىرى ياناتتى.

فۇگۇەنمۇ ئۆزىگە غەزەپ بىلەن قادالغان قىلىچ - تاپانچا ئاسقان بۇ بەستەلىك يىگىتنى تونۇپ تاترىپ كەتتى. ئۇنىڭ پۇت - قوللىرى دىرىلدەپ تىترەيتتى. قۇۋلۇق - شۇملۇق بىلەن نۇرغۇنلىغان بىگۇنا پۇقرالارنىڭ تېنىچ تۇرمۇشىغا زەھەر سېلىپ ئۆتكۈزگەن ھاياتىنىڭ ئاخىرقى پاسىلى ئەمدى مىنۇت - سېكۇنت ئارىلىغىدا قالغانلىغىنى سېزىپ، يۈرىگى ئاغزىغا تىقىلدى. «ۋاي ئىست، ئۇ تېخى ھايات ئىكەن - دە، — دەپ خىيالىدىن كەچۈر-

دى ئۇ ئەلەم بىلەن، — شۇ چاغدا ئۇنى ئۆزەم ئاتسام بوپتىكەن». ئۇ، پولاتنى ئېتىشقا بۇيرۇغان ئىككى ئەسكەرنى ئىچىدە مىڭنى تىللىدى. ئوفىتسېرلەر مەكتىۋىدىكى ھەربى تاكتىكا دەرسىدە ئاڭلىغان «دەلمۇ - دەل تاقابىل تۇرۇشقا ئامالسىز قالغاندا، كۈلۈپ تۇرۇپ باش ئېگىش — چېكىنىش چارىسى ئارقىلىق ۋاقتنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك» دىگەن سۆزلەرنى ئەسكە ئالدى. «بىراق ھازىر بۇ ئەسقاتامدۇ؟ پولات ھەرگىزمۇ ئالدانمايدۇ...» ۋۇجۇدىدا قىساس ئوتى يېلىنجاپ كەتكەن پولات شەمشەرنى قىنىدىن سۇغاردى. «جىرىڭ» قىلغان سادا بىلەن تەڭ باش ئۈستىگە كۆتىرىلگەن قېلىچ قۇياش نۇرىدا چاقناپ كەتتى.

مەگدەپ كەتكەن فوگوەن جېنىنى قۇتقۇزۇش ئۈمىدىدە، ئىتقا ئوخشاش گەۋدىسىنى پولاتنىڭ ئايىغىغا تاشلىدى.

— غوجام، بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە!

قېلىچ ئۇنىڭ بوينىغا چۈشمەي ھاۋادا تۇرۇپ قالدى. چۈنكى دەل شۇ پەيتتە، پولاتنىڭ قۇلىغى تۈۋىدە مىللى ئارمىيىنىڭ ھەربى ئۇستاۋىدىكى: «ئۇرۇشتا ئەسىرگە چۈشكەنلەرنى قايسى قوشۇن، قايسى مىللەت بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، قورال تاشلاپ قول كۆتەرگەن ئىكەن، خارلاشقا، ئىنسانىي ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىشقا، ئۆلتۈرۈشكە بولمايدۇ، شەخسى ئاداۋەت سەۋەبىدىن ئەسىرلەرنى ئۆلتۈرگەنلەر ئوخشاشلا جازاغا تارتىلىدۇ.» دىگەن سۆزلەر جاراڭلىدى، ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، «خەير!» دىگىنىچە لېۋىنى چىشلىدى. قىلىچىنى قىنىغا سالدى ۋە جەڭچىلەرگە ئەسىرلەرنى قوماندانلىق شتاپقا ئېلىپ مېڭىشنى بۇيرۇدى.

×

1944 - يىلى تەمۇز كۈنلىرىنىڭ بىرى، چىڭقى چۈش ۋاقتى ئىدى. ھەممە نەرسە — باغلاردىكى يەل - يېمىشلەر، تۇتاش كەتكەن شال ئېتىزىدىكى يېشىل مايسىلار، ئەگىم - ئەگىم بولۇپ سوزۇلغان ئۆستەڭ قىرغاقلىرىدىكى چىمەن ئوتلار، تار يېزا يولىغا سايە تاشلاپ تۇرغان دەل - دەرەخلەر ئىسسىق تۆپەيلى ھالسىراپ قالغان ئىدى. ئۇزۇنغا سوزۇلغان بۇ شاللىق ۋادىنىڭ شەرقىي قىرغىغىنى بويلاپ ئەگرى - بۈگرى سوزۇلغان ئىگىز يارداڭلىق گىرىمسەن ئىلكىدە يىراقتىن سۇرلۇك قارىيىپ كۆرۈنۈپ قالاتتى. كۆپ - كۆك ئاسمان گۈمبىزىدە بىرەر پارچىمۇ بۇلۇت كۆرۈنمەيتتى. گويا ھەممە نەرسە ئۇيقىسىرىغان ھالدا سىرلىق سۈكۈتكە چۆمگەندەك ئىدى. بۇ جىمجىتلىقنى پەقەت شالزارلىق ۋادىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يىراقتىن كۆمۈش لېنتىدەك يالتىراپ كۆرۈنۈدىغان چوڭ ئۆستەڭ سۈيىنىڭ لەرزان شاقىرىغان ئاۋازىلا بۇزۇپ تۇراتتى. مانا قەيەردىدۇر بىر يەردىكى يېزا مېچىتىدىن زېرىكتۈرگۈچى جىمجىتلىقتا تېخىمۇ مۇڭ - قايغۇ بېغىشلاپ، مەزىننىڭ پېشىن نامىزى ئۈچۈن سوزۇپ ئېيتقان ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى.

دەل شۇ پەيتتە يېزا يولىدا ئۆستەڭگە ئۇقۇمۇشلۇق ياشلار ئۈچۈن مىدا بولۇپ قالغان، سۆۋېتنىڭ يوللۇق تېرىكىسىدىن كاستيۇم - بۇرۇلكا، بېشىغا بادام دوپپا كىيگەن 23 ياشلاردىكى بىر يىگىت، سالماق قەدەم بىلەن خىيال سۈرگىنىچە كېتىپ باراتتى. بۇ يىگىت يېزىدىكى يالغۇز ئانىسىنى يوقلاشقا كېتىۋاتقان، ئاقسۇ شەھەر ئىچىدىكى بىر باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق

www.uyghurkitap.com

قىلدىغان پولات ئىدى.

پولات شەھەردىكى تىجارەتچى تاغدىسىنىڭ ياردىمى بىلەن مىلىك بالادا ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىننى پۈتتۈرۈپ ئوقۇتقۇچى بولدى. ئۇ دەسلىۋىدە خەلقنى ئاقارتىش كەسپىگە ئىرىشكەنلىكىدىن خۇشال بولۇپ قىزغىن ئىشقا كىرىشكەن ئىدى. لېكىن بارا - بارا بۇ سەپىنىڭمۇ ئانچە كۆڭۈللۈك ئەمەسلىكىنى ھىس قىلدى. كۆڭۈل ئارزۇلىرى ئارزۇ بويىچە قېلىۋەردى.

پولات جىمجىتلىق ئىلكىدە ياتقان بۇ گۈزەل ۋادىغا ھەم زوق، ھەم ئېچىنىش بىلەن قاراپ كەلمەكتە ئىدى. تۇساتتىن ئۇنىڭ دىققىتىنى ۋاراڭ - چۇرۇڭ بۆلدى.

يولنىڭ دوقمۇشىدىكى جىگدىلىك ئارىسىغا سىڭىلىنغان كىيىمەك تاملىق قورانىڭ ئالدىدا ئىككى گومىنداڭ ئەسكىرى بىلەن بىر قېرى دىخان يىغان ھەم سېمىز بىر قويىنى تارتىشماقتا ئىدى.

— رەھىم قىلىڭلار، غوجىلىرىم. — دەپ يېلىناتتى 60 ياشلاردىكى دىخان زارلىنىپ تۇرۇپ، — ئوغلۇمنى ئۆيلىمەكچىدىم، بارى - يوقى شۇ بىر قوي، يىمەي - ئىچمەي باقتىم. مەن كەمبەغەل ئادەم، رەھىم قىلىڭلار!

— نىمە كاپشىيدۇ ما قېرى، بىز سەنلەرنى قوغدايمىز دەپ مۇشۇنداق تۈمۈزدا جاپا چېكىپ يۈرۈمىز. بىر قويىنى ئايامسەن؟ بۇنى بىز يىڭجاڭ جاناپلىرىغا ئاپىرىمىز!

— ماڭا ئۇۋال بولۇدۇ، شەپقەت قىلىڭلار! ...

ئەسكەرلەرنىڭ بىرى ئۇيغۇر، بىرى قىرغىز بولۇپ، بوۋاينىڭ زارىنى تىڭشىماي قويىنى سۆرەپ ماڭدى. قويىنىڭ پاچىقىنى تۇتۇۋالغان دىخان داقىراپ قوي بىلەن بىللە سۆرەلدى. ئەتراپتا دىخانغا يار - يۆلەك بولغۇدەك ئادەم يوق ئىدى.

— مانا شەپقەت دىگەن! — نەشىنى تولا چەككەنلىكتىن چىرايى كىشى قورققۇدەك سەتلىشىپ كەتكەن ئۇيغۇر ئەسكەر دىخاننىڭ مەيدىسىگە بىرنى تەپتى، چېقىر كۆزلىرىدىن ياۋۇزلۇق قايناپ تۇرغان قىرغىز ئەسكەرمۇ مىلتىقنىڭ پايىنىگى بىلەن دىخاننىڭ غولىغا سالدى. شۇ ھامان دىخان لەختە - لەختە قان قۇسۇپ جان تالىشىپ قالدى. شۇنداقتىمۇ كىرىشىپ كەتكەن قوللىرى قويىنىڭ پاچىقىدىن ئاجرالمىدى. دارازا بەڭگى تېخىمۇ ئەسەبىيلىشىپ جان تالىشىۋاتقان دىخاننىڭ ئاچ بېقىنىغا بىر - ئىككىنى تېپىۋىدى، دىخان ئۈججۈقتى.

بۇ ھالنى كۆرۈپ غەزىۋى قايناپ پولات يۈگۈرۈپ كەلگەن پېتى ئۇيغۇر ئەسكەرنىڭ قۇلاق تۈۋىگە كېلىشتۈرۈپ بىر سېلىۋىدى، تىك مەللاق چۈشۈپ يېتىپ قالدى. قىرغىز ئەسكەر مۈرىسىدىن مىلتىقىنى ئېلىپ بولغىچە ئاغزىغا بىر مۇشت يەپ يىقىلدى. پولات ئۇ ئىككىسىنى تازا مۇشتلاۋاتقاندا بىر توپ ئەسكەر پەيدا بولدى - دە، پولاتقا يوپۇرۇلدى، ئاخىرى ئۇنى باغلىۋالدى - دە، يالاپ مېڭىشتى.

ئەسلىدە جياۋ خەنچىڭ قول ئاستىدىكى قىسمىدىن بىر يىڭنى مانىۋىرغا چىقارغان بولۇپ، ئۆزىگە ۋاكالىتەن مانىۋىرنى نازارەت قىلىش ئۈچۈن يەن چىمىڭنى ئەۋەتكەن ئىدى. پولاتنى يىڭجاڭنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىردى.

يىڭجاڭ ئەلپازىدىن باتۇرلۇقى چىقىپ تۇرغان پولاتقا باشتىن ئاياق قاراپ چىقتى - دە، بەنجاڭدىن نىمە ۋەقە ئىكەنلىكىنى سورىدى. ئۇ يالغان ئېيتتى.

— يالغان! — دەپ رەت قىلدى پولات، — ئۇلار بىر قوي ئۈچۈن بىر بىگۇنا

دىخاننى ئۆلتۈردى!

— ھە، بىر دىخاننى ئۆلتۈردى؟ راستمۇ؟ — قېرى يىگىجاك چۆچىگەن ھالدا بەنجاڭغا قارىدى. بەنجاڭ ئالاقزادە بولغان ھالدا يىگىجاكنىڭ يېنىدا تۇرغان يەنگە كۆز سالدى.

— بولدى، بولدى! — دەپ يىگىجاكنى سىلكىدى يەن. گەرچە دەرىجە - ئۇنۋانى يۇقۇرى بولسىمۇ ئۇ يىگىجاكنى كۆزگە ئىلمايتتى، — نىمانچە سۈرۈشتۈرۈپ كېتىسىز؟ دىخان دىگەننىڭ دۆلەت ئارمىيىسىنى بېقىش مەجبۇرىيىتى بار ئەمەسمۇ؟ بەرگىلى ئۇنىمىغاندىن كېيىن ئۇبدان قىپتۇ.

ئۇ قەھرى - غەزەپكە تولۇپ پولاتنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇنىڭ كۆكرىگىگە مۇشتلاپ قويۇپ زەھەرلىك كۈلگىنىچە:

— سەن چەنتۇلارنىڭ باتۇرى ئوخشىمامسەن؟ مۇشتلىشىشتىن خەۋىرىڭ بار ئىكەن - دە؟ ئىككىمىز بىر ئېلىشىپ كۆرمەيمىزمۇ؟ قېنى، بۇنى يېشىۋېتىڭلار! — دىدى - دە، چاپانلىرىنى سېلىپ تەييار بولدى.

— مەن ئۇقۇتقۇچى، — دىدى پولاتمۇ مەردانە ھالدا، — بىكاردىن ئۇرۇشمايمەن. كىم يۇۋاشلارنى بوزەك قىلسا شۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشىمەن. سىز بىلەن ئازارچىلىغىم يوق، ئۇرۇشمايمەن.

— ھەم، يۇۋاش ئەسكەرلەرنى ئۇرۇپ - سەنغۇ، مانا مەن يامان ئەسكەر، چۈش مەيدانغا!

— ...

— قورقۇۋاتامسەن؟ چەنتۇ دىگەن مانا شۇنداق توخۇ يۈرەك، خومسا كېلىدۇ.

ئىززەت - غۇرۇرىغا تېگىدىغان بۇ زەھەرلىك سۆزلەرنى ئاڭلىغان پولات «يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم» دەپ مەيدانغا چۈشتى.

يەن ھە دىگەندىلا ھۇنىرىنى ئىشقا سېلىپ پولاتنى كۆز ئاچقۇزمىدى. ھالسىراپ كەتكەن پولات يەننىڭ ئاتقان پەشۋاسىدىن يىقىلىپ چۈشتى. يەن پولاتنى يەردىن يۆلۈپ ئېلىپ يىراقتا ئېتىۋەتمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭ سول قولىنى تۇتۇپ قاتتىق سىلكىۋىدى، قولاق تۈۋىدىن يۇلۇنۇپ قولىغا چىقتى.

— مانا، مانا، دىمىدىممۇ، چەنتۇ دىگەن بىر مۇشتقا يارىمايدۇ. تازا ئۇششۇق نىمىكەنغۇ بۇ! ھېچنەرسە كۆرمەيلا قولىنى گۈرۈگە قويغىنىنى مانىڭ!

— ھا ... ھا ... ھا ...

ئەتراپتىكى ئەسكەرلەر، خوشامەتكۆيلۈك بىلەن قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كېتىشتى.

پولاتنىڭ كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى. ئار - نومۇس ئۇنىڭغا باشقىدىن كۈچ بەردى. كۆتۈلمىگەندە ئۇ ئىلتىق ئورنىدىن ئاتىلىپ تۇردى - دە، كالچاراپ تۇرغان يەننىڭ پاتىنكىدىن ئېلىپ ئالدىغا تارتقىنىچە ئارقا - ئارقىدىن تۆت - بەش كاللا قويىۋەتتى. يەننىڭ كۆزلىرىدىن ئوچقۇنلار چاچراپ كەتتى. پاناق بۇرنى تېخىمۇ ماكچىيىپ، ئاغزى - بۇرنى غەرق قانغا بويالغىنىچە يىقىلىپ چۈشتى. پولات پۇرسەتنى ئۆتكۈزمەي، چاققانلىق بىلەن ئۇنىڭ ئىككى قولىدىن تۇتۇپ سىلكىۋىدى، بەرداشلىق بېرەلمىگەن قولاقلار تۈۋىدىن يۇلۇنۇپ چىقتى. ئەسكەرلەر كۈتۈلمىگەن بۇ ئىشتىن نىمە قىلارنى بىلمەي ھاڭۋېقىپ قارىشىپ قېلىشقان ئىدى.

— خومسا دىگەن مانا شۇنداق دائىم ئىككى قولىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ، — دىدى پولات تەنتەنە بىلەن.

— باغلاشمامسەن! — يەن قولىنى چاڭگاللاپ تۇرۇپ ئەسكەرلەرگە ۋاقىردى، — كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ دەرەخكە باغلاش،

ئۆزەم سويۈمەن!
پولات دەرەخكە چەمبەرچەس باغلاندى.

يەننىڭ ھاكاۋۇرلۇغى، زوراۋان قىلىق- لىرى نى ئەزەلدىن ياقتۇرمايدىغان، دىلى يۇمشاق جاڭ يىڭجاڭ بۇ كېلىشكەن نەۋ- قىران يىگىتنىڭ قىسمەتىگە ئېچىندى. ئۇ ئاردىلىشىپ تۇسالمايدىغانلىغىنى بىلەتتى. شۇ ئاندا بىر ئاتلىق ئالاقچى يېتىپ كېلىپ، جياۋ خەنچىڭنىڭ بۇيرۇغىنى سۇندى. ئەپلىك كەلگەن پۇرسەتنى غەنىمەت بىلگەن جاڭ يىڭجاڭ يەنگە بۇيرۇقنى يەتكۈزدى.

— جياۋ تۇەنجاڭ «بۇيرۇق تەككەن ھامان قىسىم قايتىشقا يولغا چىقسۇن» دەپتۇ. ئىنىم، قوللىرىنى شۇ ئىپلاسنىڭ قېنىغا بويىمىسىلا، ئىككى ئەسكەرنى بۇيرۇيلى. بىدىلىككە ئاپىرىپ ئېتىۋەتسۇن. بىر ماڭايلى! — دەپ ئەقىل كۆرسەتتى.

بۇيرۇقنى ئاڭلىغان يەن بوشاشتى.

جاڭ يىڭجاڭ بىر ئۆيغۇر، بىر خەنزۇ ئەسكەرنى پولاتنى ئېتىۋېتىشكە بۇيرۇپ، خەن- زۇ ئەسكەرگە مەنىلىك كۆز قىسىپ قويدى.

— مەنسۇر، — دېدى خەنزۇ ئەسكەر پولاتنى بىدىلىككە ئولتۇرغۇزۇۋېتىپ، يېنىدىكى ئۆيغۇر ئەسكەرگە، — مەنمۇ، سەنمۇ چۈگرىن① شۇ، ئۇ شوخىزا ئىكەن، ئىچىم ئاغرىيدۇ، ئاتمىساق - ھە؟ قانداق، بولامدۇ؟

— چىن بەنجاڭ، — دېدى مەنسۇر دېگەن ئەسكەر كۆزىگە ياش ئېلىپ تۇرۇپ، — ماڭا ئىشەنمەمدىكىن دەپ ئاغزىمدىن چىقىرالمىغان ئىدىم. ياش جېنىغا زامىن بولمايلى، يالغان ئېتىپ كېتەيلى.

ئۇلار پولاتنى قويۇۋېتىپ ئاسمانغا قارىتىپ ئېتىشتى - دە، ئالدىراش قوزغالغان قوشۇنغا يېتىشىۋالدى.

......

— شۇنىڭدىن كېيىن، — دېدى پولات ھېكايىسىنى داۋام قىلىپ، — قاراڭغۇ چۈش- كىچە بىدىلىكتە ياتتىم. قاراڭغۇ چۈشكەندە شەھەرگە كىرىپ ئاغىنەمنىڭ ئۆيىگە كىردىم. ئەمدى ماڭا بۇ شەھەردە تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئاغىنەم مېنى ئىلى تەرەپ- لەرگە بېرىپ سودا قىلىپ يۈرگەن بىر كىشىگە قوشۇپ قويدى. بېچارە ئانام بىلەنمۇ كۆرۈشەلمىدىم. شۇنداق قىلىپ غۇلجىغا كېلىپ قالدىم. بىر - ئىككى ئاي ئىش تاپالماي لەيلەپ يۈرگىنىمدە، خەلق قوزغىلىڭى پارتلاپ قالدى. مەنمۇ سۇنى كۆرگەن بېلىقتەك قوزغىلاڭ قايىنىمىغا ئۆزەمنى ئاتتىم، شۇندىن بۇيان قوشۇندا يۈرۈمەن. يەن دېگەن ھېلىقى ئىپلاس بىلەن مانا مۇشۇنداق تونۇش ...

ئايىمىز تون باغرىدىكى يايلاق، قىر- ئىدىرلار، قارىغاي ئورمانلىرى سۈرلۈك جىم- جىتلىققا پاتقان ئىدى. ئارقىدا خانتەڭرىنىڭ قارلىق چوققىلىرى غۇۋا ئاقىرىپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. جىلغىدىكى سۇلار لەرزان شاقىرايتتى.

پولاتنىڭ سۆزلەپ بەرگەن كەچۈر- مىشلىرى، لەيلىگۈلگە ناھايىتى كۈچلۈك تەسىر قىلدى، بۇ ئانا مېھرىنى كۆرمەي ئۆسكەن دىلى يۇمشاق قىزنىڭ خۇددى ئۆزىدەك قىسمەت چەككەن جەڭچىگە ھېسداشلىغى قوزغالدى. تارامالاپ چۈشۈۋاتقان كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ پولاتقا ھۆرمەت بىلەن تىكىلدى.

كەچكىرىپ كەتكەنلىكتىن ئۇلار يولدا قونۇپ قېلىشقان ئىدى. ئۇلار ئەسلەرنى پوستقا تاپشۇرۇپ، ئۆي ئىگىسى تەييارلىغان تاماقتا تۇتۇش قىلىشتى.

① چۈگرىن — نامرات.

www.uyghurkitap.com

ياش قوماندان

قوياش كۆتىرىلىپ ئەتىراپقا ئالتۇن نۇرنى سېپىشكە باشلىدى. تېخى تۈنۈگۈنلا شىددەتلىك جەڭ بولۇپ ئۆتكەن بۇ يەردە بۈگۈن شاتلىق قاينىماقتا ئىدى. قورغان مىللى ئارمىيە تەرىپىدىن غەلىبىلىك ئىشغال قىلىندى. قورغاننى ساقلاۋاتقان گومىنداڭ ئەسكەرلىرى پەشۋاغا بەرداشلىق بېرەلمەي تىرە - پىرەڭ بولدى. قاچىدىغىنى قېچىپ، ئۆلىدىغىنى ئۆلۈپ، 120 دەك ئادەم ئەسىرگە چۈشتى.

بۈگۈن تاغ ئېغىزىدىكى قورغان ئۆتكەلدە غەلىبىنى تەبرىكلەش يىغىنى ئېچىلماقچى ئىدى. تاغلىقلار بۇ غەلىبىنى تەنتەنە قىلىش ئۈچۈن، ئاتلىق، ئېشەكلىك، پىيادە دىگەندەك كېلىپ قورغان ئالدىدىكى ئوچۇقچىلىقتا يىغىلىشماقتا ئىدى. جەڭچىلەر كەلگۈچىلەرنى قىزغىن قارشى ئېلىشىپ، ھال - ئەھۋال سوراپ، سورۇنلارغا تەكلىپ قىلىشاتتى.

قورغان دەرۋازىسىنىڭ تۈۋىدىكى پاكىز سۈپۈرۈلۈپ كىگىزلەر سېلىنغان سورۇندا، مىللى ئارمىيىنىڭ بىر نەچچە ئوفىتسېرى ياشانغان يۇرت مۆتىۋەرلىرى بىلەن قىزغىن سۆھبەت قىلماقتا ئىدى. ئارا يولدا كەچلەپ قالغان پولاتلار ئەسىرلەرنى ھەيدەپ دەل شۇ پەيتكە ئۇلگۈرۈپ يېتىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ چىرايلىرى نىمشقىدۇر خاپا - ئەلەملىك ئىدى. چۈنكى كىچىككى قونالغۇدا، يەن چىمىنىڭ پۇرسەت تېپىپ قېچىپ كەتكەن ئىدى. پولاتلار شۇنچە ئىزلەپمۇ يەن چىمىڭنى تاپالماي ئاخىرى قوماندانلىق شتاپقا قايتىشقان ئىدى.

— لەيلىگۈل، — دەپ پىچىرلىدى پولات يىراقتىن سورۇندىكىلەرنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — ئاۋۇ ئوتتۇرىدا ئولتۇرغان ياش كىشى، ئىنقىلاۋىمىزنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى، جەنۇبىي يۆنۈلۈش قىسىملىرىنىڭ قوماندانى ئابدۇكېرىم ئابباسوف بولۇدۇ.

«ئابباسوف! — دەپ پىچىرلىدى قىز بۇ ئىسىمنى قەدىرلەپ تەكرارلىغىنىچە، — پاھ، تولىمۇ ياش قوماندان ئىكەنغۇ!»

لەيلىگۈلنىڭ كۆرۈۋاتقىنى 25 ياشلاردىكى، ۋىجىكرەك، كېلىشكەن، بۇلاقتەك ئوييناپ تۇرۇدىغان كۆزلىرىدە كۈلكە، خۇشخۇيلۇق چاقناپ تۇرغان ئىللىق چىراي كىشى ئىدى. لەيلىگۈل، ئۇنىڭ قېشىدىكىلەر بىلەن قىلىۋاتقان سۆھبىتىنى كۈزىتىپ ئۇنىڭ خۇشچاقچاق، پاراكچى كىشى ئىكەنلىكىنى ھىس قىلدى.

— ئۇنىڭ يېنىدىكىسى قاسىمجان قەمبەرى، — دەپ تونۇشتۇردى پولات يەنە، — ئۇ جەنۇبىي يۆنۈلۈش قىسىملىرىنىڭ سىياسىي رەھبىرى.

لەيلىگۈل قاسىمجان قەمبىرىگە قارىدى. ئۇ ئابباسوفقا ئوخشاش كىيىنىپ قېلىچ، تاپانچا ئاسقان، ئوتتۇرا بويلۇق، دوغىلاقراق، بۇغداي ئۆڭلۈك، قارا قاش، قوي - كۆزلۈك 30 ياشلاردىكى بىر كىشى ئىدى.

— ئاۋۇ سول يانىدىكىسى بولسا، — دەپ كۆرسەتتى پولات 40 ياشلاردىكى ئوتتۇرا بويي، ئاق يۈزلۈك، قاڭشالىق، ئوزايىدىن غەيرەت- شىجائەت ۋە كەسكىنلىك ئىپادىلىرى بىلىنىپ تۇرغان كىشىنى كۆرسىتىپ، — سوپاخۇن بولۇدۇ. ئۇ جەنۇبىي يۆنۈلۈش قىسىملىرىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى.

ئاڭغىچە ئۇلىرىمۇ ئۇلارنىڭ ئالدىغا يېقىنلىشىپ قېلىشتى. پولات ئالدىغا ئۈچ قەدەم ئىلگىرى چىقىپ، پۇتىنى جۈپلەپ،

uyghurkitap.com

هەربىرىگە سالام بەردى. ئولتۇرۇشقانلارمۇ دەرھال ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ دىققەتتە تۇرۇشقان ھالدا قوللىرىنى شەپكىسىنىڭ چېكىسىگە ئاپىرىپ جاۋاپ قايتۇردى.

— يولداش قوماندان، مەلۇمات بېرىشكە رۇخسەت قىلىڭ! — دېدى پولات.

— رۇخسەت! — دېدى ئاباباسوف جىددى تۇردە.

— جەنۇبىي يۆنۈلۈش ئارمىيە رازۋېت قىسىم 1 - پەيىنىڭ پەيجاكى پودپوروچىك پولات كېرىم مەلۇمات بېرىدۇ: ۋەزىپە ئالغان قىسىمىمىز ئىشغالىيەت دائىرىسىدىكى تاغجىلغىلارنىڭ ھەممە يېرىنى تەكشۈردى. قورغان جېڭىدە پېتراپ كەتكەن قالدۇق دۈشمەنلەر تېپىلمىدى. بىراق، ئاقسۇدىكى 5 - ئاتلىق پولك قوماندانلىقى مەخسۇس ئەۋەتكەن فوگومەن يەن باشچىلىقىدىكى بىر گۇرۇپپا دۈشمەن ئەسكىرى قولغا چۈشۈرۈلدى. ئۇلار تۇتقۇن قىلىپ ئېلىپ ماڭغان يەرلىك ئوۋچىلاردىن لەيلىگۈل ۋە ئۇنىڭ دادىسى نۇرپاۋان ئازات قىلىندى. شۇ يەردىكى بىر ئائىلە كىشىلىرى بۇ دۈشمەنلەرنىڭ تۇمۇر چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىندى. ئەسىرگە ئېلىنغان دۈشمەن توققۇز...

پولات دۇدۇقلاپ قالدى. مەلۇمات بېرىش تۈگىدى دەپ چۈشەنگەن قوماندان تولىمۇ قىزغىنلىق بىلەن پولاتنى قىزغىن تەبرىكلىدى:

— يارايسىلەر، پىداكار جەڭچىلەر. قوماندانلىق زۇلۇم چەككەن قېرىنداشلىرىڭلارنى ئازات قىلغانلىقىڭلار ئۈچۈن، دۈشمەن قوماندانلىقىنىڭ تولىمۇ مۇھىم ئوفىتسېرىنى، بىر قىسىم ئەسكىرىنى ئەسىر قىلىپ ئېلىپ كەلگىنىڭلار ئۈچۈن، ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتكەنلىك نامى بىلەن تەقدىرلەيدۇ. جاپا چەككىنىڭلار، رەھمەت سىلەرگە!

— ئازاتلىق ئۈچۈن جېنىمىز پىدا!

جاۋاپ مەيداننى زىل-زىلىگە كەلتۈردى. ئۆز ئارمىيىسىنىڭ مۇنداق ئىنتىزام-جاسارىتىنى كۆرۈشكەن خەلق ئاممىسىنىڭ قەلبى ھاياجانغا تولدى.

پولات قولاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى. تېخى ئۇنىڭ مەلۇماتى ئاخىرلاشمىغان ئىدى.

— بىراق... — ئۇ يەنە دۇدۇقلاپ قالدى.

— يەنە بارمۇ، سۆزلەڭ! — دېدى ئاباباسوف.

خىجالەتتە پاتقان پولات قانداق سۆزلەشنى بىلەلمەي بىر پەس قىينالدى-دە، ئاندىن مەيۈس ھالدا دېدى:

— بىراق، بىخەستەلىك سەۋەبىدىن، دۈشمەن ئوفىتسېرىنى قاچۇرۇپ قويدۇق. بۇنىڭغا مەن جاۋاپكارمەن. ۋەزىپىنى ئورۇنلاشتىكى مەسئۇلىيەتسىزلىكىم ئۈچۈن قاتتىق جازا بېرىشىڭىزنى سورايمەن!

يىغىن سورۇنى جىمجىت كەتتى. لەيلىگۈل بۇ پىداكار يىگىتنىڭ راستىنلا جازاغا ئۇچراپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئارىغا چۈشۈپ ئۇنى ئاقلىماقچى بولۇۋىدى، قوماندانىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ئەپسۇس، تۇتۇۋالغان ئەسىرىڭىز ئاقسۇغا ھۇجۇم قىلىش ئوپېراتسىيىسىدە ناھايىتى قىممەتلىك ماتېرىيال ئىدى. ئەمەدىلىكتە بىخۇتلىقىڭىز ئۈچۈن جازاغا لايىقسىز. بىراق، پۇخرانى ئازات قىلىپ، 8 نەپەر ئەسىرنى ئېلىپ كەلگەنلىكىڭىزنى ھېساپقا ئېلىپ، جازا كەچۈرۈم قىلىنىدۇ.

— ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت كۆرسىتىمەن! — دېدى پولات.

دوكلات ئاياقلاشقاندىن كېيىن، پولات لەيلىگۈل ۋە نۇرپاۋاننى رەھبەرلەرنىڭ قېشىغا باشلاپ كېلىپ بىر-بىرلەپ تونۇشتۇردى. ھاياجانغا چۆمۈلگەن لەيلىگۈلنىڭ

تىلى سۆزگە كەلەي يىغلاپ تاشلىدى. قىزنىڭ قەلبىدىكىنى ياخشى چۈشەنگەن ئابباسوف ئۇنىڭغا ئىلهام بېرىپ:

— سىڭلىم، ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋېلىڭ، خوشاللىق تېخى ئالدىمىزدا، — دېدى ۋە توپلىنىپ بولغان جامائەتكە نۇتۇق سۆزلەش ئۈچۈن ئالدىغا چىقتى.

قېيىن تۇۋىدە

لەيلىگۈلنىڭ چىرايى شۇ كۈنلەردە باهار چېچەكلىرىدەك ئېچىلىپ، قەلبى خوشاللىققا تولغان ئىدى. ئۇ قىن-قىنىغا پاتمايتتى.

قوماندانلىق ئاقسۇغا قىلدىغان ھەربى يۈرۈشتىن ئىلگىرى قورغاندا 2 كۈن توختاپ قوشۇننى دەم ئالدۇرغاچ رەتكە سېلىشنى قارار قىلغان ئىدى. شۇڭا جەڭچىلەر سۈپ-سۈزۈك سۇلىرى ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان مۇزات دەرياسىنىڭ بويلىرىغا تارقىلىشىپ يۇيۇنۇۋاتاتتى، كىر-قاتلىرىنى يۇيۇۋاتاتتى. بەزىلەر قورال-ياراقلىرىنى تازىلاشسا، بەزىلىرى ئاتلىرىنىڭ ئىگەر-جابدۇقلىرىنى تۈزۈشەتتى. يەنە بەزىلىرى ھال سوراپ كەلگەن تاغلىقلار بىلەن سۆھبەتلىشەتتى.

شۇ يەردىكى يەرلىك ئاھالىلار قىسمىنىڭ ئات-ئۇلاقلىرى ئۈچۈن ئوت-سامان، يەم-بوغۇز، جەڭچىلەر ئۈچۈن ئوزۇق توپلاشتى.

لەيلىگۈل بۇ ئىشلارنىڭ سەپەرۋەرچىسى ئىدى. ئۇ چېپىپ يۈرۈپ خوتۇن-قىزلارغا ئىش كۆرسىتەتتى. ئۆزىمۇ باش بولۇپ ئىشلەپ ھارمايتتى.

قىز ئىش بىلەن بولۇپ كېتىپ، پولاتنىمۇ كۆرەلمىدى. بۇ مەرت، ئاقكۆڭۈل، باتۇر يىگىت ئۇنىڭ قەلبىدىن خېلى چوڭقۇر جاي ئېلىپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ پولاتنى پات-پات كۆرگىسى كېلەتتى، كۆرمىگەنسېرى تىت-تىت بولاتتى. بۇ زادى نېمە ئىش؟ بۇ ئاددى بىر سېغىنىشمۇ ياكى... بۇنى قىز ئۆزىمۇ چۈشىنەلمەيتتى. ئەمما كۆڭلى ئۇنى كۆرۈش ئىستىگىدە تەلپۈنەتتى.

ئاتىسىدىن كىچىك ئايرىلىپ قالغان لەيلىگۈل مېھرىۋان، ئاقكۆڭۈل دادىسىنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولدى. نۇرپاگان بۇ قىزنى خېلى چوڭ بولغىچە قويىنىغا سولاپ دۈمبىسىگە ئارتىپ يۈردى، ئۇۋغىسىمۇ ئۇنى بىللە ئاپىراتتى. شۇڭا قىز ئوغۇل بالىدەك باتۇر، چۈس مىجەزلىك بولۇپ ئۆستى. ئەمما بۇ جىددى مىجەزلىك قىزنىڭ كۆڭلى ئاجايىپ يۇمشاق ئىدى، بۇ مېھرى-ۋاپا ئۇنىڭغا قۇرۇلغان ھاياتنى سۆيەتتى. لېكىن ئۇ قەلب ئارزۇسىنى ھېچكىمگە ئاشكارا قىلمايتتى.

لەيلىگۈل پولاتنى تاپالمىغاندىن كېيىن، مۇزات بويىغا چىقتى ۋە دەريانى ياقىلاپ يۇقۇرىغا قاراپ ماڭدى.

دەريانىڭ يۇقۇرى تەرىپىدىكى كۆپ-كۆك چىمەن بىلەن قاپلانغان ئارالچاقتىكى بىر تۈپ يالغۇز، ياش قېيىنغا كۆزى چۈشكەن لەيلىگۈلنىڭ يۈرىگى دۈپۈلدەپ كەتتى. چىرايى ئۆزىچىلا قىزىرىپ، پۇت-قوللىرى بوشاشتى. ئۇ نېمىشقىدۇ ئىلگىرى مېڭىشتىن قورققاندەك توختاپ قالدى.

سۇ بويىغا يېقىن ئۆسكەن يالغۇز قېيىننىڭ تۈۋىدە، پولات، ئالدىنى دەريا تەرەپكە قىلىپ كىر يۇماقتا ئىدى.

«نېمىشقا كەلدىم بۇ يەرگە؟» دەپ ئۆز-ئۆزىگە سوئال قويدى لەيلىگۈل. ئۇ

خىجىل بولدى، يىگىتنىڭ قېشىغا قانداق بې-
رىشنى بىلەلمەيتتى. ئەزەلدىن يىگىتلەر بىلەن
تەنھا تۇرۇپ سۆزلىشىپ باقمىغان قىزغا پو-
لاتنىڭ يېنىغا بېرىش تولىمۇ ئېغىر كەلدى.
ئۇ قايتىپ كەتمەكچى بولۇپ بۇرۇلدى. ئەم-
ما، بىر قەدەم ئېلىپلا توختاپ قالدى.

كىرنى يېيىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇر-
غان پولات ئۆزىدىن 50 قەدەمچە نېرىدا
تۇرغان قىزنى كۆرۈپ قالدى. ھىجىقاچان
يۈز بېرىپ باقمىغان بىر خىل ئىللىق ئېقىم
ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا تاراپ كەتتى.

— لەيلىگۈل، بۇياققا كەپسىز!؟

ئىمىشقىدۇ ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ
كەتتى. قىز كېيىنكىدەك قارا كۆزلىرىنى
ئۇياتچانلىق بىلەن يىگىتنىڭ ياشلىق گۈزەل-
لىكى جىلۋىلىنىپ تۇرغان يۈزىگە، مېھىر-
ساداقەت ئۇرغۇپ تۇرغان نۇرلۇق كۆزلىرىگە
تىكتى. ئۇ يىگىتنىڭ قەلبىدىكى ھاياجانلىق
سەزگۈلەرنىڭ، شۇ تاپتا ئۆزىدىكى سەزگۈ-
لەردىن كەم ئەمەسلىكىنى چۈشىنىپ قىزار-
غىنىچە:

— كىر قاتلىرىنى يۇيۇپ بېرەي دەپ
كەلدىم، — دېدى يەرگە قاراپ تۇرۇپ.

يىگىتمۇ ئاناردەك قىزارغان بۇ تاغ
قىزىنىڭ شۇ تاپتىكى قەلبىنى چۈشەندى،
يۈرىكىدە ئاجايىپ كۈچلۈك ئوتنىڭ يېنىۋات-
قانلىقىنى سەزدى.

قىز ئۈنچىقماي بېرىپ پولاتنىڭ كى-
يىملىرىنى قولىغا ئېلىۋىدى، پولات:

— لەيلىگۈل، ئۆزەم يۇياي، ئارمىيىمىز-
نىڭ ئۇستاۋى بۇنداق ئىشلارنى مەنئى قىلى-
دۇ. جەڭچى ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئۆزى قىلىشى
لازىم، — دېگىنىچە كىرگە قول ئۇزاتتى. ئۇ-
لار كىرنى تارتىشىۋاتقاندا پولات دەسسەپ
تۇرغان تاش ئورنىدىن قوزغىلىپ كەتتى - دە،
قولى كىردىن ئاجرىغان پولات تېز ئېقىۋا-
ۋاتقان سۇغا چۈشۈپ كەتتى. لەيلىگۈل ۋارق-
قۇپ كەتتى. دەريا ئېقىنى تېز، ئۇنىڭ
ئۈستىگە، تېگى قورام تاشلىق ئىدى. ئەگەر
پولات بىرەر تاشقا ئۇرۇلسا خەتەر چىقاتتى.
قىز كىرنى قويغىنىچە پولاتنى سۇزۇۋېلىش
ئۈچۈن يۈگۈردى. 100 قەدەمچە تۆۋەنگە
ئاققان پولات بىر تاشقا ئېسىلىۋالدى. قىز
پولاتقا نازۇك قوللىرىنى ئۇزاتتى. پولات
قىزنىڭ قولىغا ئېسىلدى. قىزنىڭ قولى گويا
ئوت ئىدى. شۇ ئان ھەر ئىككىيلەن ۋۇجۇ-
دىدىكى يالقۇنلۇق ياشلىق ئوتىنىڭ بىر-
بىرىگە ئۆتۈشكىنىنى سېزىشتى. ئۇلار بىر-
بىرىگە مەنالىق قاراشتى.

ئۇلارنىڭ شۇ ھالىتىنى يىراقتىن كۆر-
گەن نۇرپاۋان دەسلەپتە «لەيلىگۈلنى چا-
قىرىۋالايمۇ - قانداق؟» دەپ ئويلىدى. لې-
كىن كېيىن يەنە ئويلىنىپ قالدى. چۈنكى
پولاتنىڭ ئۇلارنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرغان
زور ياخشىلىقىنى بەدەلسىز قالدۇرغىلى بول-
مايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، پولاتمۇ ئۇنىڭغا يا-
راپ قالغان ئىدى. قىز ئۇنىڭغا ھەرگىز زايا
كەتمەيدۇ. بىردىنلا نۇرپاۋاننىڭ دىلى يۇم-
شاپ، كۆزلىرىگە ياش كەلدى. ئانا مېھرىگە
قانماي، ھايات خوشاللىقىنى كۆرمەي تاغ-
ئورماندا ئەرەنچە ياشىنىپ ئۆسكەن قىزىغا
رەھمىسى كەلدى - دە، ئۇلارغا كۆرۈنمەيلا
كېتىپ قالدى.

«بىزگە يەنە كېرەك بولۇسىز، سىڭلىم»

تاش - تۆپىلار بىلەن قورۇلغان بۇ
كونا قورغان شەرقتىن كۆتىرىلىپ كېلىۋات-
قان تولۇنئاينىڭ نۇرىدا گويا چۆچەكلەردى-
كى تىلسىملىق قەلئەلەردەك يالتىراپ تۇراتتى.

ئىتلارنىڭ ئاندا-ساندا قاۋاپ قويۇشلىرىنى ھېساپلىمىغاندا، ھەممە نەرسە كېچە جىمجىتلىقىغا چۆمگەن ئىدى. قوماندانلىق شتاۋىنىڭ بۆلمىسى تالاش-تارتىش مۇھاكىمىلەر بىلەن قىزىپ كەتكەن ئىدى. شۇ تاپتا بۆلۈمدە ئابدۇكېرىم ئابباسوف، قاسىمجان قەمبىرى، سوپاخۇن... قاتارلىق باشلىقلارنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئاقسۇغا قىلىنىدىغان ھەربى يۈرۈشنىڭ پىلانى تۈزۈلمەكتە ئىدى.

پولات بۆلمىدىن 40 - 50 قەدەم نېرىدىكى لىم ياغاچتا ئولتۇرۇپ يىغىننىڭ ئاخىرلىشىشىنى كۈتمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ يېنىدا لەيلىگۈل ۋە نۇرپاۋانمۇ بار ئىدى. قىز بايا پولاتقا ئۆزىنىڭ قوشۇنغا قاتنىشىپ ئاقسۇغا ھۇجۇم قىلىش ئۇرۇشىغا بىللە بېرىش ئارزۇسىنىڭ بارلىغىنى ئېيتقان ئىدى. قىزدىن مۇنداق تەلەپنى كۈتمىگەن پولات دەسلىۋىدە ھەيران قالدى. ئاندىن قىزنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ رايىنى ياندۇرغىسى كەلمىدى. بۇ ئىش قوماندانلىق بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىش بولغاچقا، ئۇلارنى شتاپقىلا باشلاپ كەلگەن ئىدى.

يىغىن تۈگەپ ئوفىتسېرلار تارقاشتى، شتاپتا پەقەت ئابباسوف باشلىق بىر قانچە كىشىلەرلا قالدى. پولات رۇخسەت ئالغاندىن كېيىن، لەيلىگۈل بىلەن نۇرپاۋاننى شتاپقا باشلاپ كىردى. ئابباسوف خوشال ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ، نۇرپاۋان بىلەن قىزغىن كۆرۈشتى. قىزنىڭ ھالىنى سورىدى، ئۇلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ئاڭغىچە كانۋېيى چاي قۇيۇپ مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويدى. ئابباسوف كۈندۈزلىرى قول-قولىغا تەگمەي جەڭچىلەرگە قىزغىن ياردەم كۆرسەتكەن بۇ قەيسەر قىزغا زوقلىنىپ قاراپ قويدى. قىز تارتىنىپ قالدىمۇ يەرگە باقىنچە ئۈنچۈقمىدى. ئابباسوف پولاتقا «نىمە ئىش؟» دېگەن مەنىدە ئۆرۈلدى. پولات دىققەتتە تۇرغىنىچە:

— يولداش قوماندان، بۇلارنىڭ سىزگە بىر تەلىۋى بار ئىكەن! — دېدى.

— بىزگە زالىم، قانخور ھاشىم شاڭيۇنىڭ سالمىغان زۇلمى قالمىدى. ئانام سۇڭدوتەينىڭ قولىدا ئۆلگەن. ئاتا-بالا ئىككىمىز ئۇزۇندىن بۇيان سەرسان بولۇپ تارتمىغان جاپايىمىز قالمىدى. ئەمدى سىلەر كەپسىلەر. شۇڭا مەن سىلەرگە جەڭچى بولۇپ قوشۇلۇپ دەرت-يۇغانمىنى چىقارسام دەيمەن، — دېدى لەيلىگۈل قەتئىيلىك بىلەن.

ئابباسوف قىزغا قانداق جاۋاپ قايتۇرۇشنى بىلەلمەي قالدى. قىزنىڭ تەلىۋى ئورۇنلۇق ئىدى. لېكىن ئۇستاپچۇ؟ ئۇ، ياردەم كۈتكەندەك قاسىمجانغا قارىدى. قاسىمجان ئېغىر بىر تىنىدى-دە، جاۋاپقا ئېغىز ئاچتى:

— سىڭلىم، تەلىۋىڭىز ئورۇنلۇق، قوشۇندىكىلىرىمىزنىڭ ھەممىسىمۇ سىزدەكلا خىلمۇ-خىل كۈلپەتلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەچكە بۇ ئىنقىلاپقا قاتناشقان. شۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، سىزنى قوشۇنغا شەرتسىز قوبۇل قىلىشىمىز كېرەك ئىدى. لېكىن بىز ھازىر ئىلگىرىكىدەك پارتىزان قوشۇن ئەمەس بەلكى، مۇنتىزىم ئارمىيە، قوبۇل قىلىنغۇچىلار تەشكىللىك، پىلانلىق قوبۇل قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، سىز يالغۇز قىز ئىكەنسىز، سىزنى ئۇرۇش ئوتى ئىچىگە سۆرەپ كىرىشكە كۆزىمىز قىيمايدۇ، ئالدىمىزدا يەنە نى-نى ئىشلار بار. ئالدىرىماڭ، سىز يەنە كېرەك بولۇسىز، سىڭلىم.

ئەتىسى قوشۇن جەڭگىۋار ھالەتكە كىرىپ ئاقسۇ تەرەپكە قاراپ قوزغالدى. تەرەپ-تەرەپتىن توپلانغان تاغ خەلقى ئۇلارنى قىزغىن ئۇزىتىپ قويدى.

قوشۇننى كۈزىتىۋاتقان ئابباسوف چىلان

www.uyghurkitap.com

تۇرۇق ئاختىنى ئويناقلاتقىنىچە يېتىپ كەلگەن لەيلىگۈلنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ رەسىمىي ئوۋچى قىياپىتىدە ياسانغان، مىلتىغىنى بويىنىغا ئاسقان ئىدى.

— پولات! — دەپ چاقىردى قوماندان، — لەيلىگۈل سىز بىلەن كۆشرۈمەكچى بولسا كېرەك.

— قوماندان، — دېدى پولات قىزارغان هالدا، — چاقچاق قىلىۋاتامسىز؟ ...

— بىرلىك! — دەپ بۇيرۇق قىلدى ئۇ بۇ قېتىم جىددى هالدا، — قىز كۈتۈپ قالدى.

پولات نائىلاج ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ ئۆزىگە ئوتلۇق كۆزلىرىنى تىكىپ قاراپ تۇرغان قىزنىڭ ئالدىغا كەلدى. يىغىدىن كۆزلىرى قىزارغان لەيلىگۈل تولىمۇ ئوماقلىشىپ كەتكەن ئىدى.

— سەپىرىڭىز ئاق يوللۇق بولسۇن! — دېدى قىز گەپنى قىسقا قىلىپ، — بۇ مېنىڭ سىزگە تۇتۇدىغان ئاددى يوللۇغۇم، مەن ئۇچۇن ئاتقاچ كېلەرسىز!

يىگىت هاياجان ئىلكىدە تىترىگەن قوللىرى بىلەن قىز سۇنغان تۈگۈنچەكنى ئاۋايلاپ ئالدى، تولىمۇ چىرايلىق كەشتىلەنگەن ئىپەك قول ياغلىققا ئەسىرلەردىن قولغا چۈشۈرۈلگەن 6 شازا مائۇزېر ئوقى ئورالغان ئىدى.

— يوللىغىڭىز تېنىمگە كۈچ - مادار بولىدۇ، — دېدى پولات، — تاپشۇرۇغىڭىزنى بىجانىدىل ئورۇنلايمەن!

ئۇ ئوقنى ياغلىققا قايتىدىن ئوراپ لەۋلىرىگە تەككۈزدى - دە، ئاندىن قوينىغا سالدى ۋە ئاتنىڭ بېشىنى بۇراپ ئويناقلىتىپ چاپتۇرغىنىچە ئۇزاپ كەتكەن قوشۇن ئارقىسىدىن يۈرۈپ كەتتى.

قىممەتلىك ئامانەت

ئۆكتەبىرنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىدى. هاۋا خېلىلا سوۋۇپ كەتكەن، دەل - دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى سارغىيىپ چۈشۈشكە، ئوت - چۆپلەر قۇرۇشقا باشلىغان ئىدى. قورغاننىڭ ئۈستۈنكى تەرەپلىرىدىكى ياپ - يېشىل ئوتلاقلاردىن ئەمدىلىكتە ئەسەرمۇ قالمىغان، ئۇ يەرلەر ئەمدى يۇقىقا قار ئاستىدا قالغان ئىدى. ئارچا - قارىغايلاردىن باشقا دەل - دەرەخلەر يالىڭاچلىنىپ مۈكچىيىپ قېلىشقان، قۇياش نۇرىدا بىللۇردەك چاقناپ تۇرۇدىغان خانتەڭرىنىڭ هەيۋەتلىك چوققىلىرىمۇ ئەمدى لەيلىشىپ يۈرگەن قارا بۇلۇت - تۇمانلارنىڭ ئارىسىدا كۆرۈنمەي قالغان ئىدى. ئومۇمەن، يېشىللىقى، ئاۋاتلىقى بىلەن كىشىنى ئۆزىگە تارتىپ تۇرۇدىغان بۇ جاي مانا ئەمدى چۆللىشىپ قالغان ئىدى، چېكىنىپ كېتىپ بارغان مىللى ئارمىيە جەنۇبىي يۆنۈلۈش قىسىم جەڭچىلىرىنىڭ چىرايىغا ئوخشاش قايغۇلۇق ئىدى.

جەنۇبىي يۆنۈلۈش قىسىم گومىنداڭنىڭ مۇستەهكەم ئۇۋىسى — ئاقسۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك مۇهاسىرە قىلىپ، غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئازلا ۋاقىت قالغاندا، قوماندانلىق ئوشتۇمتۇتلا چېكىنىش بۇيرۇغىنى چىقاردى. ئاكوپلاردا قان كېچىپ جەڭ قىلىۋاتقان جەڭچىلەر بۇيرۇققا ناهايىتى قىيىندا كۆنۈشتى. ئوفىتسېرلار هەر بىر جەڭچىگە سەۋرلىك بىلەن خىزمەت ئىشلەپ ئۇلارنى ئاكوپتىن ئاران قايتۇرالىدى.

قوماندان - ئوفىتسېرلار غالىبىيەت قولغا كېلىۋاتقان جەڭنى داۋاملاشتۇرۇشنى ئويلانمىغانمىدى؟ ئەلۋەتتە ئويلاشقان ئىدى.

ئۇلار يەنە ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەت قاتار -
لىق چوڭ مەسىلىلەرنىمۇ ئويلاشقان ئىدى.

جەنۇبىي يېڭىلىقلىرىنىڭ ئادەم
سانى كەلگەن ۋاقتىدىكىدىن 10 ھەسسە كۆ...
پەيگەن ئىدى. يەنە ئۇلارغا گۈمىندالغىنىڭ
ئاسارىتىدە قېلىشنى خالىمىغان تەرەققىيپەر -
ۋەر زىيالىلار، ئوقۇغۇچىلار، ئىشچى - دېخان
ياشلىرى توپ - توپ بولۇپ قوشۇلماقتا ئى -
دى. مۇزات تاغلىق رايونىغا كەلگەندە ئازات
رايونغا چىقىپ كېتىدىغانلارنىڭ سانى ئىككى
مىڭدىن ئېشىپ كەتتى.

×

پولاتنىڭ غەلىبە خەۋىرى ئېلىپ كې -
لىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ تاقىتى -
تاق بولغان لەيلىگۈلگە چېكىنىش خەۋىرى
تولىمۇ قاتتىق تەسىر قىلدى. بولۇپمۇ پو -
لاتنىڭ ئېغىر يارىدار بولۇپ قايتىشى قىز -
نىڭ يۈرىكىنى پىچاق بىلەن تىلغاندەك
بولدى.

قىسىم قورغاندا قىسقىغىنە توختاپ،
مۇز داۋاندىن ئۆكۈشلۈق ئۆتۈپ كېتىشىنىڭ
تەييارلىقىنى ئىشلەۋاتقىنىدا لەيلىگۈل دادى -
سى بىلەن ئات چاپتۇرۇپ يېتىپ كەلدى.
لەيلىگۈل پولات قاتارلىق يارىدارلار جاي -
لاشتۇرۇلغان بۆلۈمگە كىرىپ كەلگىنىدە ئابى -
باسوف باشلىق رەھبەرلەر شۇ يەردە ئىدى.

— كېلىڭ، لەيلىگۈل. — دىدى ئاببا -
سوف، — ئوبدان تۇرغانسىز؟

— نۇرىكا، ئۆزلىرىچۇ؟

— تېچلىق! — دەپ سوغاقىراق جاۋاپ
بەردى قىز ئەلەم بىلەن ۋە قوماندانغا تەنە
ئۇچقۇنى چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن
قاراپ قويدى.

سەزگۈر قوماندان قىزنىڭ چېكىنىشكە
بولغان نارازىلىقىنى سەزدى - دە، خىجالەت
بولۇپ يانغا قارىۋالدى.

قىز كارۋاتتا ياتقان پولاتنىڭ قېشىغا
ئاستاغىنە يېقىنلاشتى. ئۇنىڭ يۈز - كۆزلىرىلا
ئوچۇق قالدۇرۇلۇپ، ئورالغان داكىلار قىپ -
قىزىل قان داغلىرى بىلەن قېتىشىپ كەت -
كەن ئىدى. پولاتنىڭ يارىسى يالغۇز بېشى -
دىلا ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ بەل، پۇتىنىمۇ
ئوق تېشىپ ئۆتكەن ئىدى. كۆزلىرى ئولتۇ -
رۇشۇپ، يۈز سۆڭەكلىرى پۈلتىيىپ چىققان،
لەۋلىرى گەزلىشىپ، چىرايى تاتارغان بو -
لۇپ، ئاۋالقى گەۋدىلىك يىگىت ئەمدى كى -
چىك بالىدەك بىر تېرە، بىر ئۇستىخانغا ئاي -
لانغان ئىدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى
مۇھاسىرە جەڭلىرىدە قانچىلىك پىداكارلىق
كۆرسەتكەنلىكىنى بىلگىلى بولاتتى. چېكىنىش
تۈيۈقسىز باشلىنىپ، جىددى ھەربى يۈرۈش
بولۇۋاتقانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، تۈزۈككىرەك
تىببى ياردەم بېرىش ئىمكانىيىتى بولمىغاچقا
پولاتنىڭ قىزىتمىسى ئۆرلىگەن، ئۇ ھامان
ھوشسىز ھالدا جۆيلۈيتتى. لەيلىگۈل كارۋات -
نىڭ بۇرجىكىگە ئاۋايلاپ ئولتۇردى - دە،
ئالقانلىرىنى پولاتنىڭ قانلىق داكىلار بىلەن
ئورالغان پېشانىسىگە قويدى. ئاندىن يۇمشاق
بارماقلىرى بىلەن پولاتنىڭ يۈزىنى سى -
لاپ:

— پولات ئاكا، مەن لەيلىگۈل، داداممۇ
بىللە كەلدى، — دىدى.

پولات ھوشسىز ياتاتتى، بىر ئازدىن كېيىن
ئۇ مادارسىز ھالدا بىلىنەر - بىلىنمەس قىلىپ:

— سۇ! سۇ! — دىدى.

لەيلىگۈل سانتار ئۇزاتقان، سوۋۇتۇل -
غان قايناقسۇ قاچىلانغان سۇدانىنىڭ ئاغزىنى
ئاۋايلىغان ھالدا پولاتنىڭ گەز باغلاپ، قې -
تىشىپ كەتكەن لەۋلىرىگە تەككۈزدى. پو -
لاتنىڭ بوغىدىيەكلىرىدىنىڭ «غۇرت - غۇرت»
قىلىپ ئاۋاز چىقىرىپ مىدىرلاشلىرىدىن ئۇ -
نىڭ سۇنى تولىمۇ قىيىندا يۇتۇۋاتقانلىقىنى

بىلگىلى بولاتتى. بىرھازادىن كېيىن ئۇ ئاستا كۆزىنى ئاچتى ۋە نىمدۇر دېگەندەك لېۋىنى مىدىرلاتتى.

پولات گويا بىرەر نەرسىنى ئىزلىگەندەك ئاستاغىنە قىمىرلىدى. ھوشيار سانىتار دەرھاللا پولاتنىڭ كارۋىتىنىڭ بېشىدا ئېسىغلىق تۇرغان، ئۇ ھەممىشەم يېنىدىن ئايرىمايدىغان خۇرۇم تاشلىق سومكىسىنى ئاختۇرۇپ، قىپ - قىزىل قانغا بويالغان بىر بولاقنى ئالدى - دە، لەيلىگۇلگە ئۇزاتتى. لەيلىگۇل ئۆزى يېللۇق تۇتقان ياغلىقنى تونۇدى - دە، ھاياجان بىلەن يېشىپ قاراپ «ئاھ!» دېگىنىچە بولاقنى كۆكرىگىگە تاڭدى، بولاقتا ئۆزى يېلىلۇق قىلغان ئوقلارنىڭ قۇرۇق شازلىرى بار ئىدى. قىزنىڭ كۆزلىرىدىن تامچىلىغان ياش بولاقنى ھۆللىدى... پولات يەنە ھوشىدىن كەتتى.

— قوماندان، — دېدى لەيلىگۇل ئورنىدىن تۇرۇپ، — مېنى بۇ ياردار جەڭچىلەرگە قاراشقا قوبۇل قىلىڭ. سىلەردىن ئايرىلىپ ئەمدى بۇ يەردە بىزگە قىلىدىغان ئىش يوق. سىلەر كەتسەڭلار گومىنداڭچىلار بىزدىن ياۋۇزلۇق بىلەن ئۆچ ئالماي قالمايدۇ. ئەمدى ئاتا - بالا ئىككىمىزنى قوبۇل قىلارسىز؟

ئاباسوف قىزغا يالت قىلىپ قاراپ قويدى - دە، كەسكىن قىلىپ:

— قوبۇل قىلىمىز! — دېدى.

×

قوشۇن چېكىنىش سەپىرىنى تولىمۇ قىيىندا داۋام قىلماقتا ئىدى. ئۇلارنىڭ قورغاندىن قوزغالغىنىغا ئۈچ كۈن بولغان بولسىمۇ تېخىچە مۇز داۋانغا يېتىپ كېلەلمىدى. دۈشمەن قوشۇنلىرى ھە دېگەندىلا ئىز بېسىپ قوغلاپ كېلىشى مۇمكىن ئىدى. ياردارلارنى ئېلىپ مېڭىش تېخىمۇ قىيىنغا چۈشتى. ياردارلارنىڭ مېڭىش ئىمكانىيىتىلا بولغانلىرى بىر ئامال قىلىپ مېڭىپ كېلىۋاتاتتى. ئاباسوف ياردارلار بىلەن، قاسىمجان، سوپاخۇنلار قىسمىنىڭ ئالدى - كەينىدە جەڭچىلەر بىلەن بىللە ئىدى.

بىر قېتىم پولات ھوشىغا كېلىپ، قوماندان ئاباسوفنىڭ ئۆزىنى نوسىلكىدا كۆتىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، پۈتۈن قىسىمدىكى جەڭچىلەرنىڭ ياردارلار بىلەن ئاۋارە بولۇپ، ئىلگىرى يۈرەلمەيۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ، ئاباسوفتىن ئۆزىنى ئېتىپ تاشلاپ، ئالغا ئىلگىرىلەۋېرىشنى تەلەپ قىلدى. ئاباسوف ئۈندىمەستىن نوسىلكىنى ئىككى قولى بىلەن باش ئۈستىگە ئېلىپ كۆتىرىپ ماڭدى. جەڭچىلەر ھۆكىرىشىپ يىغلاشقان ھالدا نوسىلكىنى قوماندادىن تالىشىپ ئېلىپ خېلى يەرگىچە باش ئۈستىدە كۆتىرىپ ماڭدى.

ئىگىزلىككە كۆتىرىلگەنسېرى ھاۋا شالاڭ ھەم سوغاق بولغانلىقتىن، ياردارلارنىڭ بولۇپمۇ پولات قاتارلىق ئۈچ يارىدارنىڭ ھالى ناچارلىشىشقا تۇردى.

— قوماندان، — دېدى لەيلىگۇل سازلىق بىلەن قۇم كۆل ئارىلىقىغا كەلگەندە نوسىلكىنى قويۇپ تۇرۇپ، — ئەمدى بولمىدى، بۇ ئۈچ ياردارنى مۇشۇ تاغ ئىچىدە ئاتا - بالا ئىككىمىزگە قالدۇرۇپ كېتىڭلار. بىز يەرلىك، بىزگە ھەممە يەر تونۇش، سول تەرەپتىكى بۇ غولنىڭ ئىچكىرىسىدە بىر غار بار. ئەتراپى قارىغايلىق. ئېقىن سۈيىمۇ بار. ياۋايى ھايۋانلىرىمۇ كۆپ. زۆرۈر تېپىلسا، مەھەللىدىكىلەر بىلەن ئالاقىلىشىپ، ياردارلارنى جەزمەن ياخشى ئاسرايمىز، ئۇلار ياخشى بولغاندا ئارقاڭلاردىن يېتىشەيلى.

— شۇنداق قىلايلى، ئوغلۇم. — دېدى نۇرپاۋانمۇ قىزنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلەپ.

ئاببا سوفمۇ بۇ ئەقىللىق باتۇر قىزغا ئۇزاققىچە تىكىلىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ قەھرىمانلىق خىسلەتلىرىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن بۇ گۈزەل قىزنىڭ ئۆزى تونۇشقاندىن بۇيانقى قىزغىن ياردىمىنى، ئازاتلىق كۈرىشىگە بىلدۈرگەن قىزغىن مېھرى - مۇھەببىتىنى خاتىرىسىدىن بىرمۇ - بىر ئۆتكۈزدى.

— سىڭلىم، — دېدى ئاببا سوف هاياجاندىن بوغۇلغان هالدا، — پىكرىڭىز ئورۇنلۇق، بولۇدۇ. بۇ ئۈچ جەڭچىنى سىلەرگە قالدۇرايلى. ئەسكەرتىپ قويايكى، بۇ كىشىلەر خەلقنىڭ سادىق - پىداكار ئوغلانلىرى، سىلەر ئۈچۈن قىممەتلىك ئامانەت، بىز سىلەرگە ئىشىنىمىز. ۋەزىپىنى ياخشى ئورۇنلاپ، ئامانەتنى خەلقىڭلارغا سالامەت تاپشۇرساڭلار، خەلق سىلەرنى تارىخنىڭ شەرەپلىك تۆرىگە ئولتۇرغۇزىدۇ. مۇبادا ئورۇنلىيالمىساڭلار ۋە ياكى دۈشمەننىڭ قولىغا چۈشۈرۈپ قويساڭلار، ئۇ چاغدا .....

ئاببا سوف قىزنىڭ كۆڭلىنى ئاياش يۈزىسىدىن سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتمىدى.

— ئۇ چاغدا، — دېدى سەزگۈر قىز ئۆزى جاۋاپ بېرىپ تۇرۇپ: — خەلق نەپرىتىنىڭ سىرتمىقى بوينىمىزغا چۈشىدۇ.

قامال

لەيلىگۈل ئەتىگەندىن بېرى دادىسى ۋە مۇھاپىزەتچى رازىق بىلەن غارنىڭ ئاغزىنى تاشتا ئېتىپ ئاراش قالغان يەرلىرىنى ئارتۇق ئەدىيال ۋە ئوۋلانغان هايۋان تېرىلىرى بىلەن توسقان بولسىمۇ، ئىككى كۈندىن بېرى شىددەت بىلەن چىقىۋاتقان شىۋىرغاننىڭ مۇدھىش سوغىنى توساشقا ئاجىز كەلدى. يېقىلغان گۈلخانمۇ غار ئىچىنى تازا ئىسسىتىپ كېتەلمەيۋاتاتتى.

پولات باشلىق ياردارلار غارنىڭ قولايلىق يەرلىرىدە، ئەدىيال ۋە ئوۋلانغان هايۋان تېرىلىرىدىن قىلىنغان چۈشەكتە يېتىشاتتى.

مانا قېشۇن مۇز داۋاندىن هالقىپ ئۆتۈپ كەتكىلى 15 كۈنمۇ بولۇپ قالدى. لەيلىگۈل ۋە نۇرىكاملار ياردارلاردىن ئوبدان خەۋەر ئالدى. ئوتۇن - ياغاچ غارنىڭ ئالدىدا، گۆش تاغدا، ئۇنىڭ ئۈستىگە، قىسىم بىر تال 5 ئاتار مىلتىق، هەر بىر كىشىگە بىردىن مائوزىر، دىكتار ئاپتومات، يېتەرلىك ئوق - دورا، ئاش - ئوزۇق، ئەسۋاپ - سايمان قالدۇرۇپ كەتكەن ئىدى. سەپەر ئۈستىدە تۈزۈكرەك ئارام ئېلىش پۇرسىتىگە ئىگە بولالمىغان ياردارلار قىسقىغىنا 15 كۈن ئىچىدە خېلى ئوبدان بولۇپ قالدى. پولاتتىن باشقىلىرى ماڭالايدىغان بولدى.

— مەھەللىنىڭ ئەھۋالى ئېغىرلىشىپتۇ، — دېدى بىر كۈنى نۇرىكام سىرتتىن تىنىك - تىنىڭلاپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، مۇز قېتىپ كەتكەن چىرايىنى ئوتقا قاخلاپ تۇرۇپ، — گومىنداڭ قورغانىغا بىر يىلىك ئەسكەر چىقارتىپتۇ. بۇنىڭغا هېلىقى قان ئىچەر يەن فۇگۇەن باش ئىكەن. «ئىلى ئوغرىلىرىغا ياردەم بەرگەن» دەپ، بىگۇنا كىشىلەرنى قىرغىن قىلغىلى تۇرۇپتۇ. هازىرچە مۇزات داۋىنىنىڭ تۆۋىدىكى قاراۋۇلخانىدا ئەسكەر يوق ئىكەن. ئاز كۈن ئۆتمەي ئۇ يەرگىمۇ ئەسكەر چىقارتىمدۇ. ئۇ چاغدا بىز ئالدى - ئارقىمىزدىن قاپسىلىپ قالارمىزمىكىن؟

— قامال، — دەپ تەكرارلىدى لەيلىگۈل ئەلەم بىلەن ۋە يارىدار جەگچىلەرگە قىيا قاراپ قويدى، — دادا، كېلەر يىل ئەتىيازغىچە بەرداشلىق بەرگىلى بولماسمۇ؟

— مۇز داۋانىنىڭ ئەڭ سوغاق - شىۋىرغان پەيتى دەل ئەتىياز پەسلىدە بولىدۇ. تاكى 5 - ئاي ئاخىرلاشمىغىچە داۋان يولى ئېچىلمايدۇ. يەنە بىر ئايدىن كېيىن داۋاندىن ئۇچار - قۇشمۇ ئۆتەلمەيدۇ. يىمەك - ئىچمەك جەھەتتىن چىدىغىلىمۇ بولار، لېكىن دۈشمەن ئورنىمىزنى بىلىپ قالسىچۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، سىرتلارغا چىقىپ، ملتىق ئېتىپ تۇرۇمىز. هازىر داۋاندىن ئۆتۈپ كېتىشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ياخشى پەيتى.

— مۇشۇ بىر - ئىككى كۈندىن قالماي قوزغالساق دەملا؟

— ھەئە.

— يارىدارلارچۇ؟ ئاتباسوفنىڭ دىگەنلىرى ئېسىڭلاردىمۇ؟

— ئېسىمدە، — دىدى ئېغىر خورسىنىپ نۇرپاۋان، — مەنمۇ شۇ غەم بىلەن، قىزىم. — ئۇ بىر پەس شۈكلەپ تۇرۇپ كەتتى، — ماقۇل، قىزىم. سەن دىگەندەك ئەتىيازنى كۈتەيلى.

— لەيلىگۈل، — دەپ چاقىردى پولات زورۇقتان ئاۋاز بىلەن، — مەن، نۇرىدكامىنىڭ سۆزىنى ئورۇنلۇق دەپ قارايمەن. ئۇ كۆپنى كۆرگەن، ئۇنىڭ ئېيتقىنى ئورۇنلۇق.

گۈلخانغا ھەممىدىن يېقىن ياتقان پولات ئۇخلىغان بولۇۋېلىپ ھەممە گەپلەرنى ئاڭلاپ ياتقان ئىدى.

قىز ھەيران بولۇپ، يىگىتنىڭ قېشىغا كەلدى - دە، مۇلايىملىق بىلەن:

— سىلەر تېخى دەرمانغا كىرىپ بولالمىغان تۇرساڭلار، — دىدى.

— كىم شۇنداق دەيدۇ، هازىر خېلى ئوبدان كۈچ - ماغدۇرغا كېلىپ قالدۇق. ئۆمىلەپ بولسىمۇ ئۆتۈپ كېتەلەيمىز. بىزنىڭ داۋاندىن مۇشۇ پەيتتە ئۆتۈۋالغىنىمىز ياخشى.

— قارامىلىق قىلىشقا بولمايدۇ، پولات ئاكا!

— بۇ، مېنىڭ بۇيرۇغۇم، — دىدى پولات بىرئاز جىددىلىشىپ، — بويسۇنۇشقىمىز كېرەك.

— قوماندانلىق سىلەرنى بىزگە تاپشۇرغان، بۇ يەردە بىز باشلىق.

— لەيلىگۈل، — دىدى پولات ئىلاجىسىز ھالدا يۇمشاپ، — گەپكە كۆنۈڭ، نۇرىكامىنىڭ گېپى راستىنلا ئورۇنلۇق. كېيىن قالساق چاتاق چىقىشى مۇمكىن. ئەمىلىي ئەھۋال بويىچە ئىش قىلغىنىمىز تۈزۈك.

پولاتنىڭ كېيىنكى سۆزى لەيلىگۈلنى يۇمشاتتى. شۇنداق قىلىپ بۇ بىر تۈپ كىشىلەر سەپەر پىلانىنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن گۈلخان ئالدىغا تويلىنىشتى ۋە ئاخىرىدا بۈگۈنلا يۈرۈپ كېتىشنى قارار قىلىشتى.

— ئانداق بولسا، — دىدى نۇرپاۋان ئورنىدىن تۇرۇپ، — قاراۋۇلخانا تەرەپنى تىك - تىڭلاپ كېلەي. ئىمكان بار قاراڭغۇ چۈشكەندىرەك ماڭغىنىمىز تۈزۈك.

— دادا، — دىدى لەيلىگۈل كۆڭلى ئۈزۈلگەندەك قىلىپ، — بارمىسىلا بولارمىكىن.

— خاتىرجەم بولغىن، قىزىم. تاغنى بەش قولدەك بىلىمەن. خۇدا ئامان قىلسا، چوقۇم قايتىپ كېلىمەن.

— دادا ... — دەپ توختاپ قالدى قىز ئەۋەتكىسى كەلمىگەندەك قىلىپ، لېكىن كىملا بولمىسۇن بىرسى قايتا تىك - تىڭلاپ كېلەي بولمايتتى، كىم باردۇ؟ دەرۋەقە، دادىسىدىن مۇناسىپراق كىشىمۇ يوق ئىدى.

www.uyghurkitap.com

قىز ئىلاجسىز دادىسىنىڭ بېرىشىغا قوشۇلدى.

— مۇبادا، ھازىر قاراۋۇلخانىنى دۈشمەنلەر ئىگەللىگەن بولسىچۇ؟ داۋاندىن ئايلىنىپ ئۆتۈدىغان بۇنىڭدىن باشقا يولىمۇ بارمۇ، دادا؟ قىز بۇ سوئالنى ھەر ئېھتىمالغا قارشى سورىغان ئىدى.

— بار، قىزىم. — دەپ جاۋاپ بەردى نۇرپاۋان قىزىنىڭ سەزگۈرلىكىگە قايىل بولغان ھالدا، — ئوزاقى يىلى، ياردار ئارقارنى قوغلىشىپ، بىر جىلغا بىلەن داۋاننىڭ ئۈستىگە چىقىپ قالغىنىمىز ئېسىڭدىمۇ؟ ئاشۇ يول مۇشۇ غارنىڭ ئارقىسىغا كېلىدۇ. لېكىن بەك خەتەرلىك، كۈندۈزى ماڭمىسا بولمايدۇ.

قىز خۇشال بولۇپ كەتتى.

ئازات رايونغا سەپەر

دۈشمەن ئەسكىرىنىڭ ئاتقان ئوقى لەيلىگۈل دالىدا قىلىپ تۇرغان يوغان چوخماق مۇزنىڭ بىر بۇرجىكىنى ئۇچۇرۇۋەتتى. سوغاق مۇز پارچىلىرى، قىزنىڭ گەجگىسىدىن ئىچىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ پەسەنت قىلماي غەزەپ بىلەن ئوق ئۈزۈۋەتتى، ھىلىقى نىجىسنىڭ مېڭىسىنى چۇۋۇپ تاشلىدى. جەسەت ياندىكى چوڭقۇر مۇز يېرىقىغا چۈشۈپ كەتتى.

دۈشمەنلەر ئىلگىرىكىدەك توپلىشىپ ئوق ياغدۇرمايتتى. ئەمدى ئۇلار تار داۋان يولىدىكى تاش ـ مۇزلارنى تۇرۇپ دالدا قىلىپ، قارىنى كۆرۈپ ئوق ئۈزەتتى. لەيلىگۈل بۇنىڭدىن دۈشمەننىڭ ئادەم ۋە ئوق ـ دورا جەھەتتە ئېغىر چىقىمغا ئۇچرىغانلىقىنى، ئارقا سەپتىن ياردەمسىز قالغانلىقىنى چۈشەندى. بۇ، ئۆزلىرى ئۈچۈن تازىمۇ قولايلىق پۇرسەت ئىدى. شۇڭغىچە ئوق تېگىپ ئۆلۈپ كېتىپ قالماسلىقنى تىلەيتتى. بۇ ئۆلۈمدىن قورققانلىقى ئەمەس. ياردارلارنى ئازات رايونلارغا سالامەت ئۆتكۈزۈپ، قوماندانلىق ئالدىدا بەرگەن ۋەدىسىنى ئاقلاش ئۈچۈن ئىدى.

دۇنيادىكى ئەڭ قەدىرلىك كىشىسى — دادىسى نۇرپاۋاننىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى قىزغا ئۆلۈمنىمۇ پەسەنت قىلمايدىغان ئاجايىپ قەيسەرلىك بېغىشلىغان ئىدى.

نۇرپاۋان كۆرۈشكە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، غاردا قالغانلار قارار بويىچە ئىشلارنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ، يۈرۈشكە تەييارلاندى. نامازدىگەر مەزگىلىدە غار ئاغزىدا ئۇشتۇمتۇت دۈشمەنلەر پەيدا بولدى. ئۇلار باش ـ كۆزى قانغا بويالغان، چەمبەرچەس باغلانغان نۇرپاۋاننى ئالدىغا سېلىپ ئېلىپ كەلگەن ئىدى.

— ئاھ، بىچارە دادام! — دەپ ۋاقىرىۋەتتى قىز تاقەت قىلالماي ۋە ئاپتوماتىنى ئېلىپ سىرتقا ئېتىلدى. ئەگەر مۇھاپىزەتچى چاققانلىق بىلەن تۇتۇپ ئالمىغىنىدا نېمە ھادىسىلەر يۈز بېرەر ئىدىكىن؟

نۇرىكام، داۋان قاراۋۇلخانىسىغا ماڭىدىغان يول ئاغزىدىلا، قاراۋۇلخانىنى ئىگەللەش ئۈچۈن كېتىۋاتقان گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا دۇچ كېلىپ قولغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. دۈشمەنلەر نۇرپاۋاننى كۆپ قىيىن قىستاققا ئالغان ئەمما بوۋاينىڭ ئاغزىدىن ھېچنەرسىگە ئىگە بولالمىغان. شۇنداق بولسىمۇ گۇمان بىلەن ھەممە يەرنى ئاختۇرۇپ ئاخىرى بۇ يەرگە كېلىشكەن ئىدى.

— جېنىم دادام، شەپقەتچىم، كۆز نۇرۇم، مېھرىۋانىم!...

قىزنىڭ زارى ھەممىسىنىڭ يۈرىكىگە تەككەنلىكتىن، غار ئىچىنى ئېغىر جىمجىتلىق قاپلىدى. ھەممەيلەن بۇنداق بولۇشىنى كۈتمىگەن ئىدى. ھەممەيلەننىڭ نۇرپاۋانغا كەلگەن بۇ قىسمەت ئۈچۈن يۈرىكى ئېچىشىپ

كېتىپ باراتتى. ئەمدى يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دەپ ئېتىشماقتىن باشقا چارە قالمىدى.

— ئەھۋال ئۇشتۇمتۇت ئۆزگەردى، — دىدى پولات تەمكىنلىك بىلەن غاردىكىلەرگە قاراپ، — ئاخىرقى تامچە قېنىمىز قالغىچە جەڭ قىلايلى. ھەرگىز تىرىك قولغا چۈشمەيلى. بولالمىغاندا بىر يەرگە يىغىلىپ قورال - ياراقلىرىمىز بىلەن بىللە، گىراناتنى پارتلىتىپ قۇربان بولايلى. لەيلىگۈل، ناھايىتى سەۋرلىك، ئىرادىلىك بولۇڭ. نۇردكامنى قۇتقۇزۇپ قېلىشنىڭ ئىمكانىيىتى يوقلۇغىنى كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇلار بىزنى تىرىك تەسلىم قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئەنە شۇنداق ياۋۇز ئۇسۇلنى قوللانغان، قەتئى بەرداشلىق بېرەيلى!

— ھەي، ئىلى ئوغرىلىرى! — دەپ ۋاقىردى بىر ئەسكەر تۇمشۇغىنى سوزۇپ، — قامالدا قېلىشتىڭ، تەسلىم بولۇش، ئەگەر تەسلىم بولۇشمىساڭ...

ئەسكەر غاردىن جاۋاپ چىقمىغاندىن كېيىن يەنە ۋاقىراشقا باشلىدى:

— ھەي لەيلىگۈل! داداڭغا ئىچىڭ ئاغرىمامدۇ؟ تەسلىم بولۇشمىساڭ داداڭنى ئەڭ قىيىن ئازاپ بىلەن ئۆلتۈرۈمىز!

لەيلىگۈلنىڭ بارمىقى ئىختىيارسىز ئاپتوماتنىڭ چاقمىغىغا تېگىپ كەتتى - دە، تا - تاتىلغان ئوق ئاۋازى پۈتۈن جىلغا ئىچىنى ياڭرىتىۋەتتى. ھىلىقى ئەسكەر كەينىگە ئۈچۈپ كەتتى.

— ئېتىڭلار!

دۈشمەن ئوفىتسېرىنىڭ بۇيرۇغى بىلەن شىددەتلىك ئوق يامغۇرى يېغىشقا باشلىدى. پولات باشلىق ياردارلارمۇ بىمارلىغىنى ئۇنتۇپ، دۈشمەنگە بولغان غەزەپ - نەپرىتىنىڭ كۈچى بىلەن ئاپتوماتلاردىن ئوق ياغدۇردى.

لەيلىگۈلنىڭ كۆزى توپۇقسىزلا ئەسكەرلەر ئارىسىدا غىل - پاللا كۆرۈنگەن يەن چىمىڭغا چۈشۈپ قالدى - دە، قەلبىدە قىساس ئوتى يالقۇنجاپ كەتتى. ئۇ يەن چىمىڭنى نىشانغا ئېلىشقا تىرىشاتتى، لېكىن ئۇ ھىلىگەر ئەبلەخ ئۆزى ئالدىغا چىقماي، يوشۇرۇنغان ھالدا قوماندانلىق قىلاتتى.

ئوق ئاۋازلىرى خانتەڭرى باغرىنى زىل - زىلىگە كەلتۈردى. ئېتىشىش بىر سائەتكە سوزۇلدى. كۈن ئولتۇراي دەپ قالغان ئىدى. ئاخىرى دۈشمەنلەر بەرداشلىق بېرەلمەي 15 چە ئۆلۈگىنى قالدۇرۇپ، غار ئاغزىدىن 100 مېتىرچە نېرىغا — يانتۇلۇقتىكى قېيىنزارلىققا چېكىندى. غاردىكىلەرگە كۆرۈنگۈدەك ئۇلۇغ قىلىپ گۈلخان ياقتى. نۇرپاۋاننى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— تەسلىم بولۇشامسەن - يوق؟ تەسلىم بولۇشمىساڭ، بۇ ئادىمىڭنى ئوتتا كۆيدۈرۈۋېتىمىز! — دەپ ۋاقىردى.

غاردىكىلەر دۈشمەنلەرنىڭ نىيىتىنى چۈشىنىپ تۇرالماي قېلىشتى. ھەممەيلەن لەيلىگۈلگە قاراشتى، لەيلىگۈلنىڭ سۇرلۇك مەڭزىلىرىدە ياش تامچىلىرى يالتىرىدى. شۇ چاغدا نۇرپاگاننىڭ: «جېنىم قىزىم، ھەرگىز تەسلىم بولماڭلار! ھالىمدىن يۈرىگىڭ ئېزىلمىسۇن، نومۇس - ئارىمىزنى ساقلايلى، ئاخىرىغىچە ئېلىشىڭلار، مېنى ئېتىپ تاشلاڭلار» دىگەن ئايانچلىق ئاۋازى يېتىپ كەلدى. نۇرپاۋاننىڭ دۈشمەن قولىدا ئۆلۈشنى خالىمىغانلىغى چىقىپ تۇراتتى. باشقا ئىلاج يوقلۇغىنى چۈشەندى - دە، قەھرى - غەزەپ بىلەن گۈلخاننى نىشانغا ئېلىپ ئوق ياغدۇردى. رەزىل دۈشمەنلەر ئوق زەربىدىن يىقىلغان نۇرپاۋاننىڭ جەسىدىنى غالجىرلىق بىلەن گۈلخاننىڭ ئوتتۇرىسىغا تاشلىدى... ئېتىشىش ئەل ياتقۇغا قەدەر داۋاملىشىپ. ئاندىن

دۈشمەن تۇيۇقسىز جىمىپ قالدى. جەڭچىلەر دۈشمەنلەرنىڭ قاراۋۇلخانىغا قاراپ چېكىنگەنلىكىنى بايقاپ قېلىشتى. مانا تاڭمۇ سۈزۈلۈپ قالدى.

— قانداق قىلىمىز؟ — دېدى پولات لەيلىگۈلگە. لەيلىگۈل ئاجايىپ چىدام بىلەن ئۆزىنى بېسىۋالدى-دە، قەتئىيلىك بىلەن:

— ئاخىرىغىچە ئېلىشىمىز، غارنىڭ ئارقا ئېغىزى بىلەن تۈنۈگۈن كۆرۈپ كەلگەن يولغا چىقايلى، رازىق، سىز يولداشلارنى باشلاپ مېڭىڭ، مەن مۇداپىئە قىلىپ يېتىشىپ ماڭىمەن، — دېدى.

×

لەيلىگۈل دۈشمەنلەرنىڭ يارىدەمسىز، پەرىشان ۋەزىيىتىدىن پايدىلانماقچى بولدى-دە، مۆكۈنۈپ تۇرغان ئورنىدىن ئۆمىلەپ رازىقنىڭ قېشىغا كەلدى. پولات باشلىق يارىدارلارمۇ ئاپتوماتلىرىنى قوللىرىدا چىڭ تۇتۇشقىنىچە داۋان يولىنىڭ بىر تەرىپىدىكى مۇز ئۆڭكۈرىدە تىپىلىشىپ تۇرۇشقان ئىدى. قىز ھەممەيلەن ئاڭلىغۇدەك قىلىپ ۋەزىيەتنى چۈشەندۈردى. ماڭالايدىغان كىشىلەرنى رازىقنىڭ مۇھاپىزىتىدە، پولاتنى نوسىلكا بىلەن ئېلىپ مېڭىشنى ئورۇنلاشتۇردى.

— سىزچۇ؟ — دەپ سورىدى رازىق، — سىز يارىدارلار بىلەن مېڭىڭ، مەن مۇداپىئە قىلاي.

— ئەزمىلىك قىلماي، بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىڭ! نېمىگە قاراپ تۇرۇسىز؟

رازىق لەيلىگۈلنىڭ چىرايىغا قاراپ چۆچۈپ كەتتى-دە، ئارقىسىغا بىر-ئىككى قەدەم داجىدى. قىزنىڭ چىرايى ئاجايىپ سۈرلۈك تۈس ئالغان، كۆزلىرى ئارسلاننىڭكىدەك چاقناپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ ئاپتوماتىنىڭ ئاغزى دەل رازىقنىڭ يۈرىكىگە توغرىلانغان ئىدى.

— بۇيرۇققا بويسۇنۇڭ! — دېدى زەئىپ ئاۋاز بىلەن پولات، رازىقنى كۆندۈرۈپ.

ئۇلار ئۆزلىرىدىكى ئارتۇق ئوق گىراناتلارنىڭ ھەممىسىنى قىزغا قالدۇرۇشتى.

— خەير، ئاق يول تىلەيمەن! — دېدى لەيلىگۈل جەڭچىلەرگە قاراپ، ئاندىن پولاتنىڭ قېشىغا كەلدى. جاراھەت ئازاۋىدىن كۆپ قىينالغان، لېكىن ھايات ئىشەنچىسى پارلاپ تۇرغان نۇرلۇق كۆزلىرىگە قارىغىنىچە ئۇنىڭ ئورۇق قوللىرىنى تۇتتى.

— خوش، ئامان بولساق كۆرۈشەرمىز، مۇبادا...

پولات لەيلىگۈلنىڭ ئالقانلىرىدىن چىقىۋاتقان ھارارەتنىڭ بەدىنىگە ئۆتۈشۈپ، ئاجايىپ كۈچلۈك بىر يالقۇنغا ئايلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. سۆز قىلماقچى بولسىمۇ يۈرىكىدە ئۇرغۇپ تۇرغان قايناق ھېسسىياتنىڭ تەسىرىدىن تىلى سۆزگە كەلمەي قالدى. ئۇ ئورۇق قوللىرى بىلەن قىزنىڭ يالقۇنلۇق قوللىرىنى چىڭ سىقىمدىغىنىچە قىزنىڭ يۈزىگە قاراپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئەمدى لەيلىگۈل ئەمەس، لەيلىگۈل ئىسىملىك بىر ئىلاھىي تاغ پەرىسى تۇراتتى. ئۇنىڭ ھاياتقا خۇشاللىق بېغىشلايدىغان يۈزلىرى ئاپپاق ئاقىرىپ كەتكەن، ھاياتلىق ئۈچۈن شىرىن سۆيگۈ ئۇچقۇنلىرىنى چېچىپ تۇرىدىغان كۆزلىرى، قەھرىلىك چاقنىغان زىلۋا گەۋدىسى، ئاپپاق قىروداپ كۈن نۇرىدا يۇلتۇزدەك جىمىرلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ شۇ تۇرقىدىكى ئاپپاققىنا مۇز ئادەمدەك ھەيۋەت سىماسى خۇددى خانتەڭرى چوققىسىغا ئوخشاپ كەتكەن ئىدى.

— خانتەڭرى قىزى، — دەپ پىچىرلىدى پولات ھاياجان بىلەن، خەير، بىز

www.uyghurkitap.com

چوقۇم بەخت - شاتلىق ئىچىدە كۆرۈشىمىز.

قىزنىڭ يۈزىدە ئاجايىپ نازاكەتلىك ئىللىق كۈلۈمسىرەش ئېپادىلەندى.

قىز ئاۋالقى ئورنىغا ئۆمىلەپ كەلگەنچە ئاپتۇمات گىراناتلارنى تەق قىلىپ ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىپ تۇرغان مۇزغا كۆككىرگىنى تىرىدى. «ئۆلۈپ كەتسەم — دەپ ئويلىدى ئۇ، — دۈشمەن خورلىمىسۇن، جان تالاشقىچە مۇز قېتىغا — ھاڭغا ئۆزەمنى ئاتاي، خانتەڭرى مۇزلۇقلىرىدا توغۇلدۇم، خانتەڭرى مۇزلۇقلىرىنىڭ قېتىدا ياتاي!» ئۇ ھاڭغا يېقىنراق سۈرۈلدى. دۈشمەننىڭ ئوقى يەنە ئۇ پانالىنىۋاتقان مۇزنى ئۇچۇرۇپ تاشلىدى. جاۋاپ ئوق بىلەن يەنە بىر دۈشمەن ھاڭغا ئاغدۇرۇلدى. شۇنداق ئېتىشىش - ئېتىشىشتا دۈشمەن تەرەپ بىر ھازا جىمىپ قالدى. «ئەجىبا دۈشمەن چېكىنىدىمۇ ياكى بۇ ھىلىمۇ؟» قىز ئويان - بۇيېنىغا قاراپ ئۆزىدىمۇ ئوق - دورا گىراناتلارنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى سەزدى. دەل شۇ چاغدا چوش ۋاقتىنىڭ قۇياشى خانتەڭرى ئۈستىدە كۆتىرىلدى①. باياتىن بېرى سوغاقتا كۆكىرىپ تۇرغان پايانسىز مۇزلۇقلار ئەمدىلىكتە قۇياشنىڭ ئالتۇن نۇرىغا چۆمۈلۈپ گۆھەردەك چاقناپ كەتتى. قىز ئارقىسىغا قاراپ يارىدارلارنىڭ خېلىلا ئۇزاپ كەتكەنلىكىنى كۆردى - دە، مۇشۇ جىددىي پەيتتىن پايدىلىنىپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يېتىشىۋېلىش ئۈچۈن ئاستا ئورنىدىن تۇراي دەپ تۇرۇشىغا، قارشى تەرەپتىن خۇددى يەردىن ئۈنگەندەكلا بىر دۈشمەن ئوفىتسېرىنىڭ گەۋدىسى پەيدا بولدى.

— يەن چىمىڭ! — سان - ساناقسىز بىگۇناھ پۇقرالارنىڭ، مېھرىۋان دادىسىنىڭ، خەلق ئازاتلىق ئىنقىلاۋىي جەڭچىلىرىنىڭ قاتىلىنى كۆرۈپ قىزنىڭ يۈرىكىدىن نەپرەت، قىساس ئوتلىرى يالقۇنلاپ كەتتى - دە، قەددىنى مەردانىلارچە تىك قىلىپ تەييارلاندى. — ئىپلاس قاتىل، كەل قېنى! ...

— لەيلىگۈل، — دىدى يەن فۇگۇەن سوغاقتىن يېرىلغان، گەز باغلاپ، پوستەكلىرى ئۆرلەپ كەتكەن لەۋلىرىنى يالاپ تۇرۇپ. — خاتا ئويلاپسىز، دادىڭىزنىڭ قاتىلى مەن ئەمەس، مەن كەلگىچە شۇنداق قىلىشىپتۇ. قاتىلنى جازالىدىم. ئەپۇ قىلىڭ ...

بۇ كۆرەڭ ئوفىتسېرنىڭ شۇ تۇرقى ھالى تولىمۇ بىچارە ئىدى، بىر كىچە - كۈندۈزلۈك ئېتىشىشلاردىن كېيىن ئۇ مادارىدىن كەتكەندەك قىلاتتى. كىيىملىرى تىتىلغان، چىرايى خۇنۇك، پاگونلىرىنىڭ بىرسى سۆكۈلۈپ ساڭگىلاپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۆزىنى ئاشكارا قىلىشى نىجاتلىق مۇددىئاسىدىنمۇ ياكى قىلتاقمۇ بىلگىلى بولمايتتى.

— ياۋۇز ئىپلاس، مانا ئەمسە!

غەزەپ بىلەن ئېتىلغان تاش ۋىسىلدىغىنىچە ئوفىتسېرنىڭ بۇرنىنى يالاپ ھاڭغا چۈشۈپ كەتتى.

— لەيلىگۈل، رەھىم قىلىڭ، ھازىر بۇ يەردە ئىككىمىزدىن بۆلەك ئادەمزات قالمىدى. راست ئېيتىۋاتىمەن. ھەر ئىككىمىزدە ئوقمۇ قالمىدى، ھەر ئىككىمىز ئىنسان، ئەپۇ قىلىڭ. بولۇدىغان ئىش بولدى. ئۇرۇش دىگەن شۇنداق بولۇدىكەن. مەن سىزگە ئاشىق. ۋىسالىڭىزدىن مەھرۇم قالماڭ، مەنمۇ بۇ يىرگىنچلىك ئەسكىرىي تۇرمۇشتىن بەزدىم. ئىككىمىز بۇ لەنىتى تاغ ئارىسىدىن كېتەيلى. كېيىنكى تۇرمۇشىمىزنى خىلۋەت بىر ماكاندا بىللە ئۆتكۈزەيلى، ئايىم قىز، كېلىڭ! ئۇنىڭ سوزۇلغان يىرگىنچلىك قولى شۇ پېتى تورۇپ قالدى - دە، ۋۇجۇدىنى دەھشەت باس-

① تاغ ئارىسىدا قۇياش نۇرى ئۈچ — تۆت سائەتلا كۆرۈنىدۇ. باشقا چاغلاردا سەھەر پەيتىدەكلا كۆرۈنىدۇ.

قىسىنچە قورقۇنچ ئىچىدە ئارقىسىغا داجىشقا باشلىدى.

لەيلىگۈلنىڭ چىرايى ئىنسان ئەيمەنگۈدەك تۇسكە كىرگەن. چىرايى خانتەڭرى مۇزلىرىدەك كۆكىرىپ كەتكەن ئىدى. قەددى قامىتى ۋە قەھرىلىك كۆزلىرىدىنمۇ سوغاق ئۇچقۇنلار چاچراپ تۇراتتى. قىزنىڭ قولىدىكى خەنجەر قۇياش نۇرىدا يالتىرايتتى.

فۇگۇەننىڭ قورقۇنچىدىن تىلى گەپكە كەلمىدى. چىكىنە-چىكىنە، مىلتىق نەيزىسىنى ئاسمانغا قىلىپ تۇتقىنىچە يىقىلىپ قېتىپ قالغان ئۆز ئەسكىرىنىڭ جەسىدى بار مۇز كارىزىغا ئارقىچە يىقىلدى.

— ئا!...

دەھشەتلىك چىقىراش داۋان ئۈستىنى قاپلاپ كەتتى. دەھشەتلىك ھىڭگىپ تىپىرلاپ جان تالىشىۋاتقان مۇردىغا كۆزى چۈشكەن لەيلىگۈلنىڭ تېنى شۈركىنىپ بىر قىسما بولغىنىچە كۆڭلى سەسكىنىپ كەتتى. فۇگۇەن بىر قانچە سېكۇنت نەيزە ئۇچىدا تىپىرلىدى-دە، ئاخىر ئۇنىڭ سالمىقى بىر تەرەپكە قىيشايغىنىچە مىلتىقنى سۆرىگەن پېتى مۇز ئاستىدىكى چوڭقۇر ھاڭغا چۈشۈپ كەتتى. لەيلىگۈل ئېغىر بىر تىنىدى. ئەمدى تاغ ئىچىنى جىمجىتلىق قاپلىدى. ئۇ ھەيران بولغان ھالدا ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتتى.

— ئەلۋىدا يۇرت، — دىدى قىز كۆز ئالدىدىكى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، تۇمان باسقان تۆپىلىك جىلغىلارغا، قار باسقان قارىغاي-ئارچىلارغا، ئۇزاقتىن قارىيىپ تۇرغان داللارغا قاراپ، — ئامان بولساق كۆرۈشەرمىز.

ئۇ ئاپتوماتنى قولىغا ئالدى-دە، ئارقىسىغا بۇرۇلدى. تېخى ھېلىلا سەپداشلىرى كەتكەن يولغا — ئازات رايون تەرەپكە قاراپ مەردانە قەدەم باستى.

1985-يىل، فۇۋرال، ئاقسۇ

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرېسى

قانچىلىك گۈزەلسەن ئۇلۇغ ۋەتىنىم!

(سەيلە خاتىرىلىرى)

ئابابەكرى ئەمەت

تەپەككۇر قۇشلىرىم قىلغاندا پەرۋاز

تەبئىي خەرىتە ئالدىدا مېنىڭ
تۇرۇدۇ، كۆز نۇرۇم قەلبىمگە تۇتاش.
كۆرۈنەر ۋەتىنىم گۈزەل ۋە كۆركەم،
تاڭ پەيتى چىللىغان خورازغا ئوخشاش.

تونۇشتۇر بۇندىكى چوڭ ـ كىچىك شەھەر،
تاغ، دېڭىز، دەريا، كۆل، سېپىل، قانالالار.
كېزەتتى مىڭەمدە ئۇلۇغ ۋەتەنىنىڭ
قوينىنى بىر كەزسەم دىگەن خىياللار.

ھە، ئۇچتۇم مەن بۈگۈن ئاسماندا ئىگىز،
ئاستىمدا ئانا يەر، بىپايان دېڭىز.
تەپەككۇر قۇشلىرىم قىلغاندا پەرۋاز،
قەلبىمنى بەتلەرگە سالماس نىچۈن ئىز؟!

بۇلۇتلار ئۈستىدە

زېمىندىن ئۆرلىدى كۆككە سامالىيوت،
پەستىلا قېپقالدى مېنى تۇققان يۇرت.

«يول بولسۇن!» دەپ قالدى ئاقباش تەڭـ
رى تاغ،
ياپراقلار چاۋاكتا، كۈلدى كۈر مىڭ باغ.

مەن بىلەن بىللەدۇر يۇرت مۇھەببىتى،
ئارزۇلار جامدۇر يۈرىگىمىم قېتى.

بوغدادىن قاناتلار قاققان بۈركۈتتەك،
سېزىمەن ئۆزەمنى، تېنىمەمۇ ئوتتەك.

ئۇچقاندا مەن ئاسمان قەرىدە ئىگىز،
بۇلۇتلار يولۇمدا بولدى ئاق كىگىز...

مەن ئالدىم يادىمغا «ئۇچار گىلەم»نى،
گۆدەكلىك چاغدىكى شاتلىق، ئەلەمنى.

ئۇ چاغلار چۈشۈمدە ئۇچۇپ كېتەتتىم،
ئويغىنىپ خىيالغا چۆمۈپ كېتەتتىم...

ھە، بۈگۈن قاناتلىق، ئۇچتۇم سامادا،
پەرۋازىم يىراقتا كەتتى ھاۋادا.

بۇلۇتلار لەيلەشىپ بولدى پايانداز،
بەھوزۇر ئۇچۇمەن ئاڭلاپ ناخشا-ساز.

ئاپپاق توپ بۇلۇتلار پاختا دۆۋىسى،
كۆرۈنەر گويا ئاق تاغلار ئۆركىشى.

ئاق سۇمرۇغ پەسلىدى زېمىنگە قاراپ،
بۇلۇتلار يول بەردى ھەر يانغا تاراپ.

كۆرۈندى باغ-ئېتىز كۆك ۋە ئالتۇنرەڭ،
ئاق يېپەك كۆرۈنگەن دەريا ئېكەن كەڭ.

«بېيجىڭنىڭ قوينىغا كەلدۇق!» دېگەندە،
لېۋىمدە شاتلىقتىن ئوينىدى خەندە.

بېيجىڭ شامىلى

بوستانلار ئارىلاپ ئۇچماقتا پىكاپ،
ھەر يانغا قارايمەن ھەۋەستە يايراپ.
گۈللەرنىڭ ھىدىنى ئېپكەلگەن شامال
ئۆتتۇدۇ يۈز سۆيۈپ، چاچلارنى تاراپ.

ياشارغان ئۆزگىچە بەرقۇت ياپراقلار،
ئېيۇننىڭ يامغۇرى يۇغاچ تازا-پاك.
شاماللار خەۋەرنى يەتكۈزگەنىمىدۇ،
«خۇش كەپسەن» دېگەندەك چالماقتا چاۋاك.

ئەي، بېيجىڭ شاملى، جانغا ھوزۇر سەن!
ئېپكەلدىڭ دىماققا گۈلنىڭ بويىنى.
سۆيگىنە، تارتىماي سۆيگۈن، قوندۇرۇپ؟
ئەجادىم بېغىغا ئىلھام قۇشىنى.

ئۈرگىنى دىماققا قايسى خۇشپۇراق،
ئىپارمۇ؟
زەپەرمۇ؟
مۇشكى، ئەنبەرمۇ؟
ۋە ياكى «ئالدىڭدا گۈزەل باغ بار» دەپ،
ئالدىدىن بېرىلگەن شەرەت-خەۋەرمۇ؟

سەن دېدىڭ: «مەندىكى بۇ ئېسىل پۇراق—
بەختىيار خەلقىنىڭ تۇرمۇش پۇرىقى.
چېچەكلەپ گۈل ئاچقان گۈزەل ئەخلاقىنىڭ
بۇ تەشنا دىللارغا بەرگەن ئوزۇغى.»

يېخىيۈەن

گۈزەللىك ئىشقىدا كۆيۈدۇ ھەركىم،
گۈزەلگە كۆيمىگەن ئۇ قانداق كۆڭۈل؟
گۈزەللىك ئىچىگە چۆمگەن پايتەخت،
قوينىدا يېخىيۈەن ئەڭ ئېسىل بىر گۈل.

قاتمۇ-قات راۋاقلار تاغنىڭ زىننىتى،
قۇلۇۋاقلار ئۆزگەن كۆل باغنىڭ زىننىتى.
نىلۇپەر گۈللىرى كۆلنىڭ زىننىتى،
شۇڭلاشقا بۇ باغنىڭ ئاشتى ئىززىتى.

ھەر كۈنى مىڭ-مىڭلاپ كىرىدۇ مېھمان،
كۈتۈدۇ بۇ گۈلباغ بولۇپ ساھىپخان.
سەيلىسى كۆڭۈللۈك، يايرايدۇ دىلى،
بۇ يەردە شاتلىق بار، يوقتۇر دەرت-پىغان.

گۈللەرنىڭ ئىچىدە مەنمۇ گۈل بولدۇم،
ھۆرلەرنىڭ ئىچىدە ئوينۇدۇم-كۈلدۈم.
يېشىللىق ئىچىدە ئۆرلىدىم تاققا،
شاتلىقتىن يايرىدى، ئۆستى بۇ كۆڭلۈم...

سەددىچىن

تاغلارنىڭ ئۈستىدە سوزۇلۇپ ياتقان،
سەددىچىن گوياكى ئۇزۇن ئەجدىھا.
چوققىلار ئۈستىدە چوققىدىن ئېگىز،
يېشىللىق ئىچىدە قاپتۇ ئۇ تەنھا.

شۇ مەزمۇت قىرغانلار، ئىگىز سىپىللەر،
ئەجداتلار ئەجرىدىن بولغاندۇر بىنا.

ئۇ بۈگۈن تارىخنىڭ جانلىق شاھىدى،
ئەمگەكچان خەلقنىڭ ئەجرىگە گۇۋا.

مەجنۇنتال

شامالدا ئويناقلاپ تۇرغان مەجنۇنتال،
يامغۇردا چېچىنى يۇيار بىمالال.
ياپراقلار سايىۋەن — جېنىمغا ھوززۇر،
گۈزەللىك ئىشقىدا! سۈرۈمەن خىيال ...

قانچىلاپ سەيلىچى قىز - يىگىتلەرگە
مۇشۇ تال بولغاندۇ پىنھان سايىۋەن.
تەبىئى گىلەمكەن يۇمشاق كۆرپىدەك،
توپا - چاڭ قوندۇرماي يەلپۈنگەن چىمەن.

مەجنۇنتال چېچىغى تولغانسا لەرزان،
خىيالىم چىرمىلىپ كېتىدۇ ئاڭا.
ئوخشاتقۇم كېلىدۇ يۇرتۇم قىزىنىڭ
قىرىق كاكۇل ئۆرۈلگەن قوندۇز چېچىغا.

مۇشۇ تال تۈۋىدە قانچە جۈپ ياشلار،
مۇھەببەت رىشتىنى ئەشكەندۇ بەلكى.
چىن يۈرەك سۆزىنى قىلىشىپ ئىزھار،
قەلبىدىن تۈگۈچنى يەشكەندۇ بەلكى...

بۇندىمۇ بار ئىكەن ئەۋرىشىم بەللەر،
چىۋىقتەك تولغىنىپ تۇرغان مىسالى.
گۈللەرنىڭ ئىچىدە يۈرۈدۇ ھۆردەك،
ھۆسنىمۇ گۈل كەبى — گۈزەللىك شاھى ...

ئويلارنى يىغدىم - دە، قوپتۇم ئورنۇمدىن،
سايىدا ئولتۇرۇپ قاپتىمەن خېلى.
بۇ پىنھان ماكانغا باردۇر كەلگۈچى،
ئۇلارنىڭ ئىشىغا يەتكۈزمەي دەخلى.

ئارزۇ

مەن شېئىر يازماقچى بولۇپ ئولتۇردۇم،
بۇ گۈزەل بېيجىڭنىڭ ھۆسنى ھەققىدە.
ھاياجان ئىلكىدە سۆز تاپماقمۇ تەس،
يۈرىكىم تېپىدۇ ئىلھام تەپتىدە.

ئويلايمەن سىغدۇرسام بار گۈزەللىكنى،
بىر كىچىك شېئىرغا قىلىپ مۇجەسسەم.
ھەر بىنا بىر ھەرپ ۋە ياكى چېكىت،
ھەر كوچا بىر مىسرا بولسا زەپ كۆركەم.

دەل-دەرەخ،گۈل - چېچەك بەرسە بەدىئى رەڭ،
گۈلباغلار شېئىرىمغا بولسا قاپىيە.
گۈلباھار قۇشلىرى بەرسە خۇش ئاھاڭ،
شېئىرىمنى خەلقىمگە قىلسام ھەدىيە.

1982 - يىل، ئىيۇن - ئىيۇل.

ئۈچ شېئىر

ئابلىكىم خېۋىر

قارىيىپ ياتىدۇ ئاسفالت يوللار

قارىيىپ ياتىدۇ ئاسفالت يوللار،
ئەسلىتىپ دىلبەرنىڭ قوندۇز چېچىنى.
كۆرۈمەن شۇ تاپتا ئەمگەكچى ئاچقان
قىرلىرى تۇتاشقان ئېتىز ئىچىنى.

شۇ يولدا ماڭىمەن، ئازات پىكىرلەر
قەلبىم ئىچىدە يامغۇر قۇيۇدۇ.
يوللارنى ئاچقانلار ئۈچۈن شۇ ئىچىز
تەشەككۈر گۈللىرى بىلەن تولۇدۇ.

شۇ يولدىن ئۆتىدۇ ئەلنىڭ دەردىگە
لوقمانچە شىپالىق مېھىر ۋە ۋاپا.
بۇ يولدىن ئۆتىدۇ پىداكار مەرتلەر،
ئەل ئۈچۈن جان تىكىپ، يەڭگىلى جاپا.

شۇ يەردىن ئۆتىدۇ تالاي ـ تالاي خەت،
مەسۇم ئىككى دىلنى چىچىپ ئۇزئارا.
بىرىدە ۋەدە بار، تاغلاردەك بۈيۈك،
بىرىدە يوللانغان ئىجات ـ ئىختىرا.

شۇ يولدىن ئۆتىدۇ كىيلىن كۆچۈرۈپ،
توي ئەھلى قىلغىلى ئىككى باشنى جەم.
ئۆتىدۇ هازىدار قىشۇن كۆمگىلى
بىمەھەل كەتكەننى خىلۇەت يەرگە ھەم.

بۇ يولدىن ئۆتىدۇ، توكتىن مىڭىنى
تۇغدۇرغان، پەن ئەھلى— ئۆرلىگەن شۇڭقار.
ئۆتىدۇ ئۆزىنى مېھراپقا ئاتاپ.
نىجاتلىق ئىزلىگەن مۆمىن ـ تەقۋادار.

بۇ يولدىن ئۆتىدۇ ساقچى ئالدىراپ،
ئومۇمى تەرتىپنى جېنىدەك كۆرۈپ.
بۇ يولدىن ئۆتىدۇ ئوغرى قايسى بىر
ئولجىنىڭ يانچۇغى، ئۆيىنى يۈيۈپ.

قارىسىپ ياتىدۇ ئاسفالت يوللار،
شەھەردە بوپ ئۆتكەن ھەر ئىشقا شاھىت.
ئۇ دەيدۇ: ئادەملەر ئىچىدە ياخشى ـ
ياماندىن كۆپ بولار ئىكەن ھەر ۋاقت.

قارىسىپ ياتىدۇ ئاسفالت يوللار،
ۋەتەندە ھەممە يول بىلەن چېتىلىپ.
تاشيولمۇ، چىم ـ يولمۇ— يولغۇ ئاخىرى،
ئەسىرلىك مېھنەتتە كەتكەن قېتىلىپ.

شەھىرىم يەر شارى ئۈستىدە چېكىت،
ۋە لېكىن يوللىرى دەريا، بىپايان.
ئالەمنىڭ قايسى بىر يولدىن كەلسەڭ،
تاپىسەن بۇ يەرنى مەلەڭدەك ھامان.

شەھىرىم يوللىرى ئېپ بارار بىزنى
ئالەمنىڭ ھەر بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلىرىغا.
راۋانلىق، ئۆتۈشۈش، باغلىنىشلارنى
يەر شارى ئېپ ياتار قۇچاقلىرىغا.

ئادەملەر ياراتقان ئاشۇ يوللارغا،
ئادەملەر قاچانكى توساق قۇرۇشقان.
توساقلار ئوق ـ سولى ئۈزۈلمەس رىشتە،
مۇھەببەت توساقنى سۆككەن، بۇزۇشقان.

يەر شارى ئايلىنار قۇياشنى ھامان،
ئۆزىگە خاس تىنىق، خاس رىتىم بىلەن.
شەھىرىم تەۋرەيدۇ ئاڭا رىتىمداش،
جۆر بولدۇم ئاڭا ئوت تىنىغىم بىلەن.

قارىسىپ ياتىدۇ ئاسفالت يوللار،
خىيالىم تەيۋەنلىك قېرىنداش بىلەن.
ئاخىرقى توساقلار بۇزۇلسا، جەم بوپ
يۇيارمىز ھىجراننى ئىسسىق ياش بىلەن.

باهار سۈيلىرى

تومىنىڭ قاپقىغىنى تارتتى دىخان،
ئەچىدىھار دەم تارتقاندەك چىقتى سادا.
قىنىغا پاتماي قالدى كەڭ ئېرىقنىڭ
سۇ گويا ھۆركۈپ قاچقان يىلقا ـ پادا.

كېسەكتەك ھىساپسىز جىق مۇز پارچىسى،
مىنگىشىپ دولقۇنلارنى ئېقىپ كېلەر.
سۇ گويا لاگىر بۇزغان تۇتقۇنلاردەك
كەلكۈنكە ـــ قىر ـ دالىغا چېچىپ كېلەر.

تىڭشىدىم سۇنىڭ سۇرلۇك شاۋ ـ شۇۋىنى،
شاۋقۇنلار ئارىسىدا نازۇك مۇڭ بار.
قاغاركەن بەنت ئەتكۈچى قاپقاقنى، دەپ:
«كەستى ئۇ يولىمىزنى بۆلۈپ بىر دار.

بىز ئەركىن، ئەركىنلىكتە جۇپتىمىز يوق،
تەبىئەت ئەركە قىلىپ باققان بىزنى.
يەر بىلەن تا ئەزەلدىن سۆيۈشكەن چىن
كۆكلىتىش بۇرچىمىزدۇر باغ ـ ئېتىزنى.

ئەركىنلىك، ئەركىن ھەركەت جېنىمىزدۇر،
شۇ قاپقاق ئۆلتۈرەيلا، دەدى بىزنى.

زىمىستان كۆپ قىيىندى بىزنى چەيلەپ،
تۇڭلىتىپ ياۋۇزلارچە ئۇستىمىزنى ... »

شۇ مۇڭدىن مۇڭلانىمىدىم مەن ئۇنچىلىك،
ئۇن يىللاپ تۇتقۇن بولغان بىزمۇ بىر چاغ.
ۋە بىزمۇ لاگىر بۇزۇپ چىققان ئاخىر،
ئۇنتۇلۇپ كەتكىنى يوق ئاچچىق ساۋاق.

يامىردۇق بۇگۈن بولۇپ باھار سۈيى،
قەلەمنى ئات قىپ مىنىپ ھەممە سەپتە.
قاپقاقلار كۆن ئۆتكەنچە تۈگەپ بارار،
گۈللىنىش يولى ئېشتا، ئەمەس گەپتە.

ئەركىن سۇ، باھار سۈيى ئېقىمىغا
قوشۇلۇپ ئېقىپ كېتەي يىراقلارغا.
گاھ سىڭەي ئېتىزلارغا، گاھ تورلاردىن
شاقىراي، زەرەت بېرىپ چىراقلارغا.

باھار بەزمىسىدە

باھار بەزمىسىدە قايناشتۇق بىر پەس،
دوستلارغا سائادەت، بەخت تىلىشىپ،
قايناق مەي ۋە دوستلۇق سىڭىپ تەنلەرگە،
ھارارەت ئۆرلىدى، قاپتۇق تەڭلىشىپ.

بىر تىلەك سەگىتتى بىزنى كەيپتىن،
«باي بولغىن، بوسۇغاڭ ئالتۇندىن پۈتسۇن.
بايلىغىڭ رومكىدەك پاكىزە بولغاي،
ئۆمرۈڭمۇ مەي كەبى غۇبارسىز ئۆتسۇن!»

قىسقا شېئىرلار

خەلىم سالىخ

ئەھدىم

ئەھدىم مېنىڭ: كالۋادىن گۆش يېمەيمەن،
ياغ تۇتسىمۇ ئاڭا قىيا باقمايمەن.
مۇشت يېسەممۇ دانا ـ ئاقىللاردىن يەي،
نەپ ئالسەمەن ھەرگىز ۋايىم يېمەيمەن ...

نومۇس

ھايا نىمە، نومۇس نىمە، بىلەمسەن؟
بەزەن سېنى تۇرالماس قىپ ياتقۇزۇدۇ.
بىلسەڭ دوستۇم، نومۇس نارنىڭ يۈكىنى،
شەك ـ شۈبھىسىز، بوتىلاقتا ئارتقۇزۇدۇ ...

يىغلىما

يىغلاپ دەدى ناخشىچى: «ئىشتىن توختىدىم،
رادىيودىن ئەمدى ناخشام چىقمايدۇ».
مەن دېدىمكى: «چىقساڭمۇ سەن پېنسىيىگە،
ناخشاڭ ھەرگىز پېنسىيىگە چىقمايدۇ ....»

كىمنىڭ توغرا؟

قىزدى ئىش ـ ھە، مۇشۇ كۈندە ياش ـ ئۆسمۈرلەر،
بەس ـ بەس بىلەن مىڭ جاپادا ماركا يىغار.
ماركا يىغسا پايدىسى كۆپ، زىيىنى يوق،
بىراق تېخى بەزى ياشلار ھالقا يىغار ...

تەھرىر ئىلاۋىسى: شائىرنىڭ چىن ھەم قايناق ھېسسىياتىدىن تۇغۇلۇدىغان شېئىرىي ئەسەرلەردە تۇرمۇشتىكى ساپ، گۈزەل شەيئىلەر مەدھىيىلىنىدىغانلىقى، خۇنۇك، چاكىنا شەيئى ياكى ھادىسىلەر پاش قىلىنىدىغانلىقى بىرخىل نورمال ئەدەبىي ھادىسە. بىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئەركىن ئەدەبىياتىمىز شائىرلارنىڭ تۇرمۇشتىكى ساختا، چۈشكۈن تەرەپلەرنى ئېچىپ تاشلىشىنى چەتكە قاقمايدۇ. شائىرنىڭ بەدىئى تاۋلىشىدىن ئۆتكەن شېئىرىي ئوبراز ئادەتتىكى تۇرمۇش پاكىتلىرىنىڭ ئەينەن كۆچۈرۈلمىسى ئەمەس. شائىر ئۆزىنىڭ بەدىئى غايىسىگە ئاساسەن، سان - ساناقسىز، چۇۋالچاق ئىجتىمائىي ھادىسىلەر ئىچىدىن ماھىيەتلىك تەرەپلەرنى تاللاپ، تەسەۋۋۇر كۈچى ئارقىلىق ئومۇمىي ئەھمىيەتكە ئىگە تىپىك شېئىرىي ئوبراز يارىتىدۇ.

يولداش ئابدۇراخمان مامۇتنىڭ «ساھىپخان» ناملىق شېئىرىدا ئوبراز ۋاستىسى ئارقىلىق جەمئىيەتتىكى بىر قىسىم كىشىلەر ئارىسىدا ساقلىنىۋاتقان ئالدامچىلىق، كۆز بوياماچىلىق ئىللىتى قامچىلانغانلىقى ئۈچۈن، ژورنىلىمىزنىڭ 1984 - يىللىق 4 - سانىدا ئېلان قىلىنغان ئىدى. تەھرىر بۆلۈمىمىز يېقىندا ئاپتور تۇرۇشلۇق ناھىيىدىكى مەلۇم بىر يولداشتىن ئاشۇ شېئىر توغرىسىدا يېزىلغان بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدى. خەتتە ئۆتكەن يىلى مەلۇم بىر رەھبەر ئۇلارنىڭ ناھىيىسىگە خىزمەتلىرىنى كۆزدىن كەچۈرگىلى كەلگەندە، نۇقتىلىق بىر ئائىلىنى زىيارەت قىلغانلىقى، لېكىن ئۇچاغدىكى ئەمەلىي ئەھۋال شېئىردا ئېيتىلغاندەك ئەمەسلىكى، شۇڭلاشقا بۇ شېئىر «تۆھمەت خاراكتېرلىق» ئەسەر ھېساپلىنىدىغانلىقى، ئۇنى «ئاممۋىي ژورناللاردا ئېلان قىلىش زور سىياسىي مەسىلە» بولۇدىغانلىقى يېزىلغان، ھەتتا ژورنال تەھرىر بۆلۈمىدىن بۇ مەسىلىنى بىۋاستە تەكشۈرۈش ۋە ئاپتورنىڭ ئەسەرلىرىنى قوبۇل قىلماسلىق تەلەپ قىلىنغان.

«‹ساھىپخان›» ناملىق شېئىردا پاش قىلىنغان ناچار ئىستىل بىزنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشىمىزدا بارمۇ - يوق؟ جەمئىيەتتىكى ناچار ئىستىللار قامچىلانغان ئەسەرلەر نېمە ئۈچۈن بەزى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە ياقمايدۇ؟

تەھرىر بۆلۈمىمىز بۇ مەسىلىنى ئەتراپلىق مۇھاكىمە قىلىپ، ھەق - ناھەقنى ئېنىق ئايرىش، چوڭقۇر رىئال ئەھمىيەتكە ئىگە دەپ قارايدۇ. شۇڭلاشقا كىتابخانلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن، ژورنىلىمىزنىڭ بۇ سانىدا يولداش ئابدۇراخمان مامۇتنىڭ «‹ساھىپخان›» ناملىق شېئىرىنى قايتا ئېلان قىلدۇق.

«ساھىپخان»

ئابدۇراخمان مامۇت

يۇقۇرىدىن باشلىقلار كېلىشىنى ئاڭلاپ،
«نۇقتىلىق ئۆي» ياساپ، قويۇلدى كارۋات.
يېپەكتىن پەردىلەر تارتىپ ئىشىككە،
دوخاۋا يوتقانلار يىغىلدى قات - قات.

ئېشەكنىڭ ئېغىلى باشقىچە تۇستە،
ئوقۇردا جۇپ ئاتلار بىدە چايناىدۇ.
كاۋاپدان يېنىدا ئۇرۇك ئوتۇنى،
قازاندا بورداقنىڭ گۆشى قايناىدۇ.

دەرۋازا ئالدىدا تراكتورمۇ بار،
ھويلىدا ۋەلسىپىت تەييار قىلىنغان.
تال - باراڭ ئاستىغا، سۇپا ئۈستىگە،
ئوتقاشتەك چاقنىغان گىلەم سېلىنغان.

گۇڭشېنىڭ مۇدىرى دەر ئاكا شۇنداق،
— ھەممىنى مېنىڭ دەڭ، قويماڭ چاندۇرۇپ.
سىزگىلا تەئەللۇق، قىلماڭ ئەندىشە،
ئالمايمىز ھەرگىزمۇ سىزدىن ياندۇرۇپ.

پىكاپلار توختىدى ئىشىك ئالدىدا،
شۇ كۈنى ھويلىدا مېھمان قاينىدى.
«باي» بولغان دىخاننىڭ ئاغزىدىن ئۇلار
«باي بولۇش ھەققىدە» دوكلات ئاڭلىدى:

— بانكىدا قويغىنىم بىرمىڭ بەشيۈز يۈەن،
تراكتور، ئۈنئالغۇ، مېتوچىپ ئالدىم.
ئوغلۇمنى ئۆيلىدىم بۇيىل يېڭىدىن،
دەرىزە - ئەينەكلىك ئىمارەت سالدىم.

ئارىلاپ سورالغان سوراققا دەرھال،
«ساھىپخان» بېرەتتى چاندۇرماي جاۋاپ.
راستلىقتا تەستىقلار باشلىق بېشىنى،
ئۆي بىسات، ئاشلىق ھەم چارۋىنى ساناپ.

مېھمانلار ئۇزاشتى «نۇقتىلىق ئۆي» دىن،
كۆرگەنگە ئىشىنىپ شەھەرگە ماڭدى.
تراكتور شۇ كۈنى يۆتكەپ بىساتنى،
بۇ ئۆيدە بورداقنىڭ كاللىسى قالدى.

×

مۇشۇنداق ئىستىل بار بەزى جايلاردا،
شۆھرەت ۋە نام ئۈچۈن ئېيتىشار يالغان.
ئېيتىڭا، راست گەپنى، ئەي مۇدىر ئاكا،
كۆز بوياش ۋە ئالداش توگەيدۇ قاچان؟

ھارماس قەلەمكەش — ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر

پىشقەدەم شائىر ئابدۇرېھىم تىلەشۈپ ئۆتكۈر 1923 - يىلى قۇمۇلدا سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇ، بىر يېشىدا ئانىسىدىن يېتىم قالدى. دادىسى تىلەش بېگىم ئاتۇش تېجەنلىك كىشى بولۇپ، ئالەمدىن ئۆتەر چېغىدا، ئەمدىلا تۆت ياشقا كىرگەن ئابدۇرېھىمنى قۇمۇل مۆتىۋەرلىرىدىن بولغان دوستى ئوسمان ھاجىمغا ئوغۇللۇققا بېرىۋەتتى. ئوسمان ھاجىم ئۆمرىدە پەرزەنت يۈزى كۆرمىگەن ۋە تىجارەت بىلەن چەتئەللەرگە كۆپ چىقىپ، كۆزى ئېچىلغان مەرىپەتپەرۋەر كىشى بولغاچقا، ئابدۇرېھىمنى ئۆز ئوغلىدەك كۆرۈپ، ئۇنىڭ بىلىم ئېلىشقا قاتتىق كۆڭۈل بۆلدى ۋە دىنىي مەكتەپكە بەردى. بىراق ئۇنىڭ قۇرئان ساۋادى ئەمدىلا چىقىشقا باشلىغاندا، قۇمۇل خەلقىنىڭ زۇلۇمغا قارشى قوزغىلىڭى پارتلىدى. جالالات شىڭ شىسەي ئۈرۈمچىدىن نۇرغۇن چېرىك بىلەن كېلىپ، قانلىق قىرغىنچىلىق يۈرگۈزگەنلىكتىن، مەكتەپلەردە دەرس توختىدى، خەلق سەرسان بولۇپ، ھەر تەرەپكە قاچتى. ئوسمان ھاجىمنىڭ ئائىلىسىمۇ بىر تۈركۈم پۇقرالار بىلەن ئۆز ماكانىنى تاشلاپ، تاغۇ - دەشتلەرنى كېزىپ، ئاخىرى گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ جۇچۇەن ۋىلايىتىگە قېچىپ باردى ۋە شۇ يەردە بىر مەزگىل تۇرۇپ قېلىشقا مەجبۇر بولدى.

بەختكە يارىشا، ئوسمان ھاجىمنىڭ قېينىنىسى مارىخان موماي موللا ئايال بولغاچقا، ئابدۇرېھىمنى ئۆيدە ئوقۇتۇشقا باشلىدى. ئابدۇرېھىم بىرەر يىل ئىچىدىلا «سوپى ئاللايار» ناملىق نەزمى كىتابىنى تامام قىلدى. گۆدەك ئابدۇرېھىم 18 - ئەسىردە يېزىلغان بۇ كىتاپتىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىگە تولۇق چۈشىنىپ كېتەلمىسىمۇ، ئۇنىڭدىكى مىسرالارنىڭ ئاھاڭدارلىقى خۇددى يېقىملىق مۇزىكا سادىسىدەك ئۇنىڭ يۈرەك تارلىرىنى چېكەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مارىخان موماي ھېكايە، چۆچەك، رىۋايەت، تەمسىل ۋە تېپىشماقلارنى بەكمۇ جىق

بىلەتتى. ئابدۇرېھىم مۇمىسىدىن ئاڭلىغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى دىڭگۈدەك ئەستە قالدۇراتتى.

ئوسمان ھاجىم ئابدۇرېھىمنى قانچە ئەزىزلەپ، ئوقۇتۇشقا تىرىشقانسېرى، كىچىك تاغى ـ سى ئىچى تارلىق قىلىپ، ئۇنى ئوقۇشتىن قالدۇرۇشقا شۇنچە ئۇرۇناتتى. ئوسمان ھاجىم قوز ـ غىلاڭ يېتەكچىلىرىدىن بىرى بولۇش سۈپىتىدە خوجانىياز ھاجى بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭغا كېتىشى بىلەنلا، ھىلقى كىچىك تاغىسى ئۇنى پادا بېقىشقا قويىدى، «قەشقەر كېچىسى» نىڭ مۇقەددىمىسىدىكى «مېنى سورىسا پادا باقتىن بالىدىم» دېگەن مىسرا ئەنە شۇ كۈنلەرنىڭ خاتىرىسى ئىدى. تۆگمىچى بارات بوۋا بىلەن بىللە پادا باقتان كۈنلەر ئىزنىڭ ئۈچۈن يەنە بىر چوڭ مەكتەپ بولدى. ئۇ، بارات بوۋايدىن ئەجدادلىرىمىز ھاياتىغا دائىر نۇرغۇن ۋەقە ـ لەرنى ئاڭلىغاندىن تاشقىرى، تۆۋەن قاتلامدىكى يىرقسۇللۇق تۇرمۇشىنىڭمۇ تەمىنى تېتىپ كۆردى.

بۇ ئەگرى ـ توقايلىق تۇرمۇش يولى شائىرنىڭ كېيىنكى ئىجادىي ئىشلىرىدا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىدى.

قوزغىلاڭ غەلبىسىدىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئائىلىسى ئۈچتۇرپانغا كۆچۈپ چىقتى. چۈنكى بۇ چاغدا ئۇنىڭ دادىسى يېڭى ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئۈچتۇرپان چېگرىسىدىكى ئاموزنا باشلىقلىقىغا تەيىنلەنگەن ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىغا چېگرىداش بولغان ئۈچتۇرپان ئەينى يىللاردا پەقەت سودا مەركىزىلا ئەمەس، بەلكى مەدەنىيەت، ئاقارتىش مەركەزلىرىنىڭمۇ بىرىگە ئايلانغان ئىدى. بۇ ھال شائىرنى يېڭىچە مەكتەپتە ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېرىشتۈردى. ئۇ، 1936 ـ يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى تۈگىتىپ، ئۈرۈمچىدىكى بىرىنچى گىمنازىيىگە ئوقۇشقا كىردى. بۇ مەكتەپ شائىرغا نىسبەتەن تامامەن يېڭى بىر دۇنيا ئىدى. مەكتەپتىكى بىر قىسىم ئوقۇتقۇچىلار سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ كەلگەن تۇنجى ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ئىدى. شائىر بۇ مەكتەپتە يېڭىچە بىلىملەر قاتارىدا رۇس ـ سوۋېت ئەدەبىياتى بىلەنمۇ تونۇشۇشقا باشلىدى. پۇشكىن، لېرمونتوف، تولستوي، ئابدۇللا توقاي، ھادى تاختاش، ئۇيغۇن، ئۆمەر مۇھەممىدى، تۇردى ھەسەن (گۇلىستان) قاتارلىق ئەدىبلەر ئۇنىڭ مەنىۋى ئۇستازلىرىغا ئايلاندى ۋە شۇلاردىن ئىلھاملىنىپ، مەكتەپ تام گېزىتلىرىگە تۇنجى شېئىرلارنى يازدى.

1939 ـ يىلىنىڭ ئاخىرلىرىدا ئۇ «كۆز شاماللىرى» ناملىق بىر شېئىر يېزىپ، ئۇنى «شىنجاڭ گېزىتى»گە بەرمەكچى بولدى. شائىر بۇ چاغدا شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا ئوقۇۋاتاتتى. بۇ شېئىر جالالەت شىڭ شىسەي شائىرنىڭ دادىسى ئوسمان ھاجىمنى ۋە مەكتەپتىكى ئىلغار ئوقۇتقۇچىلارنى قولغا ئېلىپ كەتكەن شارائىتتا يېزىلغاچقا، مەيۈسلۈك ۋە ئۈمىدسىزلىك ھېس ـ سىياتى بىلەن سۇغۇرۇلغان ئىدى. شائىرنىڭ سۆيۈملۈك ئۇستازى مەرھۇم ئايۇپ مەنسۇرى بۇ شېئىرنى كۆرۈپ، شاگىرتىنى قاتتىق تەنقىت قىلدى ۋە جەڭگىۋار شېئىرلارنى يېزىشقا رىغبەتلەندۈردى. دەل شۇ كۈنلەردە دۇ چىڭيۈەن ۋە لىن جىلۇ قاتارلىق ئىنقىلابچىلار ئىنس ـ تىتۇت رەھبەرلىكىگە تەيىنلىنىپ كېلىپ، ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىنى كەڭ قانات يايدۇرۇۋەتتى. ماۋدۇن (شىڭ يەنبىڭ) ۋە جاڭ جوڭشى قاتارلىق ئىلغار زاتلار يېڭى پەلسەپە، سىياسىي ئىقتىسات ۋە ئىنقىلاۋىي ئەدەبىياتتىن دەرس ئۆتۈشكە باشلىدى. بولۇپمۇ، ئىنستىتۇتنىڭ ئىلمىي مۇدىرلىرى لىن جىلۇنىڭ ئالىجا ـ

ناپ ئىنقىلاۋىي خىسلەتلىرى باشقا ياشلار قاتارىدا شائىرغىمۇ چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى. شائىر ۋەتەن تارىخى ۋە ھازىرقى زامان جۇڭگو ئەدەبىياتىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن، خەنزۇ تىلىنى ئىگەللەشنىڭ زۆرۈرلىگىنى ھېس قىلىپ، تىرىشچانلىق بىلەن تىل ئۆگىنىشكە كىرىشىپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ، 1940 - يىلىنىڭ ئاخىرلىرىدىن باشلاپ «شىنجاڭ گېزىتى» ۋە «يېڭى نۇر» ژۇرنىلىدا ئۇنىڭ ياپون جاھانگىرلىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى مەزمۇندا يېزىلغان «گاڭ قانات لاچىن»، «كۆرەش دولقۇنلىرى» ناملىق بىرمۇنچىلىغان شېئىرلىرى ۋە تەرجىمىلىرى كەينى - كەينىدىن ئېلان قىلىندى. 1942 - يىلى «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان «يېڭى جۇڭگو گۈلىستانىغا» ناملىق داستانى بىلەن «تامچە قاندىن مىليون چېچەكلەر» ناملىق دىرامىسى شائىرنىڭ شۇ يىللاردىكى ئەسەرلىرىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئۇ، 1943 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا مۇتەللىپ بىلەن بىرلىكتە «چىمەن مودەن» دىرامىسىنى يېزىپ چىقتى.

شائىر ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر بۇ مەزگىللەردە سوۋېت ئىتتىپاقىدا نەشر قىلىنىدىغان «شەرق ھەقىقىتى» ۋە «قازاق ئېلى» ژۇرناللىرى ئارقىلىق كىلاسسىك ئۇيغۇر، ئۆزبېك ئەدەبىياتى بىلەن جۇملىدىن، ئارۇز ۋەزنى بىلەن تونۇشۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولدى. ئۇ، 1944 - يىلدىن 1945 - يىلىنىڭ باشلىرىغىچە گومىنداڭ تۈرمىسىدە ئەخمەت زىيائى ۋە پېشقەدەم مائارىپچى سابىت ئەپەندى بىلەن بىللە بولغان كۈنلىرىدە لۇتفى، ناۋايى، فۇزۇلى قاتارلىق كىلاسسىكلارنىڭ ئەسەرلىرى ۋە چاغاتاي ئەدەبىياتى بىلەن تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا تونۇشتى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بارماق ۋەزنىدىلا ئەمەس، ئارۇز ۋەزنىدىمۇ شېئىر يېزىشقا كىرىشتى. ئۇنىڭ 1946 - يىلدىن 1949 - يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا ئىجات قىلغان «يۈرەك مۇڭلىرى» ۋە «تارىم بويلىرى» ناملىق ئىككى شېئىر توپلىمى، «قەشقەر كېچىسى» ناملىق داستانى ئەنە شۇ دەۋرنىڭ مەھسۇللىرى ئىدى.

شائىر ئازاتلىقتىن كېيىن خېلى بىر مەزگىل، ئاساسەن، تەرجىمە، تەتقىقات ۋە ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن، جۇملىدىن، چەتئەل تىللىرى ۋە ئەدەبىياتىنى ئۆگىنىش بىلەن شۇغۇللاندى. پەقەت پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنلا قايتىدىن ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشىپ، «ئۇلۇغ ئانا ھەققىدە چۆچەك» ناملىق داستان بىلەن بىرمۇنچىلىغان شېئىر ھەم نەسرىي پارچىلارنى ئېلان قىلدى. بۇ ئەسەرلەرنىڭ بىرمۇنچىلىرى خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىندى ۋە ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسلىكلىرىگە كىرگۈزۈلدى. «قەشقەر كېچىسى» ئايرىم كىتاپ قىلىنىپ نەشر قىلىندى. ئۇ يېقىندا يەنە 1907 - يىلدىن 1913 - يىلغىچە داۋاملاشقان قومۇل دېھقانلار قوزغىلىڭى تېما قىلىنغان «ئىز» ناملىق تارىخىي رومانى بىلەن 40 نەچچە يىللىق ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىن تاللانمىلار — «ئۆمۈر مەنزىللىرى» ناملىق توپلىمىنى نەشرگە بەردى. ئۇ ھازىر «ئىز» ناملىق تارىخىي رومانىنىڭ داۋامى «ئويغانغان زېمىن» ئۈستىدە ئىشلىمەكتە.

پېشقەدەم شائىرىمىز ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى بىلەنمۇ ئىزچىل تۈردە شۇغۇللىنىپ كەلدى. ئۇ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 11 - ئەسىردىكى ئۇلۇغ ئالىمى مەخمۇت قەشقىرىنىڭ ئۆلمەس ئەسىرى «دىۋانۇ لۇغات تۈرك»نى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىش خىزمىتىگە قاتناشتى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇتەپەككۇر شائىرى يۈسۈپ خاس ھا-

(داۋامى 126 - بەتتە)

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار

يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار 1936 - يىلى غۇلجا شەھىرىنىڭ بوينى كېسىك مەھەللىسىدە دۇنياغا كەلدى. 1952 - يىلغىچە غۇلجىدىكى باشلانغۇچ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇدى. 1952 - يىلى ئەخمەتجان قاسىمى نامىدىكى بىلىم يۇرتىغا كىرىپ بىر يىل ئوقۇغاندىن كېيىن، ئۈرۈمچىگە كېلىپ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىغا كىردى. 1956 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، 1961 - يىلغىچە ئۈرۈمچىدىكى دارىلمۇئەللىمىندە ھەم رادىيو سىنەن داشۆبىسىدە، 1980 - يىلغىچە غۇلجىدىكى دارىلمۇئەللىمىندە تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلىدى. 1980 - يىلدىن تا ھازىرغىچە ئىلى پېداگوك ئىنستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىدا ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ.

1944 - يىلى غۇلجىدا گومىنداڭغا قارشى ئىنقىلاب پارتلاپ، 1945 - يىلى 10 - ئايلارغا كەلگەندە 3 ۋىلايەت گومىنداڭ زۇلمىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلدى. بۇ ئازات رايونلاردا ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى. تۈرلۈك گېزىت - ژۇرناللار ئارقا - ئارقىدىن نەشر قىلىنىشقا باشلىدى. گۆدەك ئابدۇراخماننىڭ ئەدەبىياتقا بولغان ئىشتىياقى دەل ئاشۇ يىللىرى باشلاندى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاكىسى تۇرسۇن قاھارى ئەينى يىللاردا خېلىلا تونۇلۇپ قالغان شائىرلاردىن بىرسى ئىدى. ئابدۇراخمان ئاكىسىنىڭ تەسىرى ھەم يېتەكلىشى بىلەن يازغۇچى زۇنۇن قادىرنىڭ «ماغدۇر كەتكەندە»، «غۇنچەم» ناملىق ئەسەرلىرىنى، ئۆمەر مۇھەممەدى، ئىسمايىل ساتتار، قادىر ھەسەنلەرنىڭ شېئىر توپلاملىرىنى ئوقۇشقا كىرىشتى ھەمدە ئۇلارنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرىنى يادلىۋالدى. كېيىنرەك سەدرىددىن ئەينىنىڭ «ئادىنا» ناملىق پوۋېستى، م.گوركىنىڭ «ئانا» رومانى، ئابدۇللا توقاينىڭ شېئىرلىرى، ماياكوۋسكى، ئايبېك، غاپۇر غۇلام، ئاباي، پۇشكىن، لېرمونتوف، نېكراسوف، گوگول، ل.تولستوي، چېخوپ ۋە باشقىلارنىڭ ئۇيغۇر، قازاق، ئۆزبېك ۋە تاتار

تىلىدا نەشر قىلىنغان ئەسەرلىرى بىلەن تونۇشتى. ئابدۇراخماندا قوزغالغان كۈچلۈك ھەۋەس ئۇنى ئاخىرى ئەدەبىي ئىجادىيەت يولىغا باشلاپ كىردى. ئۇنىڭ «بەختسىز كۈلدى» ناملىق تۇنجى شېئىرى 1953 - يىلى «ئىلى گېزىتى» دە ئېلان قىلىندى، شۇنىڭدىن باشلاپ «ئىلى گېزىتى»، «شىنجاڭ گېزىتى»، «شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللارغا ئۇنىڭ 100 پارچىغا يېقىن شېئىرى بېسىلدى. «ئىلى دەرياسى» ناملىق شېئىرى دەرسلىكلەرگە كىرگۈزۈلدى.

ئابدۇراخمان قاھار 1957 - يىلدىن ئېتىۋارەن پروزا ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلىدى ۋە 3 ۋىلايەت تېمىسىدا بىر مۇنچىلىغان ھېكايىلارنى يازدى. ئۇنىڭ 1957 - يىلى ئېلان قىلىنغان تۇنجى ھېكايىسى «ئانا ۋەسىيىتى» خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ، شىئەندىكى «بىخ» ژۇرنىلىغا چىقتى ھەم شۇ يىلى ئايرىم كىتابچە قىلىنىپ بېسىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن «ھەسرەت»، «نىزامىدىنىنىڭ ئىشى» ناملىق ھېكايىلىرى ئېلان قىلىندى.

يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار 1958 - يىلى «يەرلىك مىللەتچى» دېگەن بەتنام بىلەن ئەيىپلىنىپ، ئىجادىيەت ئەركىنلىگىدىن مەھرۇم قىلىندى ۋە 1973 يىلىغىچە يېزىقچىلىق بىلەن شۇغۇللانمىدى. يازغۇچى 1973 - يىلدىن باشلاپ ئىجادىيەتكە قايتىدىن كىرىشتى. شۇندىن كېيىن ئۇنىڭ «ئاقىن سىرى» «ئۈچ قېتىم دۇدۇقلىغاندا»، «150 سوم»، قاتارلىق ھېكايىلىرى كەينى - كەينىدىن ئېلان قىلىندى. يازغۇچى ئۆزىنىڭ بۇ ھېكايىلىرىدا «سول» ئىدىيىنىڭ ئېغىر ئاقىۋەتلىرىنى غەزەپ بىلەن پاش قىلدى. كېيىنكى يىللاردا ئۇ يەنە «كىچىك يول باشلىغۇچى»، «ئەمەت ھاجى»، «سازەندە دىخان» ناملىق ھېكايىلارنى يېزىپ، ئۇيغۇر پروزىچىلىقىغا مۇناسىپ ھەسسە قوشتى. بۇ ھېكايىلارنىڭ بەزىلىرى خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىندى.

يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى تېمىسىدا يىرىك ئەسەر يېزىشنى بۇرۇندىنلا كۆڭلىگە پۈككەن ۋە ئۇنى 1964 - يىلدىن باشلاپ يېزىشقا كىرىشكەن ئىدى، ئەپسۇسكى بۇ ئەسەرنىڭ يېزىپ بولۇنغان 6 بابى 10 يىللىق مالىمانچىلىقتا كۆيدۈرۈۋېتىلدى. ئۇ، 1974 - يىلى قايتىدىن «ئىلى دولقۇنلىرى» ناملىق رومانىنى يېزىشقا كىرىشىپ، 1975 - يىلى پۈتتۈردى. بۇ رومان 1981 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى. يازغۇچى يېقىندا بۇ رومانىنىڭ داۋامى — «جەڭگىۋار يۈرۈش» نى يېزىپ پۈتتۈرۈپ، نەشرگە بەردى. ئۇ ھازىر «ياغلىق ۋە ئۆرۈك قىسسىسى» ناملىق پوۋېستى ئۈستىدە ئىشلەۋاتىدۇ.

يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار 1979 - يىلى جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسىگە، 1983 - يىلى جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە ئەزا بولدى. بىز تىرىشچان يازغۇچىمىز ئابدۇراخمان قاھار ئىجادىيىتىنىڭ تېخىمۇ يۈكسىلىپ كامالەتكە يېتىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئۇيغۇر كىتاب تورپېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پېكى ئادرېسى

شېئىرىي ئىجادىيىتىمىز ھەققىدە

بەزى قاراشلىرىم

سىدىقھاجى روزى

مەن يېقىندا «تارىم» ژورنىلى تەھرىر بۆلۈمى بىلەن «تۇرپان» ژورنىلى تەھرىر بۆلۈمى بىرلىكتە تۇرپاندا ئۆتكۈزگەن ئۇيغۇر شېئىرىيىتى مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتنىشىپ، چوڭقۇر تەسىراتقا ئىگە بولدۇم. بۇ يىغىن مېنى شېئىرىيىتىمىزدىكى رېئال مەسىلىلەر ئۈستىدە ئەستايىدىل پىكىر يۈرگۈزۈشكە ئىلھاملاندۇردى. مەن بۇ ماقالىنى ئاشۇ يىغىندا سۆزلىگەن سۆزۈم ۋە تەسىراتلىرىم ئاساسىدا يېزىپ چىقىپ، يولداشلارنىڭ مۇھاكىمىسىگە سۇندۇم.

× ×

ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىياتى 35 يىللىق مۇساپىنى بېسىپ ئۆتۈش جەريانىدا، شېئىرىي ئىجادىيىتىمىزدە چېكىنىشمۇ، ئىجادىي تەرەققىياتمۇ بولدى. شېئىر توغرىسىدا گەپ قىلغاندا، بىز «شېئىرىيىتىمىز زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى» دەپ باھا بېرىمىز. بۇ خىل ئابستراكت باھانى كونكرېتلاشتۇرساق، شېئىرىيىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىدا ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنىڭمۇ ھەقىقەتەن ئاز ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىمىز. ئۆزۈمىزنىڭ بېرى نەتىجىلەرنى مۇبالىغە قىلىپ كۆپتۈرۈشكە، يېتەرسىزلىكنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە يوشۇرۇشقا ئادەتلەنگەنلىكتىن، ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنى تونۇش ۋە تۈگىتىش جەھەتتە، ناھايىتى ئاز ئىزلەندۇق. تۆۋەندە بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك بىر قانچە نۇقتىلار ئۈستىدە توختىلىمىز:

1. كىلاسسىك شېئىرىيىتىمىز بىلەن ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىمىزنىڭ مۇناسىۋىتى. بىز ئۆزۈمىزنى بېرى كىلاسسىك شېئىرىيىتىمىز بىلەن ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىمىزنىڭ مۇناسىۋىتىنى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلالمىدۇق. «كونىدىن يېڭىنى يارىتىش، شاكىلىنى تاشلاپ، مېغىزىنى ئېلىش، تەنقىدىي ۋارىسلىق قىلىش» دېگەن سىياسىي ئۇقۇملارنى بىر تەرەپلىمە چۈشىنىپ، مىللىي ئىنكارچىلىق بىلەن شۇغۇللاندۇق. كىلاسسىك ئەسەرلەرنى نەشر قىلىش ۋە ۋارىسلىق قىلىشمۇ ئىزچىل بولمىدى. نەشر قىلىنغان كىلاسسىك ئەسەرلەرنى تەتقىق قىلىش شۇ ئەسەرلەردىكى پەلسەپىۋىي پىكىرلەر ۋە مۇئەييەن ئاپتورلارنىڭ پەلسەپىۋىي

قاراشلىرىغا قارىتىلىپ، شۇ پەلسەپىۋى پىكىرلەرنى يورۇتۇپ بەرگەن گۈزەللىكنى تەتقىق قىلىشقا ئېتىۋار بېرىلمىدى. ئەمەلىيەتتە، پەلسەپىۋى پىكىرلەرنى، پەلسەپىۋى قاراشلارنى تەتقىق قىلىش ئاپتورنىڭ دۇنيا قارىشىنى تەتقىق قىلىشقا ئېلىپ بارىدىغان ئاسان يول ئىدى. بىز شائىرنىڭ پەيلاسوپ ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشتىن ئاۋال ئۇنىڭ شائىرلىقىنى قەيت قىلىشىمىز لازىم (گېگېل بىلەن گيوتى ئوخشاشلا پەيلاسوپ، لېكىن گيوتىنىڭ ئاۋال شائىر ئىكەنلىكىدىن گۇمانلىنىشقا بولمايدۇ). شائىر بىزگە پەلسەپىۋى پىكىرلەرنى يالىڭاچلا ئىپادىلەپ بەرمەيدۇ، بەلكى ئۇلارنى بەدىئى ۋاستىلەر ئارقىلىق ئېچىپ بېرىپ، زوقلانغۇچىنى تەسىرلىنىش ئالەمىگە يېتەكلەيدۇ. بۇنىڭدىن قارىغاندا، شېئىر پەلسەپىۋى پىكىرلەرنىڭ يالىڭاچ دۆۋىسى ئەمەس. لېكىن بىزنىڭ كىلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىمىز تارىختا ئۆتكەن ھەر قانداق بىر شائىرنىڭ ئىجادىيەت خاراكتېرى، ئىندىۋىدۇئاللىقى، ئۇسلۇبى، تۇرمۇشنى كۆزىتىشتىكى پىسخىك ئادىتى، گۈزەللىك يارىتىشتىكى ئىجادىي ئۆزگىچىلىكى ئۈستىدە يېتەرلىك ئىزلەنمىدى، ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىمىزگە كىلاسسىك پوئېزىيىنىڭ تەسىرى زېمىنىدە تەرەققى قىلىش ئىمكانىيىتى يارىتىپ بېرەلمىدى. شۇڭا كىلاسسىكلارنىڭ ئىجادىي روھىدىن تولۇق خەۋەردار بولالمىدۇق.

2. سىياسىي بىلەن ئەدەبىياتنىڭ مۇناسىۋىتى. ئۆتكەن 25 يىلدا ئەدەبىياتىمىزدا «ئەدەبىيات سىياسىغا بېقىنىدۇ»، «سىياسىي ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ» دېگەن شۇئار ئۇستۇنلۈكتە تۇرغانلىقتىن، ئەدەبىياتنى سۈنئىي پەيدا قىلىنغان سىنىپىي كۈرەشنىڭ قورالىغا ئايلاندۇرۇپ قويدۇق. سىياسىي بىلەن ئەدەبىياتنىڭ مۇناسىۋىتى بەزى شائىرلارنىڭ ئېڭىدا ئېنىق بولمىغانلىقتىن، ئۇلار شېئىرنى «سىياسىي ئۇقۇملارنى تەبىرلەش» دەپ چۈشىنىپ، سىياسىي بىلەن ئەدەبىياتنىڭ ئۆزىگە خاس خاراكتېرىنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ، شېئىرنى ئۇقۇملاشتۇرۇشقا يۈزلەندۇردى. ئۇلار ئەدەبىياتمۇ، سىياسەتمۇ، ئوخشاشلا ۋاستە ئىكەنلىكىنى، بىراق پەرقى بارلىقىنى، ئەمەلىيەتتە ۋاستە بىلەن ۋاستە، قورال بىلەن قورال ئوتتۇرىسىدا بىر - بىرسىگە خىزمەت قىلىش، بىر - بىرىگە بېقىنىش مەۋجۇت بولمايدىغانلىقىنى، پەقەت ئۆزئارا تەسىر كۆرسىتىش، سىڭىشىش مۇناسىۋىتىدە بولىدىغانلىقىنى ئىلمىي ئاساستا چۈشەنمىدى.

نۇرغۇن شائىرلار تۇرمۇشنىڭ مۇرەككەپلىكىنى ۋە رەڭدارلىقىنى بەكمۇ ئاددى چۈشەنگەچكە، تۇرمۇشنىڭ سىياسىي مەزمۇنىغىلا ئېتىۋار بېرىپ، ئەدەبىياتنىڭ مەنبەسى تۇرمۇش ئەمەس، بەلكى سىياسىي ئۇقۇم دېگەن چۈشەنچىدە بولغاچقا، ئۇلارنىڭ تەسۋىرلەيدىغان ئوبيېكتى چىگرىدىكى جەڭچى، ئۇ بايرام، بۇ يىغىن، قۇرۇلتاي، دوختۇر - ھەمشىرە قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولدى. بۇ خىل تېمىدىكى شېئىرلارنىڭ مەزمۇنى قارىغاي خىسلەتلىك جەڭچىنىڭ چېگرىدا تۇرغانلىقى، ناخشىچى قىزنىڭ دەۋرنىڭ بۇلبۇلى بولغانلىقى، دېخاننىڭ خامان سورىغانلىقى، سېستىرا قىزنىڭ بىمارلارغا شىرىن سۆزلەرنى قىلىپ بەرگەنلىكى، «باغۋەن» نىڭ تاڭ ئاتقىچە چىراقنى يورۇتۇپ قويغانلىقىنى كۈيلەش بىلەنلا چەكلەندى. ياخشى نىيەتلىك بۇ شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدا تەسۋىرلەنگەن ئالاھىدىلىك شەيئىلەرنىڭ بىر تەكشىلەيدىغان ئالاھىدىلىكى بولماستىن، دەۋر ھەربىر شەخسنىڭ ئورنىغا قاراپ تەقسىم قىلىپ بەرگەن ئىجتىمائىي ئىش تەقسىماتى، يەنى ھەربىر شەخس ئورۇنلاشقا تېگىشلىك

بولغان بۇرۇچ ئىدى، خالاس. بۇ شائىرلار يېزىتچىلىقتا كىرىشكەندە، كونكرېت پائالىيەتنى كۆردى. پائالىيەتنىڭ ئىگىسى «ئادەم» نى كۆرمىدى. ئادەمنىڭ ئىجتىمائىي خاسلىقىغا بەكرەك ئېتىبار بېرىپ، ئادەمنىڭ تەبىئىي خاسلىقىغا ئېتىبار بەرمىدى. ئۇلار ئۇزۇندىن بېرى تەبىئىي ئىنسان خىسلىتىدىن ئايرىلىپ، ھادىسىلەردىكى زىددىيەتنىڭ كۆرسىتىلىشىلا تەكىتلەپ، بىرلىككە سەل قارىغانلىقتىن، ئەمەلىي تۇرمۇشتىكى كونكرېت ئادەمنى بەدىئىي ئەسەرلەردە ئابستراكت ئۇقۇم ئىچىدە غايىپ قىلىۋەتتى، زوقلانغۇچىنىڭ دىققىتىنى قوزغايدىغان، ئادەمگە مۇناسىۋەتلىك ئىجتىمائىي مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويالمىدى، ئادەمنىڭ تۇرمۇشتىكى ھەر خىل شەيئىلەرگە تۇتقان پوزىتسىيىسىنى، ھەر خىل ئىنكاسىنى ئىپادىلەپ بېرەلمىدى. ئەگەر شائىرلىرىمىز ئادەمنىڭ تاشقى دۇنياغا بولغان مۇناسىۋىتىدىكى مۇرەككەپلىكىنى ئۆزىنىڭ ھېسسىياتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئىپادىلىگەندە ئىدى، تۇرمۇشتىكى كونكرېت ئادەم بىلەن بەدىئىي ئەسەرلەردىكى كونكرېت ئادەمنىڭ ئوخشاشلىق ۋە پەرقلىق سېلىشتۇرمىسىدا ئۇنى تولغۇسىز ۋە ھەرقانداق قەلبنى رام قىلىۋالىدىغان شېئىرىي ئەسەرلەرگە ئىگە بولغان بولاتتۇق.

تۇرمۇش ئەزەلدىن ئۆزىنى ئۆزى چۈشەندۈرۈپ بېرەلىگەن ئەمەس. شۇڭلاشقا ئىنكاس قىلىنغۇچى بىلەن ئىنكاس قىلغۇچىنىڭ مۇناسىۋىتى شەكىللىنىپ، ئىنكاس قىلغۇچىدا ئىنكاس قىلىنغان تۇرمۇش ھادىسىلىرىنى بەدىئىي ئومۇملاشتۇرۇش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلغان، بۇ ئومۇملاشتۇرۇشتىن ئەدەبىياتنىڭ ئالاھىدىلىكى پەيدا بولغان. ئايرىمىلىقنى ئومۇملۇق دەرىجىسىگە كۆتۈرۈش تۇرمۇش ھادىسىلىرىنى بەدىئىي ئابستراكسىيە جەريانىدىن ئۆتكۈزۈش دېگەنلىك بولۇپ، ئۇ تۇرمۇش ھادىسىلىرىنى ئەينەن تەسۋىرلەش بىلەن ھەرگىزمۇ چىقىشالمايدۇ.

شائىر تۇرمۇشنى ئۆگىنىشى كېرەك، ئەلۋەتتە. لېكىن مېنىڭ قارىشىمچە، شائىر ئالدى بىلەن ئۆزىنى بىلىشى، ئۆزىنىڭ تۇرمۇش بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدە پەيدا بولغان ھەقىقىي (ساختا ئەمەس) ھېس - تۇيغۇسىنى شېئىرىي ئوبرازغا ئايلاندۇرۇشى لازىم. بۇنداق شېئىرلاردا بەلگىلىك ھېسسىيات بولۇدۇ - دە، ئۇنىڭدىن تۇرمۇشنىڭ مەلۇم قانۇنىيەتلىرىنى بىلىۋېلىشقا بولۇدۇ.

ئۇزۇندىن بېرى بىز تاشقى دۇنيانى ئەكس ئەتتۈرۈش ئوبيېكتى قىلىماي، پەقەت سۈرەتلەش ئوبيېكتى دەپ تونۇدۇق، ماددا، ماددىي دۇنيا دېگەننى كۆپ تەكىتلىدۇق، ماددىي دۇنيانىڭ بىۋاسىتە ئىنكاسى ئاڭ ۋە تەپەككۇر پائالىيىتىگە يېتەرلىك ئېتىبار بەرمىدۇق، شۇڭلاشقا پوئېزىيىمىزدە، داستانلىرىمىزدا پەقەت تۇرمۇشتىكى يۈزەكى ھادىسىلەر ۋە ھادىسىلەر ئوتتۇرىسىدىكى رىئال مۇناسىۋەتلەرنى پەدەزلەپ تەسۋىرلەشكە بېرىلىپ كېتىپ، شەيئىي، ھادىسىلەرنىڭ ئىچكى باغلىنىشلىرىنى ئېچىپ بېرەلمىدۇق ھەمدە ئۇلارنى تەسىرلىك بەدىئىي گەۋدىگە ئايلاندۇرالمىدۇق.

سىياسىي ئۇقۇمغا ھېرىسمەن بەزى شائىرلارنىڭ نەزىرىدە، بىر شەيئى شۇ شەيئىنىڭ ئۆزى، ئۇ ئۆزىدىن باشقا نەرسە بولالمايدۇ، بۇ خىل چۈشەنچىدىكى شائىرلار ھەمشىرە، دېخاننىڭ ئىجتىمائىي پائالىيىتىنىڭ قىممىتى پەقەت ھەمشىرە، دېخان بولغانلىقىدا، ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكى يوق دەپ ھېساپلايدۇ. ئادەمنىڭ ئىجتىمائىي پائالىيىتىدىكى تۇرمۇش تەقدىرى قىلغان كۆپ خىللىق، مۇرەككەپلىكىنى بۇ شائىرلار بەكمۇ ئاددىي چۈشىنىدۇ. تونۇگۈن ئوماچقا قەرزدار بولغان دېخاننىڭ بۈگۈن قوسىقى تويغانلىقى راست،

ئەمدى ئۇنىڭ ھېچقانداق ئىجتىمائىي تەلىۋى يوق، دەپ ئېيتىشقا بولامدۇ؟ ئادەمدىن ئىبارەت مۇرەككەپ گەۋدىنى تولۇق چۈشەنمەيدىغان مېتافىزىك كۆز قاراشقا گىرىپتار بولغان بەزى شائىرلىرىمىز شېئىرىي ئىجادىيىتىمىزنىڭ تۇرمۇشتىن بارغانسېرى يىراقلىشىشىغا سەۋەبچى بولدى. شۇنداق قىلىپ خەلق ئىچىدە «ئاتام ئېيتقان بايىقى»، «شېئىرنىڭ تەمى قالمىدى» دېگەن ئىنكاسلار پەيدا بولدى، تەلەپ ۋە تەلەپنى قاندۇرۇش ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت تېخىمۇ كۈچەيدى.

شۇنداق شائىرلارنىڭ بىرسى:

«ئون ئىككىنچى قۇرۇلتاي،
دەل ۋاقتىدا ئېچىلدى.
ئۇنىڭ غالىپ نۇرلىرى،
ئەتراپلارغا چېچىلدى.»

دەپ يازدى. بۇ بىر كۇپلېت خەلق قوشىقى ئەمەس، بەلكى خەلق قوشاقلىرى شەكلىدە، مەدھىيە خاراكتېرىدا يېزىلغان شېئىردۇر. ئەگەر بىز بۇ شېئىرنى شېئىرغا قويۇلىدىغان ئەقەللىي تەلەپ بويىچە ئۆلچىسەك، بۇ شېئىردا ھېسسىيات ۋە تەسەۋۇرنىڭ ئىزناسىمۇ يوق.

3. تېما دائىرىسىنىڭ تارلىقى. دۇنيا قاراشنىڭ ئىجادىيەتكە يېتەكچىلىك قىلىش رولىنى ئېتىراپ قىلىدىكەنمىز، پوئېزىيە خەلقنىڭ ئىستېتىكىلىق تەلىۋىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان ھەر قانداق بىر تېمىنى ئەكس ئەتتۈرۈشنى رەت قىلمايدۇ، سارىخاننىڭ كۈلكىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈشنى بىلگەن شائىر سارىخاننىڭ يىغىسىنىمۇ ئەكس ئەتتۈرۈشكە قىزىقمىسا، بىر تەرەپلىمىلىككە يول قويغان بولىدۇ. چەكسىز ۋە مۇرەككەپ بولغان تۇرمۇش دىئالېكتىكىلىق جەريان ئىكەن، شائىر مۇشۇ نۇقتىدا پاش قىلىش بىلەن مەدھىيىلەشنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا چۈشىنىش كېرەك.

ئۇزۇندىن بېرى پوئېزىيىمىز تۇرمۇشقا چېقىلىشقا جۈرئەت قىلمىدى. شائىرلىرىمىز ئالداش ۋە پەدەزلەشنىڭ تەسىرىدىن قۇتۇلغاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئەلتۆكۈس قۇتۇلۇپ كېتەلمىدى. رېئاللىقنى يورۇقلۇق ۋە قاراڭغۇلۇقتىن ئىبارەت قارىمۇ - قارشىلىقنىڭ بىرلىكىدە كۆزەتمەستىن، ئەكس ئەتتۈرۈشتە بىر خىللىققا يۈزلىنىپ، بىر مەزمۇننى تەكرارلىدى. بىر تېما ئۈستىدە ئوخشاش ئەقلىي خۇلاسە چىقىرىپ، كىتاپخانلارغا ئۇنى «شېئىر» دەپ تەقدىم قىلدى. ئۇلارغا تۇرمۇش بىر خىل، تېمىمۇ بىر خىل سېزىلدى. تۇرمۇشقا قىزىقىش بولمىغان يەردە ھەقىقىي شېئىرنىڭ ۋە بەدىئىي بىلىشنىڭ بولۇشى مۇمكىنمۇ؟

بىز تۆۋەندە بۇنىڭ پاكىتلىرى ئۈستىدە توختىلىمىز.

1983 - يىلى 9 - ئاينىڭ 18 - كۈندىكى «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ ئەدەبىيات بېتىدە بىر شائىرنىڭ «سائادەتلىك زاماندا» سەرلەۋھىلىك بىر شېئىرى ئېلان قىلىندى. بۇ شېئىردا ھەر قايسى سەپتىكى قىزلارنىڭ زامانىۋىلىشىش دەۋرىدىكى ئىش - پائالىيەتلىرى تەسۋىرلەنگەن. قىزىقى شۇكى، 1982 - يىل 11 - سان «تارىم» ژۇرنىلىدا يەنە شۇ شائىرنىڭ «كۈلدۈرۈپ» سەرلەۋھىلىك شېئىرى ئېلان قىلىنىپ، شائىر ئۇنىڭدىمۇ بىر قىزنىڭ پائالىيىتىنى

تەسۋىرلىگەن ئىدى. بۇ ئىككى پارچە شېئىرنى سېلىشتۇرۇپ كۆرسەك، يۇقۇرىدىكى پىكرىمىز چۈشىنىشلىك بولۇدۇ دەپ ئويلايمەن.

«تۆكەر دىلدىن ناۋا بۇلبۇل كەبى شېرىن زابان قىزلار،»
(«سائادەتلىك زاماندا» دىن)

باشلىدى شات ناخشىنى شېرىن زابانى كۈلدۈرۈپ.»
(«كۈلدۈرۈپ» تىن)

«چېكىپ قەلبى كۆكۈل رىشتى بىلەن تال ـ تال يىپەكلەرنى»
(«سائادەتلىك زامان» دىن)

«چەگدى ئۇ گۈلگە تىۋىت سىزغان كەبى رەسسام سۈرەت»
(«كۈلدۈرۈپ» تىن)

«قۇچۇپ كەشپۇ ـ ئىجاتتىن ھەر يىلى مۆجىزە شان قىزلار»
(«سائادەتلىك زاماندا» دىن)

«دىدى: مەنمۇ قۇچۇمەن شان ھۆر زامانىنى كۈلدۈرۈپ.»
(«كۈلدۈرۈپ» تىن)

بىز مەزمۇن تەكرارلىغىدىن ئىبارەت بىنورمال ئەدەبىي ھادىسىنى كۆرگىنىمىزدە غەزەپلەنمەيمىز، بەلكى شائىرنىڭ سۇسلىشىپ كېتىۋاتقان ئىجادىي قىزغىنلىغىنىڭ پاسسىپ ئاقىۋىتىدىن ئېچىنىمىز. مەن بۇ شائىرنىڭ بەدىئىي ئىقتىدارىدىن گۇمانلانمايمەن، شۇنداقلا ئۇنىڭ تۇرمۇشنى ۋە ئۆزىنى بىلىشنىڭ قايسى دەرىجىدە ئىكەنلىكىنىمۇ چۈشەنمەيمەن.

1983 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنىدىكى «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ ئەدەبىيات بېتىدە بىر شائىرنىڭ «ئانا قەلبى» سەرلەۋھىلىك شېئىرى ئېلان قىلىندى. بۇ شېئىردا بىر ئانىنىڭ چېگرىدىكى جەڭچى ئوغلىغا يازغان خېتى شېئىرنىڭ مەزمۇنى قىلىنغان. 1984 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنىدىكى «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ ئەدەبىيات بېتىدە يەنە شۇ شائىرنىڭ «سېغىنىش كۈيى» سەرلەۋھىلىك بىر شېئىرى ئېلان قىلىندى. بۇ شېئىردىمۇ يۇقۇرىدىكىگە ئوخشاشلا بىر ئانىنىڭ چېگرىدىكى ئوغلىنى سېغىنغانلىغى مەزمۇن قىلىنغان. بىز بۇ ئىككى پارچە شېئىرنى سېلىشتۇرۇپ كۆرەيلى:

«بۈگۈن نورۇز بايرىمىنىڭ ھارپىسى.»
(«ئانا قەلبى» دىن)

«جەڭچى ئوغلۇم بۈگۈن نورۇز ئاخشىمى»
(«سېغىنىش كۈيى» دىن)

«خىياللىرىم كەزمەكتىدۇر چېگرىنى»
(«ئانا قەلبى» دىن)

«پىكرىم كېزەر مۇشۇ تاپتا چېگرىنى»
(«سېغىنىش كۈيى» دىن)

«سەن ئالدىنقى قاراۋۇلى كارۋاننىڭ»
(«ئانا قەلبى» دىن)

«كۆرۈپ سېنى پوستتا ھوشيار ۋە سەگەك»
(«سېغىنىش كۈيى» دىن)

«قوغداش كېرەك تىنچلىق، بەخت، ھەق يولنى»
(«ئانا قەلبى» دىن)

«چېگرا قوغداپ ياۋغا قارشى ئوق ئۈزۈپ»
(«سېغىنىش كۈيى» دىن)
«سەندەك جەسۇر ئوغلانلار بار ئەل ئامان»
(«ئانا قەلبى» دىن)
«ساڭا ئوخشاش ئوغلانلار بار ئەل ئامان»
(«سېغىنىش كۈيى» دىن)

بۇ شېئىردا شائىرنىڭ مەزمۇن تەكرارلىقىنى قايىيە رەڭدارلىقى ئارقىلىق يوشۇرغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇرۇدۇ. مەن بۇ شائىرنىڭ كىشىلەردە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرىدىغان بىرەر كۈيلىگەن شېئىرى بارلىقىنى بىلمەيمەن، پەقەت شائىرنىڭ قايىيەگە باي، پىكىرگە گادايلىقىنى ياخشى بىلىمەن. شائىر بىلەن بىر دەۋردە ياشاۋاتقان ئاشلىق زوقلانغۇچىلار مىنىڭ بۇ قارىشىمنى ئىنكار قىلمىسا كېرەك. بۇ شائىرنىڭ شېئىرنى نىمە دەپ چۈشىنىدىغانلىقى زوقلانغۇچىلارغا ئوخشاشلا ماتەمۇ سىر بولۇپ كەلمەكتە. شېئىردىكى «ئانا» نىڭ ئوغلىغا يازغان خەتلىرىنىڭ مەزمۇن ئوخشاشلىقىدىن بۇ ساددە «ئانا» نى كەچۈرۈشكە بولىدۇ، لېكىن شېئىرىي پىكىر ئىجادىي بولۇش كېرەك، دىگەن ھەقىقەت بويىچە مۇئامىلە قىلغاندا، شائىرنى كەچۈرۈش تەس.

ئۆزۈندىن بېرى پوئېزىيىمىزدە تېما دائىرىسىنىڭ تارلىقى ئوقۇملاشتۇرۇشنى، ئوقۇملاشتۇرۇش تېما دائىرىسىنىڭ تارلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئەدىبىي ھادىسە مەۋجۇت بولۇپ كەلدى. بۇنىڭغا مىسال سۈپىتىدە تۆۋەندە 3 پارچە شېئىر ئۈستىدە توختىلىمىز.

«شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ 1984 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنىدىكى ئەدەبىيات بېتىدە «سېستىراغا مەدھىيە»، 2 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنىدىكى ئەدەبىيات بېتىدە «سالام، ھەربى دوختۇر»، 1985 ـ يىل 1 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىدىكى ئەدەبىيات بېتىدە «ھەمشىرە» سەرلەۋھىلىك شېئىرلار ئېلان قىلىندى.

«دورا بېرىپ ئەھۋالىمنى سورىدى.
ئۇ بېشىمدا چىراق بولۇپ يورىدى.
ياخشى كۈتۈش كېسەللەرنى ئادىتى.»
(«سېستىراغا مەدھىيە» دىن)

«كېلىپسەن تەكشۈرۈپ دەرھال ماڭا بەردىڭ ئوكۇل دورا،
يېنىمدىن كەتمىدىڭ بىردەم قىلىپ شەپقەت، بېرىپ ئىلھام.
شىپالىق قوللىرىڭ شۇ كۈن يېنىكلەتتى ئازاۋىمنى.»
(«سالام ھەربى دوختۇر» دىن)

«ئايدەك يۈزىدە كۈلكە قىيانى،
بىمار يۈرەككە نۇردەك ياقىدۇ.
ئۇنتۇلار بەزەن ئاغرىق ئازاۋى،
شېرىن سۆزىدىن سېستىرا قىزنىڭ»
(«ھەمشىرە» دىن)

سېستىرا، ھەمشىرە، دوختۇر بىزدە ئۆزۈندىن بېرى يېزىلىپ كېلىۋاتقان ئوخشاش تېمىلاردۇر. بۇ تېمىدا يېزىلغان شېئىرلارغا كۆپىنچە جانىنى قۇتقازغۇچى بۇ پەرىشتىلەرنىڭ شېرىن سۆزلىرى، دورا بېرىپ كېسەلنى ساقايتقانلىقى، ئاخىرىدا ئاپتورنىڭ ھاياجانلىق

www.uyghurkitap.com

تەشەككۈرى قاتمال مەزمۇن بولۇپ كەلدى. كىم ـ كىمگە تەقلىت قىلدى ياكى كىم ـ كىمدىن كۆچۈرۈپ ئالدى، خۇددى بىدىلىكتىكى سېرىق ئۈتىنىڭ يىلتىزىنى تاپقىلى بولمىغاندەك، ئۇچۇرىغان بىر شائىرنى تەنقىت ئوبيېكتى قىلغىلى بولمايدۇ، لېكىن شۇ نەرسە ناھايىتى ئېنىقكى، دوختۇر توغرىسىدىكى تەييار ئۇقۇم شۇ تېمىدا شېئىر يازغان شائىرلارنىڭ سىياسىي پوزىتسىيىسى ۋە دۇنيا قارىشىنىڭ ساپلىقىنى كوز ـ كوز قىلىشتا تاللىشىدىغان تەييار تېما بولۇپ قالغان، خالاس. ئېھتىمال ئۇلار ۋەزىن، تۇراق، قاپىيە بولسىلا شېئىر بولىدۇ دەپ چۈشىنىدىغاندۇ. شېئىرىي پىكىرنى قويساقچۇ، قاپىيەگە تولۇپ تۇرغان مىڭەمنى شېئىرىي پىكىر دىگەن نەرسىلەر بىلەن قوچۇشنى خالىمايمەن، دەپ قارايدىغاندۇ، ئەگەر ئۇلار مۇشۇ پىكىردە چىڭ تۇرىدىغان بولسا، ئۇنداقتا مەن ئۇلارنىڭ قولىدىن ھەقىقىي شېئىر چىقىشىغا ئىشەنمەيمەن.

4. ناتۇرالىزىم بىلەن رېئالىزىمنىڭ پەرقىنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىش.

ناتۇرالىزىم ۋە رېئالىزىملىق ئىجادىيەت مېتودى پەرقلىق ئۇقۇم سۈپىتىدە ئوكيانوسقا كىرىپ بولغان، بىزدىن باشقا مىللەتلەر ئەدەبىياتى ئاللىبۇرۇن ھەل قىلىپ بولغان بىر مەسىلىدۇر. بىز يۇقۇرىدا مىسال كەلتۈرگەن سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بەزى شائىرلىرىمىز رېئالىستىك ئىجادىيەت مېتودىدىن چەتنەپ، ناتۇرالىزىملىق خاھىشنى رېئالىزىم دەپ تونۇۋالدى. مەسىلەن: تەلكە تېغى، سايرام كۆلى بويلىرى ... يولدىن ئۆتكەن ۋە مەلۇم دەرىجىدە ئەسلەش ئىقتىدارىغا ئىگە شائىرلارنىڭ ئەكس ئەتتۈرۈش ئوبيېكتى قىلىندى. بۇ ھەقتە يېزىلغان نۇرغۇن شېئىرلاردا «ئاق بولۇت» تەك قوي پادىلىرى تەسۋىرلەندى. نەتىجىدە، زوقلانغۇچىلارنى بۇ شائىرلار ئۆزئارا كېلىشىۋالغانمۇ ـ قانداق؟ دىگەن تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ قويدى. ھالبۇكى، بىزگە كېرىكى ماددىي ئەينەنلىك ئەمەس، بەلكى بەدىئىي ئىشەنچ بولغاچقا، بەدىئىي ئىشەنچ يارىتىش ئىقتىدار ۋە تالانت تەلەپ قىلغاچقا، شائىرلارنى قاتتىق ئەيىبلەشكە ھەققىمىز يوق. شۇنداق بولسىمۇ، بىزنىڭ مېتودىمىز رېئالىزىملىق ئىجادىيەت مېتودى ئىكەنلىكىنى ئۇلارنىڭ سەمىگە سېلىپ قويۇشنى مۇۋاپىق تاپتۇق.

ماددىي ئوبيېكتنى ئەينەن كۆچۈرۈپ قويساق، ئۇ شېئىر ھېساپلانمايدۇ. تاشقى دۇنياغا تەقلىت قىلىشقىمۇ يول قويۇلىدۇ، ئەلۋەتتە. لېكىن تەقلىت جەريانىدا شائىرنىڭ ئىجادىي باھاسى شېئىرنى شېئىرىي خۇسۇسىيەتكە ئىگە قىلىشنىڭ ئاساسىي بولۇشى لازىم. چۈنكى بۇ باھانىڭ ئىچىگە شائىرنىڭ گۈزەللىك قارىشى يوشۇرۇنغان بولىدۇ، لېكىن بىزگە شۇ نەرسە ئايدىڭكى، بۇ شائىرلار چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈشنى ناتۇرالىزىملىق دەپ قاردىغانلىقتىن، بەدىئىي ئابستراكسىيىنى نەزەردىن ساقىت قىلىدۇ ـ دە، تەسۋىرلەش ئۈچۈن تەسۋىرلەشكە بېرىلىدۇ.

بىزنىڭ بۇ پىكىرىمىز شېئىرلاردىمۇ تەپسىلات تەسۋىرى بولۇشنى رەت قىلمايدۇ، چۈنكى ماددىي دۇنيادىكى شائىرغا تەسىر قىلغان شەيئى ۋە ھادىسىلەر ئۆزىنىڭ ئەينى قىياپىتىنى شائىرنىڭ تەسەۋۋۇرى ئارقىلىق ئۆزگەرتىپ، شېئىرغا پاكىت بولۇپ كىرىدۇ، بۇ پاكىت ئارقىلىق شائىر شېئىرىي مۇھىت يارىتىدۇ، شائىرنىڭ ھېسسىياتى بۇ مۇھىتقا سىڭىپ كىرىدۇ ـ دە، مۇھىت ئىچىدە شېئىرىي ئوبراز يارىتىلىپ، شېئىرىي پىكىر بىلەن ئوبرازنىڭ ھەقىقىي بىرلىكى ئىشقا

ئاشۇرۇلىدۇ. مەسىلەن، «توزاڭ قەسىدىسى» ، «تارىم»، «دەريا شاقىرايدۇ قاراڭغۇلۇقتا»، «چۈنكى مەن ئادەم»، «تاغلارنى قۇچاقلاپ»، «قۇچاقلا، ئۇ سېنىڭ داداڭ»، «باھار-گۈل ئەسلىدىم، سېنى باھاردا» قاتارلىق لىرىكىلاردا تەپسىلات يوق دېيىشكە بولارمۇ؟ ھېسسىيات قۇرۇقتىن-قۇرۇق «ئىھ، ئاھ» دەيدىغان ئىللىق سۆزلەر ئارقىلىق ئۇرغۇيدىغان نەرسە ئەمەس، بەلكى ئۇ تاشقى دۇنيادىكى مەلۇم شەيئى ياكى ھادىسىنى ئۆزىگە شەرت قىلىدۇ، شۇڭا شېئىردا تەپسىلات بولىدۇ. لېكىن بۇ تەپسىلات ناتۇراللىستىك تەپسىلات ئەمەس.

5. ئۇقۇملاشتۇرۇشنىڭ ئىپادىلىرى. ئۇقۇملاشتۇرۇش بىزنىڭ شېئىري ئىجادىيىتىمىزدە ئەڭ ئېغىر ئەدىبىي ھادىسە بولۇپ داۋاملىشىپ كەلمەكتە. بىر قىسىم شائىرلار تۇرمۇشقا يۈزلەنمەي، ئابستراكت ئۇقۇمنى ئوبراز يارىتىشنىڭ ئورنىغا دەسسىتىپ، ھەر قايسى دەۋردىكى رېئال تۇرمۇشنى چوڭقۇر، بەدىئىي ئىشەندۈرەرلىك قىلىپ ئېچىپ بېرەلمىگەچكە، ئۇلارنىڭ ئۇقۇملاشتۇرۇلغان ئەسەرلىرىنىڭ ئىدىيىۋى ۋە بەدىئىي تەسىرلەندۈرۈش كۈچى كەم بولدى. بەزى شائىرلارنىڭ ئەمگىكى زور بولسىمۇ، ئۇنىڭ مەنىۋى قىممىتى يوق ھېساپتا بولدى.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ئەمەلىيىتىدە ئۇقۇملاشتۇرۇشنى يېڭىشتە زور تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن نۇرغۇن شائىرلارنىڭ يازغان شېئىرلىرى زوقلانغۇچىلار ئارىسىدا زور تەسىر قوزغىدى، لېكىن بىر قىسىم شائىرلار داۋاملىق ئۇقۇملاشتۇرۇش يولىنى بويلاپ كېتىۋەردى. بىز «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» دەۋرىدە تەنقىدنىڭ غەيرى رولىدىن پايدىلىنىپ، ئۇ شېئىر قاراڭغۇ تەرەپنى پاش قىلدى، بۇ شېئىرنىڭ مۇقامى چۈشكۈن، خاھىشى ساغلام ئەمەس، دەپ تەنقىت قىلدۇق. لېكىن ئۇ چاغلاردا ھېچكىم جۈرئەت بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ، بۇ ئۇقۇملاشتۇرۇش، شېئىر ئەمەس دېيەلمىگەن ئىدى. ئەمەلىيەتتە، «ئىجادىيەت ئەركىنلىكىگە ئىگە بولمىغان شائىرنى تەنقىتلىگەن تەنقىتچىنىڭ ئۆزىمۇ ئەركىن ئەمەس» ئىدى. ئىجادىيەت ئەركىنلىكى بىلەن كاپالەتلەندۈرۈلگەن بۈگۈنكى دەۋردە جۈرئەتكە زېمىن ھازىرلانغان بولسىمۇ، لېكىن جۈرئەت ئادەتتە: كۆچىگە تەڭ كېلەلمىگەنلىكتىن، ئۇقۇملاشتۇرۇشنى دادىل تەنقىت قىلالمىدۇق، ھەتتا بۇنداق شائىرلارغا مەدەت بەردۇق، يۆلىدۇق. نەتىجىدە، تۇرمۇش بىلەن پوئېزىيىنىڭ ئارىلىقى تېخىمۇ يىراقلىشىپ كەتتى. شېئىرنىڭ خەلق ئىچىدىكى تەسىرىگە ئېغىر زىيان يەتتى.

ئۇقۇملاشتۇرۇشقا 1985-يىل 1-ئاينىڭ 22-كۈندىكى «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ ئەدەبىيات بېتىدە ئېلان قىلىنغان مۇنۇ شېئىر مىسال بولالايدۇ:

«قارىغاي، قارىغىنە،
يېشىللىشىدۇ،
قار قېلىن، قىش قاتتىق بولغانسېرى.
ئادەممۇ بىلەمسەن، گۈزەللىشىدۇ،
جاسارەت، غەيرەتكە تولغانسېرى.»

بۇ شېئىردا ئالدىنقى ئىككى مىسرادا قارىغاينىڭ كۆكىرىپ تۇرۇشىغا قار بىلەن قىش شەرت قىلىنغان. كېيىنكى ئىككى مىسرادا ئادەمنىڭ «گۈزەل» بولۇشىغا جاسارەت ۋە غەيرەت-

تىن ئىبارەت ئابستىراكت ئۇقۇم شەرت قىلىنىپ، قارىغاي بىلەن ئادەم سېلىشتۇرما قىلىنغان. بۇ ئەمەلىيەتتە، «قارىغاي ياشىرىپ تۇرۇدۇ، مەنمۇ قارىغايدەك بولۇمەن» دەيدىغان ۋەدىنامە-نىڭ تەكرارلىنىشى بولۇپ، «جاسارەت، غەيرەتتە ئۆتتۈق يالۇجياڭدىن» دىگەن كونا ناخشىنى ئىختىيارسىز ئەسلىتىدۇ.

ئوخشىتىشنىڭ شېئىرلارنىڭ تەرەققىياتىدىكى رولى ئىنتايىن مۇھىم ئىدى. بەزى ئوخشىتىشلارنىڭ تولا ئىشلىتىلىپ كونىراپ كەتكەنلىگى ئوخشىتىشنىڭ ئىجادىيەتتىكى ئورنىنى تۆۋەنلەتتى، شۇنداقلا ئۇقۇم-لاشتۇرۇشنىڭ سەۋەپلىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى. «ئالتۇن» ھەممىمىزگە مەلۇم، تىۋارلىق قىممىتى ناھايىتى ئۈستۈن بولغان بىر خىل مېتال بولۇپ، پوئىزىيىمىزدە ئۇزۇندىن بېرى ئوخشىتىش ئورنىدا ئىشلىتىلمەكتە. «ئالتۇن مۇقام»، «ئالتۇن دۇتتۇق»، «ئالتۇن ساز»، «ئالتۇن پىيالە» قاتارلىق ئوخشىتىشلارنى لېرىكىلاردا، داستانلاردا ئۇچرىتىپ تۇرۇمىز. بۇ شېئىرلارنىڭ ئاپتورلىرى ئىجادىيەت جەريانىدا خېلى كۈچ سەرپ قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆز شېئىرلىرىدا «ئالتۇن» دىگەن بۇ ئۇقۇمنى ئىشلىتىۋەرگەچكە، زوقلانغۇچىنىڭ تەسەۋۋۇرىدا شېئىرنىڭ گۈزەللىك قىممىتىنى تۆگىتىپ ياكى تۆۋەنلەشتۈرۈپ، ئۇقۇمنىلا قالدۇردى. يولداشلار «ئالتۇن» ياكى «بۇلبۇل» نى شېئىردا تەكرارلاش ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىستېتىك قاراشلىرىدىكى ئادىتىغۇ دېيىشى مۇمكىن، ئەمەلىيەتتە، بىر مىللەتنىڭ ئىستېتىك قاراشلىرى قېتىپ قالغان نەرسە بولماستىن، بەلكى دەۋرنىڭ تەرەققىياتى ۋە تۇرمۇشنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ، تەرەققى قىلىدىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە، بۇ نۇقتىنى چۈشەنمىگەن شائىرلىرىمىز زوقلىنىش پائالىيىتىنىڭ ھېسسىيات ۋە تەسەۋۋۇر پائالىيىتى ئىكەنلىگىنى، ئادەم ماھىيىتىنىڭ يېڭىلىقتا ۋە گۈزەللىككە ئىنتىلىش تەرىپىنى ئەستىن چىقىرىپ قويغان بولىدۇ.

مەن يۇقۇرىدا شېئىر ئىجادىيىتىمىزدە ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەر ئۈستىدە قاراشلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. دەۋرىمىز ۋە شېئىرىيىتىمىزنىڭ تەرەققىيات مەنزىرىسى ئىلھام بەرگەچكە، دادىللىراق بولۇشقا توغرا كەلدى. ساقلىنىۋاتقان مەسىلەر ئوبيېكتىپ جەھەتتە، سولچىللىقنىڭ كاساپىتىدىن بولدى دېيىلسە، سۇبيېكتىپ جەھەتتە، ھەر بىر ئاپتورنىڭ ئۆزى بېسىپ ئۆتكەن مۇساپىنى، ئىجادىيەت تەجرىبىلىرىنى خۇلاسىلىشىغا توغرا كېلىدۇ. تۇرمۇش ساڭا بەزىدە ھومىيىپ قارايدۇ، بەزىدە كۈلۈپ قارايدۇ، ھومىيىپ قارىغاندا، ئۆزىمىزنى يوقىتىپ قويماسلىغىمىز، كۈلۈپ قارىغاندا، ھودۇقۇپ كەتمەسلىگىمىز لازىم. ئادەم تۇرمۇشتا مەقسەتلىك ياشىغان ياخشى، مەقسەت دىگەن سۆزنىڭ كەينىگە «ئاڭ» دىگەن ئۇقۇمنى قوشساق ئۇ مەقسەتلىك ئاڭ بولىدۇ. مەقسەتسىز ئۇيانغا دوقۇرۇپ، بۇيانغا دوقۇرۇپ، ئۆمرىنى مەنىسىز ئۆتكۈزگەندىن كۆرە، ئىجادىيەتتە مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئېنىق نىشان بولغىنى تۈزۈك.

سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىز، خەلقىمىز شېئىرغا موھتاج. دەۋرىمىز ئىجادىيىتىمىزنى ئەركىنلىك بىلەن كاپالەتلەندۈردى، يازايلى، ئۇستازلار، دوستلار، يازايلى. شېئىرنى سىيا بىلەن ئەمەس، بەلكى يۈرەك قېنىمىز بىلەن يازايلى!

❦❦❦❦❦❦❦❦

قارا دولان

(ھېكايە)

نۇر روزى

ئۇستام ئوبدان ئادەم، لېكىن-زە، مىجەزى بەك چۇس: مايىنى سۈزۈلدۈرمەي قۇيسام، بىگىز قولى بىلەن پېشانەمگە نوقۇيدۇ. گايكىلارنى تەرتىۋى بويىچە چىڭىتمىدىڭ دەپ، كولۇچنى سىلكىشلەپ تارتىۋالىدۇ. تېز دەسسەپ، ئاستا قويۇپ بەر دەپ، بەزىدە پۇتلىرىمغا تېپىپمۇ سالىدۇ.

«كىچىككىنە بىخەستەلىك قىلساڭ، مىڭ نەچچە كوينىڭ بېشىڭغا سۇ قۇيۇسەن» دەپ كايىشلىرىچۇ، تېخى... يەنە مۇنداق قىلىقلىرىمۇ بار تېخى: قۇرۇق غازاڭ شىرىق قىلغۇدەك شامال چىقىپ قالدىمۇ، بولدى. «نېمىشقا يېلىڭ يۈرۈسەن؟ ئاغرىپ قالىسەن!» دەپ دوق قىلىشلىرىنى دېمەيسىز. لەپىلدەپ قار يېغىۋاتسا كارى يوق. مېنى مېھمانخانىدا ياتقۇزۇدۇ، ئۆزى تىراكتورنى باقىدۇ.

يولغا چىققاندىن كېيىنلا يولدىن كۆزنى ئۈزمەي، غىڭشىپ دولان ناخشىسىنى باشلايدۇ:

«ئالدىم دولاننىڭ قىزىنى... ئو... ھو...ي
ئايدا يۇمايدۇ يۈزىنى... ئى... ئى... ھە...ي
قويۇپ يۈزۈڭنى يۇ دىسە ھە...ە...ي
ئۇيىدەك ئالايتىدۇ كۆزىنى... ھو... ھوي...!»

— ھا... ھا... ھا! قىزىقمىكەن؟

— قىزىقلىقىغۇ قىزىقكەن، ئايدا يۈزىنى يۇمايدىغانمۇ ئادەم بولامدىكەن؟ ئۆزىڭىزمۇ دولانلىققۇ؟

— ئەخمەق! بۇ دېگەن چاقچاق غەزەل. كۆرۈۋاتىسەنغۇ! يىگەن-ئىچكەندەك، سوقا سەندەلدەك، سۆزلىرى چاقماقتەك، مەڭزى قىپ-قىزىل ئاناردەك دولان ئاياللىرىنىڭ كۆپ-كۆپ كەتمەن چاپىقىنىنى، نەدىمۇ ئۇنداق ئىش بولىدىكەن؟!

يېقىندا بىر ماشىنا كېلىۋىدى. ئىدارىدىن ئۇستامغا تاپشۇردى، ئۇ خۇددى مېنىڭ ئۇيقۇسىزلىق كېسىلىمنى بىلىۋالغاندەك:

— بولدىلا ئوكا! مۇشۇ تىراكتورنىڭ مەينەت-مۇشەققىتىنى مەنلا تارتىپ ئۆتۈپ كېتەي! — دەپ ماشىنىنى ماڭا تۇتقۇزۇپ قويدى.

«رەھمەت. ئۇستامغا مىڭ رەھمەت! مەنمۇ ئۇستامنى رازى قىلىپ، رەھمىتىنى بىر ئالاي» دىدىم ئىچىمدە.

ماشىنا-ماشىنىلاپ ئوتۇن-كۆمۈرلەرنى ئەكەلدىم. رەھمەت دەيدۇ-يۇ، ئىدارىنىڭ ئاشخانىسىغا تاشلايدۇ. قوغۇن-تاۋۇزلارنى توشۇدۇم. بۇنىڭغىمۇ رەھمەت... قارىسام،

دوختۇرخانىغا تۈشۈيدۇ...

لېكىن بىر باغلام ئوتۇن، تۈك سويىملار ئۈچۈن سىنىت ئۈستىدە تىك تۇرۇپ سودىلىشىدۇ.

قانداق ئېشكىن تاڭ، بىزنىڭ كۆنىمىز ئۈچ يىلدىن بېرى مانا شۇنداق قىلاشماي ئۆتۈۋاتىدۇ.

بۈگۈن بۇ يەردە ئۇچرىشىپ قېلىش خىيالىمىغمۇ كەلمەپتۇ.

— ۋاھ! ئەجەپمۇ بەلەن بولدى. خۇدايىم دىلىڭغا سالغاندەكلا، دەل ۋاقتىدا كەلدىڭغۇ.

ۋاي-ۋۇي ئۇستامنىڭ يۈزلىرىنى... ماي، توپا-چاڭدا قاسماقلىشىپ كەتكەن، خۇددى سەگەزدە چۈمبەل تارتىۋالغاندەكلا ئالا بۇلماچ!

— ھە! نېمىگە ھەجىيىسەن، ئىككى چىشلىق كېۋەزدەك؟!

— ئەگەر ئۇيۇن قىيساق-زە، سىزنىڭ نومۇرىڭىز بىلەنلا بىر يىللىق كىرىم توپلىيالايدىكەنمىز.

— ھەددىڭدىن ئاشما!

ئۇقسام ئۈچ كۈن بوپتۇ. جاڭگالغا بېرىپتىكەن، يول ناچار ئىكەن. تىراكتور تولا سىلكىنىپ ماي يوللاش نەيچىسى يېرىلىپ كېتىپتۇ. بىر نەرسىلەرنى قىلىپ يۈرۈپ ئاران مۇشۇ يەرگىچە كېلەلەپتۇ، كېچىدىن بېرى ئاچ قىساق ئولتۇرۇپتۇ.

ماشىنىغا سۆرۈتۈپ ئاپىرىپ قويماقچى بولدۇم.

— نېمە بېسىپ كەلدىڭ؟

— ئوغۇت.

— ئوغۇت؟! ئۇنداق بولسا، كېتەيلى! — ئۇنىڭ يىرتىلغان خالتىلارغا قاراپ بىردىنلا ئەرۋايى ئۇچتى-دە، توۋلىدى.

— ماڭ! تېزرەك يېتىپ بار! يامغۇردا قالسا ئىش چاتاق! ئوغۇت بۇزۇلمامدۇ؟! ماڭا ئىككى كۈلۈچ بەرسەڭلا ئامال قىلىپ كېتەلەيمەن.

×

يول سايلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتكەن ئىدى. ئالا-پاساق شور ئۆرلىگەن پاتقاق، تولىمۇ ئوڭغۇل-دوڭغۇل ئىدى. ماشىنا ئىڭىراپ غاراس-غۇرۇس غىچىرلايتتى.

كەتمەن ئورنى چاغلىق كاداڭغا توغرىلىنىپ قالدىمۇ، بولدى. لەسسىدە يېتىۋالدۇ-دە، چاق «پىر-پىر» پىقىراپ ئاچچىق لاينى چاچرىتىپ جايىغىلا ئولتۇرۇشۇپ قالدۇ.

قارغۇلار! شۇنچە كەڭرى جاھاندا يەر تاپالمىغاندەك...! سەللا ئايلانسا بولىدىكەنغۇ؟! ئېسىتەي...! بۇ يولدا ماڭغان ماشىنىنىڭ جېنىغا ۋاي...!

...لېكىن دەردىڭنى كىم ئاڭلىسۇن؟!... ئاچچىق زەي پۇراپ تۇرغان بۇ سايلىقتىن ئەسلا سادا يوق! ئامالسىز چاقنىڭ تېگىنى كولايتتىم. ماشىنىنى پاتۇرۇپ قويۇشتىن ئەنسىرەپ رولىنى گاھ ئۇيان-گاھ بۇيان بۇرايتتىم. تورمۇز بەكمۇ زىل ئىدى. تەپكىگە پۇتۇمنىڭ ئۇچى تېگىپ بولغىچە ماشىنا شىپ-شىپ توختايتتى. لېكىن-زە،... كاساپەت بۈگۈن نېمە بولدىكىن تاڭ، ئۇقۇۋدۇم. شۇنچە كۈچەپ دەسسەپمۇ، كۆزلىگەن نىشاندا زادىلا توختىتالمايۋاتىمەن. قىرىشقاندەك مەن قاچۇرغان ئاشۇ خۇددا ئىزغۇر ئازگاللارغا لوككىدا چۈشكەندىلا، ئۆم-لۆم پاتقاقتا ئوقىچە پاتقاندىلا توختايدۇ. قانداق بولغىنى، كاساپەت تورمۇز نېمىشقا ئادەمنى بۇنداق قىينايدىغاندۇ؟! ھە، مانا كاشىلىنى تاپتىم.

تورمۇز لېنتىسىنى تەڭشىگۈچى گايكا بوشىشىپ قاپتۇ ئەمەسمۇ؟

ھېچقىسى يوق. بۇ دېگەن ئاسان گەپ، بۇنداق ئىشلار ئۈچۈن شوپۇرلار بېشىنى قاشلاپ ئولتۇرمايدۇ. سەللا چېكىتىپ قويسا بولۇدىغۇ.

تاراقشىتىپ نەرسە - كېرەكلەرنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتتىم. لېكىن ئىزدىگەن 19 × 17 - نومۇرلۇق كۇلۇچنى تاپالمىدىم. مەيلى ئۇ بولمىسا كارايىتى چاغلىق!

يىغما كۇلۇچ ... ۋۇي ئاپلا! مېنىڭ بۇ كاللامنى! ھىلىقى كۇلۇچ بىلەن يىغما كۇلۇچ ئۇستامدا قالدى ئەمەسمۇ؟! يامان بولدى. ماۋۇ كېلىشمەسلىكنى! ئامالسىز گايكىنى قىلۇم بىلەن چېكىتىش ئۈچۈن شۇنچە كۈچەپ باقسامۇ بولمىدى. گايكا داتلىشىپ كەتكەنلىكتىن، مىدىر قىلمىدى. قىلىرىم غاجىلىنىپ، قىپ - قىزىل قان ئۆرلەپ چىقتى، خالاس.

... ئىشنىڭ تەتۈر كەلگەنلىكىنى قارىمامدىغان؟! يەنە ئۇستامنىڭ دېگىنىدەك چىقتى، ئەتىيازنىڭ قۇيۇن ئارىلاش شامىلى ھەيدىگەن قاپ - قارا بۇلۇتلار، خۇددى ھازىرلا چېلەكلەپ يامغۇر قۇيۇۋېتىدىغاندەك ھەيۋە بىلەن قارا تۇتۇندەك باستۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى. تېشىلگەن، خۇددى ئىت تالىۋەتكەندەكلا تىتما - كاتاك يىرتىلغان قاپلاردىكى ئوغۇتلار مانا مەن دەپ ئوچۇقلا كۆرۈنۈپ قالغان ئىدى. تېخى ئەتىگەندىلا ئۇستامنىڭ زەردە بىلەن «قاملاشمىغان ئىش قىلىپسەن! يامغۇردا قالسا، بۇزۇلۇپ قالمامدۇ؟! چاققان تەككۈز!» دېگىنى ھېلىمۇ ئېسىمدە، بۇ ئىشقۇ قاملاشمىدى. نىمە ئامال ... ؟ قاملاشمىسا قانداق قىلىمەن؟ يېرىم يولدىلا ئالدىمنى توساپ جىگدىنىڭ كۆتەكلىرىنى بولدى دېگىچە باستۇرغان باشلىق خالتىلارنىڭ يىرتىلىپ، تېشىلىپ كېتىشىنى بىلەمتى؟ بىلەتتى. لېكىن بۈگۈن يامغۇر يېغىپ قېلىشىنى بىلمەيتتى - دە! مەنمۇ بىلمەيتتىم. بىلسەمغۇ ئۇنى - بۇنى دەپ باشقا كۈنى ئەكىلىپ بېرىشكە كۆندۈرگەنمۇ بولاتتىم.

×

ئەگمىز سۇيى ئۈستىگە سېلىنغان بۇ كۆۋرۈك دەريانىڭ ئۈستىدە خۇددى سەگۈنچۈكتەك ئېسىلىپ تۇراتتى. بۇ بېشى تىك قىرغاقتا، ئۇ بېشى ساتمىغا ئوخشاش كىچىككىنە بىر ئۆينىڭ يېنىدىن ئويۇپ ئېلىنغان يولغا تاقشاتتى.

كەپىنكىنىڭ ئۈستىدە تىك تۇرۇپ يىراقلارغا تىكىلدىم، كۆزۈم تالدى. يولدا ئىنسى - جىن كۆرۈنمىدى. خۇداغا شۈكرى، دېدىم - دە، پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ ماشىنىنى ئاستا قوزغىدىم. ھەي ... ! بۇنىمۇ كۆۋرۈك دېگىلى بولامدىغان؟! ماشىنا غاراس - غۇرۇس غىچىرلاپ ئىككى يانغا ئىغاڭشىغىلى تۇردى. كۆۋرۈكنى كۆتىرىپ تۇرغان كېمىلەر سۇنى شالاق - شۇلۇق چالغىتىپ كۆزۈمنى ئالا - چەكمەن قىلىۋەتتى.

دەل شۇ چاغدا، ئاپلا، خۇدا ئۇردى! ھىلىقى يولنىڭ دوقمۇشىدىن ئۈچىلىغى قوسىغىغا چۈشۈپ قالغان بىر ئېشەك قۇلىغىنى خۇددى توشقاندەكلا دىڭگايتىپ، چىچاڭشىپ چېپىپ چىقىپ كەلدى.

يۈرىگىم قارتتىدە قىلدى - دە، قول - پۇت تورمۇزلىرىنى تەڭلا ئىشقا سالدىم. ئەستەغپۇرۇللا! بۇ نەچچىلىكنى، كار قىلمىدى. بۇزۇق تورمۇز ئۆزى بىلگەننى قىلدى ... ! ماشىنا يۈرىگىمنى سىقىرىتىپ، توختىماي مېڭىۋەردى.

ھا ... ھا ... ھاي! خۇداغا شۈكرى! ئۇنىڭغىمۇ جان لازىم ئىكەن. ئېشەك ماشىنىنى كۆردى بولغاي، چۆچۈپلا تاق

www.uyghurkitap.com

تۇختىدى ـ دە، خارتىلا قىلىپ ئارقىسىغا ياندى.

... لېكىن ... ماۋۇ پېشكەللىكنى ...!

خۇدا ئۇرغۇر سەت قىتۇرنى قارىمامدىغان!

قىغلاپ كېلىۋاتقان بوۋاينى كۆرۈپلا، كەينىگە ياندى. شۇنداق قىلىپ ئالدى ـ ئارقىسىغا بىر نەچچە قېتىم يېنىپ چۆگىلەپ ئاخىرى، ماشىنىغا ئارقىسىنى قىلغىنىچە تىرەجەپلا تۈگۈلۈپ تۇرۇۋالدى.

بوۋاي كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ قولدىن ـ غىدىن تۇتقانچە سۆرىدى ـ يۇ، ئۇلگۇرەلمىدى ... بولمىدى ... ماشىنا ئىشەككە گۈپپىدە ئۇسسىدى ـ دە، سىلكىنىپ شىپپىدە توختىدى.

ئاھ خۇدا! ماشىنا دېگەن نەرسىنىمۇ، ھەيدەمدىغان كىشى!

×

«تاك ـ تاك ـ تاك» كەينىكە بوشقىنا چېكىلدى. لېكىن خۇددى بولقا بىلەن چوقۇغاندەكلا، بېشىم زىڭڭىدە قىلدى ـ دە، قورقۇپ سوغاق تەر بېسىپ، لاغ ـ لاغ تىترەپ كەتتىم.

ئۈچ يىل ئىلگىرىكى بىر كېلىشمەسلىك ھەلھەم ئېسىمدە، بىر توخۇنى باستۇرۇپ قىيىپ، ھەققىنى ھەسسىلەپ تۆلەپ، ئۈستىلەپ يىگەن تاياقتىن قالغان تاتۇق مانا، سول چېكەمدە كۆرگەزمە بولۇپ تۇرۇپتۇ.

ئەمدى قانداق قىلاي، تۆلەتىسىغۇ ئىشەكنىڭ خۇنى دېگەن تايىنلىق بىر نەمە، جان ئاچچىغىدا... كەينىكە يەنە چېكىلدى. قورقۇنچىدا بېشىمنىمۇ كۆتىرەلمەي كۆزۈمنى ئاستا ئاچتىم ـ دە، چۆچۈپلا كەتتىم. ئاللا كارامەت، بۇ دەھشەتنى!

بوۋاي چېقىر كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە تىكىلىپ تۇراتتى. يىرتىك، شالاڭ، سېرىق قاشلىق، ياپما قاپاقلىرى خۇددى بىر جۈپ خوخا گۈلنى چاپلاپ قىيغاندەكلا ئىدى. سىم ساقاللىرى دىر ـ دىر تىترەيتتى.

يامان بولدى. چۈجىنى قامالىغاندەك بوغۇپلا ـ دەرياغا تاشلىۋەتسە... مانا كۆرۈك ...

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، — بوۋاي قولىنى ئۇزاتتى. يېنىدىكى ياشانغان ئايالمۇ، ئەنسىز قاراشلىرى بىلەن ماڭا تىكىلگەن ئىدى.

غەلىتە ئىش، سۆرۈن تىلەتىنى سۇر بېسىپ تۇرۇدۇ ـ يۇ، كۆرۈشۈشكە قولىنى بەرگىنى نىمىسى، پەملەپ گاچ ـ گۇچ سالىمسۇن يەنە! قىلدا تېخى ئۆزۈن يولغۇن تايىغى. لاغىلداپ تۇرغان قاسماق قىلۇمىنى چىقاردىم. لېكىن قورقۇنچىمدا، ۋەئەلەيكۇم ئەسسالامغا زادىلا تىلىم كەلمىدى.

— ياپىرىم، خۇدايىم بىر ساقلىدى ـ دە! تاس ـ تاماس قالدى، پوقكەيلى بولۇپ كەتكىلى، كۆرىدىغان كۈنۈك بار ئىكەن ئۇكا، مىجەزىڭ يوقمۇ نىمە؟

تىلىم كالۋالىشىپ دۇدۇقلىدىم:

— ياق ـ ياق، مەن ساق، ھېچنىمە بولمىدىم.

— ئۇھ ...! — بوۋاي چوڭ بىر تىندى، — مۇنداق دېگىنە، سەندىن ئەنسىرەپ جان ـ پېنىم چىقىپ كەتتى. بولدى قورقما، چىرايىڭ تاترىپلا كېتىپتۇ، ئادەمنى قورقۇتۇپ!

ئالدىنقى چاق، كۆۋرۈكنىڭ قىرىنى پەقەت يېرىملا چىششلەپ قالغان ئىدى. كۆپ ـ كۆك سۇغا قاراپ تېنىم جۇغۇلداپ كەتتى. يىغىلىپ قالغان ئەگىمىز سۇيى بولغان بىلەن، دەريانىڭ تېگى كۆرۈنمەيتتى. — تۇرۇپلا كەتتىڭغۇ؟ بولغۇلۇق بولدى، ئورنىغا كەلمەيدۇ. بولدى، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما! ئىش قىلىپ ئامان قالدىڭ، خۇداغا شۈكرى، دېمەك بولىدۇ. ماشىناڭ بۇزۇۋقمىدى؟ ھىي، ئاۋۇ قولۇڭغا نىمە بولدى، مۇشۈك تاتىلىغاندەك قىيما ـ چىيما بولۇپ كېتىپتىغۇ؟

ھېلىقى ئايالنىڭ كۆزىمۇ لىپپىدە قىزىلۇمغا چۈشتى. ئۇ ئاپپاق رومىلىنىڭ چېتىدىن چىرتتىدە يىرتتى - دە، قولۇمنى پاكىزە سۈرتۈپ تېڭىۋەتتى. بوۋاي ئۇبدان قىلدىڭ، دېگەندەك قىلىپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى:

— ئەمدى بولدى، سۇ تەگمىسىلا يېرىڭداپ قالمايدۇ. نېمە بولدى؟

— تۇرمۇز بۇزۇلۇپ قالدى. شۇنى ئوڭلايمەن دەپ...

— ئەسۋاپتا ئوڭلىساڭ بولماسمىدى؟ يوقمىدى - يا؟

— بار ئىدى، ئۇستامدا قالدى. ئوغۇت يامغۇردا قېلىپ بۇزۇلۇپ قالامدىكىن دەپ ئالدىراپ...

— ئوغۇت؟! ھوي، ئوغۇت بېسىپ كەلدىڭما؟ — بوۋاي تاققىدە چاقچاق دەسسەپلا ماشىنغا چىقتى، — ۋاي، ئەجەپمۇ ئۇلۇق ئىش قىپسەن! بىر قوشۇق ئوغۇت ئۈچۈن جان بېرىدىغان چاغدا، خالتىلار يىرتىلىپ كېتىپتۇ. بىر نەرسە يېپىپ قويساڭ بولۇپتىكەن.

— پالاس خالتىلارنىڭ تېگىدە قاپتۇ.

— ھەي، خامدە - خام. ئۇستاڭمۇ تازا پىشمىغان ئادەمكەن. شاگىرتىنىڭ ئەسۋابىنى ئېلىۋېلىپ مۇشۇ كۈنگە قويغان بولسا!

— ياق - ياق، ئۇستام بەلەن ئادەم. تىراكتورى يولدا بۇزۇلۇپ قاپتىكەن. ئۇ چاغدا ماشىنام ساقتى. بىزنىڭ ئاشلىق ئىدارىمىزدىكى ھەممە ئادەم ئۇستامنى بەك ئاق كۆڭۈل دەيدۇ. راست دەيدۇ.

— ئاشلىق ئىدارىسىدا، دەمسەن؟! ھېلىقى ساپايىدەك، ھەممە يېرى تەڭ شالاقشىيدىغان كۆك تىراكتور؟

— ھە، شۇ. شۇ تىراكتورنى ھەيدەيدۇ، بىلىدىكەنلا؟

— ھىم! ئاق كۆڭۈلمىش.

بوۋاينىڭ ئۇچۇلۇقنى يېپىشۋاتقان قوللىرى تىترەيتتى، ئۇلۇق - كىچىك تىناتتى.

— ئىسست، ئون يىل كۈچ بەرگەن ئىدى. ھە، قېنى كېلە، سۈنى بولغىمىسۇن بۇ نىجاسەت، — ئىككىمىز ئېشەكنىڭ قولىغىدىن تۇتتۇق، دار - دار داقىرىتىپ يىگىرمە قەدەم نېرىدىكى بىر ئازگالغا تاشلىدۇق. — ئۆلگىسى كەلگەن - دە، بۇ ھارامىلىقنىڭ. گالۋاڭلىقنى، جاھىللىقنى خۇدايىم مۇشۇ جاڭۋاغا مۆھۈرلىۋېتىپتىكەن. خوتۇننى مىندۈرۈپ قويىمىز دېدىم، ئىككىنى ھالازلاپلا يىقىتىۋېتىپ قاچتى. ئاخىرى ئۆزىنىڭ بېشىغا چىقتى.

بوۋايغا قانداق ناماقۇل بولۇشنى، نېمە بىلەن رازى قىلىشنى بىلمەيتتىم. خىجىل - چىلىقتا يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدۇم. يېنىمدا بار - يوقى ئون كويلا پۇلۇم بار ئىكەن. بېشىمنى كۆتەرمەيلا ئۇنىڭغا تەڭلىدىم!

— پۇل؟! — بوۋاينىڭ يىرىك بۇرۇتلىرى لىك - لىك تىترىدى - دە، چېقىر كۆزلىرىنى ماڭا مىقتەك تىكتى، — نەدە چوڭ بولغان نېمىسەن؟! ئادەمنى ئۇنداق پەس چاغلىما، بۇ دېگەن — تاپ، ئىتنىڭ رىسقى. قايسى دولان تاپ ساتىدىكەن؟ مەن دېگەن قارا دولان. تاپ سېتىپ دوزاققا چۈچۈلا بولسۇن دەمسەن؟! تۆت كۈنلۈگۈم قالغاندا! — ئوغۇتنى ھۆكۈمەتكە تاپشۇر! ھالال ئىش قىل! ئەكىلە، بىر شورىۋالاي! ۋاي - ۋۇي، ئۆزەك غورىلايدەك سېرىق تۈك بالىكەنسە - نۇ، قاتتىق كۈچلۈكنى چېكىدىكەنسەن. ئوھ - ھو! ئوھ - ھو! ئوھ - ھو!

دەل شۇ چاغدا ھېلىقى ئايال، بوۋاينىڭ قولىدىكى تاماكىنى سىلكىپلا تار -

(دۋامى 138 - بەتتە)

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

مەن ئاق باياراق ئەمەس

ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر

1

كۆمۈش كەبى يالتىراق،
مەرۋايىتتەك پارقىراق
بىر چوققا بار ئاسمانغا مەغرۇر بېشى تاقاشقان،
ئۇنىڭ ئېتى خانتەڭرى، تىيانشاندا جايلاشقان.
مەشرىقتىن چىقسا ئاپتاپ،
ھەممىدىن ئاۋال باشلاپ
شۇ چوققىنى سۆيۈدۇ مەڭزىگە يېقىپ مەڭزىن،
ئۆتۈپ ئۇنىڭ قېشىدىن، غەرپكە ماڭار ئاندىن.
كېچە بولسا تولۇنئاي
ئۆتەيدۇ ئۇندا قونماي،

يەتتە يۇلتۇز ھەم ھۆكەر، زۆھەل بىلەن مۇشتەرى،
ئۇنى ئەگىپ ئۆتۈدۇ تازىم قىلىپ ھەر بىرى.
ئېرىمەيدۇ قىش - يېزى
ئاق شايىدەك قار - مۇزى،
كۆكرىگىگە تاقاغلىق تەبىئەتنىڭ ئەركىسى —
تاشنى يېرىپ چىققان بىر مۆجىزە قار لەيلىسى.
شۇڭلاشقىمۇ بۇ چوققا
بەزى بولۇپ ھۆرلىقا،
كۆرۈنىدۇ كۆزلەرگە ئاق ئېچىلغان گۈل كەبى،
ياكى باھار كۆنلىرى ئاقىۇ قىرىنغان كۆل كەبى.

2

بۇنى بىلمەي بىر جاناپ،
خانتەڭرىگە بىر قاراپ،
دەپ تاشلىدى: «بۇ چوققا يىراقتىن قارىماققا
ئوخشايدىكەن ئەل بولغان قوشۇن تۇتقان بايراققا.»

3

خانتەڭرى بۇنى ئاڭلاپ،
كۈلۈۋەتتى قاقاقلاپ،
دىدى: نەدە چوڭ بولغان بېشى قاپاق جاناپسىز؟
قۇلاق سېلىڭ، قالمىغاي بۇ گېپىڭىز جاۋاپسىز!
دەرۋەقە، ئاق مەن ئۆزۈم،
ساقال - چېچىم ھەم يۈزۈم.
لېكىن، ھەرگىز ئەمەسمەن سىز ئېيتقاندەك ئاق بايراق،
تەبىئىتىم - مىجەزىم ئاق بايراقتىن بەك يىراق.
ئادەم ئاتا ھەم ھاۋا
جەننەتتىن چىققان چاغدا،
تۇنجى تۇغۇلغان ئوغلى مەن ئىدىم بۇ زىمىندە،
بوز ئېچىپ، ئۇرۇق چاچقان يېشىل ۋادى تېرىمدە.
نىزھىنىڭ كېمىسى تۇپاندا،
يول تاپالماي ئازغاندا،
ئاغزىمغا زەيتۇن چىشلەپ بارغان كەپتەر مەن ئىدىم،
ھاياتلىقنىڭ نىشانى — ئاشۇ خەۋەر مەن ئىدىم.
قىش مۆڭگۈزلۈق ئىسكەندەر،
باشلاپ كەلگەندە خەتەر،
ئۇنىڭ ئۆتەر يولىنى توساپ قويغان مەن ئىدىم،
شەرقلىقنىڭ كۆچىنى تونۇتۇپ قويغان مەن ئىدىم.
يىپەك يوكلىگەن كارۋان
قوڭغۇراق جاراڭلاتقان
ئاشۇ قەدىم يوللاردا ھەم قورۇقچى - پاسىبان،
ئاش تۇز بېرىپ كارۋانغا ھەم بولغانتىم ساھىپخان.

ئەي جانابى مۆھتەرەم،
بىلىپ قويۇڭ شۇنى ھەم،
تارىخ دىگەن كىتاپنىڭ خېتى مەندە پۈتۈلگەن،
نى - نى چىگىش تۈگۈنلەر مېنىڭ بىلەن يېشىلگەن.
قەغەز، كومپاس، مەتبەئە،

دورا دىگەن مۆجىزە،
مەندىن ئۆتۈپ جاھانغا تارالغان ھەم كېڭەيگەن،
مەدىنىيەت بۆشۈگىنى ئۈز قولۇمدا تەۋرەتكەن.
دىمەك، تا ئەلمىساقتىن،
بېرى بارمەن ئۇزاقتىن.
شۇڭا بېشىم ئاقارغان، ھەتتا كىيگەن تونۇم ئاق،
لېكىن، ئۆزۈم ئەمەسمەن سىز ئېيتقاندەك ئاق بايراق.

بۇ ھۆر زىمىن ۋەتىنىم،
ئاڭا باغلىق جان، تېنىم.
چاچ ـ ساقالىنىڭ ئاقلىغى ـــ تارىخ قەسرىنىڭ ھۇلى،
كۆككە تاقاشقان بېشىم شۇ ۋەتەنىنىڭ سەۋۇلى.
قارا بۇلۇت تۇسسىمۇ،
چاقماق كېلىپ سوقسىمۇ،
ئېگىلمەستىن بۇ بېشىم مەغرۇر تۇردى ھەممە ۋاق،
قانداق قىلىپ مەن ئەمدى بولۇپ قالاي ئاق بايراق!
قەلبىم قىزىل چوغ تۇرۇپ،
قىزىل تۇغنى كۆتىرىپ،
كېتىۋاتسام مەيداندا، ناخشام غالىپ ۋە ياڭراق،
قايسى يۈزىڭىز بىلەن مېنى دەيسىز ئاق بايراق!

1984 ـ يىل، 22 ـ سېنتەبىر.

(«ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» نىڭ 1985 ـ يىل 11 ـ يانۋار سانىدىن).

ئەينەك

«ئۇنداق قازانغا، مۇنداق «چۆمۈچ»

(«دەرۋىش موللامنىڭ ئېيتقانلىرى» ناملىق ئەدەبىي ئەسلىمىدىن پارچە)

ئەلقەم ئەختەم

بىرنىڭ يېزىدا ئەمەك (ئەمىردىن)، قەمەك (قەمىردىن) ئىسىملىك ئىككى كىشى بار ئىدى. يېزىدىكى جامائەت ئەمەكنى «ئەپلەشكەن»، قەمەكنى بولسا، «كەپلەشكەن» دەپ ئاتىشاتتى.

ئەپلەشكەن ئوتتۇرا بويلۇق، قەددى-قامىتى كېلىشكەن، چېچەن، چەبدەس، ھەر قانداق ئىشنىڭ ئېپى-جېپىنى بىلىدىغان، كىشىلەرگە كۆيۈمچان، راستچىل، كۆكسى-قارنى كەڭ ھەم ئادىل كىشى ئىدى. يېزا خەلقى ئۇنىڭ گەپ-سۆزلىرى ۋە ئىش-ھەرىكەتلىرىدىن دائىم رازى بولۇشاتتى.

كەپلەشكەن بولسا سالپاڭ قۇلاق، دوقا ماڭلاي، ئىچى تار، قىتىغۇر، يالغانچى، پىتنىخور ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ بارمايدىغان يېرى، كىرمەيدىغان تۆشۈكى، قىستۇرۇلمايدىغان جايى يوق ئىدى.

ئۇ نەگىلا بارمىسۇن يالغان ئېيتىپ، پىتنە-پاسات تېرىپ، كىشىلەر ئارىسىدا ماجىرا تۇغدۇرۇپ يۈرەتتى.

كەپلەشكەن كىشىلەرگە: «كىمىكى ماڭا چېقىلسا، ئۇنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇۋېتىمەن» دەپ پوپوزا قىلاتتى. گايىدا ئۆزىچە ماختىنىپ «يۇرتتا مېنىڭسىز ئىش تەۋرىنەلمەيدۇ، مېنىڭ تېخى كۆرسەتمىگەن نۇرغۇن ھۈنەرلىرىم بار» دەيتتى. ئۇنىڭ قىلمىشلىرىدىن پۈتۈن يېزىدىكىلەر قاتتىق نارازى بولۇشاتتى.

كەپلەشكەننىڭ 70 ياشتىن ئاشقان، كۆپنى كۆرگەن، تەجرىبىلىك، ئاق كۆڭۈل ئانىسى، يۇۋاش ئايالى ۋە قاتارغا قوشۇلۇپ قالغان بىر قىز، بىر ئوغلى بار ئىدى. ئۇلار مەھەللىدە كىشىلەرنىڭ كەپلەشكەن توغرىسىدا نەپرەت بىلەن سۆزلەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ،

www.uyghurkitap.com

ئىگىز سۇپىدىن چۈشۈمەن دەپ يىقىلىپ، بويىنى قاتلىشىپ جان ئۈزگەن ئىكەن. بۇ «خۇدا ئۇرسا، خۇداۋەندىكام قۇشلاپ ئۇرۇپتۇ» دىگەندەك ئىش ـ دە. ئائىلەڭدىكى ھەممەيلەن ئاناڭنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ نالە قىلىۋاتقان ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئاھۇ ـ زارىغا چىدالماي ھويلاڭدىن قايتىپ چىقتىم.

كەپلەشكەن بۇ كىيلىشەلىكنى ئاڭلاپ:

ــ ۋاي ئانام، ئەمدى قانداق قىلارمەن؟ دەرتلىرىمنى كىمگە ئېيتارمەن؟ ــ دەپ يىغلىغىنىچە ئۆي تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇ يېتىپ كەلگەندە راستىنلا ھويلىسىنىڭ ئىچى ئادەملەر بىلەن لىق تولغان ئىكەن. خۇشتۇرغان مومايى بولسا، سۇپىدا ئولتۇرۇپ:

ــ قىيان ئېقىتىپ ئۆلۈپ كەتكەن، بالام! جەسەدى تېپىلمىغان جېنىم، بالام! ــ دەپ يىغلاۋېتىپتۇ، كەپلەشكەننىڭ بالا ـ چاقىلىرىمۇ مومايغا ئەگىشىپ نالە قىلىۋېتىپتۇ.

كەپلەشكەن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ھەيرانلىقتىن دەرۋازا تۈۋىدىلا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى. ئانىسى، خوتۇنى ۋە باللىرىمۇ ئۇنى كۆرۈپ ياقىلىرىنى تۇتۇشقان ھالدا سۇپىنىڭ ئۈستىدە داڭقېتىپ تۇرۇشۇپ قالدى.

قىرانىڭ ئىچىگە تويلاشقان خىلۇم ـ خىشنىلىرى ئىشنىڭ سىرىنى ئاستا ـ ئاستا چۈشىنىپ، بىر ـ بىرى بىلەن پىچىرلاشقىلى تۇردى. ئەمدى خۇشتۇرغان مومايمۇ ئەھۋالنى چۈشەنگەن ئىدى.

ــ بالام، ئىش مەن ئېيتقاندەك بولۇپ چىقتىمۇ؟ ــ دىدى ئۇ ئوغلىغا تەنە قىلىپ.

ــ ھەئە، ئانا، ئىش سەن ئېيتقاندەك بولۇپ چىقتى، ــ دىدى كەپلەشكەن ۋە ئەل ـ جامائەت ئالدىدا بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇردى. ھەممەيلەن بىر پەس جىمجىت تۇرۇپ قېلىشتى. شۇ پەيتتە ئەپلەشكەن ھويلىغا كىرىپ كەلدى.

ــ بۇ نىمە قىلغىنىڭ؟ ــ دەپ سورىدى كەپلەشكەن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ. ئەپلەشكەن:

ــ «ئۇنداق قازانغا، مۇنداق چۆمۈچ» دىگەن شۇ، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپ، ھويلىدىن چىقىپ كەتتى.

ــ «كۆپنىڭ كۈچى، ئاللانىڭ كۈچى»، ــ دىدى خۇشتۇرغان موماي پەس ئاۋازدا.

(بېشى 103 ـ بەتتە)

جىمپىنىڭ جاھانشۇمۇل ئەسىرى «قۇتادغۇ بىلىك»نىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى نەزمى يەشمىسىنى ئىشلەش ۋە ئۇنىڭغا مەسئۇل مۇھەررىرلىك قىلىشقا قاتناشتى. ئۇنىڭ كىلاسسىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، قەدىمقى زامان ئۇيغۇر تىلى، ئۇيغۇر شېئىرىيىتى توغرىسىدىكى بىرقانچىلىغان ئىلمىي ماقالىلىرى مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ژورناللاردا ئېلان قىلىندى. ئۇ ھازىر يەنە «قۇتادغۇ بىلىك» ھەققىدە مەخسۇس كىتاب يېزىۋاتىدۇ.

پىشقەدەم شائىرىمىز ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ئۆزىنىڭ جاپالىق ئىجادىي ئەمگىكى ئارقىلىق ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا مۇناسىپ تۆھپە قوشتى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇپقا ئىگە. ئۇ ئۆزىنىڭ ياشنىپ قالغانلىقىغا قارىماستىن، ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقات ئىنستىتۇتىدا كاندىدات تەتقىقاتچى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە. ئۇ ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمىيىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر پەلسەپە ۋە ئىجتىمائىي ئىدىيە تارىخىي جەمىيىتى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا مەدىنىيىتى تەتقىقات جەمىيىتىنىڭ ئىجرائىيە ھەيئىتى ھەم جۇڭگو تۈركىي تىللار تەتقىقات جەمىيىتى بىلەن جۇڭگو قەدىمقى يېزىقلار ئىلمىي جەمىيىتىنىڭ ئەزاسى.

مەدھىيە ئۈچۈن ھەدىيە

ئابلىمىت روزى

ھاكىم بەگنىڭ خوتۇنى تۇغقان كۈنى يۇرتتىكى مورىسىدىن ئىس چىققانلىكى ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىگە «خۇش خەۋەر» يەتكۈزۈلدى. ھەر كىم ئۆز ھالىغا يارىشا سوغا-سالام، تارتۇقلار بىلەن كېلىپ، دۇنياغا كۆز ئاچقان بەگزادە بوۋاقنى مۇبارەكلەشتى. يېزىدىكى بىر كەمبەغەل شائىر بۇ ئىشنىڭ سىرتىدا قالماسلىق ئۈچۈن بىساتىدىن لايىق نەرسە تاپالماي، بەگنىڭ ئەسلى-نەسەبى، چىراي-شەكلى، ئەخلاقى-پەزىلىتى، بايلىق شۆھرىتى ۋە مەرتلىك-ساخاۋىتى ھەققىدە كېچىلەپ ئۇخلىماي ئۇزۇن بىر قەسىدە يازدى-دە، بەگنىڭ ھوزۇرىغا كېلىپ، مامۇق ياستۇققا يۆلەنگەن بەگ ۋە مېھمانلار ئالدىدا تەنتەنە بىلەن ئوقۇدى:

....

بېگىم ئاتمىش ياشىندا،
بەخت قۇياشى باشىندا،
ئەلگە مۆرۈۋۋەت ئەيلەر
ھازار مەجلىس① قاشىندا.

بېگىم شەمسۇقەمەردۇر،
يېقىسۇلغا بەھرۇ-جەر② دۇر،
باسقان يېرى زەپەردۇر،
دەرگاھى ھەق ئالدىندا.

....

قەسىدە بەگنىڭ كۆڭلىگە ياقتى، بۇنى پەملىگەن بەگنىڭ ھەمسۆھبەتلىرىمۇ خۇشامەت كۈلكىلىرى بىلەن «ئاپىرىن!» دەپ تەبرىكلەشتى.

---

① ھازار مەجلىس — نۇرغۇن كىشىلەر.
② بەھرۇ-جەر — سۇ، يەر.

قەسىدە ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، مەمنۇن بولغان بەگ شائىرنى ماختىدى:

— ناھايىتى ياخشى، ناھايىتى ياخشى يېزىپسەن. تىلىڭ قىلىچنىڭ بىسىدەك ئۆتكۈر، سۆزۈڭ ئەينەكنىڭ يۈزىدەك تىنىق، مەناسى ئاسماندىن كەڭ، دېڭىزدىن تېرەن. سەنئەت كامالىتىڭ مۇئەللا①، ئالەمنىڭ جىمىكى سۆزمەنلىگىنى ساڭىلا ئاتا قىلغان ئىكەن-دە. نىمە دېگەن ماھارەت، نىمە دېگەن ھەققانىيەت! مېنىڭ پەئلى-ئەئمالىمنى② بىر پۈتۈك ئۇشۇق-كەم ئەمەس، دەل توغرا تەسۋىرلەپسەن. قولىمىز ئارا بولغاندا بىر كېلەرسەن، — دېدى.

بەگنىڭ ماختىشىدىن بېشى ئاسمانغا يەتكەن شائىر تېرىسىگە سىغمىغان ھالدا ئۆيىگە قايتتى. يىرقسۇل شائىرنىڭ بەگنىڭ ئۆزىنى مۆكاپاتلايدىغانلىغىدىن تامايى چوڭ ئىدى. 3 كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ ئېشەككە ئىككى بوش تاغارنى ئارتىپ، بەگنىڭ ھوزۇرىغا يېتىپ كەلدى. مېھمانلارنىڭ ماختاشلىرىدىن ھوزۇرلىنىپ ئۆزىنى يەلپۈتۈپ ئولتۇرغان بەگكە سالام بەردى ۋە تازىم بىلەن:

— ساخاۋەت بابىدا يەكتا③ بېگىم. ئۆتكەن كۈنى قولىمىز سەل ئارا بولغاندا بىر كېلەرسەن، دېگەن ئىدىلە. مەرھەمەتلىرىگە نائىل بولۇش ئۈمىدىدە كېلىۋىدىم، — دېدى.

بەگ ئاچچىقىدىن ئۆزىنى زورغا تۇتۇۋالغان ھالدا مۇنداق دېدى:

— ھەي، ھەي! ھەجەپمۇ ئەخمەق شائىر ئىكەنسەن-دە، شۇنچىۋالا گەپتان، سۆز ئويۇنغا شۇنچىۋالا ماھىر تۇرۇپ، ئىلمىي مەنتىقتىن④ قىلچە خەۋىرىڭ يوقمۇ؟... سەن مېنى بىر قەسىدەڭ بىلەن مەدھىيىلەپسەن، مەنمۇ سېنى شۇنچىۋالا چىرايلىق، مۇلايىم سۆزلىرىم بىلەن «ياخشى يېزىپسەن» دەپ مەدھىيىلىدىم. دېمەك ئىككىمىز بىر-بىرىمىزنى مەدھىيىلەشتۇق. بىرگە-بىر بولدىغۇ. تاماخورلۇق بىلەن ئىنئام ئالسەن، دەپ تاغار ئېلىپ كەلگىنىڭ ئۇچىغا چىققان ئەخمەقلىق ئەمەسمۇ؟ يوقال، كۆزۈمدىن!

شائىر بەگ ھويلىسىدىن روھى چۈشكەن ھالدا قايتىپ چىقتى.

① مۇئەللا — ھەممىدىن يۇقۇرى، ئەڭ يۇقۇرى.
② پەئلى - ئەئمال — ئىش - ھەركەت، مىجەز - خۇلق.
③ يەكتا — يېگانە، بىردىن - بىر.
④ ئىلمىي مەنتىق—لوگىكا ئىلمى.

ئەدەبىي ئىجادىيەتكە دائىر مۇلاھىزىلەر

ئۆز ئالدىغا بىر سىستېما يارىتىشىم كېرەك؛ بولمىسا باشقىلار سىستېمىسىنىڭ قۇلى بولۇپ قالسام بولىدۇ.

(ۋېلىيام بلاك)

ھەقىقىي سەنئەت ساھەسىدە تەييارلىق مەكتىپى بولمايدۇ، ئەمما ئەڭ ياخشى تەييارلىق ئۇسۇلى بولىدۇ، ئۇ بولسىمۇ، مەشھۇر سەنئەتكارلارنىڭ ئەسەرلىرىگە ئەڭ كەمتەر شاگىرتلارچە قىزىقىشتا بولۇشتۇر. بوياق، خۇرۇچلىرىنى ئاشۇنداق ئىزىپ بارىدىغانلار كامالەتكە يەتكەن رەسساملاردىن بولۇپ چىقالايدۇ.

(گېيتى)

ئەگەر شېئىرنىڭ يېزىلىشى دەرەخ يوپۇرماقلىرى بىخ سۈرۈپ چىققىنىدەك تەبىئىي ھالدا بولمىسا، ئۇنىڭدىن كۆرە يازمايلا قويغان تۈزۈك.

(جون كىتىس)

سەنئەتتە رىئاللىققا سادىق بولمىغانلىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىۋاسى يالغانچىلىق ھېساپلىنىدۇ، ئۇنىڭدا ئاشكارا بولغىنى ئىقتىدار بولماستىن، بەلكى ئىقتىدارسىزلىقتىن ئىبارەت بولىدۇ.

(بېلىنىسكى)

... ئوبدان يېزىلغان ئەسەر كىشىنى زادىلا زېرىكتۈرمەيدۇ، ئۇسلۇپ دېمەك — ھايات دېمەكتۇر. ئۇ ئىدىيىنىڭ ئۆز قېنىدۇر.

(فلوبېر)

باشقىلاردىن ياخشىراق يېزىشنى ھەرگىز شەكلەن قوغلاشماسلىق كېرەك. باشقىلاردىن ناچارراق يېزىپ قويسىمۇ ھېچۋەقەسى يوق، مۇھىمى، ئۆز ئالاھىدىلىگى بويىچە يېزىشتۇر.

(گوركى)

ئۇسلۇپ ئەڭ چوڭقۇر تونۇش ئاساسىغا تىكلىنىشى، شەيئىلەر ماھىيىتىنىڭ ئۈستىگە تىكلىنىشى كېرەك، چۈنكى بىز ئۇنى كۆرگىلى ۋە سەزگىلى بولىدىغان ئوبرازلار ئارقىلىق تونۇۋالالايمىز.

(گېيتى)

سەنئەتتىكى كونا قائىدىلەرگە ئېسىلىۋېلىشتىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان زىيانلىق نەرسە بولمايدۇ.

(ل. تولستوي)

ئۆزگىچىلىكنىڭ ئەڭ ياخشى ئالامىتى — تېمىنى تاللىۋالغاندىن كېيىن، ئۇنى تولۇق ۋايىغا يەتكۈزۈپ جانلاندۇرۇپ چىقىش ئارقىلىق ھەممەيلەننى بۇ تېمىدا شۇنچىۋالا جىق نەرسىنى بايقىغىلى بولىدىغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانلىقىغا قايىل قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت.

(گېيتى)

باش قەھرىماننى ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى، بولۇپمۇ ئىچكى ھېسسىياتىنى ئۆزى چۈشەندۈ-

رۇپ، ئۆزى ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان قىلىش، يازغۇچىنىڭ ئۆزى باھا بېرىپ ئىپادىلىگىنىگە قارىغاندا، تارىخىي قىسسىگە كۆپ دەرىجىدە يېقىنلىشىدۇ.

(گېنرىخ گېينى)

ئۆزىنىڭ ئەسىرىنى بىزنىڭ پۇروگىرامىمىزدىكى تەييار پىرىنسىپلارغا قىستۇرما رەسىم قىلىدىغان سەنئەتكار — يارامسىز سەنئەتكاردۇر. سەنئەتكارنىڭ قەدىر-قىممىتى دەل ئۇنىڭ يېڭى نەرسىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆزىنىڭ پۈتۈن بىۋاستە سەزگۈسى ئارقىلىق ئادەتتىكى ستاتىستىكا ئىلمى ۋە لوگىكا ئىلمى كىرەلىشى قىيىن بولغان ساھەلەرگە چوڭقۇرلاپ كىرەلەيدىغانلىقىدا.

(لۇناچارسكى)

شېكسپىر ئالتۇن ئالمىنى كۈمۈش تەخسىگە سېلىپ بىزگە تەقدىم قىلدى، بىز ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى تەتقىق قىلىپ چىقىپ، دەرۋەقە، كۈمۈش تەخسىگە ئىگە بولدۇق، ئەمما ئۇ تەخسىگە ياڭيۇنىلا تىزىپ قويدۇق، تازىمۇ قامالاشمىغان يېرى مانا شۇ بولدى.

(گيوتى)

بىردىن-بىر ھەقىقىي خۇشاللىق — ئىجادىيەت خۇشاللىقىدۇر. سەن قېرىنداش، قەلەم، ئاياق-كىيىم، بولكا، بالا يەنى ئىنساننى يارىتالىشىڭ مۇمكىن. ئىجادىيەت بولمىسا، ھەقىقىي خۇشاللىقمۇ بولمايدۇ، مۇقەررەر ھالدا غەم-ئەندىشە، كۆلپەت، ۋىجدانىي ئەيپلەش ۋە ئار-نومۇس ئىزگۈلەرگە قوشۇلۇپ كېلىدىغان خۇشاللىقمۇ بولمايدۇ.

(ل. تولستوي)

كەلگۈسى پەقەت ئۇسلۇبقا ئىگە كىشىگىلا مەنسۇپ بولۇدۇ.

(ۋىكتور گيوگو)

ئەدىبىي تالانت ئىگىلىرىدىكى ... شۇنداقلا، مېنىڭچە، جىمىكى تالانت ئىگىلىرىدىكى مۇھىم نەرسە ئۆز ساداسى ئىكەن دەپ ئاتىلى بولۇدىغان بىر خىل نەرسىدۇر.

(تۇرگېنېۋ)

مەن زامانىمىزدىكى ئەڭ ئۇلۇغۋار شائىرلار بىلەن ئۇستۇن-تۆۋەنلىك سېلىشتۇرۇش كويىدا بولۇشقا پېتىنالمايمەن، ئەمما ئالدىنقىلاردىن ھەر قاندىغىنىڭ ئىزىغا دەسسەپ مېڭىشىنىمۇ كۆڭلۈم كۆتەرمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆز ئالدىغا تىل ئۇسلۇبى ياكى شېئىرىي ۋاستىلىرى بولۇدىكەن، ئۇلارنى دوراشتىن ئۆزەمنى قاچۇرۇمەن، چۈنكى، مەن شۇنداق دەپ ھېساپلايمەنكى، ئەسىرىم بىر تىپىنگە ئەرزىمىگەن ھالەتتىمۇ، ئۇ بەرىبىر ئۆزەمنىڭ ئەسىرىم-دە.

(شېللى)

كىشىلەر يېزىقچىلىق بىلەن خۇددى نەپەس ئالغاندەك شۇغۇللىنىشى كېرەك. نەپەسنى ھەر دائىم تەكشى ئالغاندىلا، ھەم راۋان، ھەم رېتىملىق بولۇدۇ-دە، تەبىئىي تۇيۇلۇدۇ. مانا بۇ گۈزەل ئۇسلۇبنىڭ سىمۋولىدۇر.

(رېنارد)

بىر مۇنچە يازغۇچىلار پېرسوناژلارنى سېلىشتۇرۇش ئۇسۇلى ئارقىلىق، ئۆز ھېكايىسىنىڭ ۋەقەلىكلىرىنى راۋاجلاندۇرۇپ بارىدۇ ۋە ئادەتتىكى ۋەقەلىكلەرنىمۇ قىزىقارلىق قىلىشىدۇ.

(ئەي ۋۇ)

ئەسەر يازماقچى بولغاندا، بىرىنچىدىن، كۆزىتىش؛ ئىككىنچىدىن، باشقىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇش لازىم، لېكىن بىرلا ئادەمنىڭ ئەسىرىنى كۆرۈش بىلەنلا چەكلىنىپ قېلىپ، ئۇنىڭ ئاسارىتىدە بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش لازىم. ھەر خىل يازغۇچىلارنىڭ تەجرىبىلىرىنى كۆپلەپ توپلاش، ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى قوبۇل قىلىش كېرەك، ئەنە شۇ چاغدىلا، مۇستەقىل ئىش كۆرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغىلى بولىدۇ. مېنىڭ تەقلىت قىلغانلىرىم كۆپىنچە، چەتئەل يازغۇچىلىرى.

(لۇشۈن)

ئىجادىيەت بەرىبىر ئىجادىيەت. ئۇنىڭدا خەق ئىمنى دېسە، شۇنى دېگىلى، خەق ماڭغان يولغا ماڭغىلى بولمايدۇ. مېنىڭ ئىجادىيەت جەھەتتە غەلىتە مىجەزىم بار، ئۇ بولسىمۇ، باشقىلار يېزىپ بولغان نەرسىنى زادى قايتىلىماسلىق.

(جاۋ شۇلى)

ئۇسلۇپ شەكىللىنىشنىڭ مۇھىم ئاساسى — يازغۇچىنىڭ مول تۇرمۇشى ۋە كىشىلىك تۇرمۇشقا نىسبەتەن ئالىجاناپ ئارزۇ - ئىستىكىدۇر. مول تۇرمۇش ئۇنىڭغا دەيدىغان گېپىنى دېگۈزۈپ، ئەسىرىنى تولۇقلىتىدۇ؛ يۈكسەك ئارزۇ - ئىستەك ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشقا پايدىلىق بولۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ.

ئۇسلۇپ ھەر قانداق ۋاقىتتا ئۆزلىگىدىنلا شەكىللىنىۋېرىدىغان نەرسە ئەمەس، بەلكى ئۇ يازغۇچىنىڭ ئىدىيىسى، تۇرمۇش ئەمەلىيىتى بىلەن ئەبەدىل - ئەبەت بىر گەۋدە بولۇپ شەكىللىنىدۇ.

ئۇسلۇپنىڭ زېمىنى — تۇرمۇش، يازغۇچىنىڭ ئالغا بېسىش ئىدىيىسى ئۇنىڭ قوبۇل قىلغان يامغۇر سۈيى ۋە شەبنەم تامچىلىرىدۇر. ئەگەر يازغۇچىنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىدىيىسى تولۇق، جەڭگىۋار، خەلق ئۈچۈن پائال خىزمەت قىلىدىغان بولسا، ئۇ ھالدا ئۇنىڭ ئەسەرلىرى گويا تاغ ئارىسىدا ئۆسكەن دەرەخكە ئوخشاش بولۇپ، ئۇسلۇبى ئاجايىپ ھەيۋەتلىك تۇيۇلىدۇ. بولمىسا يازغۇچى مىڭبىر جاپالىق ئەجىر قىلغان بىلەنمۇ ئۇنىڭ ئەسىرى گويا پارنىكقا قويۇلغان گۈل تەشتىكىگىلا ئوخشاپ قالىدۇ، خالاس. بوران - چاپقۇنلاردا ئۆسەلىگەنلىرى چايكا بولالايدۇ، خالاس. ئۇلارنىڭ ئاۋازلىرى تامامەن ئوخشاش بولمايدۇ.

(سۈن لى)

دەرۋەقە، سەنئەتتە «خاراكتېر» غا ئىگە بولغان ئەسەرلا گۈزەل ھېساپلىنالايدۇ.

(رودان)

كىمكى سەھنە ئەسەرلىرى ئۈچۈن يېڭى ۋەزىيەت ياراتقان بولسا، ئۇ يېڭى ئەسىر ئاچقان بولىدۇ.

(چېخوپ)

يېڭىچە قىلىپ يېزىش ئۈچۈن، رېئالىست بولۇش كېرەك. ئۆزىنىڭ بېشىدىن كەچۈرگەن نەرسىلەرنى يېزىش كېرەك، ئاممىنىڭ تۇرمۇشىغا ئۈزلۈكسىز چۆكۈپ، ئۆزىنىڭ ئاڭلىغان - كۆرگەنلىرىنى كۆپەيتىپ بېرىش كېرەك.

يېڭى بولۇشى ئۈچۈن، تەسۋىرلەش جەھەتتە ئەستايىدىل كۈچ چىقىرىش كېرەك. ئەدى-

www.uyghurkitap.com

يېڭى جەھەتتىكى تەربىيىلىنىشىنى ئۈزلۈكسىز بېيىتىپ بېرىش، تەسۋىرلەش ۋە بايان قىلىش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇش، ئۆز تىرىشچانلىقى بىلەن ھەقىقىي تۈردە ئېرىشكەن ئۇسلۇبىنى شەكىللەندۈرۈش كېرەك.

ئەگەر ئاشۇنداق ئاساسىي ماھارەتنى ئىشقا سالمىغاندا، ئاقىۋەتتى تۆۋەندىكىدەك بولىدۇ، خالاس: ياكى بەزى يېڭى شاخ - يوپۇرماقلارنىلا يىغىپ كېلىپ، ئەسەرنى بېزەيدىغان بولىدۇ، ئەمما ئۇزاققا بارالمايدۇ، ياكى جىقلا نەرسىلەرنى يىققان بولسىمۇ، ئۆز كەچۈرمىشلىرى بولمىغاچقا، قەلەم قۇۋۋىتىنى جارى قىلالماي قالىدۇ - دە، ئاي، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ نەرسىلىرىمۇ «كونا نەرسە» بولۇپ كېتىدۇ، يەنە بەزىلىرى گەرچە قېلىن - قېلىن توپلام بولۇپ نەشر قىلىنغىنى بىلەنمۇ، قارىماققا ھەشەمەتلىك بولسىمۇ، تازا زىغىرلاپ تەھلىل قىلىپ كەلگەندە، خەقنىڭ پىشۇرۇپ قويغان خىش - كېسەكلىرىنى، خەقلەر تىكىپ يېتىشتۈرگەن ياغاچ - دەرەخلەرنى يىغىشتۇرۇپ كەلگەندەكلا بىر ئىش بولىدۇ - دە، ئۇلارنىڭ تەقدىرى تولىسى ئېلان قىلىنغان نەرسىلەردىن ئىبارەت بولغاچقا، ئەمىلىيەتتە، ئۇلارمۇ يېڭى نەرسىلەر ھېسابلانالمايدۇ.

شۇڭا ئەسەرنىڭ يېڭى بولۇشى تەلەپ قىلىنغان ئىكەن، پىرىنسىپ جەھەتتە، دوراش ۋە قايتىلاشتىن ساقلىنىپ، ئاساسەن، ئۆزىنىڭ ئىزلىنىشىگە تايىنىش كېرەك.

(سۇن لى)

ئالىملار تەبىئەت قانۇنىيەتلىرى ئۈستىدە ئىزلەنگىنىگە ئوخشاش، سەنئەتكارمۇ ئىنسانلارنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشىدىن ئادەملەرنىڭ پسىخولوگىيىسى، ئادەملەرنىڭ خاراكتېرىستىكىسى، بولۇپمۇ سوتسىيالىستىك دەۋردىكى ئاممىنىڭ پسىخولوگىيىسى، خاراكتېرىستىكىسى، ئۇلارنىڭ تىلى، ئۇلارنىڭ ھېسسىياتى ئۈستىدە ئىزلىنىشى كېرەك. ئەستايىدىل ئىزلىنىش ئېلىپ بارماي تۇرۇپ، تازا جاپا چېكىپ كۈچ چىقارماي تۇرۇپ، ياخشى بەدىئىي ئەسەر يېزىپ چىققىلى بولمايدۇ.

(جۇياڭ)

ھازىر ئۆزگىچە ئىجادچانلىققا ئىگە يازغۇچىلار ئەسلىدە بىرەر يېڭى نەرسە ياراتقانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇلار ئىلگىرى تېخى ھېچكىممۇ ئاغزىدىن چىقىرىپ باقمىغاندەك تۇيۇلىدىغان نەرسىلەرنى ئېيتالىغانلىقى ئۈچۈنلا داڭلىقتۇر.

(گېيوتې)

ئۇسلۇبنىڭ بولۇش - بولماسلىقى مۇتلەقتۇر، شۇڭا باشقىلارنى دوراپ يۈرمەسلىك كېرەك. ئۇسلۇبنى بەدىئىي جەھەتتىكى ئۆزگىچىلىك دېگەندىن كۆرە، ئىدىيىۋىي كۈچ دېگەن تۈزۈك. ئىدىيە ئېنىق بولسا، بەدىئىي ئۇسلۇب ئېنىق بولىدۇ. سۆزمۇ - سۆز، جۈملىمۇ - جۈملە تەسۋىرلەپ يازغانلىق ئىدىيىنى ئاساس قىلماي، بەدىئىي جەھەتتىلا ئۆگىنىش بولىدۇ، ئۇنداق قىلغاندا مەقسەتكە تېزلىك يەتكىلى بولىدۇ. ئاۋال ئېنىق بولۇشنى، ئەتراپلىق ئويلىنىشنى، چۈشىنىشلىك يېزىشنى قوغلىشىش كېرەك.

(لاۋشې)

قىسقىسى، قەدىمقى كىشىلەرنىڭ تەرىپىنى قىلساق قىلالايلىكى، لېكىن تەرىپلەشلىرىمىزنى قارىغۇلارچە ئەگىشىشنىڭ مەھسۇلى قىلىپ قويمايلى. ئۆتكەنكىلەرنى ئەسلەش ۋە بىر توغرا باھا بېرىپ كېتەلمەيدىغان قەدىمقى ئەسەرلەردىن لەززەتلىنىش ئۈچۈن، تەبىئەت بەخش

ئەتكەن گۈزەللىككە كۆز يۇمۇۋېلىپ، ئۆزىمىزنىمۇ، تەبىئەتنىمۇ زىيانغا يولۇقتۇرمايلى.

(فولتېر)

ياخشى يېزىلغان ئەسەرلا دەۋردىن - دەۋرگە يېتىپ كېلەلەيدۇ. ئەسەر ئۆز ئىچىگە ئالغان بىلىمنىڭ كۆپلىگى، پاكىتلارنىڭ ئاجايىپلىغى، ھەتتا بايقاشلارنىڭ يېڭىلىغى ئۆلمەسلىكىنىڭ ھەقىقىي كاپالىتى بولالمايدۇ؛ ئەگەر ئاشۇ بىلىملەرنى، پاكىتلارنى ۋە بايقاشلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەسەرلەردە ئۇششاق - چۈششەك ئوبيېكتلار ھەققىدىلا سۆزلەنسە، ئۇ ئاپتورلارنىڭ يېزىقچىلىق ئۇسلۇبى بولمىسا، تالانت - ئىقتىدارى بولمىسا، يۈكسەك دەرىجىدە سىپتىلىق بولمىسا، ئۇ چاغدا، ئۇ ئەسەرلەر ئىز - دېرەكسىزلا يوقىلىپ كېتىدۇ، چۈنكى بىلىم، پاكىت ۋە بايقاشلار ناھايىتى ئاسانلا ئەسەردىن ئايرىلىپ چىقىپ، باشقىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىدۇ - دە، باشقىلار ئۇنى تېخىمۇ ئوبدان يول بىلەن قاملاشتۇرۇپ يېزىپ كارامەت تۈسكە ئىگە قىلىۋېتەلەيدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى تاشقى نەرسىلەر بولۇپ، ئۇسلۇپ ئادەمنىڭ ئۆزىدۇر.

(بوفون)

ھەقىقىي بەدىئىي ئەسەردە ئوبرازلارنىڭ ھەممىسى يېڭى بولۇدۇ، ئۆزگىچە بولۇدۇ، ئۇنىڭدىكى ھېچقانداق بىر ئوبراز باشقا بىر ئوبرازنىڭ تەكرارى بولمايدۇ. ھەر بىر ئوبراز ئۆزىگە خاس بولغان ھاياتى بىلەنلا ياشايدۇ.

(بېلىنسكى)

بارلىق يازغۇچىلار گېزىگە بىلەن زولاغا ئوخشاش يېزىقچىلىقتا مۇتلەق ھوقۇق بولۇشنى، مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان ھوقوق بولۇشنى، يەنى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بەدىئىي چۈشەنچىسى بويىچە تەسەۋۋۇر قىلىشنى ۋە كۆزىتىشنى تەلەپ قىلىشقان ئىدى. ئىقتىدار ئۆزگىچە ئىجاتچانلىقتىن كېلىدۇ. ئۆزگىچە ئىجاتچانلىق بولسا تەشەككۇر، كۆزىتىش، چۈشىنىش ۋە ھۆكۈمىنىڭ بىر خىل ئالاھىدە شەكلىدۇر.

(مۇپاسسان)

تەييارلىغۇچى: ياسىن. ھاۋازى.

كىتاب نۇر بېكىتى

گىمن: (گرېكچە. humnos — تەنتەنىلىك قوشاق) — قەدىمقى گرېتسىيىدە ئەپسانىۋىي خەلق قەھرىمانلىرى ياكى تەڭرىلەرنى مەدھىيىلەيدىغان تەنتەنىلىك قوشاق گىمن دەپ ئاتالغان. كېيىنكى زامانلاردا بىرەر ھادىسە، شەخسى ياكى ۋەقەلىكنى كۈيلىگۈچى تەنتەنىلىك ناخشىمۇ (مەدھىيىلەرمۇ) گىمن دەپ ئاتىلىشقا باشلىغان. 19-ئەسىرگە كەلگەندە مىللەت، دۆلەت ياكى سىنىپنىڭ بىرلىكىنى ئۇلۇغلاپ كۈيلىگەن تەنتەنىلىك ناخشىلار گىمن دەپ ئاتىلىدىغان بولدى.

مەسىلەن: «ئىنتېرناتسىئونال» (شېئىرى) كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ، جۈملىدىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭمۇ گىمنىدۇر.

گىپېر بولا: مۇبالىغە دېگەن سۆز.

گۇمانىزم: (لاتىنچە. humanus — ئىنسانىي) — ئىنسانغا مۇھەببەت، ئادەمگەرچىلىك، كىشىگە غەمخورلۇق قىلىش، ياردەمگە مۇھتاج كىشىلەرنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەش — ئىنسانپەرۋەرلىكتۇر. گۇمانىزم — 14-، 16-ئەسىردىكى ئويغىنىش دەۋرىدە بۇرژۇئازىيىنىڭ فېئودالىزمغا قارشى كۈرىشىدە ئىلغار ئىجتىمائىي پىكىرنى ئىپادىلىگەن ئېقىم بولۇپ، ئىلغار بۇرژۇئا ئەدەبىيات-سەنئىتىنىڭ ئاساسىي خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرى بولغان.

سوتسىيالىستىك جەمئىيەتكە قەدەر بولغان گۇمانىزم كىشىنىڭ كىشى تەرىپىدىن ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىنىشىغا ۋە خورلىنىشىغا قارشى نارازىلىق، خورلانغانلارغا نىسبەتەن چوڭقۇر خەيرى-خاھلىق روھى بىلەن سۇغۇرۇلغان. يۈسۈپ خاس ھاجىپ ۋە ئەلىشىر ناۋايى قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرى گۇمانىزمنىڭ ئۇلۇغۋار نەمۇنىلىرىدۇر.

سوتسىيالىزم شارائىتىدىكى گۇمانىزم پۈتۈن دۇنيادىكى ئەمگەكچىلەرنى ئازات قىلىش، ئۈمىتۋار قىلىش روھى بىلەن سۇغۇرۇلغان بولۇدۇ. بىزدىكى گۇمانىزم ئېلىمىز ئەدەبىياتىنىڭ مۇھىم غايىلىرىدىن بىرىدۇر.

لەپەر: خەلق قوشاقلىرىنىڭ بىر تۈرى. مەسىلەن: «يار-يار» (ياكى يار سەنەم) لەر لەپەر نامى بىلەن ئورۇنلىنىدۇ. تويلاردا ئېيتىلىدىغان «يار-يار» قوشاقلىرى ناھايىتى قەدىمقى ۋاقىتلاردىن تارتىپلا بار ئىدى. ناۋايى دەۋرىدە مۇنداق قوشاقلار «چەنگى» دەپ ئاتالغان. ناۋايى «مىزان ئۇل ئەۋزان» دېگەن ئەسىرىدە «چەنگى» نى تەرىپلەپ:

«قايسى چەمەندىن ئەسىپ كەلدى سەبا، يار-يار،
كىم، دامىدىن چۈشتى ئوت جانىم ئارا، يار-يار»

دېگەن بېيىتنى مىسال كەلتۈرۈدۇ.

يېقىنقى زامانلاردىمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ توي مۇراسىملىرىدا «يار - يار»، «يار سەنەم» ياكى «هاي - هاي ئۆلەن» نامىدىكى لەپەرلەرنىڭ ئېيتىلىپ كەلگەنلىكى ھەممىگە مەلۇم.

لەتىپە: (ئەرەبچە. لطيفه — گۈزەل، يېقىملىق سۆزدىن) — كۆلكىلىك كىچىك ھېكايە. لەتىپە — خەلق ئېغىز ئىجادىيىتىنىڭ ئەڭ ئاممىباپ ژانىرلىرىدىن بىرى. نەسىردىن ئەپەندى، موللا زەيدىن، سەلەي چاققان قاتارلىقلارنىڭ لەتىپىلىرىدە جەمئىيەتتىكى ناچار خاھىش، يامان قىلىق، خىيانەتچى، پارىخور، جازانىخور ۋە پەسكەش كىشىلەر پاش قىلىنىدۇ؛ خەلقنىڭ دانالىقى، سەزگۈرلىكى ۋە تەدبىرچانلىقى ئىپادىلىنىدۇ.

لائۇرىيات: (لاتىنچە. laBpb laoreatus — دەپنە دەرىخى بەرگىدىن ياسالغان گۈلچەمبەر) — ئالىم، يازغۇچى ۋە سەنئەتكارلارغا بېرىلىدىغان پەخرىي ئۇنۋان، يۈكسەك مۇكاپات.

لىرىكا: (گرېكچە. lyra — قەدىمقى گرېكلاردا راۋاپقا ئوخشاش مۇزىكا ئەسۋاۋى بولۇپ، ئۇلار شۇ ئەسۋاپنى چېلىپ شېئىر - قوشاق ئېيتىشقان، ئەنە شۇنداق شېئىر - قوشاقلار لىرىكا دېيىلگەن) — بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ ئېپوس، لىرىكا، دراما قاتارلىق ئۈچ ئاساسىي تۈرىدىن بىرى.

لىرىكا بىرەر ۋەقە، ھادىسە تەسىرىدىن ئىنساندا تۇغۇلغان روھىي ھالەتنى، پىكىر ۋە تۇيغۇلارنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. ئۇ، ئاشۇ خۇسۇسىيىتى بىلەن ئېپوس ھەم درامىلاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇ لىرىك شېئىر ياكى لىرىك نەسرىي ئەسەرلەردە گەۋدىلىنىدىغان بولىدۇ.

لىرىك شېئىر: كىشىلەرنىڭ روھىي ھالىتىگە تەسىر قىلىدىغان ھېس، تۇيغۇ، خىيالنى تەسىرلىك ۋە جۇشقۇنلۇق قىلىپ ئىپادىلەيدىغان شېئىرىي تۈر. ئۇ پەقەت شائىرنىڭ ھېسسىياتىنىلا ئاساس قىلىدۇ. لىرىك شېئىرنىڭ باش قەھرىمانى ياكى «مەن»، ياكى شائىرنىڭ ئۆزى بولىدۇ.

لىرىك قەھرىمان: لىرىك شېئىردا ئوي - پىكرى، ھېس - تۇيغۇسى ياكى كەچۈرمىشلىرى ئىپادىلەنگەن شەخس ئوبرازى. لىرىك شېئىردا كۆپىنچە شائىرنىڭ ئۆزى باش قەھرىمان بولىدۇ، لېكىن لىرىك شېئىرلاردىكى «مەن» بەزىدە كەڭ خەلق ئاممىسىغا ۋەكىللىك قىلىشىمۇ مۇمكىن. مەسىلەن: ناۋايى لىرىكىلىرىدىكى باش قەھرىمان كۆپىنچە شائىرنىڭ ئۆزىدۇر، لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇنىڭ لىرىكىلىرىدا «يار»، «ئەغيار» قاتارلىقلارمۇ لىرىك قەھرىمان بولۇپ كېلىدۇ. ئابدۇخالىق ئۇيغۇر يازغان «غەزەپ ۋە زار» ناملىق لىرىكىدىكى «مەن» ئەينى زاماندىكى شىنجاڭ خەلقىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ، تېيىپجان ئېلىيوپ يازغان «ۋەتەن ھەققىدە غەزەل» دىكى «مەن» مۇ بىر پۈتۈن ئۇيغۇر خەلقىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ.

لىرىك چېكىنىش: ئاپتور نۇتقىنىڭ بىر تۈرى — بەدىئىي ئىپادە قىلىش ئۇسۇللىرىنىڭ بىر خىلى. ئاپتور ۋەقە ۋە ئادەملەر خاراكتېرىنى تەسۋىرلەشتىن چېكىنىپ، ئۆزىدە تۇغۇلغان ھىس - تۇيغۇ ۋە ھاياجاننى لىرىك ئىپادە قىلىشقا ئۆتكەن ئورۇنلار لىرىك چېكىنىش دېيىلىدۇ. ناۋايىنىڭ «خەمسە» سىدىكى داستانلاردا، ئا. س. پۇشكىننىڭ

قاپىيلىنىدىغان (يەنە ئىككى مىسرادىن تۈزۈلۈدىغان) شېئىرلار مەسنەۋىي ــ ئىككىلىك دەپ ئاتىلىدۇ.

كىلاسسىك ئەدەبىياتتا پەقەت سيۇژىتلىق كىچىك شېئىرلارلا ئەمەس، بەلكى چوڭ - چوڭ داستانلارمۇ مەسنەۋىي شەكلىدە يېزىلغان. ناۋايىنىڭ «خەمسە» سىنىڭ داستانلىرى مەسنەۋىي شەكلىدە يېزىلغان. يېڭى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، نىمشېھىت، ئەلقەم ئەختەم ۋە تېيىپجان ئېلىيوپ قاتارلىق شائىرلار مەسنەۋىي شەكلىدە نۇرغۇن شېئىرلارنى يېزىپ، ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتتى.

ماقال: تۇرمۇش تەجرىبىلىرى ئاساسىدا يارىتىلغان ۋە خەلق دانالىقىنى ئىپادىلەيدىغان قىسقا، كۆپىنچە شېئىرىي شەكلىدىكى ھېكمەتلىك سۆزلەر، چوڭقۇر مەنىلىك ئىبارىلەر. ماقاللار خىلمۇ - خىل تېمىلاردا بولىدۇ، تۇرمۇشنىڭ تۈرلۈك مەسىلىلىرىنى يورۇتۇپ بېرىدۇ، ئۇ كۆپىنچە نەسىھەت خاراكتېرىدا بولىدۇ. مەسىلەن:

«يالغانچىنىڭ ئەتىسى تۈگىمەس.»
«ئەقىلدىن ئارتۇق بايلىق يوق.»
«ھۇرۇنلۇق ــ خارلىقنىڭ ئىشىكى.»
«ھۈنىرى يوق كىشىنىڭ، مەزىسى يوق ئىشىنىڭ.»

ماقاللار خەلق ئېغىز ئىجادىيىتىنىڭ ئەڭ قەدىمقى شېئىرىي شەكىللىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇنىڭدا خىلمۇ - خىل بەدىئىي ئىپادىلەش ۋاستىلىرى كەڭ قوللىنىلىدۇ.

تۈزگۈچى: **مەھمۇت زەيىدى.**

(بېشى 119 - بەتتە)

ۋالدى - دە، دەسسەپ - دەسسەپ ئېزىۋەتتى.

ــ ھە. ھە، كۆڭلۈڭگە كەلمىسۇن، بۇ ماڭا بەك كۆيۈدۇ. تىلسىز بىچارە، ئۆز ۋاقتىدا باينىڭ مالىيىكەن، ئېلىپ قاچقانتىم. ھى ... ھى ... ھى ... ئون سەككىز نەۋرەم بار، خەير، ئۇكا كەتتۇق. بىزنىڭ ئۆي ئاۋۇ كۆرۈنگەن ئالدى ئىككى تۈپ توغراقلىق، چۆرىسى باغلىق ئېگىز دۆڭدە. يانا - شىڭدا كىرىپ ئۆتەرسەن، يامغۇرنىڭمۇ ياغىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى. تېزرەك ماڭ! دەريادىن ئۆتسەڭلا بىر كىچىك رېمونتخانا بار. ماشىناڭنى ئوڭلاپلا چاپسان ماڭ. يامغۇردىن بۇرۇن بازارغا يېتىپ بارالايسەن. ئەخمەتكە دەپ قوي! بىر كېلىپ كەتسۇن!

ــ ئەخمەت؟! قايسى ئەخمەت؟

ــ بولدى، ئانچە ھۆلۈقما، ھېلىقى سېنىڭ ئۇستاڭچۇ؟! ئۆزىنى دەپ كىشىنى زىيانغا سالىدىغان! خەپ - خەپ، ئۇبدان بىر ئەدۋىنى بېرىپ قويىمىسام، ئۇ تۈزكورنى! ــ ئۇ، ئارقىسىغا بۇرۇلدى - دە، جىددى ھالدا ماڭا تىكىلدى، ــ يەنە ئېشەك باستۇرۇپ قويما! ئېشەك دېگەن دېھقاننىڭ ئوبدان ياردەمچىسى. نىمشقا ئۇنداق لېۋىڭنى چىشلەپلا تۇرۇسەن؟!

بوۋاي ئايالنى قىلتۇقلاپلا كېتىپ قالدى. مەن يەنىلا ئورنىمدا ھاڭ - تاڭ بولغىنىمچە تۇرۇپلا قالدىم.

(قەشقەر كونا شەھەر مەدەنىيەت يۇرتىدىن چىقىرىلغان «تەنتەنە» ناملىق ژورنالنىڭ 1984 - يىللىق سانىدىن ئېلىندى.)

شېئىرلار

ئابدۇللا ئارىپوۋ①

قول

يىگىت كۆچكە تولدى، يېتىلدى،
بىلەكلىرىنى تولدۇردى مۇسكۇل.
چامىسىدا بىلەك كۈچىنىڭ،
قارشىسىدا ئاسان ھەر مۈشكۈل.
ئۇ خالىسا ئۆيۈل تاشلارنى،
سورۇۋېتەر تۇپراق، كۆل كەبى.
ئەمما يارنىڭ يۈزىدە ئۇ قول
دىرىلدەيدۇ نازۇك گۈل كەبى.

1962 - يىل.

★ ★ ★

تەڭلىكتە بۇندىن كېتىپ قالىمەن،
يوللىرىمغا قاراپ قالدىڭ سەن،
چاچلىرىڭنى تاراپ قالدىڭ سەن،
ئاتاڭ جاھىل، بۇنى بىلىمەن،
بوسۇغاڭغا يولاتماس مېنى.
ئىشەنمەيدۇ يارىڭغا ھەرگىز،
يىراقلارغا ئەۋەتمەس سېنى،
بىللە كېتەر بولساق ئىككىمىز.

بىلەك ئۈزۈك تاقاپتۇ ئاتاڭ،
بۇ، قولۇڭنى باغلاپ قويغىنى.
بىلەك ئۈزۈك بەندىڭ ئۈزۈلسۇن،
قىسقىچىلىك يارنىڭ قولىنى.
سەن دېدىڭكى: «يۇلتۇز بولسامتىم،
ئاسمانلاردىن قارىسام سىزگە.
خەپ، چۈشۈشكە يولمۇ تاپاتتىم،
ئاتام ئاق يول تىلىسە بىزگە».
توختا، كېلەر بىر كۈن، ئاتاڭنىڭ
ھوزۇرىغا قايتىپ بارارمىز.
كەچۈر، دەرمىز، يەتمىسە ئەگەر
ئۈچ جان بولۇپ ئەپۇ سورارمىز،
بىزنى ھېچكىم ئەيىپ ئەتمەس، چېنىم،
غەمكىن بولماس بىر قالدۇرغان نىشان.
سۆيگۈسىدىن بەخت تاپقانلار
يامان ئاتلىق بوپتىكەن قاچان؟...

1963 - يىل.

① ئابدۇللا ئارىپوۋ — بۈگۈنكى ئۆزبېك سوۋېت شېئىرىيىتىنىڭ ئالدىنقى ۋەكىللىرىدىن بىرى. ئۇ شېئىرىيەت سەھنىسىگە 60 - يىللاردا چىققان ۋە كۆپ ئۆتمەي كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ قىزغىن سۆيۈپ ئوقۇيدىغان شائىرىغا ئايلانغان. مەن شائىر ئابدۇللا ئارىپوۋ بىلەن 1982 - يىلى يازدا يۇگوسلاۋىيىنىڭ سترۇگا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقارا شېئىرىيەت يىغىنىدا تونۇشقان ئىدىم. يېقىندا ئۇنىڭ «يىللار ئارمانى» شېئىرلار توپلىمىنى ئوقۇپ چىقتىم. توپلامدىكى نۇرغۇن شېئىرلار مەندە چوڭقۇر زوق قوزغىدى. ئەنە شۇ زوق مېنى شائىرنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرىنى تەرجىمە قىلىپ، قەلەمداشلارغا تەقدىم قىلىشىمغا تۈرتكە بولدى.

www.uyghurkitap.com

كەمگەدۇ ئۆزىمىز يېقىپ قالىمىز،
قالىمىز كەمگەدۇ ياقماي ئۆزىمىز.
شۇنداق بىر چاقپىلەك ئىكەن بۇ دۇنيا.
دىمەك نىسپىي ئىكەن ھەر بىر سۆزىمىز.

1977 ـ يىل.

يىللار ئارمانى

كىمگەدۇر ياخشى سۆز قىلدۇق بۇرادەر،
كىمدۇر ئۆمۈر بويى رەنجىپمۇ كەتتى.
تۇنۇگۈن ياش دەيتتۇق ئۆزنى بىر قەدەر،
بۇگۈنچۇ، بالاغەت پەيتىمۇ يەتتى.

مۇكەممەل كۆرمەكچى بولدۇق دۇنيانى،
بولالمدۇق ئۆزىمىز بىراق مۇكەممەل.
ھەي، يىللار ئارمانى، يىللار ئارمانى،
ئارمان كۆرمىدىم مەن سىنىڭدىن ئەۋزەل.

ئىنسان ئۆز ئۆمرىنى ئويلىسا كۆپ ۋاقت،
قىينايدۇ ئۆزىدىن ئۆتكەن قۇسۇرلار.
كىمگەدۇر ئېيتىلماي قالغان بىر رەھمەت،
كىمدىندۇر سورالماي قالغان ئۆزرىلەر.

ئىنسانغا تابىئە ئەمەس زامانلار،
تولغاندۇر ئىنسانىڭ قەلبىگە ھەسرەت.
بار پەقەت بەرىكە شۇنداق تەسەللا:
ئۆكۈنۈشنى بىلىش ـــ بۇمۇ چوڭ دۆلەت.

1977 ـ يىل.

باھار خاسىيىتى

قاراڭا، باھارنىڭ مەنسۇدىمۇ يوق،
بىرەر مەھكىمىدىن مائاش ئالمايدۇ.
ئاڭا كار قىلمايدۇ ئالقىش ياكى دوق،
سەپەرگە چىقتىمۇ، كەلمەي قالمايدۇ.

يۇكسەك قەسىرلەرنى پۈركەر چىچەككە،
بېزەيدۇ گادايىنىڭ كۇلبىسىنىمۇ.
ئەزگۈلۈك بابىدا ئۇ پەقەت يەككە،
باقار تەڭ ـ باراۋەر ھەممىسىگىمۇ.

ئېچىپ قىزىيۇك كۆكۆل دەرىزىسىنى،
قايغۇلۇق دىلدىمۇ كۈلۈدۇ باھار.
ئۆمىتۋار ئىنسانلار، ئالقىشلاڭ ئۇنى
پەقەت خاسىيەتلىك بولۇدۇ باھار.

1979 ـ يىل.

★ ★ ★

ھىكمەتلىك گەپلەرگە سالغۇلۇق قۇلاق،
قۇلاق سالغۇلۇقتۇر خەلقنىڭ سۆزىگە.
ئادەملەرنىڭ بار بىر ئادىتى بىراق،
ماقال توقۇشىدۇ ماسلاپ ئۆزىگە.
مەسىلەن، ئىت ـ ۋاپا، دەيدىكەن، ھەيھات،
توقىغان بۇنى ئىت ئىگىلىرى زەپ.
بىراۋنىڭ ئىتىدىن قىلغىن ئېھتىيات،
ئۆزەڭنىڭكى بولسا باشقا گەپ ...

1979 ـ يىل.

دوستلىرىمغا ئېيتقىنىم

ـــ شائىر ئەلا خايىۋقا

ئۆتتۈلار دۇنيادا نۇرغۇن نىملەر،
نامراتلىق، مەرتىۋە، شاتلىق، قايغۇلار.
مۇھەببەت دەردىمۇ ئۆتتۈلۈپ كېتەر،
ئۆتتۈلار يىللار، يوللار، تۇيغۇلار.

قىرق يىللىق ئاداۋەت ئۇنتۇلار سېكىن،
ئۇنتۇلار ھەتتاكى يۈرەكتىكى دەز.
ياخشىلارنىڭ مېھرى ئۇنتۇلماس لېكىن،
ئۇنتۇلماس ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى قەرز.

1980 ـ يىل.

★ ★ ★

ئۆمۈر قىسقا ئىدى،
قىسقارتتۇق يەنە،
ئازغىنە بەختنى بۆلۈپ تاشلىدۇق.
ئاقىۋەتتە كۈلپەت قىلدى تەنتەنە،
ئەنە شۇ چاغدىلا كۆزنى ياشلىدۇق.
كەتتى كاچ تەبىئەت يۈز ئۆرۈپ ئەمدى،
باقمىدى، چاپساقمۇ يىغلاپ كەينىدىن.
تىرىك ئات ئورنىغا ياغاچ ئات بەردى،
ۋە ئۆيىنىمۇ بەردى يەرنىڭ تەكتىدىن.

1980 ـ يىل.

«دېيىشىدۇ...»

دېيىشىدۇ: ئىت ھۈرەر،
يۈرۈدۇ كارۋان.
رەنجۇ ـ بالالاردىن كۆيمىسۇن جېنىڭ.
لېكىن ئەلەم قىلار
بىر ئۆمۈر يىغلاپ
ئىتلار ئارىسىدىن ئۆتسە كارۋىنىڭ.

1981 ـ يىل.

دوستۇم مۇراد ھەمرايېۋ خاتىرىسىگە①

كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن،
يەر ـ كۆك تىلىنغان.
پەرزەنتىڭ پىغانى پەلەكنى بويلار.
بىرياندا ئۆزبېكلەر باش ئېگىپ تۇرغان،
بىر ياندا بالام دەپ يىغلار ئۇيغۇرلار.
نىمە قىلغىنىڭ بۇ،
ئاھ دوستۇم مۇراد،
ئۆلۈمدىمۇ ئۆتۈپ ئاپسەن ئالدىغا.
ئۇ ئەھدۇ پەيمانلار بولدىمۇ بەرباد،
يەككە ئۇۋلايدىكەن ئەجەل دائىما.
مىڭلاپ يىل ئۆتسىمۇ ئاسمان قەرىدە،
تاقاراشماس پەلەكنىڭ ئىككى توزانى.
خۇش ئىدىم ئۆزبېكنىڭ ھەمدەم باغرىدا،
ماڭا دوست بولغانىڭ ئۇيغۇر ئوغلانى.

نىمىشقا ياخشىغا قىتىغىر ھايات،
نىچۈن ياۋ قېلىپ، دوست كېتىدىغاندۇ؟
ئۇلۇغ ئالىم ئىدىڭ، ئۆزەڭ ئېيت، مۇراد
تەبىئەت ئىشىن كىم بەللەيدىغاندۇ؟
نىتەي، جەنازەڭگە كېچىكىپ قالدىم،
تۇيۇقسىز بۇ دەرتتىن قالدىم گاڭگىراپ.
كىمگە خىتاپ قىلاي، مۇراد ئەزىزىم،
باقارمەن قەۋرەڭگە ئەمدى تىكىلىپ.

1983 ـ يىل.

تۆتلىكلەر

ئەركىلىتىڭ قەلەمنى ئېلىپ،
سۆيۈپ قويۇڭ ئۇنى مۇلايىم.
شورلۇق ئۆزى يالاڭغاچ قېلىپ،
ئىگىسىگە كىيدۈرەر دائىم.

×

دەمەڭلار: دۇنيانىڭ تەشۋىشى قېلىپ،
ئۆزىنى ھەريانغا ئۇرۇدۇ شائىر.
تاغدەك ئېغىر يۈكنى ئالقانغا ئېلىپ،
قۇشتەك يەڭگىل بولۇپ يۈرۈدۇ شائىر.

① مۇراد ھەمرايېۋ ـ سوۋېت ئۇيغۇر ئالىمى ـ فىلولوگ 1983 ـ يىلى ۋاپات بولغان.

www.uyghurkitap.com

×

بازارغا ئوخشايدۇ ئەسلى بۇ دۇنيا
بازارغا ئوخشايدۇ بۇندا ھەم مەئنى.
ھەر ئىككىسىدە كۆرمىدىم ئەسلا،
مېنىڭ مېلىم يامان دىگەن بىراۋنى.

×

بۇلبۇل ئۆگەي ئىكەن زاغلار ئارىسىدا،
يۈگرۈك سۇمۇ ئۆگەي تاغلار ئارىسىدا،
مۇھەببەت دەردىدە بىمار قەلبلەر بىز،
ئۆگەي بولساق نىمە، ساقلار ئارىسىدا.

×

سەھرا چىغىرىيولىدا باشنى ئېگىپ جىم،
كېتىۋاتىدۇ بىرسى، بىلەلمەسمەن ئۇ كىم.
ئەگەر ئۇ سەن بولساڭ، قېشىڭغا باراي،
ئەگەر ئۇ مەن بولسام، تېز كەل رەپىقىم.

تەقلىتچى شائىرغا

تەقلىت قىلىۋەرگىن چىدىساڭ ئەگەر،
بۇنىمۇ سەندىكى بىر ھەۋەس دەيلى.
بىراق باش كۆتىرىپ بىر كۈنى مەگەر،
ئەسلى نۇسخە مەن دەپ چىقمىساڭ، مەيلى.

★ ★ ★

ئاپتاپ پېتىپ كەتتى، ئېگىلدى بېشىم،
يۇلتۇزدەك چېچىلدى كۆزۈمدىن يېشىم.
ھىجرىڭدە باغرىمنى يەرگە بېرەمەن،
تۈن بىر لەھەت بولسا، ئاي قەۋر تېشىم.

ئۆزبېكچىدىن: ت.ئېلىيوپ تەرجىمىسى

نەپىرە شۋاز

(چۆچەك)

بۇنىڭدىن بىر قانچە مىڭ يىللار ئىلگىرى تەكلىماكان چۆللۈگى باغۇ-بوستانلىق بىر گۈزەل ۋادا ئىكەن. ئۇنىڭ شىمالىي تەرەپلىرىدە — تارىم دەرياسىنىڭ ياقىلىرىدا بىر-بىرىگە خوشنا كىتەك ۋە زوركىت دىگەن شەھەرلەر بولغان ئىكەن. بۇ شەھەرلەر ئۆزىنىڭ ئاۋاتلىغى ۋە باياشاتلىغى بىلەن مەشھۇر ئىكەن.

شەھىرى كىتەككە تاھىر خىزىم دىگەن ياش بىر كىشى، شەھىرى زوركىتكە خۇجا ئەكبەر دىگەن مويسىپىت بىر كىشى پادىشالىق قىلىدىكەن. خۇجا ئەكبەرنىڭ قەددى-قامىتى سەرۋىدەك، چىرايى ئون تۆت كۈنلۈك تولۇنئايدەك، كۆزلىرى بۇلاقتەك، ئاغزى ئويماقتەك، مەڭىزلىرى ئانار دەك، قىلىقلىرى ئىللىق باھاردەك چىرايلىق بىر قىزى بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئىسمى گۈلنىسا بولۇپ، كىشىلەر ئۇنى ھۆرمەتلەپ مەلىكە گۈلنىسا دەپ ئاتايدىكەن. مەلىكىنىڭ داڭقى تاھىرخىزىم پادىشانىڭ قۇلىغىغا يىتىپتۇ. ئۇ، بۇ مەلىكىگە غايىۋانە ئاشىقى-بىقارار بولۇپ، ئىشقى-پىراقىدا گۈلخان بولۇپ يىنىپتۇ. بىر كۈنى ئۇ بارلىق ۋەزىر-ۋۇزرالىرىنى، ئاقىلۇ-دانىشمەنلىرىنى، يۇرت كاتتىلىرىنى مەجلىسكە چاقىرىپ، مۇنداق دەپتۇ:

— ئى، ۋەزىرلىرىم، دانىشمەنلىرىم، ئەھلى جامائەتلىرىم، مەن خۇجا ئەكبەر پادىشاغا كۈيوغۇل بولماقچىمەن، بۇ توغرىدا ھەرقايسىلىرىدىن مەسلىھەت ئالماقچىمەن ھەم ياردەم تەلەپ قىلماقچىمەن.

مەجلىس ئەھلى ئىچىدىن خۇجا دىلگىر دىگەن باش ۋەزىر ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، تازىم قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئى، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، سىزگە قۇتلۇق بولسۇن، نىيىتىڭىزگە يىتىشكە ئاللا ئىگەم يار-يۆلەك بولسۇن، ھىلىغۇ خۇجا ئەكبەر پادىشاغا كۈيوغۇل بولماقچىكەنسىز، مۇبادا كۈيىقاپ پادىشاسىغا كۈيوغۇل بولماقچى بولسىڭىزمۇ بىر سىزنى مۇرادىڭىزغا چوقۇم يەتكۈزەلەيمىز.

باشقا مەجلىس ئەھلىلىرىمۇ بىردەكلا «كۆڭۈلدىكى گەپ بولدى» دىيىشىپتۇ.

تاھىر خىزىم پادىشا مەجلىس ئەھلىگە تەشەككۈر بىلدۈرۈپتۇ. مۇزاكىرە ئارقىلىق خوجا دىلگىر باش ۋەزىرنىڭ خوجا ئەكبەر پادىشانىڭ قېشىغا ئەلچىلىككە بېرىشى تەيىن تېپىلىپتۇ. بۇنى تاھىر خىزىم پادىشامۇ خوپ كۆرۈپتۇ.

خوجادىلگىر يۈز تۆگىگە سوغا-سالام ئارتىپ، خىزمەتچىلەر بىلەن بىللە زوركىت شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئۇزۇن يول يۈرۈپ، ئاخىرى زوركىت شەھىرىگە يېتىپ كېلىشىپتۇ ۋە خوجا ئەكبەر پادىشانىڭ ھوزۇرىغا كىرىشىپ، ئىززەت-ھۆرمەت بىلەن ئېگىلىپ سالام قىلىشىپتۇ.

خوجا دىلگىر ئۆزى ئېلىپ كەلگەن سوغاتلارنى خوجا ئەكبەرنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ ۋە تىزلىنىپ تۇرۇپ، مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي، شاھلارنىڭ شاھىنشاھى، خۇداۋەندىكېرەمنىڭ ئەڭ ئەزىز بەندىسى، پۈتۈن ئالەمنىڭ قۇياش-ئاپتىۋى، جىمى ھاياتلىقنىڭ غەمگۇزارى، پاناھى بولغان پادىشا ئالىلىرىغا خىزمەتكار قۇللىرى بولغان پادىشاھىمىز تاھىرخىزىم ئۆزلىرىگە كۆيۈغۇل بولۇش تەلىۋىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن بىزنى ئەلچىلىككە ئەۋەتكەن ئىدى. پادىشاھىمىزنىڭ ئۆزلىرىگە بولغان ئىشەنچىسىنى يەردە قويماي، تەلىۋىنى ئاتىلارچە مېھرى-مۇھەببەت بىلەن ئىلىك ئېلىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن سورايمىز.

خوجا دىلگىر سۆزىنى ئاياقلاشتۇرۇپ پادىشانىڭ ئايىغىغا يىقىلىپتۇ. پادىشا ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، ئۆزىنىڭ رازىلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. ئەلچىلەر پادىشانىڭ بۇ ئىلتىپاتىدىن خوشاللىققا چۆمۈپ، پادىشاغا رەھمەت ئېيتىشىپ، تازىم قىلىشىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، پادىشا ئەلچىلەر شەرىپىگە كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ. زىياپەتتە ھەممە كىشى شاراپ ئىچىپ، رەققاسلارنىڭ نەپىس ئۇسۇللىرىنى كۆرۈپ، نەغمىكەشلەرنىڭ يېقىملىق، شوخ ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ، ھوزۇر قىلىپ، كۆڭۈل ئېچىپتۇ.

پادىشا بىرنەچچە كۈندىن كېيىن مەلىكە گۈلنىسانى نۇرغۇن سوغا-سالاملار بىلەن تاھىر خىزىم پادىشانىڭ شەھىرىگە يولغا سېپتۇ. ئۇلار يەنە ئۇزاق يوللارنى بېسىپ، شەھىرى كىتەك دائىرىسىگە يېتىپ كېلىشىپتۇ. ۋەزىر خوجا دىلگىر ئۆزلىرىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىك خۇش خەۋىرىنى تاھىر خىزىم پادىشاغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن خەۋەرچى ئەۋەتىپتۇ. مەلىكە گۈلنىسانىڭ كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقان تاھىرخىزىم پادىشا پۈتۈن شەھەر خەلقىنى باشلاپ يول ئۈستىگە چىقىپتۇ. ئۇلار شەھەر سىرتىدا بەختلىك ئۇچرىشىپتۇ. شەھەر خەلقى ناغرا-سۇنايلەرنى چېلىپ ناخشا ئېيتىپ، ئۇسۇل ئويناپ، بۇ خوشاللىق ئۇچرىشىشقا قىزغىن تەنتەنە قىلىشىپتۇ ھەم پادىشا بىلەن مەلىكىنى گىلەم ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ، شەھەرگە ئېلىپ كىرىپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ قىرىق كېچە-كۈندۈز توي بولۇپتۇ. توي مەرىكىسى تۈگىگەندىن كېيىن، پادىشا بىلەن گۈلنىسا بەختلىك كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ بۇ بەختلىك كۈنلىرى ئۇزاققا بارماپتۇ. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى گۈلنىسا ئاتا-ئانىسىنى، سۆيۈملۈك دىيارىنى سېغىنىشقا باشلاپتۇ. ئىشتىھاسى تۇتۇلۇپ، چىرايى سارغىيىپتۇ. پادىشا ئۇنىڭ بۇ ھالىتىدىن ئەجەبلىنىپ بىر كۈنى:

— ئەزىزىم، سىزگە نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ. گۈلنىسا پادىشاغا مالاللىق كەلتۈرۈپ قويماسلىق نىيىتىدە:

— ھېچنەرسە بولمىدى،— دەپ، راست گېپىنى ئېيتماپتۇ.

گۈلنىسا بىر كۈنى خىزمەتچىلىرىنى چاقىرىپ:

— ئۇستا بىر رەمبال تېپىپ كېلىڭلار،— دەپ بۇيرۇپتۇ.

خىزمەتچىلەر شەھەر بازىرىغا بېرىپ رەمبال ئىزلەپتۇ.

مۇشۇ كۈنلەردە شەھەرى كىتەككە باشقا بىر يۇرتتىن داغىلە ئىسىملىك بىر دەججال كېلىپ قالغان ئىكەن. ئۇ، ھەربىر گېپىدە بىسمىللانى، خۇدانى، پەيغەمبەرلەرنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي، ئۆزىنى ناھايىتى تەقۋادار قىلىپ كۆرسىتىدىكەن. ئۇ قېرىپ مۈكچىيىپ كەتكەن بولۇپ، ئاغزىدا بىرمۇ چىشى يوق ئىكەن ۋە كۆزىدىن توختىماي ياش ئېقىپ تۇرۇدىكەن. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، ئۇ بىر قاراپلا كىشىنىڭ ئىچكى سىرىنى بىلىپ ئالالايدىكەن.

رەمچى ئىزلەپ چىققان خىزمەتچىلەر كوچا دوقمۇشىدا ئەنە شۇ داغىلەگە يولۇقۇپتۇ. ئۇلار داغىلەنى پادىشانىڭ مەلىكىسىگە رەم سېلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىشىپتۇ. داغىلە بۇنىڭدىن خوشال بولۇپ، خىزمەتچىلەر بىلەن بىرگە مەلىكىنىڭ ھەرىمىگە يېتىپ كېلىپتۇ. ئۇ مەلىكىنى كۆرۈش بىلەنلا:

— ئەسسالام، مەلىكەم! مەن خىزمىتىڭىزگە تەييار بولۇپ كەلدىم،— دەپ تازىم قىلىپتۇ.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، قۇتقا①، خۇش كەپلا،— دەپ قارشى ئېلىپتۇ مەلىكە.

خىزمەتچىلەر مەلىكىنىڭ تاپشۇرۇغى بويىچە داستىخان يېيىپ، داغىلەنى مېھمان قىپتۇ. ئۇ قوسىقى تويغاندىن كېيىن، مەلىكىنىڭ بەختىنى تىلەپ ئۇزۇن دۇئا قىلىپتۇ.

دۇئادىن كېيىن مەلىكە گۈلنىسا:

— ئى، قۇتقا! مەن سىلىنى رەم سالدۇرغىلى چاقىرغان ئىدىم،— دەپتۇ.

— مەلىكە سەنەم، سىزنىڭ ھاجىتىڭىزنى ئورۇنلاشقا مەن تەييار،— دەپتۇ داغىلە.

— ھەي، قۇتقا،— دەپتۇ مەلىكە كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ،— مەن بۇ يەرگە كەلگەندىن بېرى ھۆرمەتلىك ئاتا-ئانامنى، سۆيۈملۈك دىيارىمنى كۆرەلمىدىم، سېغىنىش پىراقىدا سارغ بولۇپ كېتىۋاتىمەن، سىلى رەم سېلىپ، ئاتا-ئانامنىڭ، يۇرتۇمنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداقلىغىنى ماڭا دەپ بەرسىلە، خىزمىتىلىرى ئۈچۈن سىلىنى خۇش قىلغۇدەك ھەق بېرەتتىم...

— بولىدۇ مەلىكەم، سىز ھەق بەرمىسىڭىزمۇ مەن بۇ ئىشلارنى ئەلۋەتتە قىلىمەن...

داغىلە تورۋا ئەيياردىن ئالا-يېشىل تاشلىرىنى ئېلىپ ئەپسۇن ئوقۇپتۇ ۋە تاشلارغا ھۈرۈپ، گىلەم ئۈستىگە چېچىپتۇ. ئۇ تاشلارغا تازا سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن، مۇنداق تەبىر ئېيتىپتۇ:

— ھەي، مەلىكەم، ھۆرمەتلىك ئاتا-ئانىڭىز، سۆيۈملۈك دىيارىڭىز ئۆزىڭىز كۆرگەندىكىدەك ئامان-ئېسەن ئىكەن، ئۇلارمۇ سىزنى كېچە-كۈندۈز سېغىنىدىكەن، كۈندە دىگۈدەك يولىڭىزغا قارايدىكەن. سىز ئۇلاردىن ھەرگىز غەم يېمەڭ، خۇدايىم سىلەرنى پات-يېقىندا كۆرۈشكىلى نېسىپ قىلىدىغاندەك قىلىدۇ. ئەمما...— داغىلە گەپىنى مۇشۇ يەردە توختىتىپ قويۇپتۇ.

① قۇتقا — لوپنورلۇقلار قېرى ئاياللارنى ھۆرمەتلەپ «قۇتقا» دەپ ئاتايدۇ.

— قۇتقا، نېمە بولدى... گەپىڭنىڭ ئاخىرىنى ئېيتمىدىڭىزغۇ؟ — مەلىكە گۈلنىسا تەقەززا بولۇپ سوراپتۇ. ئۇنىڭ چىرايلىرىنى غەمكىنلىك قاپلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن داغىلە ئىچ ئاغرىتقان بولۇپ:

— مەلىكەم، ئاخىرىنى ئېيتماي دېگەن ئىدىم. سوراپ قالدىڭىز، سىزدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاي، كۆڭلىڭىزگە ئازار يەتمىسە، رەمگە چۈشكەن بىر ئىشتىن سىزنى خەۋەردار قىلغۇم كېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ.

— ئېيتسىلا قۇتقا، مەن سىلىدىن تىلەي...

— ئەي مەلىكەم، ئۆزىڭىز شۇنچىلىك چوڭ بىر پادىشانىڭ قىزى ئىكەنسىز، تاھىر خىزىم پادىشا سىزنى ئارزۇلاپ نىكاھىغا ئاپتىكەن، ئەمدى كېلىپ، سىزدىن... — داغىلە گەپنى يەنە توختىتىۋاپتۇ.

— ھە، ئەمدى كېلىپ قانداق قىلغۇدەك؟! — دەپ سوراپتۇ مەلىكە ئالدىراپ.

— مۇشۇ كۈنلەردە پادىشانىڭ سىزدىن كۆڭلى سوۋۇغىلى تۇرۇپتۇ. پات - يېقىندا سىزنى تالاق قىلىپ تاشلاپ، باشقا بىرسىگە نىكالىنىدىغاندەك قىلىدۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان مەلىكە گۈلنىسانىڭ دىمى سىقىلىپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، بېشى قېيىپتۇ. ئاچچىغىغا پايلىماي «شور پېشانەم!» دەپ پېشانىسىگە ئۇرۇپ، روجەك تۈۋىگە كېلىپتۇ ۋە ئاسمانغا قاراپ مۇنداق بىر كۇبلىت شېئىر ئوقۇپتۇ:

ئى، خۇدايىم، تۆپىمىزدە تۇرۇسەن،
ھەربىر ئىشنى ئۆزەڭ ئېنىق كۆرۈسەن.
بىرەر يامان ئىش قىلمىدىم ئالدىڭدا،
نىچۈن مېنى بۇنچە دەرتكە قويۇسەن؟!

شېئىرنى ئوقۇپ بولۇپ، كۆزلىرىدىن ھەسرەت ياشلىرىنى تۆكۈپتۇ. داغىلە مەلىكىنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئالدانغانلىغىدىن خوشال بولۇپتۇ ۋە ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە:

— ئەي مەلىكەم، غەم - قايغۇ، ئاچچىق، كۈندەشلىك بىلەن ئۆزىڭىزنى قىينىماڭ! پادىشانىڭ يامان غەرىزىنى بىلىشكە قادىر بولغان قۇتقىڭىز، بۇ ئىشلارنىڭ ئالدىنى ئالالماسمۇ؟! — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەلىكە ئۇنىڭدىن مەدەت تىلەپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي قۇتقا، مەن پۈتۈن ئىقلىمغا داڭقى كەتكەن خوجا ئەكبەر پادىشانىڭ قىزى بولۇمەن، ئەمدىلىكتە تاھىر خىزىم پادىشانىڭ كۆڭلى مېنىڭدىن سوۋۇپ، باشقا بىرسىگە بۇ-

زۇلۇدىغان بولسا، ماڭا بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق خورلۇق يوق، ئەل ئالدىدا تاشلاندۇق خوتۇن بولۇپ ئولتۇرغىنىمدىن ئۆلۈۋالغىنىم مىڭ ياخشى. ئەگەر قوللىرىدىن كەلسە، بار ئامالنى ئىشقا سېلىپ، بۇ ئىشنىڭ ئالدىنى ئالسىلا، مەن سىلىنىڭ بۇ خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۆمۈرۋايەت يەتكۈدەك مال-دۇنيا بېرەي...

— بولۇدۇ، — دەپتۇ داغىلە، — ئايال كىشى ئاجىز نىمە، بىر-بىرىگە قۇياش بولمىسا بولامدۇ؟ سىز خاتىرجەم بولۇڭ، گۈل چىرايىڭىزنى سولدۇرماڭ، ماڭا بىرلا نەرسىنى تەييارلاپ بەرسىڭىز بولدى، قالغان ئىشنى ئۆزەم توغرىلايمەن.

— ئۇ قانداق نەرسە؟! — سوراپتۇ مەلىكە.

— ئۇغۇ ئانچىلىك چوڭ نەرسىمۇ ئەمەس، پادىشا ئۇخلاپ قالغاندا تۈيدۇرماستىن، ئىتتىك ئۈستۇرا بىلەن ساقىلىدىن بىر تالنى كېسىۋېلىپ ماڭا بەرسىڭىز، ئىش پۈتتى دىگەن گەپ، پادىشانى ئايىغىڭىز تېگىدە قۇرۇتتەك ئۆمىلەيدىغان قىلىۋېتىمەن... ھى... ھى... ھى...

— بولۇدۇ.

مەلىكە ئۇنىڭغا بۈگۈنكى خىزمىتى ئۈچۈن 1000 تىللا ئىنئام قىلىپتۇ. داغىلە تىللانى ئېلىپ، مەلىكىنىڭ بەختى ئۈچۈن دۇئا قىلىپ خوشلىشىپ قايتىپتۇ. ئۇ، مەلىكىنىڭ قېشىدىن چىقىپ دەرۋازا ئالدىدا بىردەم چۆگىلەپ يۈرۈپتۇ، ئاندىن مەلىكىگە تۈيدۇرماي، دەرۋازىدا تۇرغان خىزمەتچىلەردىن ئۆزىنىڭ پادىشا بىلەن كۆرۈشىدىغانلىغىنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. خىزمەتچىلەر ئۇنىڭ تەلىۋىنى پادىشاغا يەتكۈزگەندىن كېيىن، پادىشا كىرىشكە ئىجازەت بېرىپتۇ.

— ئى، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ داغىلە كىرگەن پېتى پادىشانىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، — كەمىنە قۇلىڭىز دۆلىتىڭىز سايىسىدا ياشاۋاتقان ئاددى بىر رەمچى بولىمەن. سىزنىڭ ئامانلىغىڭىز بىزدەك ئاجىز، مۆمىن بەندىلەرنىڭ بەختى، مەن كېچە-كۈندۈز خۇدادىن سىزنىڭ ئامانلىغىڭىزنى تىلەپ، دۇئا-تىلاۋەت قىلىمەن، بۈگۈن سىزنىڭ كەلگۈسى ھاياتىڭىز توغرىسىدا بىر رەم سېلىپ بېقىش نىيىتىدە ھوزۇرىڭىزغا كەلدىم...

— قېنى، كارامىتىڭنى كۆرسىتىپ باققىن! — دەپتۇ پادىشا.

داغىلە رەم سېلىپ بولغاندىن كېيىن، پادىشاغا مۇنداق دەپتۇ:

— ئى، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، سىزگە يالغان ئېيتاي دېسەم دىلىم، راست ئېيتاي دېسەم تىلىم كۆيۈۋاتىدۇ.

— ھە، ئەھۋال قانداق بولسا راستلىق بىلەن ئېيت!

— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىڭىز!...

— كەچتىم، ئېيتە!...

داغىلە تىترەك ئارىلاش، دۇدۇقلاپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— مۇشۇ بىر-ئىككى كۈن ئىچىدە مەلىكىڭىز ھاياتىڭىزغا قەست قىلىدىكەن...

بۇنى ئاڭلاپ پادىشانىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆڭۈپتۇ ۋە:

— قانداق قەست قىلىدىكەن، تېز ئېيت! — دەپتۇ.

داغىلە تېخىمۇ ھىلىگەرلىشىپ، قورققان بولۇپ:

— مەلىكىڭىز سىز ئۇخلىغان پەيتتىن پايدىلىنىپ، بوغۇزلىۋېتىدىغاندەك قىلدۇ، — دەپتۇ.
— راست ئېيتىۋاتامسەن؟!
— رەمگە شۇنداق چۈشتى، پادىشاھى ئالەم.
— يالغان چىقىپ قالسىچۇ؟!
— كاللام بىلەن جاۋاپ قىلىمەن.
پادىشا دەرغەزەپكە كېلىپ:
— جاللات! — دەپ توۋلاپتۇ.
قىلىچلىرىنى يالىڭاچلىغان ئىككى جاللات تەييار بولۇپتۇ. پادىشا ئۇلارغا:
— بۇ قېرىنى دەرھال زىندانغا تاشلاڭلار! — دەپتۇ.
جاللاتلار ئۇنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى يەرگە تەككۈزمەي ئاپىرىپ قاراڭغۇ زىندانغا سولىۋېتىپتۇ.
پادىشا تۈگىمەس خىياللارغا پېتىپ قېلىپ، ئاخىرىدا مەلىكىنى سىناپ بېقىش قارارىغا كېلىپتۇ. پادىشا شۇ كۈنى ئوردىدىن ھەرەمگە بالدۇر قايتىپ، مەلىكە بىلەن بىرگە بولۇپتۇ. كەچلىكى بىر داستىخاندا ئولتۇرۇپ تاماق يەپتۇ، شاراپ ئىچىپ كۆڭلىنى ئېچىپتۇ. كېيىن كۆرپىگە سوزۇلۇپ يېتىپتۇ ۋە ئۇخلىغان بولۇۋېلىپ، مەلىكىنىڭ ھەركىتىنى كۈزىتىشكە باشلاپتۇ. مەلىكە پادىشانى ئۇيقۇغا كەتتى، دەپ ھىساپلاپ، پادىشانىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە ئۇنىڭ ساقىلىنى تۇتۇپ، ئەمدى كېسەي دەپ تۇرۇشىغا پادىشا كاپ قىلىپ مەلىكىنىڭ قولىنى تۇتۇۋاپتۇ. مەلىكە قورقىنىدىن بىر چىقىراپلا ھۇشىدىن كېتىپتۇ.
— جاللات! ... دەپ ۋاقىراپتۇ پادىشا.
پادىشانىڭ ئالدىغا ئىككى جاللات يۈگۈرۈپ كىرىپتۇ. پادىشا ئۇلارغا:
— ماۋۇ بەدنىيەت قاتىل خوتۇننى ئاپىرىپ زىندانغا تاشلاڭلار، زىندانغا تاشلانغان داغىلەنى بوشىتىپ، دەرھال مېنىڭ ئالدىمغا ئېلىپ كېلىڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ.
جاللاتلار مەلىكىنى سۆرىگەن پېتى ئاپىرىپ زىندانغا تاشلاپتۇ ۋە ھايال بولماستىن داغىلەنى ئېلىپ كىرىپتۇ. پادىشا ئۇنى كۆرۈش بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ھۆرمەت بىلدۈرۈپتۇ.
— ھەي قۇتقا، — دەپ شاھ، — ئۇقۇشماسلىقتىن مەن سېنى زىندانغا سالدۇرۇپ، رىيازەت چەكتۈرۈپتىمەن، سەن بۇنى ھەرگىز كۆڭلۈڭگە ئالما، سەن مېنى بىۋاپا مەلىكىنىڭ سۇيىقەستىدىن ۋاقتىدا خەۋەردار قىلمىغان بولساڭ، ئاللىقاچان ھالاك بولغان بولار ئىدىم. مەن ياخشىلىقنا ياخشىلىق بىلەن جاۋاپ قايتۇرىمەن، ئەمدى سەن قالغان ئۆمرىڭدە كوچىلاردا قېقىندى ـ سوقۇندى بولۇپ يۈرمەي، مېنىڭ دۆلىتىمدە خالىغىنىڭچە ئەركىن ياشا!
پادىشا خىزمەتچى خادىملارغا داغىلەنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇپ، خىزمىتىگە ئادەم قويۇشنى تاپشۇرۇپتۇ. ئەتىسى پادىشا ئوردا ئالدىدىكى كەڭ مەيدانغا ئېگىز دار ياساتتىپتۇ، جاكاچىلار ئارقىلىق پۈتۈن خەلقنى يىغدۇرۇپتۇ.
جاللاتلار مەلىكە گۆلنىسانى يالاپ ئېلىپ كېلىپتۇ. ئۇنى كۆرگەن شەھەر خەلقى ھەيران قېلىشىپتۇ. كىشىلەر ئارىسىدا غۇلغۇلا كۆتىرىلىپ، تەرتىپ بۇزۇلۇشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا پادىشا پەشتاقتا چىقىپ، مۇنداق جاكالاپتۇ:
— خالايىقلار! مۇنۇ قارانىيەت خوتۇن، مېنى قەتلى قىلىشقا ھەركەت قىلغان چېغىدا قولۇمغا چۈشتى. بۈگۈن بۇ قارانىيەت، قاتىل خوتۇننى دارغا ئېسىشنى جاكالايمەن. كىمكى ماڭا

www.uygurkitap.com

قەست قىلماقچى بولۇدىكەن، مانا مۇشۇنداق ئاقۋەتكە قالدۇ، بۇنىڭدىن ئىبرەت ئېلىڭلار، تۆۋە قىلىڭلار!

كىشىلەر ئورۇنلىرىدا تۇرالماي دولقۇندەك مەۋج ئۇرۇپ چايقىلىپتۇ. پادىشا جاللاتلارغا: ئېسىڭلار! — دەپ بۇيرۇق قىلىپتۇ.

جاللاتلار مەلىكىنى دارنىڭ ئاستىدىكى شىرەنىڭ ئۈستىگە چىقىرىپ، بوينىغا سىرتماق سېلىپ، شىرەنى تېپىپ ئۆرۈۋېتىپتۇ. مەلىكە داردا بىردەم تىپىرلاپ جان بېرىپتۇ.

داغىلە بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ زور مۇۋەپپەقىيىتىدىن خوشال بولۇپتۇ. ئۇ كۆڭلىگە ئۈنىڭدىنمۇ زور شۇملۇقلارنى پۈكۈپ، زوركىت شەھرى تامان سەپەر قىلىپتۇ.

ئارىدىن بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، داغىلە خوجا ئەكبەر پادىشانىڭ ئوردىسىنىڭ ئالدىدا قارىلىق كىيىملەر بىلەن پەيدا بولۇپتۇ. ئۇ ئوردا دەرۋازىسىنى ساقلاۋاتقان قاراۋۇللار-نىڭ ئالدىغا كېلىپ بېيىت ئوقۇپ يىغلاپتۇ:

هەي، قاراۋۇل ياش باللار،
يوللىرىمنى توسماڭلار،
بىر خەۋەر ئېلىپ كەلدىم،
پادىشا ئالدىغا باشلاڭلار،
ۋاي دەردىم، قانداق قىلاي؟ ...

قاراۋۇللار ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ:

— هەي، قۇتقا، يىغاڭنى توختات! بېشىڭغا نىمە دەرت چۈشتى، بىزگە تېز ئېيت! — دەپتۇ.

داغىلە يىغلاپ تۇرۇپ:

— بېشىمغا چۈشكەن دەرتنى پادىشاغىلا ئېيتىشىم كېرەك. مېنى تېز پادىشا ئالدىغا باش-لاڭلار، — دەپتۇ.

داغىلەنىڭ تەلىۋى خوجا ئەكبەر پادىشاغا يەتكۈزۈلۈپتۇ. پادىشا خەۋەرچىلەرگە:

— ئۇنى ئېلىپ كىرىڭلار! — دەپ بۇيرۇق قىلىپتۇ.

خەۋەرچىلەر داغىلەنى ئوردىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. داغىلە پادىشانى كۆرۈش بىلەنلا يەنە بېيىت ئوقۇپ يىغلاشقا باشلاپتۇ:

پادىشا خوجا ئەكبەر،
ئەي، دانا چىۋەر رەھبەر.
كۆكتە ئۆچتى بىر يۇلتۇز،
ئۇندىن كەلدىمۇ خەۋەر؟

ۋاي دەردىم، قانداق قىلاي؟ ...
هەمرايىمدىن ئايرىلىپ،
سۇندى قاناتىم قايرىلىپ.
مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن،
ئالدىڭىزدا زارلىنىپ.
ۋاي دەردىم، قانداق قىلاي؟ ...

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

پادىشا خۇجا ئەكبەر داغىلەنىڭ بۇ ھالىدىن بىر يامانلىق بولغانلىقىنى سېزىپ، تەن-لىرى شۈركىنىپ، يۈرەكلىرى جىغىلداپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ داغىلەنى يىغىدىن توختىتىپ سوراپتۇ:

— ھە، نېمە دادىڭ بار؟

ئۆزلىرىگە بىر خەۋەر ئېلىپ كەلگەن ئىدىم، پادىشاھى ئالەم.

— قېنى، ئېيت!

— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە، ئاندىن ئېيتىمەن.

— ھە، كەچتىم، ئېيت!

— كۈيئوغۇللىرى تاھىر خىزىم ئۆزلىرىگە ئاسىيلىق قىلىپ، قىزلىرىنى دارغا ئېسىپ قەتلى قىلدى، — دەپ گەپنى تامام قىلىپتۇ.

پادىشا بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ھوشىنى يوقىتىپ، ئورنىدا لاسسىدە ئولتۇرۇپ قاپتۇ، ئۇ بىر ھازا ئۆتكەندىن كېيىن، ھوشىنى تېپىپ:

— بۇ گېپىڭ راستمۇ؟ — دەپتۇ.

— راست بولمىسا، خەلقى - ئالەم ئالدىدا شەرمىسار بولۇپ كېتەي.

— ئۇنداق بولسا، بۇ خەۋەرنى ماڭا يەتكۈزۈشكە نېمە سەۋەپ بولدى؟

— ئى، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، مەن مەلىكىلىرىنىڭ قېشىدا خىزمەت قىلىپ، ئۇنىڭ ياخ-شىلىقىنى كۆپ كۆرگەن ئىدىم. ئۇنىڭ ئۆلۈمى ماڭا كۆن چىقىلغانىدەك، يۇلتۇزلار ئۈزۈلۈپ چۈشكەندەك ئېغىر تۇيۇلدى. مەلىكىگە بولغان ساداقىتىمنى ئاقلاش ئۈچۈن سىلىنى بۇ ئىشتىن خەۋەردار قىلىش نىيىتىگە كەلدىم. قېرى بولسامىمۇ چۆمۈلدەك ئۆمىلەپ، شۇنچە ئۇزۇن مەنزىلنى بېسىپ، ئاخىرىدا نىيىتىمگە يەتتىم، ئەمدى ئۆلۈپ كەتسەممۇ ئارمىنىم يوق.

پادىشا داغىلەنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ھۆرمىتى ئېشىپتۇ. ئۇ، خىزمەتچىلەرنى چاقىرىپ قۇتقىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنى بۇيرۇپتۇ.

پادىشا قىزىنىڭ بىھۇدە ئۆلۈپ كەتكىنىگە قاتتىق ئېچىنىپتۇ. قىزى ئۈچۈن تاھىر خىزىم-دىن ئۆچ ئېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. ئۇ دەرھال ھەممە ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى، ئاقىلۇ - دانىشمەن-لىرىنى، بارلىق لەشكەر باشلىقلىرىنى مەجلىسكە چاقىرتىپتۇ. مەجلىستە مۇزاكىرە ئارقىلىق، تاھىر خىزىم ئۈستىگە جازا يۈرۈشى قىلىش قارار قىلىنىپتۇ. شۇندىن كېيىن، پۈتۈن لەشكەرلەر جەڭدى جەڭ ھازىرلىقىغا كىرىشىپتۇ. داغىلە ئۆزىگە قاراۋاتقان خىزمەتچىلەرگە تۇيدۇرماي ئوردىدىن قېچىپ چىقىپ، شەھىرى كىتەك تەرەپكە يول ئېلىپتۇ. ئۇ كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ شەھىرى كىتەككە يېتىپ كەپتۇ ۋە ئۇتتۇرۇلا تاھىر خىزىم پادىشانىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. پادىشا ئۇنى كۆ-رۈپ ناھايىتى خوشال بولۇپتۇ ۋە:

— قۇتقا، ئۇزاقتىن بېرى كۆرۈنمىدىڭ، نەلەردە يۈرۈۋاتىسەن؟ — دەپ ئەھۋال سوراپتۇ.

داغىلە پادىشاغا تەشەككۈر بىلدۈرۈپ تازىم قىپتۇ ھەم مۇنداق دەپتۇ:

— ئى، ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم! ماڭا قىلغان مېھرى - شەپقەتلىرىگە مىڭ رەھمەت، غېرىپ قۇتقىلىرى دەرگاھلىرىدا تۇرۇپ، شانۇ - شەۋكەتلىرىگە داغ چۈشۈرۈشنى مۇناسىپ كۆرمەي كو-چىغا چىقىپ كەتكەن ئىدىم. كۈن پاتقان يەردە تۈنەپ، تاڭ سەھەردە تۇرۇپ، ھەربىر نا-مىزىمدا سىلىگە دۇئا قىلدىم. بۈگۈن سىلىنىڭ مۇبارەك دىدارلىرىنى ئەسكە ئېلىپ، ئامان-

ئىسەنكىلىرىنىڭ قانداقلىغىنى بىلىش مەقسىدىدە رەم سېلىپ باققان ئىدىم، رەمدە بىر شۇم خەۋەر ئايان بولدى. شۇنىڭدىن سىلىنى خەۋەردار قىلغىلى كەلدىم.

تاھىر خىزىم سەل جىددىيلىشىپ:

— تېز ئېيت، ئۇ قانداق شۇم خەۋەر؟! — دەپ سوراپتۇ.

داغىلە مۇنداق دەپتۇ:

— رەمدە قېيناتىلىرى خوجا ئەكبەر پادىشانىڭ سىلىگە قارشى ئەسكەر تارتىپ كېلىۋاتقانلىغى ئايان بولدى، سىلىغۇ دۇنيادا تەڭداشسىز غالىپ پادىشا، شۇنداق بولسىمۇ دۈشمەننى سەل چاغلاشقا بولمايدۇ.

تاھىر خىزىم پادىشانىڭ داغىلەگە بولغان ھۆرمىتى ئېشىپ، ئۇنى ئۆزىگە باش مەسلىھەتچىلىككە تەيىنلەپتۇ. داغىلە ھۆرمەتلىك ئادەمگە ئايلىنىپتۇ.

قېيناتىسىنىڭ لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقانلىغىدىن ساراسىمىگە چۈشكەن تاھىر خىزىم پادىشا شۇ كۈنى ۋەزىرلىرى بىلەن لەشكەر باشلىقلىرىنى يىغىنغا چاقىرىپتۇ. يىغىندا خوجا ئەكبەر پادىشانىڭ جازا يۈرۈشىگە تاقابىل تۇرۇش تەدبىرلىرى مۇزاكىرە قىلىنىپتۇ. يىغىندىن كېيىن، تەييارلىق ئىشلىرى ئىشلىنىشكە باشلاپتۇ. شۇ ئارىلىقتا خوجا ئەكبەر پادىشانىڭ لەشكەرلىرى شەھەر ئەتراپىغا باستۇرۇپ يېتىپ كەپتۇ. پادىشا شەھەر دەرۋازىلىرىنى مەھكەم بېكىتىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۆزى باش بولۇپ لەشكەرلەرنى ئۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىپتۇ. داغىلە ئۇنىڭغا ئەقىل كۆرسىتىپ بىللە بولۇپتۇ. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا كېچە-كۈندۈز جىددى جەڭ باشلىنىپتۇ، ھىچقايسىسى بىر-بىرىنى يېڭەلمەپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشا شەھەرنى مۇھاسىرە قىلىپ يېتىپتۇ. كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ. سىرت بىلەن ئالاقىسى ئۈزۈلگەن شەھەرى كىتەك خەلقى ھەر جەھەتتىن قىيىنىلىشقا باشلاپتۇ. لەشكەرلەرنىڭ روھى چۈشۈپ جەڭگىۋارلىغى ئاجىزلىشىپتۇ. مۇشۇ پەيتتە خوجا ئەكبەر پادىشا ھۇجۇمنى تېخىمۇ كۈچەيتىپتۇ. تاھىر خىزىم پادىشانىڭ لەشكەرلىرى ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ، زىيان بارغانسېرى كۆپىيىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تاھىر خىزىم پادىشا قاتتىق ساراسىمىگە چۈشۈپتۇ. ئۇ، داغىلەنى پىنھان جايغا چاقىرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— قۇتقا، سەن مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن بالايى-ئاپەتلەرنى كۆرۈۋاتىسەن، شەھەر خەۋپ ئىچىدە قالدى، مەن قانداق قىلسام بولۇدۇ، بىر مەسلىھەت كۆرسەت!

داغىلە تورۋا ئەييارىدىن ئالا-بۇلىماچ تاشلىرىنى ئېلىپ رەم سېلىپ، مۇنداق دەپتۇ:

— دۈشمەنلەرنىڭ شەھەرگە باستۇرۇپ كىرىدىغان ۋاقتىغا ئاز قاپتۇ. سىلىنىڭ غەلبە قازىنىشلىرىدىن ئۈمىت يوق...

تاھىر خىزىم بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ھۇش-كاللىسىنى يوقىتىپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن داغىلە پادىشاغا:

— پادىشا بولغان كىشى خەۋپ-خەتەر ئالدىدا گاڭگىراپ قالماسلىغى، بەلكى ئۇنى يېڭىدىغان ئىشەنچتە بولۇشى لازىم، — دەپ نەسىھەت قىلىپتۇ. تاھىر خىزىم:

— قۇتقا، قانداق قىلىمەن، ماڭا تېزدىن بىر يول كۆرسەت! — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

— پادىشاھى ئالەم، كۆڭۈللىرىگە مالال كەلمىسە، ئاخىرقى قېتىم بېرىدىغان بىر مەس-

لىھىتىم بار، شۇنى سىلىگە ئېيتىپ باقاي.

— بولىدۇ، ئېيت!

— سىلى پادىشالىقنى ۋاقىتلىق ماڭا ئۆتكۈزۈپ بەرسىلە، بىرىنچىدىن خۇداغا، ئىككىنچىدىن پۇقرالارغا، لەشكەرلەرگە تايىنىپ جەڭ قىلىپ باقاي، تەلىيىم ئوڭدىن كېلىپ جەڭدە غەلىبە قىلىپ قالسام، جەڭدىن كېيىن پادىشالىقنى قايتۇرۇپ بېرىمەن، ئۇۋاقىتتا شەھىرى كىتەككىلا ئەمەس، زورىكىت شەھىرىگىمۇ پادىشا بولىلا.

ئاپەتتىن تېزرەك قۇتۇلۇپ، تېنچىقىنا ئارام ئېلىشنى كۆزلەپ يۈرگەن تاھىرخىزىمغا بۇ مەسلىھەت ياغىدەك يېقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشالىقنى داغىلىگە ئۆتۈنۈپ بېرىپ، ئالتۇن تاجنى بېشىدىن ئېلىپ ئۆز قولى بىلەن داغىلىنىڭ بېشىغا كەيدۈرۈپ قويۇپتۇ. داغىلىنىڭ پادىشا بولغانلىقى پۈتۈن شەھەر خەلقىگە جاكالىنىپتۇ. داغىلە پادىشا بولغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن پۈتكۈل شەھەر خەلقىنى بىر يەرگە يىغىپتۇ. ئاندىن ئوتتۇرىغا چىقىپ خالايىققا مۇنداق دەپتۇ:

— پۇخرالىرىم، ئەر - ئايال، قېرى - ياش قېرىنداشلىرىم، مەن سىلەرگە ئوچۇق - ئاشكارا جاكالايمەنكى: ھازىر ھەممىمىزنىڭ ئەڭ مۇقەددەس ئانىسى، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن جانىجان ۋەتىنىمىز دۈشمەنلەرنىڭ قامالى ئىچىدە تۇرماقتا. بىزگە كېلىدىغان خەۋپ - خەتەر قاش بىلەن كىرپىك ئارىلىغىدەك قالدى. ئاتا - بوۋىلىرىمىز «ئاتا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى - روھىڭ سامان بولماس» دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتقان. بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئىككى يول تۇرۇپتۇ. بىرى، دۈشمەنلەرگە ئەل بولۇپ، قۇللۇقتا سارغىيىپ ياشاش؛ يەنە بىرى، دۈشمەنلەرگە قارشى جەڭ قىلىپ، ۋەتىنىنىڭ ئىززەت ھۆرمىتىنى ساقلاپ، ئەركىن - ئازادە ياشاش. بىز قايسى يولدا ماڭىمىز؟ قېنى، ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ؟

داغىلىنىڭ سۆزلىرى خالايىقلارغا تەسىر قىلىپتۇ. ئۇلار بىردەكلا:

— بىز كېيىنكى يولدا ماڭىمىز، — دەپ جاۋاپ قايتۇرۇشۇپتۇ.

خەلقنىڭ ساداسىنى ئاڭلىغان داغىلە تۆمۈرنى قىزىغىدا سوقۇش ئۈچۈن سۆزنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

— ئەلۋەتتە كېيىنكى يولدا مېڭىشىمىز لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن سىلەرگە شۇنداق مۇراجەت قىلىمەنكى: ھەممىمىز بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقىرىپ دۈشمەنلەرگە قارشى قەھرىمانلارچە جەڭ قىلىشىمىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا بىز چوقۇم مەقسىدىمىزگە يېتەلەيمىز.

خالايىقلار بۇنىڭغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپتۇ. داغىلە ۋەزىرلەرنى، دانىشمەنلەرنى، لەشكەر باشلىقلىرىنى ئارقىسىغا سېلىپ شەھەر مۇداپىئەسىنى كۆزدىن كەچۈرۈپتۇ. خىزمەتتە بوشاڭلىق قىلغان باشلىقلارنىڭ ئەمىلىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئورنىغا يېڭىدىن باشلىق تەيىنلەپتۇ. ئۆلگەن لەشكەرلەرنىڭ ئورنىغا پۇخرالاردىن يېڭى لەشكەر ئېلىپ تولدۇرۇپتۇ. قىسقىسى، ھەر تەرەپلىمە تەييارلىقلار ياخشى ئىشلىنىپتۇ. شۇنىڭ نەتىجىسىدە، خوجا ئەكبەر پادىشانىڭ بىر قانچە قېتىملىق شىددەتلىك ھۇجۇمى چېكىندۈرۈلۈپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشا شەھىرى كىتەككىلەرنىڭ بۇنداق كۈچىيىپ كېتىشىدىن ھەيران قېلىپتۇ. ئۇ، ھۇجۇم

قىلىشنى توختىتىپ، شەھەرگە بولغان قامالنى يەنىمۇ كۈچەيتىشكە باشلاپتۇ. شەھەرگە سىرتتىن بىرەر قۇشنىمۇ كىرگۈزمەپتۇ. مۇشۇنداق ھالەتتە كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ. شەھەرى كىتەك خەلقىنىڭ يەيدىغان ئوزۇق ـ تۈلۈكى، قالايدىغان ئوتۇنى، ئىچىدىغان سۈيى قالماي، زور قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىپتۇ. بۇ قىيىنچىلىقلار ئۇلارنى ئۇرۇش قىلىش قابىلىيىتىدىن مەھرۇم قىلىپتۇ. مۇشۇ پەيتتە خوجا ئەكبەر پادىشا ئەسكەرلىرىنى قايتا تولۇقلاپ شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، شەھەرى كىتەكنى قولغا كەلتۈرۈپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشا داغىلەنى ئەسىر ئېلىپتۇ. ئۆزىگە خەۋەر ئېلىپ بارغان بۇ دەللىنىڭ ئەمەلىيەتتە پادىشا بولۇۋالغىنىدىن ھەيران قېلىپتۇ. تاھىر خىزىرنىمۇ ئىزلەپ تېپىپ قولغا ئاپتۇ. ئاچ ـ زارلىقتا قالغان شەھەرى كىتەك خەلقىگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى تارقىتىپ بېرىپ، دەردىگە دەرمان بولۇپتۇ. يۇرت ئىچىدە تېنىچ ـ ئامانلىق ئورنىتىلىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشى ئەسلىگە كېلىشكە باشلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن خوجا ئەكبەر پادىشا جاكارچىلار ئارقىلىق پۈتۈن خەلقنى بىر يەرگە توپلاپتۇ. تاھىر خىزىر بىلەن داغىلەمۇ بۇ يەرگە كەلتۈرۈلۈپتۇ، ئاندىن كېيىن خالايىق ئالدىدا سوراق باشلاپتۇ:

— ئەي ئاسىي قاتىل! مەلىكە گۈلنىسانى نىمىشقا دارغا ئاستۇردۇڭ!؟ — پادىشا تاھىرخىزىردىن سوراپتۇ. تاھىر خىزىر تىترەپ تۇرۇپ، بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئاندىن كېيىن داغىلە سوراق قىلىنىپتۇ. داغىلە ئۆزىنىڭ قىلمىشىنى مۇنداق بايان قىلىپتۇ:

— مەن ھازىر بىر قېرى كالا، قېرى كالا پىچاقتىن قورقمايدۇ. مېنىڭ كۆرۈدىغان كۈنۈم ئەمدى مەشەققەتچە. مەن پۈتۈن سىرنى ئاشكارىلاي: مەن كىچىكىدىن تارتىپ پىتنە ـ پاسات تارقىتىپ، كىشىلەرنى بالايى ـ ئاپەتكە دۇچار قىلىشنى كەسىپ قىلىپ كەلدىم. بىر كۈندە بىرەرسىنى ئالداپ، بالايى ـ ئاپەتكە دۇچار قىلمىسام كۆڭلۈم ئارام تاپمايدۇ. بىر كۈنى مەلىكە گۈلنىسا رەھىم سېلىپ بېرىشكە مېنى چاقىردى، — دەپ ئۆزىنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆپچىلىك ئالدىدا ئىقرار قىلىپتۇ.

خوجا ئەكبەر پادىشا، تاھىر خىزىم پادىشا ۋە پۈتۈن شەھەر خەلقى يۇقۇرىدا بولغان كۆڭۈلسىز ئىشلارنىڭ ھەممىسى داغىلەنىڭ سەۋدىۋى بىلەن بولغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا نەپرەت بىلدۈرۈپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشا ئەل ئىچىدىكى مۇشۇنداق يامان شۇمپۈيلارغا ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن، داغىلەنى نەق مەيداندا دارغا ئېسىشنى بۇيرۇپتۇ. داغىلە دارغا ئېلىسىپتۇ، بۇنىڭدىن پۈتۈن شەھەرى كىتەك خەلقى شادۇ - خوراملىقتا چۆمۈپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشا ئەل ئالدىدا تاھىر خىزىمغا قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

— مەن سېنى ئەقلى - ھۇشى جايىدا دەپ ئۆزەمگە كۈيئوغۇل قىلغان ئىدىم، تازا ئۇچىغا چىققان دۆت ئىكەنسەن. خەير، ئاتا - بالا بولغانلىقىمىز ئۈچۈنلا گۇنايىڭدىن كەچتىم. سەن قىلغاننى مەن قىلماي، مۇندىن كېيىن ئەقلى - ھۇشۇڭ بىلەن ئىش قىلارسەن. مەن سېنى بۇ شەھەرگە قايتا پادىشا قىلىپ تەيىنلەيمەن، ئادىللىق بىلەن ئىش قىلىشىڭنى، يۇرتنى گۈللەندۈرۈپ، گۇنايىڭنى يۇيۇشىڭنى ئۈمىت قىلىمەن.

تاھىر خىزىم ئۆزىنىڭ گۇنايىنى تونۇپ، قېيناتىسىنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ ھۆكرەپ يىغلاپتۇ. خوجا ئەكبەر پادىشا ئۇنى ئورنىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

— خەلقىڭنى رازى قىلساڭلا، مەن سەندىن رازى! — دەپتۇ.

— بولىدۇ، دادا، مەن بۇندىن كېيىن سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك قىلىمەن، — دەپتۇ تاھىر خىزىم پادىشا. بۇ ئىش شۇنىڭ بىلەن تاماملىنىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، خوجا ئەكبەر پادىشا زورىكىت شەھرىگە قاراپ يۈرۈپ كېتىپتۇ. تاھىر خىزىم پادىشالىق تەختىگە ئولتۇرۇپ، شەھرى كىتەكنى قايتا گۈللەندۈرۈشكە بەل باغلاپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى: **ناسىر شادەي.**

خاتىرىلەپ رەتلىگۈچى: **شېرىپ مۇسا.**

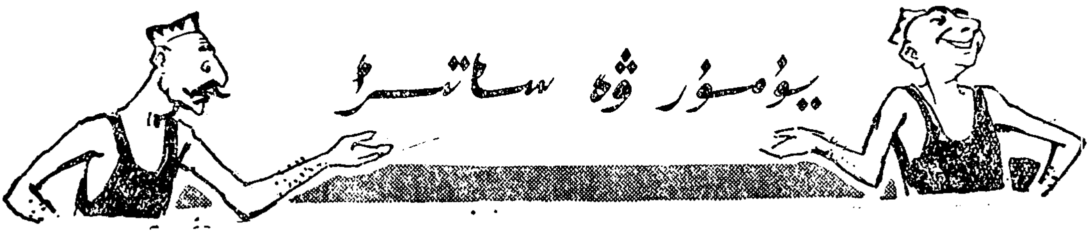

مەسەللەر

زۇنۇن قادىر

ھەسەل ھەرە بىلەن كۆك چىۋىن

يازنىڭ ئىسسىق بىر كۈنى يايلاقتا،
گۈللەر ئېچىلىپ، خۇشپۇراق چاچقاندا،
ھەسەل ھەرە گۈل كاساسىغا قوندى،
تۇمشۇغىنى شەربەت سېرى سۇندى.
كۆك چىۋىنمۇ كېلىپ قوندى ياپراققا،
ھېچنىمە تېتالماي يۇرۇپ ھەر ياقتا.
ئاخىرى كەلدى ھەسەل ھەرە قېشىغا،
نەزەر سالدى ئۇنىڭ ئىشىغا.

«نىمە باركەن، بۇرادەر، ئۇ يەردە؟
ھەجەپمۇ لېۋىڭنى تامشىپ كەتتىڭ-ھە!»
سورىدى ھەيران بولۇپ كۆك چىۋىندىن.
«خالىساڭ سەنمۇ كېلىپ تېتىغىن» —
دىدى كۆك چىۋىنگە ھەسەل ھەرە.
لېكىن تېتالمىدى چىۋىن بىچارە،
تاتىلاپ گۈل چىنىسىنى تىتتى،
پۈتىدىن چۈشكەن قەقەشنى يۇتتى.
ھەرىنىڭ ئىشىغا يەتتى نۇقسان،
باشقا گۈلگە قاراپ ئۇچتى چاپسان.
چىۋىنمۇ قوغلاپ بېرىپ قېتىلدى،
ۋالاقلاپ يۇرۇپ، ئاغزى ئېچىلدى:
«ماڭا قارا، بۇرادەر ھەرىجان!
تىنماي ئىشلىسەڭ قالامدۇ دەرمان؟
يۇزلەپ گۈلگە قونساڭ نىمە پايدا،
مېنىڭ كەسپىمدەك ئاسان ئىش قايدا؟»
ھەرە دىدى: «ئاساندىن نىمە لەززەت؟
بىلەمسەن ئەمگەكنىڭ تۈۋى راھەت!
سەندەك تەييار راھەت ئىزلىمەيمەن،
قېزىپ جۆھەردىن ھەسەل ياسايمەن.»
چىۋىن دىدى: «مەن سەندەك كەزمەيمەن،
ئەتراپقا بىرلا نەزەر تاشلايمەن،
كۆرۈمەن-دە، ئېشەكنىڭ يېغىرىنى،
تېتىپ چىقىرىمەن پۈرىغىنى.
قانداق لەززەتلىك، ئۇنى بىلەمسەن؟
يۇر، سەنمۇ بېرىپ تېتىپ كۆرمەمسەن!»
«ياق» دىدى ھەرە، قۇستۇسى كەلدى،
ئۇ مەينەتچىلىكنى تېتىشتىن يىرگەندى.
چۈنكى ئۇ گۈلدىن تېتىيدۇ شەربەت،
خۇشپۇراقلاردىن ئالىدۇ لەززەت.
ئىشلەيدۇ ھەرە گۈل-گۈلىستاندا،
ھەسەل ياسايدۇ باغۇ-بوستاندا.
چىۋىن ئۇچۇن «نىمە كارىدۇر گۈلنىڭ؟
يېغىرنىڭ ئۇستىگە قونسىلا بولدى.
نىمە كارى يەرگە تۆكۈلسە خۇنىنىڭ،
ئۇنىڭ قوسىغى تويسىلا بولدى.»

چېۋىنگە ئوخشاشلار بار جاھاندا،
ھەممىشە يېغىرنىلا كۆرۈدۇ؛
باشقىلارنىڭ ياخشى يېرىنى كۆرمەي،
يامان يېرىنىلا ئىزلەپ يۈرۈدۇ.

1985 - يىلى، 2 - ئاي.

كېپىنەك بىلەن ھەرىلەر①

گۈللەر ئېچىلغان باھار تېڭىدا،
شۇنچە رەڭمۇ - رەڭ، شۇنچە چىرايلىق.
گۈل چىنىسى يوپۇرماقلاردا
يالتىرار شەبنەم خۇددى مەرۋايىت.
چىقتى كېپىنەكخان ساياھەتكە
شايى، ئەتلەس، كىمخاپلار كىيىپ.
ھەرىلەرمۇ كەلدى گۈلزارلىققا،
دۇتار، تەمبۇر، غىجەكلەر چېلىپ،
گۈل - گۈلىستاندا قىزىپ كەتتى توي،
كېپىنەك ئۇسۇل ئويناپ كەتتى، قوي!
ئۇچرىشىپ قالدى بۇبىر بەزمىدە،
كېپىنەك بىلەن بىر سېمىز ھەرە.
ھەر ئىككىسى تۇمشۇغىنى ئەپلەپ،
گۈل چىنىسىگە تىققان ئىدى كەپلەپ.
يەتمىدى تۇمشۇغى شۇندا شەربەتكە،
ئۇچرىدى ئۇلار شۇ چاغ غۇربەتكە.
«نېمە قىلىپ يۈرۈسەن، بوغۇساق؟»—
دەپ سورىدى كېپىنەك چالۋاقاپ.
«ۋاي تاۋى نازۇك، ئۇقمىغانمىدىڭ؟
مەن بولۇمەن گۈل ھەرە دېگىنىڭ
گۈللەر ئارىلاپ ھەسەل يىغىمەن،
ھەممىگە شۇنداق خىزمەت قىلىمەن.»
«ۋاي چىرايلىق ئاشىق، يوغلۇق ئەخمەق،
ھەسەل ماڭىلا ئۇچرايدىغۇ نەق - نەق.
شەربەت ئىچىپ، ھەسەل يالايمەن،
گۈللەر ئارا شۇنداق ئوينايمەن.
كىيىمەن ئەتلەس، كىمخاپتىن چاپان،
سەيلە قىلىمەنغۇ مەن ھەرقاچان.
بىلىپ قوي ئەخمەق!»—دېدى كېپىنەكخان،
سەكرەپ كەتتى تېرىكىپ ھەرىجان.
بۇزۇلدى باشقىلارنىڭ ئەيشى،
شۇنداقلا قالدى يەۋاتقان ئىشى.
سېمىز ھەرە چىقتى ئوتتۇرىغا،
ھەسەل ھەرىمۇ كەلدى بۇ قۇرغا.
«ئاڭلىدىڭمۇ، كېپىنەكنىڭ دېگىنىنى؟
ھە، يامان ئېيتىدۇ يېگىنىنى»—
دەپ سۆز باشلىدى سېمىز ھەرە،
جىم بولۇپ قالدى كېپىنەك بىچارە.
ھەسەل ھەرىگە سېمىز قىلدى چاقچاق:
«كۆردۈڭمۇ ئۇ شۇنداق ماختانچاق.
ھەسەل، ھەسەل بىلەمسەن ئۇنى؟
نېكتار② بىلەن ياسايدۇ بۇنى.
گۈل چىنىسى ئىچىدە بار شىلىم،
ئەنە شۇنى ھەسەل قىلار بىلىم.
ئۇ قانداق تاتلىق، قانداق مېزىلىك،
كىم بىلىدۇ ھە، بۇنى مەنچىلىك؟»—
ھېجايدى ھەسەل ھەرە بۇنىڭغا!
سېمىز ئاچچىقلاپ دېدى ئۇنىڭغا:
«زاڭلىقىنى كىم قويىدى ساڭا ئاۋاق؟!
ئۆمرۈڭدە ھەسەل كۆرگەنمىدىڭ، ئاخماق!»
چاۋاك چالدى كېپىنەك نايناقلاپ،
«ئاۋاق، ئاۋاق!» دېدى ئۇ قاھقاھلاپ.
«ھەسەل ئىلمىنى سېمىز ھەرىجاندىن،
ئاۋاق، ئوبدان ئاڭلاپ ئۆگەن ئاندىن!»
ھەسەل ھەرە ئىشقا ماڭدى ئالدىراپ،
مۇنداق دېدى كېپىنەكخانغا قاراپ:
«ھەي چىرايلىق، نايناق كېپىنەكخان،
كۆرۈنگەننى دېمەڭ ھەسەل ھەرىجان!»

① بۇ مەسەل 1948 - يىلى يېزىلغان نۇسخىسى ئاساسىدا ئۆزگەرتىپ ئىشلەندى.

② نېكتار—گۈل چىنىسى ئىچىدىكى شىرنە.

مەسەل ۋە ھەجۋىي شېئىرلار

ئۆمەرجان روزى

چۈمۈلە بىلەن چېكەتكە

تۈگەپ ئاياز، يېتىپ كەلدى گۈزەل ياز،
چېكەتكىلەر ئېتىزلاردا چېلىپ ساز.
باشلىۋەتتى تاماشانى، سەيلىنى،
ئىش ۋە ئەمگەك تارتمىغاچقا مەيلىنى.
ئېتىزلاردا تەييار داننى يېيىشىپ،
«جاپا چەكمەي ياشايمىز توق» دېيىشىپ،
يۈرۈشەتتى يايراپ كەڭرى ئېتىزدا،
چىرىلدىشىپ بۇغدايلىقتا ئېگىزدا.
بىر كۈنىسى ئۇچرىدى چوڭ «كارۋان»غا،
نە كارۋانكى، تۈپ چۈمۈلە پالۋانغا.
چۈمۈلىلەر قاتارلىشىپ بەس - بەستە،
ئىشلىمەكتە ئىدى قىزغىن ھەۋەستە.
ئالدىرايتتى ئۆزىگە ئۆي سالماقتا،
ھەم يەم توشۇپ، يۈگۈرۈشۈپ ھەر ياقتا.
ئويلاپ ئۇلار يازدا قىشنىڭ غېمىنى،
ئىشلىشەتتى ئالماي بىردەم دېمىنى.
بۇنى كۆرۈپ چېكەتكىلەر كۈلۈشتى،
زاڭلىق قىلىپ تېخى مۇنداق دېيىشتى:
«ھەي ھاماقەت ، چۈمۈلىلەر - گالۋاڭلار،
چۈشكەنمىدى سىلەرگە يا ئالۋاڭلار؟
جېنىڭلارنى قىينايسىلەر نىمانچە؟
بىخارامان راھەت سۈرمەي قانغىچە.
بىلمەيسىلەر بىزدەك ئويناپ كۈلۈشنى،
ئېتىزلاردا تەييار داننى يېيىشنى.
يوقكەن ھەرگىز سىلەرنىڭ دىت - پەمىڭلار،
ئەجەپمۇ دۆت ئىكەنسىلەر ھەممىڭلار.»

چۈمۈلىلەر ئاڭلاپ بۇنى كۈلۈشتى،
سۆزنى قىسقا قىلىپ مۇنداق دېيىشتى:
«ھەي ئەقىللىق، چېكەتكىلەر، ئاڭلاڭلار،
مەيلى ماختاپ ئۆزەڭلەرنى داڭلاڭلار،
سىلەر ئوخشاش ياشاش بىزگە نومۇس-ئار،
سىلەردە يوق ئىنساپ، نومۇس بىزدە بار.
دۆت ۋە ئەخمەق بىزلەرمۇ يا سىلەرمۇ؟
كېلىپ قالار ئايرىلىدىغان كۈنلەرمۇ!»

ئايلار ئۆتۈپ يېتىپ كەلدى پەسلى قىش،
چۈمۈلىلەر سەزمەيتتى ھېچ غەم - ئەندىش.
چۈنكى بولغاچ ئىللىق ئۆيى ياتقۇدەك،
ئۇلۇغ - ئۇششاق كەڭ - كۇشادە پاتقۇدەك.
يېيىشكە ھەم تەييار ئىدى ئاش - يېمى،
يوق ئىدى قىش ۋەھىمىسىدىن ھېچ غېمى.
ئەمما لېكىن چېكەتكىلەر ھالىغا ۋاي...
تاپالمىغاچ باش تىققۇدەك پانا جاي.
يۈرۈشەتتى نالە قىلىپ - چىرىلداپ،
قار - شىۋىرغان دالىلاردا دىرىلداپ.
ئىزلىشەتتى يېرىقلارنى ــ كامانى،
بولمىغاچقا ياتقۇدەك ئۆي - ماكانى.
قاپلاپ كەتكەچ ھەممە يەرنى قېلىن قار،
قالدى ئۇلار پارچە دانغا بولۇپ زار.
چېكەتكىلەر ساقلالمىدى بۇندا جان،
ئەسقاتمىدى كېيىن قىلغان پۇشايمان.

شەمشاتنىڭ پاجىئەسى

يول تۆپىسىدە بىر تۈپ شەمشات
ئاسمان - پەلەك ئۆسۈپ كەتكەن.
ياز كۈنلىرى سايىدىشىپ
ئۆتۈشەتتى ئۆتكەن - كەچكەن.

غولى يېزغان، يەتمەيتتى چوڭ
ئىككى ئادەمنىڭ غولىچى.
سايە تاشلار پاتمان يەرگە،
گويا كېككە يەتكەن ئۇچى.
قىلىشاتتى نەغمە ـ ناۋا،
تېپ ـ تېپ قۇشلار شاخلىرىدا.
بوپ كېتەتتى ئاستى بازار،
يازنىڭ دىمىق چاغلىرىدا.
ئۆتكۈنچىلەر ماختىماستىن
ئۆتۈشمەيتتى بۇ شەمشاتنى.
پىچاق، بەكە بىلەن ئاتا
ئويۇشاتتى ھەر خىل خەتنى.
بىرسى ئويسا: «بۇ ئالەمدە
مۇنداق شەمشات تېپىلمىغاي!»
بىرى ئۇيار ئىدى ماختاپ:
«دەرەخلەرنىڭ شاھى بولغاي!»
بىرى ئويسا: «بۇ شەمشاتنىڭ
بۇ يىل يۈزگە تولدى يېشى».
بىرى ئويغان: «بۇ شەمشاتنىڭ
تاقاشقۇسى ئايغا بېشى».
بىرى ئويسا ماختاپ ئۇنى:
«يۇرتنىڭ كۆركى ـ زىننىتى» دەپ،
بىرى ئويار ئىدى: «شەمشات ـــ
سايىسى جان راھىتى» دەپ.
«ياشا شەمشات!»...دەپ بەزىلەر
خەتلەر ئويۇپ قويۇپ كەتكەن.
ھەممە يېرى ئۇنىڭ شۇنداق
مەدھىيىگە تولۇپ كەتكەن.
يىللار ئۆتۈپ خەت ئويۇلغان
يەرلىرىگە يىلىم ئويۇپ.
كۆپ ئۆتمەستىن ئاشۇ شەمشات
قوۋزاق تاشلاپ كەتتى قورۇپ.

تامچە

مەتتۇرسۇن ئەبەيدۇللا

تاشنىڭكى ئۈستىگە چۈشكەندە تامچە،
دەپتۇ تاش «يۈزۈمنى يۇماقچىمۇ سەن؟!
سەن تېخى ئەيىمنەيدىغان مۇشۇ ھالىڭغا،
ھە تېخى، بېشىمنى چەكمەكچىمۇ سەن!»
تاش ھەرگىز تامچىغا قىلماپتۇ پەرۋا
ئاردىن بىر مەزگىل ۋاقىت ئۆتۈپتۇ.
تامچىمۇ توختىماي ئېقىپتۇ شۇنداق،
تامچىلاپ ئاخىرى تاشنى تېشىپتۇ.

ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە تۇرپاندا ئېچىلغان ئۇيغۇر شېئىرىيىتى مۇھاكىمە يىغىنىدىن كۆرۈنۈشلەر

يىغىن قاتناشچىلىرى شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ قەۋرىسىنى زىيارەت قىلدى.

ھەرقايسى ژورناللارنىڭ مۇھەررىرلىرى سۆھبەتتە.

يىغىن قاتناشچىلىرى ئۈزۈمچىلىك يېزىسىدىكى بېيىغان ئائىلىلەرنى زىيارەت قىلدى.

سۈرەتلەرنى ئەرشىدىن توختى تارتقان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

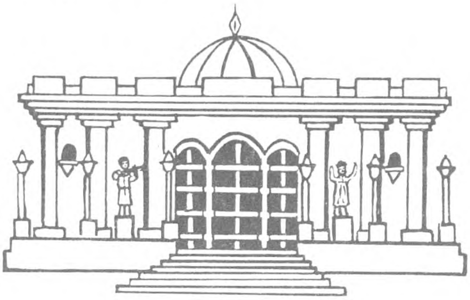

تارىم

塔里木（维吾尔文，文学月刊）
TARIM (in Uighur A monthly Literature jornal)

1985 - يىل 5 - سان (289 - سان)، 28 - يىل نەشرى
تۈزگۈچى: «تارىم» ژورنىلى تەھرىر بۆلۈمى (تېلېفون نومۇرى: 24784)
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى. شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ. مەملىكەت بويىچە ھەممە جايلاردىكى پوچتا ئىدارى-
لىرى مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ
چەتئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو نەشرىيات تاشقى سودا باش شىركىتى
(بېيجىڭ 614 - خەت ساندۇقى).
o. p. Box 614, Beijing, China

باسما تاۋاق: 10، ژورنال نومۇرى: 66 — 58، باھاسى: 0.50 يۈەن.
قەرەللىك ژورنال نومۇرى: 356
定价：0.50元